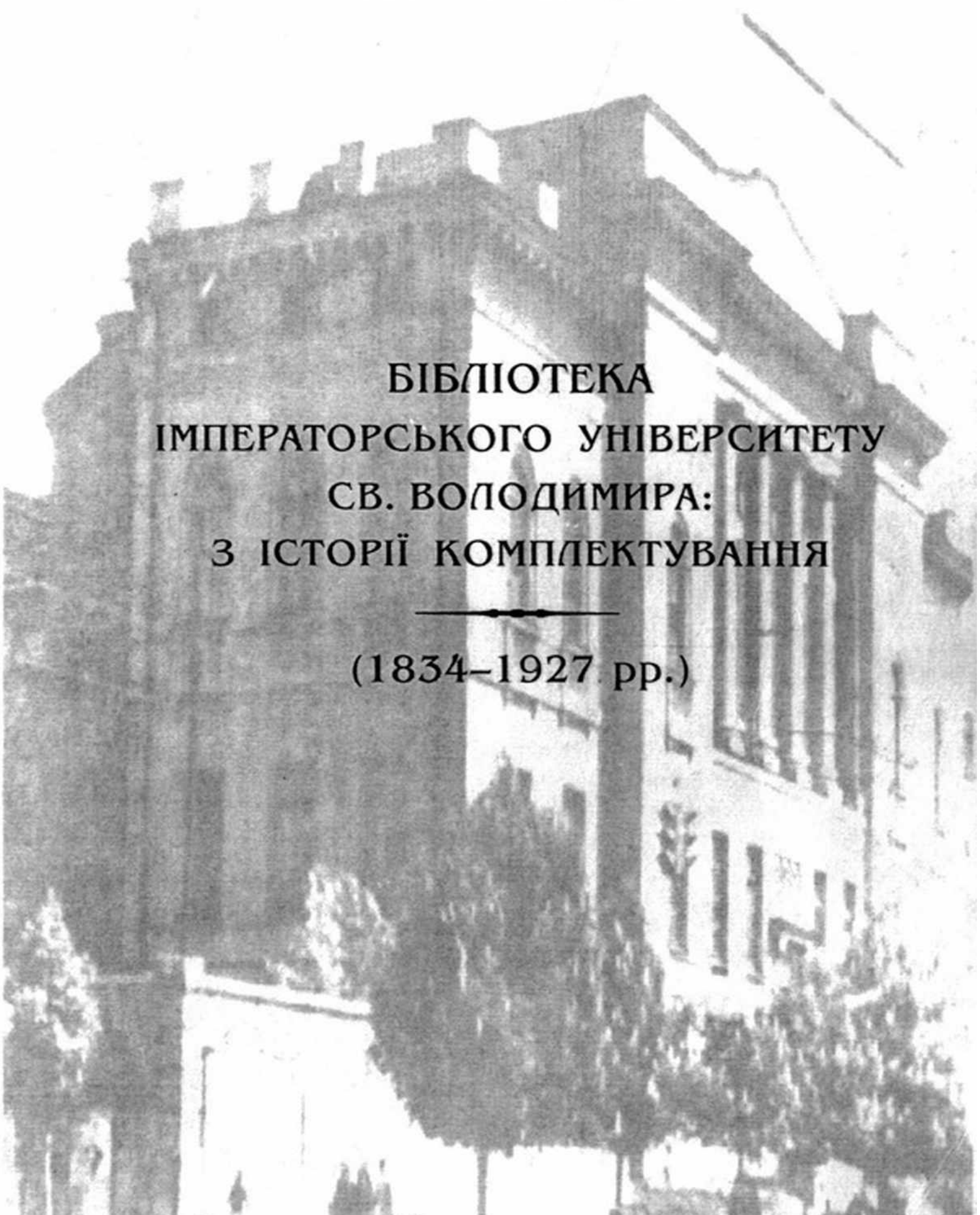

Тетяна Мяскова

**БІБЛІОТЕКА
ІМПЕРАТОРСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
СВ. ВОЛОДИМИРА:
З ІСТОРІЇ КОМПЛЕКТУВАННЯ**

(1834–1927 рр.)

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Тетяна МЯСКОВА

БІБЛІОТЕКА
ІМПЕРАТОРСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
СВ. ВОЛОДИМИРА:
З ІСТОРІЇ КОМПЛЕКТУВАННЯ
(1834-1927 рр.)

Київ 2005

Ба 662532

УДК 025.22+027.7(477)

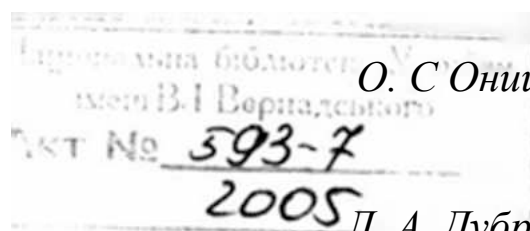
ББК Ч734(4Укр)757.11 +4736.17(4Укр)571.1

Мяскова Т. Бібліотека Імператорського університету Св. Володимира: з історії комплектування (1834-1927 рр.) / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. - К., 2005. - 184 с.

ISBN 966-02-3506-2

Монографія присвячена питанням історії та комплектування бібліотеки Імператорського університету св. Володимира. Визначені основні етапи розвитку бібліотеки у взаємозв'язку з історією Університету. На основі комплексного дослідження архівних джерел вивчено історію, особливості формування бібліотеки, перелік та склад колекцій, що надійшли до фондів упродовж 1834-1917 рр. Встановлено основні джерела комплектування бібліотеки, а також принципи відбору наукової літератури. Показано роль бібліотекарів та їхніх помічників у формуванні фондів бібліотеки та створенні каталогів. Висвітлено сучасний стан колекцій бібліотеки колишнього Імператорського університету св. Володимира.

Для науковців, викладачів, студентів і всіх, хто цікавиться історією бібліотечної справи в Україні.

Науковий редактор

О. С. Онищенко, акад. НАН України

Рецензенти

Л. А. Дубровіна, д-р іст. наук, проф.

С. Г. Кулешов, д-р іст. наук, проф.

Затверджено до друку вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ISBN 966-02-3506-2

© Т. Мяскова, 2005

© Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського, 2005

Вступ

Бібліотеку Імператорського університету Св. Володимира було організовано в 1834 р. одночасно з відкриттям цього вищого навчального закладу в Києві. Оскільки за своїм значенням Київський університет не поступався Петербурзькому, Московському та Варшавському, його бібліотека поступово склалась як одне з найбільших за обсягом та найцінніших за складом універсальних бібліотечних зібрань середини XIX - початку XX ст. у Російській імперії. Бібліотека Київського університету, яка в 1925-1927 рр. була передана до Всенародної бібліотеки України (нині - Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського) на правах самостійної частини у складі її фондів, сконцентрувала понад 20 видатних книжкових колекцій та зібрань, що формувалися переважно з XVIII до середини XIX ст., і постійно комплектувалася як цілісними бібліотеками, що передавалися на підставі урядових рішень, так і книжками та періодичними виданнями, придбаними за рахунок асигнувань правління Університету, передачі в дар і обміну власними книжками, оскільки заклад мав власну літографію та друкарню. Надзвичайно різноманітний фонд бібліотеки фактично складався з колекційної ретроспективної частини та поточної наукової, яка формувалася за рахунок придбання літератури за профілем діяльності Університету, а також зі студентської бібліотеки, що містила підручники та курси лекцій викладачів, видані літографічним способом.

Імператорський університет св. Володимира сформував цінні за культурологічним значенням ретроспективні фонди з різних галузей знань. Вивчення історії формування цього цінного зібрання становить значний інтерес не лише для історико-книгознавчих та історико-бібліотечнознавчих розвідок, а й для історії культури та освіти України. Дослідження історії комплектування бібліотеки Київського університету та складу її фондів надзвичайно актуальне, оскільки дає змогу розширити конкретно-історичні

знання з історії культури України, розвинути методи історико-книгознавчого, бібліотекознавчого та бібліографічного аналізу історичних колекцій. Серед офіційних джерел про заснування, діяльність бібліотеки, а також про надходження окремих колекцій та зібрань необхідно виокремити звіти бібліотеки перед університетською Радою. Короткі відомості публікувались у довідкових та енциклопедичних виданнях. Про роботу бібліотеки і деякі колекції та зібрання згадувалось у історичних монографіях В. С. Іконникова, В. Я. Шульгіна. Історія формування колекційних фондів частково висвітлювалася в оглядових роботах І. Г. Савенка, К. І. Абрамова, У. С. Кузьменко, Н. М. Недоступ, В. Г. Нестеренко, Є. О. Колесник. Історії формування окремих бібліотечних колекцій та зібрань, що увійшли до складу Фундаментальної бібліотеки «Collectio Regia», бібліотек Яблоновських, Мікошевських, Мошинських та Хрептовичів, присвячені дослідження співробітників Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: С. О. Булатової, І. О. Ціборовської-Римарович, П. В. Голобуцького, Н. М. Ольховик, а також польських дослідників, зокрема Х. Ласкажсвської. Проте відсутність систематичних досліджень зумовлює актуальність вивчення історії комплектування та сучасного складу колекційних фондів бібліотеки Імператорського університету св. Володимира. Водночас у літературі комплексно не ставилося питання про вивчення історії формування фонду. Не було предметом дослідження й питання про взаємозв'язок комплектування фондів із основними етапами розвитку бібліотеки, не аналізувалися історико-книгознавчі аспекти діяльності бібліотеки Імператорського університету св. Володимира, зокрема повний склад отриманих колекцій, їхній зміст і використання, питання каталогізації, організації обслуговування та внесок бібліотекарів у розвиток фонду, його опрацювання тощо.

У першому розділі пропонованої роботи авторка намагалася зробити повний аналіз існуючих наукових розробок, що торкаються історії формування та сучасного складу колекційних фондів університетської бібліотеки, окреслити проблеми, які потребують вивчення, та визначити джерельну базу з проблематики зазначеного напрямку.

Другий розділ присвячений висвітленню питань формування фонду Імператорського університету св. Володимира, яке здійснювалося в 30-40-х роках ХІХ ст. на базі кількох великих бібліотек із закритих установ, що асоціювалися з польським національно-визвольним рухом: Волинського (Кременецького) ліцею, Віленського університету, Віленської медико-хірургічної академії, а також із василіанських монастирів, ліквідованих з метою ослаблення впливу католицької віри (Канівського, Уманського і Лисянського). Це були укомплектовані за галузями знань бібліотеки зі своїми каталогами, схемою си-

стематизації фонду, стабільними джерелами комплектування. Вони заклали основу університетської бібліотеки, оскільки склад і зміст книг на першому етапі цілком задовольняли потреби університетської освіти. Ці універсальні за змістом книжкові зібрання створювалися протягом XVII-XVIII ст. завдяки цілеспрямованій бібліофільській діяльності видатних представників магнатських і шляхетських родів Польщі, Литви й України. Ці зібрання визначили характер фонду університетської бібліотеки, його зміст і склад як колекційного. У ретроспективному комплектуванні значну роль відігравали дари і купівля зібрань і окремих книг у діячів науки, освіти, культури, чиновників і інших представників освічених верств населення. У 30-40-х роках XIX ст. почала формуватися система поточного комплектування бібліотеки Університету, що здійснювалося головним чином за рахунок купівлі чи книгообміну творів, які не відповідали науковому профілю закладу, і дублетів. Водночас почала проводитися передплата на російські видання. Налагоджувалося надходження зарубіжних видань. Найбільше їх надходило від ризької книготорговельної фірми Е. Францена (з 1840 р. - М. Кіммеля) і берлінської - Е. Абера. Бібліотека Університету в 1834-1845 рр. створювалася завдяки зусиллям видатного бібліотекаря свого часу П. Ярковського, одного із засновників найціннішої бібліотечної колекції України, вченого в галузі бібліотекознавства, книгознавства і бібліографії.

В останньому розділі монографії досліджуються формування колекційного фонду бібліотеки в 1849-1917 рр. та її доля після припинення діяльності Імператорського університету св. Володимира. У 50-х роках XIX ст., які характеризуються спадом діяльності Університету і зменшенням обсягу: комплектування фондів бібліотеки, здійснюється значна робота з підготовки і публікації каталогів бібліотеки. У 1861 р. розроблено нові правила діяльності бібліотеки, які стали базовими практично для всього подальшого періоду, спрощували процедуру передплати на нові видання, полегшували доступ до фондів студентам. Важлива роль відводилася поточним надходженням літератури, що зумовлювалося необхідністю вдосконалення діяльності Університету, розвитку нових напрямів природничих наук. Колекційний фонд продовжував вибірково поповнюватися рідкісними екземплярами. Починається активне формування фонду за рахунок власних видань викладачів, обміну літературою зі спорідненими установами, закупівлі видань, що мали велике значення для наукових напрямків Університету. Цей період пов'язаний з діяльністю А. Я. Красовського. З 1865 по 1894 рр. бібліотеку очолював К. О. Царевський. Він провів злиття всіх каталогів у загальний алфавітний і організував роботу з розробки систе-

матичного каталогу. Це дозволило ввести в науковий обіг практично всі бібліотечні фонди. У 60-70-х роках XIX ст. важливе місце надавалося поточним надходженням нової літератури. Цей період характеризується формуванням фонду за рахунок обміну літературою, закупівлею важливих для Університету наукових видань, передплатою на періодику. Ретроспективне комплектування витіснилося поточним. Система комплектування колекційними фондами в середині 1890-х - на початку XX ст. стабілізується і характеризується усвідомленою політикою збору стародавностей і збірок професорів Університету. Значна кількість приватних колекцій була подарована викладачами і професорами Імператорського університету св. Володимира, серед яких М. І. Костомаров, М. Х. Бунге, О. М. Лазаревський, І. О. Сіморський, а також політичними діячами, зокрема генерал-губернатором Д. Г. Бібіковим, І. Л. Хрептовичем (Щорсівська історична книгозбірня). Останнім завідувачем бібліотеки Університету до її передачі до Всенародної бібліотеки України був відомий вчений В. О. Кордт. Основна частина колекції Імператорського університету св. Володимира сьогодні зберігається у фондах відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту української книги НБУВ, частина рукописного зібрання - в Інституті рукопису НБУВ. Частина колекційних фондів Університету знаходиться в Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка і Науковій бібліотеці Національного медичного університету імені О. О. Богомольця.

Потрібно зазначити, що тема, запропонована в даній роботі, далеко не вичерпана. Історія бібліотеки, яка нерозривно пов'язана з історією Імператорського університету св. Володимира, та її колекційні фонди, наявність яких дає змогу визначити бібліотеку як наукову установу, що всебічно задовольняє потреби співробітників та студентів установи, потребують подальшого вивчення. Деяких питань стосовно формування бібліотечного зібрання університету та його сучасного стану авторка торкалася лише побіжно, оскільки намагалася показати цілісну картину за досить тривалий проміжок часу. Одним із важливих результатів роботи є висновки, які показують основні закономірності формування та розвитку бібліотеки в XIX-XX ст. на тлі історичних процесів, осередком яких був зазначений навчальний заклад.

Розділ 1

ФОРМУВАННЯ БІБЛІОТЕКИ ІМПЕРАТОРСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ СВ. ВОЛОДИМИРА: ІСТОРИОГРАФІЧНІ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ ПИТАННЯ

Про історію бібліотеки Імператорського університету св. Володимира та її комплектування написано небагато. Про деякі колекції та зібрання, що надійшли до фонду цієї наукової установи, публікувалися короткі відомості у довідкових і енциклопедичних виданнях кінця ХІХ ст.¹ Про роботу бібліотеки і деякі колекції згадувалося в історичних монографіях таких відомих професорів, як В. Іконников ^{1 2 3}, В. Шульгін ³, М. Владимирський-Буданов ⁴, а також у колективних працях ⁵. Однак ці відомості мають занадто стислий характер, а діяльність бібліотеки висвітлено дуже побіжно.

---

¹ *Иваск УГ.* Описание русских книжных знаков. -Вып. 2.-М., 1910. - 102 с.; *Бокачев Н.* Описи русских библиотек и библиографические издания, находящиеся в исторической и археологической библиотеке Н. Бокачева. - СПб.: Тип. В. Киршбаума. 1890. - 317 с.; *Абрамов К. И.* Из истории развития библиотечного дела в России в 30-х-начале 60-х годов ХІХ в.: Автореф.дис.... канд. пед. наук. - М, 1953. - 16 с.

² *Иконников В. С.* Опыт русской историографии: В 2 кн. - Киев, 1892.

³ *Шульгин В.* История Универст ста Св. Владимира. - СПб.: Рюмин и комп., 1860.-230 с.

⁴ *Владимирский-Буданов М. Ф.* История Императорского Университета Св. Владимира. Т. 1: Университет Св. Владимира в царствование имп. Николая Павловича. - К., 1884. - 674 с.

⁵ *Історія Київського університету / Під ред М. У. Білого.* - К.: Вид-во Київ, ун-ту, 1959.-628 с.; *Киев и Университет Св. Владимира при императоре Николае I. 1825-1855.* - К.: ТП С. В. Кульженко, 1896. - 100 с.

Серед зазначених праць можна виокремити дослідження В. Шульгіна, котрий перший написав монографію про історію Імператорського університету св. Володимира за період 1834-1839 рр., де окремий розділ присвятив формуванню книжкового фонду. Також він розглядав деякі питання функціонування бібліотеки. В. Шульгін підкреслює, що основою книгозбірні є колекції колишнього Волинського ліцею, засновником яких був Т. Чацький (зібрання книг, медалей, мінералів, фізичних та астрономічних інструментів, які перейшли від нащадків польського короля Станіслава Августа Понятовського). Ці колекції увійшли до бібліотеки Університету в повному обсязі, але вже тоді не відповідали потребам новоствореного навчального закладу, тому їх необхідно було значно доповнити. Автор подає відомості про джерела надходження та кількість книг, але не вказує точну дату їх отримання. Наприклад, із ліквідованого Віденського університету надійшло 7554 томи, не враховуючи періодичних видань, а також зібрання книг Віденської духовної римо-католицької академії - 863 томи; Віденської медико-хірургічної академії - 17 556 томів; Санкт-Петербурзької Ермітажної бібліотеки - 897 томів (дублети); книги, подаровані приватними особами - приблизно 5048 томів, книги, що надійшли внаслідок поточного комплектування - 3421 том. Таким чином, за даними В. Шульгіна, на 01.01.1840 фундаментальна бібліотека Імператорського університету св. Володимира нараховувала 25 157 томів і за обсягом фонду поступалася бібліотекам Московського та Дерптського університетів. Автор коротко згадує, що бібліотека частково комплектувалася книгами з ліквідованих Уманського та Канівського василіанських монастирів та повітових училищ при них, конфіскованими книгами, а також літературою, отриманою внаслідок обміну з бібліотеками Волинської, Рівненської, Подільської та Вінницької гімназій. Більше в літературі не було згадок про ці зібрання. Автор першої монографії про Університет вказує на відсутність загального систематичного каталогу в бібліотеці, повідомляє про проведення виставки журналів та газет, а також про відсутність власного комісонера, у зв'язку з чим вітчизняні видання передплачувалися через санкт-петербурзького книготорговця О. Смірдіна і московського Селівановського, а іноземні - через санкт-петербурзького книготорговця В. Греффе, І. Мілліковського (у В. Шульгіна - Мілліновського ⁶) з Лемберга (сучасний Львів), а з 1838 р. - Дейхмана з Галли ⁷.

Історія заснування та діяльності Університету розкривається в моно-

---

⁶ Шульгін В. История Университета Св. Владимира. - С. 207.

⁷ Там само.

графії В. Л. Короткого і С. Г. Біленького ⁸ та деяких спеціальних статтях, зокрема М. П. Рудька ⁹ та О. Тарасенко ¹⁰. Монографія В. А. Короткого і С. Г. Біленького висвітлює московський та київський періоди діяльності професора Університету М. О. Максимовича. Праця О. Тарасенко стосується формування наукової школи істориків Київського університету в період 1834-1884 рр. Проте інформація про бібліотеку в працях названих авторів відсутня.

Коротко діяльність університетської бібліотеки висвітлена в статтях У. С. Кузьменко, Н. М. Недоступ ¹¹.

Слід згадати й розвідки щодо історії Волинського ліцею М. Василенка «Кременецький ліцей Університету Св. Володимира», передрукованого з журналу «Бібліологічні вісті» (1927 р.) у збірнику «З іменем Св. Володимира» ¹².

Стислий огляд історії університетської книгозбірні подається у статті В. Нестеренко «Історія наукової бібліотеки Київського університету ім. Тараса Шевченка», опублікованій у журналі «Бібліотечний вісник» ¹³.

Видання О. Д. Балабанова і Н. М. Недоступ ¹⁴ дає уявлення про видавничу діяльність Університету та створені при ньому наукові товариства, поповнення фонду виданнями викладачів цього вищого навчального закладу, які в обов'язковому порядку надходили до фонду бібліотеки.

Історія та склад бібліотеки Університету коротко висвітлювалися в оглядових публікаціях XIX ст. Значний історіографічний та джерелознав-

---

⁸ *Короткий В. А., Біленький С. Г.* Михайло Максимович та освітні практики на Правобережній Україні в першій половині XIX століття. - К.: ВЦ «Київський університет». 1999. - 388 с.

⁹ *Рудько М. П.* З історії заснування Київського університету // Вісн. Київ. ун-ту; Сер. «Історія та філософія», 1958. - Вип. 1. - С. 77-86.

¹⁰ *Тарасенко О.* Становлення та розвиток історичної освіти і науки у Київському університеті у 1834-1884 рр. - К.: Логос, 1995. - 276 с.

¹¹ *Кузьменко У. С., Недоступ Н. М.* Наукова бібліотека // Наук, щорічник Київ, ун-ту за 1958 р.-К., 1959.-С. 412.

¹² *Василенко М.* Кременецький ліцей Університету Св. Володимира // З іменем Св. Володимира: Київський Університет у документах, матеріалах та спогадах сучасників: У 2 кн. - К.: Заповіт, 1994. -Кн. I. -С. 41.

¹³ *Нестеренко В.* Історія наукової бібліотеки Київського університету ім. Тараса Шевченка // Бібліотечний вісник. - 1994. - № 5/67. - С. 30-31.

¹⁴ *Балабанов О.Д., Недоступ Н.М.* Систематичний покажчик до періодичних видань Київського ун-ту (1861-1960). - К.: В ид-во Київ, ун-ту, 1963. - Вип. 1-2. - 376 с.

чий інтерес становить стаття помічника бібліотекаря І. Г. Савенка «Бібліотека Університету Св. Володимира» до 50-річного ювілею закладу, де подано коротку інформацію про діяльність бібліотеки¹⁵. В цій роботі наведено список найцінніших видань, які надійшли до Університету разом з бібліотекою Волинського (Кременецького) ліцею. Особливу увагу приділено бібліотекарям, чия діяльність була пов'язана з найбільшою книгозбірнею в Україні. Зокрема, подано відомості про першого бібліотекаря Імператорського університету св. Володимира, колишнього завідувача спочатку бібліотеки Кременецької гімназії, а згодом - Волинського ліцею П. О. Яркового, на якого лягли основні клопоти та негаразди перевезення майна до Києва. Іншою особою, яка справила значний вплив на формування фонду та його класифікацію, І. Г. Савенко називає другого завідувача університетської бібліотеки - А. Я. Красовського - одного з основних співавторів друкованого алфавітного каталогу та ініціатора відкриття студентського відділу бібліотеки в 1863 р. Третім завідувачем бібліотеки став К. О. Царевський, за якого було закінчено опис книг студентського відділу, складено систематичний каталог (книги були розподілені на групи відповідно до предметів викладання в Університеті). У статті наведено імена співробітників бібліотеки за перші 50 років її існування, серед яких: О. О. Мікульський, П. І. Каменський, Г. Ф. Новогребельський, В. К. Іерзабек, І. О. Багриновський, Я. Я. Волошинський, О. Х. Сомплавський, І. В. Табенський, С. Л. Козловський, А. І. Линниченко, А. М. Чаллинський, І. І. Креховський, А. Мокшанський, В. О. Вольський, І. К. Камінський, І. І. Абель, О. С. Гавриленко, К. М. Щебров, С. П. Якубович, Ф. Ф. Аршаніцин, В. І. Курдюмов, Е. Р. Свєцінський, В. Р. Станіславський і сам автор - І. Г. Савенко.

Слід зазначити, що найрідкісніші книжкові колекції та зібрання привертати увагу дослідників на початку ХХ ст. під час активізації археографічної діяльності в Україні, масових публікацій про склад та зміст найцінніших рукописів, що зберігаються у фондах навчальних закладів та приватних бібліотек. У цей період виходять загальновідомі каталоги М. І. Петрова та О. О. Лебедева, Ф. І. Титова, С. О. [Цеглової, В. Березіната інших, що описували рукописні зібрання, які зберігалися в Україні. Огляд та коротку характеристику найціннішої частини цього фонду на початку ХХ ст. було здійснено тоді ще молодим вченим С. І. Масловим¹⁶.

---

¹⁵ *Савенко І. Г.* Библиотека Университета Св. Владимира: Записки помощника библиотекаря // Историко-статистические записки об ученых и учебно-воспитательных учреждениях Императорского Университета Св. Владимира. - К.: Тип. Имп. Унив. Св. Владимира, 1884. - С. 309-334.

¹⁶ *Маслов С. И.* Обзор рукописей библиотеки императорского Университета

С. І. Маслов здійснив спробу розділити рукописи на три частини за походженням. Першу частину було передано до бібліотеки Імператорського університету св. Володимира з Кременецького ліцею, де зберігалося 19 рукописів східними мовами. Друга - цінна збірка документів із архіву Полтавської казенної палати, серед яких найважливішим був Рум'янцевський опис (який нині зберігається в ЦДІАК). Третя - кириличні рукописи XI - XIV ст., що були придбані в різних власників. С. І. Маслов розглядає шкільні підручники переважно XVIII ст. і перших десятиліть XIX ст.; створює перелік рукописів Університету на час їх передачі до Всенародної бібліотеки України (295 назв). Цей перелік зберігається у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Окремі книжкові зібрання, що увійшли до складу бібліотеки Університету, розглядалися у спеціальних працях, призначених інформувати наукові кола про їх місцезнаходження та зміст. Цінні матеріали щодо історії зібрання роду Хрептовичів і оцінки стану зібрання на момент передачі до Університету містять статті С.Л. Пташицького та М. Ернста. Праця С. Л. Пташицького «Щорсовская библиотека графа Литавора Хрептовича: Краткие сведения о собрании рукописей»¹⁷ розкриває зміст зібрання, подає науковий опис та перелік рукописної частини фонду. М. Ернст у своїй статті «Библиотека графов Хрептовичей (К передаче ее Университету Св. Владимира)», опублікованій у журналі «Русский библиофил»¹⁸, розглядає обставини передачі цього цінного зібрання до Університету та висвітлює історію роду Хрептовичів, особливо виділяючи життєвий шлях засновника бібліотеки - Йоахима Литавора Хрептовича. М. Ернст розкриває історію формування родового зібрання, його основний склад (повна колекція польських видань, грецькі та латинські класики в оригіналах та перекладах, класична французька та італійська література тощо), називає ряд найцінніших видань (Острозька Біблія, Щоденники Марії Мнішек, листи Б. Хмельницького тощо); коротко розповідає про її подальшу долю після смерті Йоахима Литавора Хрептовича, коли бібліотека потрапила до її останнього приватного власника М. А. Хрептовича-Бутеньова. Останній

Св. Владимира // Унив. известия - 1910.- №5, прибавления. -С. 1-45. Окр. вид.: К.: Тип. Имп. Университета Св. Владимира, 1910.-43 с.

¹⁷ *Пташицкий С. Л.* Щорсовская библиотека графа Литавора Хрептовича: Краткие сведения о собрании рукописей. - М., 1899. - 31 с.

¹⁸ *Эрнст Н.* Библиотека графов Хрептовичей (К передаче ее Университету Св. Владимира) // Русский библиофил. - 1914. -№ 6. -С. 16-21.

запросив відомого польського вченого С. Пташицького для впорядкування родового зібрання. За даними М. Ернста, до Імператорського університету св. Володимира потрапило близько 4500 тис. назв документів із бібліотеки Хрептовичів¹⁹.

У наш час історією родового зібрання Хрептовичів займався П. Голобуцький. Він склав перелік вчених, які займалися дослідженням бібліотеки Хрептовичів (І. Онацевич, І. Лелеваль, Л. Кондратович (В. Сирокомля), С. Пташицький, М. Ернст, Е. Хвалевік, К. Бельська, В. Цибуля, А. Фурс), описав життєвий шлях фундатора зібрання - Іоахима Литавора Хрептовича на тлі історичних подій у Польщі в другій половині XVIII ст., навів перелік найцінніших видань (Острозька біблія тощо), дослідив історію створення складових частин бібліотеки Хрептовича (бібліотека Залуських, бібліотека кардинала Йосифа Імперіалі) та її долю до часу надходження до складу фондів бібліотеки Імператорського університету св. Володимира, а також охарактеризував сучасний стан родового зібрання Хрептовичів²⁰.

Загальний огляд найзначущіших колекційних фондів Університету за станом на 80-ті роки XX ст. здійснений в історичному нарисі бібліотекаря на той час Центральної наукової бібліотеки АН УРСР Є. Колесник «Книжные коллекции Центральной научной библиотеки АН УССР»²¹. Вона подала короткий огляд історії та стану колекцій та відомості про їх надходження до ЦНБ АН УРСР. Розглядаються такі колекції і бібліотечні зібрання: бібліотека Волинського (Кременецького) ліцею (зокрема, «Королівська бібліотека» (Regia), польські родові зібрання Яблоновських, Мікошевських, Мошинського, Кременецького єзуїтського колегіуму, Почаївська колекція, Кременецька «Нова колекція», бібліотека Віденської медико-хірургічної академії); бібліотека Бердичівського монастиря босих кармелітів, приватні зібрання професорів університету - М. І. Костомарова, М. Х. Бунге, О. М. Лазаревського, І. О. Сікорського, родові зібрання Хрептовичів. У роботі Є. Колесник також містяться відомості про фундамен-

---

¹⁹ Там само. - С. 21.

²⁰ *Голобуцький П. В.* Мелетій Хрептович // Людина і світ. - 1998. - № 5/6. - С. 43-47; *Його ж.* Українсько-білоруський рід Хрептовичів в історичних подіях у Польщі XV - початку XVIII ст. // Рукописна та книжкова спадщина України. - К., 1999.-Вил. 4.-С. 281-291; *Його ж.* Бібліотека Хрептовичів: люди, події, книги. Рукописна та книжкова спадщина України. - К., 2000. - Вип. 5. - С. 48-71.

²¹ *Колесник Е. А.* Книжные коллекции Центральной научной библиотеки АН УССР. - К.: Наук думка, 1988. - 111 с.

тальну бібліотеку Університету, її розподіл за хронологічним принципом надходження («Роки») та за систематичним принципом («Відділи»). Це перша й досі єдина праця про історію колекційних фондів бібліотеки Університету та її найцінніші зібрання та колекції, наявність яких є підставою для твердження про унікальність університетської бібліотеки як меморіальної. Хоча праця Є. Колесник носить науково-популярний характер, ґрунтувалася на обмеженій базі архівних джерел і, до того ж, не ставила за мету вивчення історії формування фонду, особливостей використання, напрямів діяльності бібліотеки в галузі ретроспективного комплектування тощо, проте вона мала велике значення для розкриття й уведення в науковий обіг інформації про історико-культурні фонди Центральної наукової бібліотеки АН УРСР. Це була перша праця, яка репрезентувала у комплексному вигляді хоча й не всі, але важливі для книгознавства історико-культурні фонди. Відомості про склад фондів бібліотеки у стислому вигляді подаються також у нарисі А. Г. Бровкіна та І. Г. Шовкопляса²².

У 90-х роках минулого століття, коли Україна здобуває незалежність, починають активно розвиватися історико-книгознавчі дослідження бібліотечних колекцій та зібрань, що сформувалися у дореволюційні часи. Особливу увагу привернула бібліотека Волинського (Кременецького) ліцею, зокрема та її частина, що за походженням була пов'язана з представниками польської шляхти: Яблоновськими, Вишневецькими-Мнішеками, Потоцькими, Мікошевськими. Активізація історико-книгознавчої діяльності узгоджувалася з підписаними угодами між Українською та Польською академіями наук та національними бібліотеками: НБУВ та Бібліотекою Народною у Варшаві. В цьому напрямку працювали такі дослідники, як С. О. Булатова, І. О. Ціборовська-Римарович, П. В. Голобуцький, Х. Ласкаржевська та ін. Огляд волинського періоду передісторії бібліотеки був зроблений лише О. Оглобліним у його статті «Бібліотека Волинського ліцею», опублікованій у журналі «Бібліологічні вісті» до 90-річчя Імператорського університету св. Володимира та передрукованій у «Бібліотечному віснику»²³. Олександр Оглоблін характеризує стан та склад фондів бібліотеки, згадує про деяких осіб, що передавали у дар зібрання або окремі книжки, ставить питання про необхідність ретельного вивчення сучасного стану колекцій та зібрань. Зокрема, він вказує, що їхній склад на

---

²² Бровкін А., Шовкопляс І. Фонди Центральної наукової бібліотеки ім. В. І. Вернадського: Коротка інформація. - К., 1993.-С. 14-16.

²³ Оглоблін О. Бібліотека Волинського ліцею // Бібліотечний вісник. - 1995. - № 6. - С. 52.

початку ХХ ст. не відповідав історично складеному фонду, й частина бібліотек була певною мірою перемішана. Зокрема, це стосувалося зібрання Яблоновських. Його думка була підтверджена фундаментальними дослідженнями історії формування та змін складу бібліотеки Яблоновських та «Collectio Regia» (або Королівської бібліотеки), проведеними з метою реконструкції їхнього складу в дисертаційній роботі С. О. Булатової й частково репрезентованими у публікаціях з цієї теми ²⁴.

Грунтовні розвідки С. О. Булатової стосовно зібрання польських магнатів Яблоновських, зокрема Юзефа Яблоновського, в контексті історичного оточення та книжкових родових традицій XVII—XVIII ст. розкрили шляхи створення магнатських бібліотек, їхній зміст та історико-культурну значущість у періоди активною функціонування та зберігання у фондах культурних і освітніх закладів. С. Булатова розвиває методологічні підходи вивчення змісту та долі історичних колекцій у контексті історичного процесу, що визначав долю бібліотечних зібрань, ставить питання про комплексність дослідження історії бібліотек та їхнього змісту, необхідність простеження змін функцій бібліотек, механізмів перетворення діючого фонду на меморіальний, а також про «друге життя» бібліотеки з перетворенням її з робочої бібліотеки на об'єкт науки ²⁵.

І. О. Ціборовська-Римарович, яка вивчала історію та склад трьох родових бібліотек Вишневецьких-Мнішеків, Потоцьких і Мікошевських, висвітлювала питання історії формування цих зібрань XVIII ст. як явища польської культури, а також стародруків та інших рідкісних видань. Основну увагу дослідниця звертала на найцінніші й раритетні видання, що опинилися в цих бібліотеках завдяки цілеспрямованій збирацькій діяльності ²⁶.

Слід зазначити, що всі ці кропіткі та змістовні дослідження орієнтувалися на висвітлення історико-книгознавчих аспектів формування колекцій

---

²⁴ Булатова С. О. Книжкове зібрання роду польських магнатів Яблоновських XVII - середини XIX ст.: походження, доля та історико-книгознавча реконструкція. Автореф. дис. ... канд. іст. наук. - К., 1999. - С. 1-18; *Те саме*. Дис. ... канд. іст. наук. - К.: НБУВ, 1999.-226 с.

²⁵ Булатова С. О. Екслібриси у книжковому зібранні Ю. О. Яблоновського // Бібліотечний вісник. -1997. -№ 1. - С. 20-29; *Її ж*. Про особливості комплектування зібрання Ю. О. Яблоновського в бібліотеці Кременецького ліцею // Стратегія комплектування фондів наукової бібліотеки. - К., 1996. - С. 119-120.

²⁶ Ціборовська-Римарович І. Колекція Мікошевських у фондах ЦНБ НАЦ України // Наукова бібліотека в сучасному соціокультурному контексті: Тези доповідей міжнар. наук, конф., Київ, 12-15 жовтня 1993. - К., 1993. - Ч. 2. -

та зібрань у природному оточенні - західноєвропейській культурі XVI-XVIII ст, на аналіз шляхів формування магнатських бібліотек, їхнього складу та джерел комплектування тощо. Згадані дослідники розглядали історичні аспекти формування цих колекцій та зібрань в Університеті та НБУ В, їхнього сучасного складу та спеціально аналізували інкунабули, палеотипи як найціннішу частину колекцій.

Питання книгознавчої класифікації історико-культурних фондів бібліотеки з урахуванням специфіки їхнього складу, змісту та хронології розглядала Л. В. Муха²⁷.

Серед дослідників бібліотеки Хрептовичів слід згадати Н. М. Ольховик, яка спиралася на статті С. Л. Пташицького та М. Ернста і разом з П. В. Голубуцьким ставила питання про необхідність створення сучасного наукового каталогу²¹. Але вона лише почала дослідження історії створення та формування цієї бібліотеки.

Історії зібрань Університету, зокрема колекції Д. Г. Бібікова, під час другої світової війни присвячено роботу американської дослідниці П. К. Грімстед²⁹, а також фундаментальну колективну працю Л. А. Дубровіної та Н. І. Малолетової «Бібліотеки Києва в період нацистської окупації (1941-1943)».

Польські дослідники, зокрема працівник Бібліотеки Народовоїу Варшаві Ханна Ласкаржевська, активно опрацьовують тему бібліотеки польського короля Станіслава Августа Понятовського («Collectio Regia») ³⁰. Її склад та зв'язок із колекцією Яблоновських вивчала й Світлана Булато-

---

С. 129-131; *Її ж.* До історії формування книжкової колекції Мікошевських з фондів НБУВ // Стратегія комплектування фондів наукової бібліотеки: Тези доповідей міжнар. наук. конф., Київ, 8-10 жовтня 1996. - С. 118-119; *Її ж.* Щодо колекції Ф. Мікошевського НБУВ: видання друкарень, що діяли в українських землях у XVI—XVIII ст. // Бібліотечний вісник. - 1999. - № 2. - С. 21-24.

²⁷ *Муха Л. В.* Бібліотечні книжкові колекції та зібрання: походження, історія, реконструкція. - К.: НБУ В, 1997. - 50 с.

²⁸ *Голубуцький П. В.* Скарб світової культури для нащадків // Бібліотечний вісник. - 1993. - № 1/2. - С. 76-77; *Ольховик // М.* Колекція Хрептовичів як об'єкт наукового вивчення і збереження // Стратегія комплектування фондів наукової бібліотеки. - К., 1996. - С. 124-125.

²⁹ *Grimsted P K.* Trophies of War and Empire: The Archival Heritage of Ukraine, World War II, and the International Politics of Restitution. - Cambridge, Mass : Harvard UP, 2001. - P. 199-200, 230-233.

³⁰ *Łaskarzewska H.* Biblioteka Króla Stanisława Augusta Poniatowskiego // Dziennik Kijowski. - 1996. - № 12. 14. - S. 5.

ва ³¹. Проведений нею порівняльний аналіз каталогу королівської бібліотеки, складеного бібліотекарем Яном Баптістом Альбертранді, із сучасним складом бібліотеки показує, що фонди бібліотеки XVIII ст. та сучасний склад відрізняються, що бібліотека мала власну долю в XIX-XX ст., оскільки жодна бібліотека не може виконувати суто меморіальні функції, навіть якщо набуває статусу колекції. Історія книжкових колекцій та зібрань потребує ретельного аналізу з точки зору змін у фонді, відображення характеру використання бібліотеки в складі інших бібліотек тощо. Водночас важливим є вивчення каталогів історичних бібліотек як об'єктів книгознавчого та соціокультурного характеру в історичній ретроспективі, оскільки вони відображають рівень освіти, науки, культури, книгодрукування, поширення знань тощо.

У зазначених наукових працях проведено реконструкцію складу зібрань на час їх передачі до Волинського Кременецького ліцею, виявлено видання провідних європейських видавничих фірм і друкарів, раритетні видання; подається тематичний, хронологічний, мовний, видовий аналіз фондів. Оскільки вказані роботи були спеціальними дослідженнями бібліотеки Волинського (Кременецького) ліцею, історії їх комплектування, складу і змісту як історико-культурних об'єктів XVIII—XIX ст., період формування університетського зібрання залишився поза їх межами.

Огляд складу бібліотеки Волинського ліцею був зроблений В. П. Мозговою, але її цікавили передусім загальні питання процесів становлення та розвитку бібліотек ліцеїв у XIX-XX ст. як системи, що є підґрунтям елітарного виховання молоді ³².

Нарешті, слід сказати, що з'явилися й персонологічні дослідження особистостей бібліотекарів. Так, Г. І. Чернихівський присвятив спеціальне дослідження П. О. Янковському, видатному книгознавцеві та бібліотекознавцеві, який перейшов працювати в Університет одночасно з переда-

---

³¹ Булатова С. О. Рукописи *Collectio Regia* в фондах Інститута рукописей ЦНБ ім. В. І. Вернадського // Рукописна та книжкова спадщина України. - К., 1996 - Вип. 3-С. 121-137.

³² Мозгова В. П. З історії студентських бібліотек ліцеїв України XIX ст. // Бібліотека. Інформація. Суспільство: 36. наук. пр. за мат. наук.-практ. конф., 20-22 жовтня 1998 р. - К., 1998. - С. 83-88; *її ж.* Бібліотека «Волинських Афін» (З історії Кременецького ліцею) // Історія бібліотечної справи в Україні: 36. наук пр. - Вип. 3 / Нац. парл. б-ка України. - К., 1999. - С. 27-34; *її ж.* Бібліотеки ліцеїв України: становлення та розвиток (XIX-XX ст.): Автореф. дис.... канд. іст. наук. -К., 2000.-19 с.

чею фонду Волинського (Кременецького) ліцею і фактично організував бібліотеку, розробив її концепцію, основні напрями комплектування, каталогізації, правила використання. Захопленість особистістю П. Ярковського відчувається у статті, опублікованій у збірнику наукових праць: «Діяльність бібліотек по збереженню культурної спадщини і відродження духовності народу»³³, в якій автор називає його: «Великий книгознавець Павло Ярковський».

Серед досліджень найціннішої частини бібліотечного зібрання Університету (інкунабул та палеотипів), наукового опису, встановлення походження та історії книжок можна згадати спеціальні наукові каталоги, зокрема Б. І. Зданевича³⁴, М. А. Шамрай³⁵, В. О. Кордта³⁶, Я. Запaska та Я. Д. Ісаєвича³⁷.

Отже, історіографічний огляд свідчить, що в цілому історія надходжень та формування колекційного фонду бібліотеки Університету в більшості робіт розглядалася поверхово. Останнім часом у зв'язку з підвищенням інтересу польських дослідників до бібліотечних зібрань польського походження, які зберігаються в Україні, почалося ґрунтовне вивчення королівської колекції. Увага дослідників зосередилася на вивченні історії її формування, перетворенні на меморіальну та сучасному стані.

У деяких оглядових статтях було показано, що колекції та зібрання бібліотек Волинського (Кременецького) ліцею, як і Імператорського університету св. Володимира, відразу були розподілені на ретроспективні, отримані внаслідок надходження цілих колекцій та зібрань, і літературу, одержану в результаті цілеспрямованого наукового та систематичного поточного комплектування. Хоча увага приділялася переважно бібліотеці Волинського (Кременецького) ліцею, проте в цих роботах не показано специфіку комплектування бібліотеки Ліцею та створеної на її основі бібліотеки Університету.

Оскільки в попередніх дослідженнях розглядалися переважно найбільші за обсягом зібрання перших років існування бібліотеки Імператорського

---

³³ Чернихівський Г. І. Великий книгознавець Павло Ярковський // Діяльність бібліотек по збереженню культурної спадщини і відродження духовності народу: Зб. наук, праць. - Житомир: Поліграфіка, 1996.-С. 40-41.

³⁴ Каталог інкунабул / Укл. Б. І. Зданевич. - К.: Наук, думка, 1974. - 250 с.

³⁵ Каталог палеотипов / Сост. М. А. Шамрай. - К.: Наук, думка, 1995. - 546 с.

³⁶ ІР НБУВ, ф. 8, № 3572-3586. «Рукописный каталог библиотеки Университета Св. Владимира».

³⁷ Запaska Я., Ісаєвич Я. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні: У 2 кн. - Львів, 1981-1984.

університету св. Володимира та початку ХХ ст., у них відсутні відомості про значну кількість менших колекцій та зібрань, що були отримані впродовж 40-х років ХІХ - початку ХХ ст. Зокрема, викликають інтерес історія отримання та склад зібрання Вінницької гімназії, не досліджено процес надходження та склад книжок, одержаних із Віденського університету, зібрання якого знаходились у фондах ЦНБАН УРСР (нині НБУВ) до 1958 р. Хоча до Віденської медико-хірургічної академії та Віденської духовної академії з Віденського університету помилково було передано частини книжкового зібрання, у 1836-1840 рр. на вимогу П. Янковського ці книги були передані бібліотеці Університету. Однак дані стосовно передачі та складу цих зібрань у дослідженнях відсутні.

У літературі згадується про надходження до бібліотеки Імператорського університету св. Володимира частини книг із колекцій та зібрань ліквідованих василіанських монастирів (наприклад, Брестського василіанського монастиря), католицьких орденів, проте не досліджені історія та склад цих надходжень. Відсутні також дані про розподіл книжкового фонду між Університетом та середніми навчальними закладами Київського навчального округу, сучасний стан книжкових фондів та місце їх зберігання.

В опублікованих працях частково описані зібрання професорів Імператорського університету св. Володимира М. Х. Бунге, О. М. Лазаревського, М. І. Костомарова, І. О. Сікорського, які після смерті власників були пожертвовані його бібліотеці. В той самий час відсутні відомості про пожертви інших викладачів, зокрема О. М. Новицького, Ю. К. Шимановського, Е. Е. Мірам та інших, а також науковців та державних осіб, наукова чи політична діяльність яких була пов'язана з Київським навчальним округом. Серед останніх можна виділити Ф. Остен-Сакена, А. Осинського, А. Кучковського, Д. Г. Бібікова. Не простежена доля цих фондів у складі університетського зібрання. Відсутні також будь-які відомості про зібрання, конфісковані у приватних осіб. Багато з цих книжкових зібрань нині є історико-культурним надбанням України.

Залишилося недослідженим і питання про комплектування за рахунок цілеспрямованої купівлі літератури у приватних осіб як один із способів поповнення фондів університетської бібліотеки. Відсутні дані про відбір колекцій та зібрань, джерела й шляхи комплектування, фінансовий стан, кадровий склад бібліотеки Університету тощо.

Поточне комплектування бібліотеки Імператорського університету св. Володимира показано лише у загальних рисах; не розглядалося важливе питання про джерела комплектування та систему її регулювання. Не стали об'єктом уваги участь професорсько-викладацького складу у фор-

муванні книжкового фонду, а також питання упорядкування отриманих фондів, зміни у комплектуванні за рахунок періодичних видань, книгообмін між бібліотекою Університету та бібліотеками подібних установ, міжнародних наукових центрів і товариств, приватними особами. Відсутні відомості про меценатську діяльність.

Нарешті, не проводилися дослідження переміщень книжкових колекцій та зібрань, що потрапили до Імператорського університету св. Володимира впродовж XIX-XX ст., у межах бібліотеки, їхньої долі після революції 1917 р. та сучасного складу.

Отже, багато питань щодо шляхів формування фонду залишилися невивченими. Водночас увага держави до питань наукової та державної реєстрації історико-культурного надбання України, перспектив наукового вивчення університетської бібліотеки як об'єкта книгознавства та бібліотекознавства зумовлює актуальність вивчення комплектування та сучасного складу колекційних фондів бібліотеки Імператорського університету св. Володимира.

Опублікованих джерел про заснування та функціонування бібліотеки Імператорського університету св. Володимира мало. Звіти бібліотеки перед Радою до середини 60-х років XIX ст., які містили статистичні відомості про надходження книг до бібліотеки Імператорського університету св. Володимира, подавались у рукописному вигляді (додаток А), потім почали періодично публікуватись у власному науковому виданні «Университетские известия» («УИ»). Це періодичне видання є важливим джерелом для вивчення основних аспектів наукової діяльності навчального закладу та її бібліотечного забезпечення. Тут із середини 90-х років публікували детальні відомості про надходження подарованих книжкових колекцій та зібрань, використання яких дозволяє в умовах неповноти архівного масиву джерел відтворити цілісну картину комплектування колекційних фондів бібліотеки. В офіційній частині «УИ» публікувались протоколи засідань Ради, де можна знайти відомості про окремі аспекти діяльності бібліотеки (про розподіл фінансування на бібліотечні витрати, надходження бібліотеки колишнього Бердичівського монастиря). В «УИ» публікувались також дані про суми, які виділялися на науково-допоміжні підрозділи Університету, серед яких була й бібліотека. В офіційній частині журналу з 1861 по 1907 рр. та в 1910 р. містилися дані про особовий склад³⁸.

---

³⁴ Личный состав Университета Св. Владимира в конце 1-го (2-го) полугодия 18.. гражданского года. [1861-1880 гг.] // Унив. известия.-1861.-№4.-С.28-37; 1862.-№6.-С. 27-34; № 11-12.-С. 85-91; 1863. - № 6. - С. 28-35; № 12.-

Цінним джерелом для вивчення матеріалу є систематичний покажчик до журналу «Университетские известия» за 1861-1912 рр., який вийшов завдяки активній коректорській діяльності бібліотекаря Університету В. О. Кордта та редактора В. С. Іконникова. Покажчик містив 2210 назв статей, розподілених за тематикою на 12 розділів, і алфавітний перелік авторів³⁹.

Систематичний покажчик до журналу «Университетские известия» за 1913-1919 рр. був створений В. М. Щербатюком у 1998 р.⁴⁰

Ці публікації разом із роботою І. Савенка дозволили встановити повний склад співробітників бібліотеки у період з 1834 по 1910 рр. Особливе значення мають «Записки о состоянии Университета Св. Владимира в ... г.» та «Краткий отчет о состоянии Университету Св. Владимира за ... / ... учебный год», де публікувалися кількісні дані про поповнення фонду за окремий рік, а з 1894 по 1903 рр. наведено перелік основних колекцій та зібрань, що надійшли до університетської бібліотеки в цей період. У вигляді окремих статей в «УИ» друкувалися «Правила библиотеки Университета Св. Владимира» в 1868 та 1892 рр., «Правила о библиотеках высших учебных заведений, утвержденные 25 ноября 1878 г.», а також «Правила о приобретении, хранении, освидетельствовании, употреблении и ревизии книг в университетской Библиотеке» 1861 р.⁴¹ Про роботу загального університетського лекторію в 60-х роках дізнаємося зі статті А. Красовського «Сведения о движении книг и читателей в общей университетской лекто-

---

С. 66-72; 1864.-№8.-С. 1-8; № 12.-С.48-55; 1865.- № 7.-С. 13-19, № 12.-С. 25-31; 1866. - № 7. - С. 33-39; № 12.-С. 1-7; 1867.- № 7.-С. 1-8; № 12.-С. 1-8; 1868.-№7.-С. 1-8; № 12.-С. 1-7; 1869.-№ 7.-С. 1-8; №12.-С. 1-8; 1870.- № 7.-С. 1-8; № 12.-С. 1-8; 1871.- № 7.-С. 1-8; № 12. -С. 1-8; 1872. № 12.-С. 1-8; 1873.-С. 1-8; № 12.-С. 1-9; 1874.- № 7.-С. 57-65; № 12.-С. 16-25; 1875.- №7.-С. 25-35; № 12.-С. 19-29; 1876.- № 7.-С. 26-36; № 12.-С. 83-92; 1877.- № 7.-С.49-58; № 12.-С. 42-52; 1878.- №7.-С. 1-11; № 12.-С 78-88; 1879.- №7.-С. 38-47; №12.-С. 44-53; 1880.-X9 7.-С. 154-163.

³⁹ Систематический указатель к «Университетским известиям» за 1861 -1912 гг. - К.: Типография Имп. Университета Св. Владимира, 1913. - 201 с.

⁴⁰ Систематичний покажчик до «Университетских известий» за 1913—1919 рр. / Укл. В. М. Щербатюк. - К., 1998. - 25 с.

⁴¹ Правила о приобретении, хранении, освидетельствовании, употреблении и ревизии книг в университетской библиотеке // Унив. известия. - 1861,- № 3. приложение. - С. 1—10; Правила Библиотеки ими. Университета Св. Владимира // Унив. известия. -1868. - № 11, отдел I. - С. 1-20; Правила Библиотеки имп. Университета Св. Владимира // Унив. известия. - 1892. - № 11, прибавления.-С. 1-13.

рии с 15 сентября по 20 декабря 1861 г.»⁴². На жаль, це була практично єдина публікація співробітника про свою бібліотеку, що вийшла на сторінках «Университетских известий». Ще однією роботою про склад рукописного фонду бібліотеки Імператорського університету св. Володимира була лише стаття С. Маслова «Обзор рукописей Библиотеки Университета Св. Владимира», надрукована в 1910 р.⁴¹ За окремі роки в «УИ» наведено відомості про періодичні видання, які одержувала бібліотека⁴⁴. У додатку до «Университетских известий» публікувалися каталоги, які допомагають розкрити склад фонду університетської бібліотеки. Це, зокрема, Алфавітний покажчик книг, що надійшли до бібліотеки Імператорського університету св. Володимира з 1854 по 1872 рр.⁴⁵, друкування якого через брак коштів було припинено в середині 70-х років ХІХ ст. У 1905 р. у додатку до «У И» починає виходити каталог надходжень до університетської бібліотеки за 1903 р. Такі каталоги публікувалися до 1913 р. На відміну від алфавітних каталогів ХІХ ст. нові надходження до бібліотеки були розподілені за галузями знань⁴⁶. На сторінках додатку до «УИ» було також опубліковано систематичний каталог бібліотеки М. Х. Бунге, яка була пожертвована бібліотеці Імператорського університету св. Володимира в

---

⁴² Сведения о движении книг и читателей в общей университетской лектории с 15 сент. по 20 дек. 1861 г. (Составлены библиотекарем Красовским) // Унив. известия. - 1862. - № 1, отдел 2. - С. 34-39; То же в 1862 году // Унив. известия. - 1863. - № 4, отдел 2. - С. 27-38.

⁴³ Маслов С. И Обзор рукописей библиотеки императорского Университета Св. Владимира // Унив. известия - 1910. - № 5, прибавления. - С. 1-45. Окр. вид.: К : Тип. Ими. Университета Св. Владимира, 1910.-43 с.

⁴⁴ Список периодических изданий, получаемых для профессорской лектории Университета Св. Владимира в 1869 году // Унив. известия. - 1869. - № 10, прибавления. - С. 1-13; Список повременных изданий, предназначенных к выписке на 1862 год // Унив. известия. - 1861. - № 4, отдел 1. - С. 18-22.

⁴⁵ Алфавитный указатель книг, поступивших в университетскую библиотеку с 1854 по 1860 г. включительно, составленный под ред. библиотекаря А. Я. Красовского // Унив. известия. - 1861-1862, отдел 2. - 1861. - № 2.-С. 1-24; № 3. - С. 25-48, № 4. - С. 49-72; 1862. - № 1. - С. 73-96; № 2. - С. 97-128; № 32; № 6. -С. 33-64; № 8. -С. 65-96; № 9. - С. 113-144; № 11. - С. 97-112, 145-153; 1908.-№ 5.-С. 1-4,1-32; № 6. - С. 33-80; № 8. - С. 81-131; 1913.- № 3.- С. 1-32; № 5.-С. 33-80; № 7.-С. 81-144; № 8. -С. 143-195.

⁴⁶ Каталог книг, поступивших в библиотеку ими. Университета Св. Владимира в [1903-1906] гг. // Унив. известия. - 1905-1913, прибавления. - 1905. - № 7. - С. 1-32; №8.-С. 33-64; № 11.-С. 65-120; № 12.-С. 121-176; 1906.- № 5,С. 1-

1908 р.⁴⁷, систематичний каталог бібліотеки М. І. Костомарова, котра надійшла до фонду університетської бібліотеки в 1895 р. від удови вченого ⁴⁸. На сторінках «УИ» публікувалися також каталоги книг, які знаходилися в книжковому магазині М. Я. Оглобліна, комісiонера Університету. Про стан фонду студентського відділу бібліотеки дізнаємося з надрукованих в «УИ» систематичних каталогів книг, що були отримані в 1903-1906 рр., а також зі створених К. Царевським у середині 70-х років XIX ст. Алфавітного покажчика російських книг студентського відділу і Предметного каталогу студентського відділу. Отже, матеріали, що публікувалися в «УИ», як правило, характеризували діяльність бібліотеки взагалі або містили повідомлення про надходження окремих колекцій та зібрань і відомості про поповнення бібліотечних фондів.

Серед російської періодичної преси можна виокремити «Журнал Министерства народного образования», що виходив із 1829 р. щомісяця. Це об'ємне видання на своїх сторінках друкувало урядові постанови та розпорядження в галузі освіти, наукові статті з історії вітчизняної та зарубіжної освіти тощо. В цьому журналі друкувалися відомості про осіб, які передали свої бібліотеки до Імператорського університету св. Володимира.

Для з'ясування основних етапів розвитку Університету, його статутів, регламентації внутрішнього життя в даній роботі використовувалися деякі узагальнюючі історичні праці, де згадувалося про діяльність бібліотеки. Серед них слід виокремити статтю І. Г. Савенка⁴⁹, де висвітлюються основні аспекти діяльності бібліотеки Імператорського університету св. Володимира у період з 1834 по 1884 рр. - кількісний склад колекцій та зібрань, що надійшли у 1835-1841 рр. (додаток Б), перелік найцінніших з точки зору автора видань, поточне комплектування та обслуговування читачів, ство-

---

32; № 6.-С. 33-64; №8. - С.65-96; №9. - С. 113-144; № 11. - С. 97-112, 145-153; 1908.- № 5.- С. 1-4, 1-32; №6. - С33-80; №8.-С. 81-131; 1913.- № 3.-С. 1-32; № 5. -С. 33-80; № 7. -С. 81-144; № 8. -С. 143-195.

⁴⁷ Каталог библиотеки М. Х. Буше, пожертвованной имп. Университету Св. Владимира // Унив. известия. - 1908, прибавления. - № 1. - С. 1-32; № 2. - С. 33-64; № 3. - С. 65-104; № 4. -С. 105-192; № 5. - С. 193-224; № 6. - С. 225-274.

⁴⁸ Каталог библиотеки Н. И. Костомарова пожертвованной в 1894 г. имп. Университету Св. Владимира Длинной Леонтьевной Костомаровой // Унив. известия. - 1903.- № 9, прибавления. - С. 1-83. Окр. вид.: К., 1903.-83 с.

⁴⁹ Савенко И. Г. Библиотека Университета Св. Владимира. Записки помощника библиотекаря. - С. 309-334.

рення алфавітного та систематичного каталогів тощо. Особливе значення має складений І. Савенком детальний список осіб, які працювали в бібліотеці Університету з 1834 по 1884 рр.

Сьогодні джерелознавче значення мають деякі документи, що були опубліковані в поточних періодичних виданнях того часу і відображали певні тенденції в розвитку організаційних засад Університету, навчального процесу, наукових досліджень у стінах закладу тощо, як, наприклад, «Наставление ректору и деканам юридического и первого отделения философского факультетов. 24 октября 1849 г.»⁵⁰.

Серед опублікованих документів становлять інтерес університетські статuti 1863 та 1884 рр., а також постанови та розпорядження по Міністерству народної освіти. Статuti містяться в повному зібранні законів Російської імперії⁵¹ або в окремих виданнях⁵². Збірник постанов по МНО складається із 17 томів, охоплює весь період існування цього Міністерства, містить законодавчі акти загального та місцевого значення⁵³. Друге видання Збірника⁵⁴ додатково містить циркуляри та розпорядження, які не потребували затвердження верховною владою. На основі цих видань були підготовлені та видані збірники постанов та розпоряджень по окремих університетах⁵⁵. Окрім щорічних звітів та оглядів діяльності МНО, існують звіти попечителів навчальних округів, університетські звіти та огляди

---

⁵⁰ Наставление ректору и деканам юридического и первого отделения философского факультетов. 24 октября 1849 г. // Русская старина. -1872. - Ч. 10. -С 448-450.

⁵¹ Полное собрание Законов Российской империи. - Собрание 2-е. - СПб.: Тип. правительствующего сената, 1850-1880 - ТТ. 25-55; Полное собрание Законов Российской империи. - Собрание 3-е. - СПб.: Тип. правительствующего сената, 1885-1902.-ТТ. 1-19.

⁵³ Общий устав и штаты императорских российских университетов. - Киев: Унив. Тип., 1963. - 53 с.

⁵³ Сборник постановлений по Министерству народного просвещения. - СПб.: Изд-во МНО. - 2-е изд. - 1864-1904. - ТТ. 1-17.

⁵⁴ Сборник распоряжений по Министерству народного просвещения. - Изд-во МНО, 1866-1907.-ТТ. 1-16.

⁵⁵ Сборник постановлений и распоряжений по университету Св. Владимира с 1878 по 1891 гг. - К., 1893. - 275 с.; *Виндиг В. В.* Сборник постановлений и распоряжений начальства по университету Св. Владимира и прочим русским университетам. -К.: Университетская тип., 1872.-320 с.; *Валовенко П. О.* Сборник постановлений и распоряжений по университету Св. Владимира и другим университетам с 1892 по 1911 гг.-К.: Тип. «Работник», 1912.- 1020 с.

викладання ⁵⁶. Ці документи виконані у неупередженому канцелярському стилі з бажанням показати діяльність у найпривабливішому ракурсі.

Додатковим джерелом є матеріали комісії та нарад з питань розробки університетських статутів ⁵⁷. Документальні джерела з історії Університету містяться у збірнику «Киевский университет: документы и материалы. 1834-1984» ⁵⁸. Проте в цих документах відсутня інформація про університетську бібліотеку.

Збірки документів, що стосуються історії створення та функціонування Університету впродовж певних відтинків часу, частково публікувалися у спеціальній літературі. Серед них передусім слід назвати «Сборник материалов для истории просвещения в России, извлеченных из архива Министерства народного просвещения» ⁵⁹.

Важливим джерелом є «Биографический словарь профессоров и преподавателей Университета Св. Владимира (1834-1884)» під редакцією В. Іконникова, який дає змогу встановити біографії осіб, що принесли в дар свої зібрання, а також список їхніх наукових праць, котрі в обов'язковому порядку у двох екземплярах надходили до університетської бібліотеки. Деяка інформація про співпрацю викладачів Імператорського університету св. Володимира з бібліотекою міститься в особистих фондах професорів О. Ф. Кістяківського (ф. 264), І. В. Лучицького (ф. 66) та ін.

Дані про бібліотечні колекції та зібрання Університету, хоча й не зовсім точні, містили й вищезгадані довідкові видання М. Бокачева та У Іваска.

Останнім часом почастишали публікації документальних персоналій видатних вчених та педагогів, діяльність яких пов'язана з Імператорським університетом св. Володимира. Передусім слід назвати фундаментальні збірки статей, матеріалів та документів, що публікує плідний авторський союз В. Ульяновського та В. Короткого ⁶⁰.

---

⁵⁶ Отчет попечителя Киевского учебного округа о состоянии учебных заведений округа за 1892 год. - Киев, 1893. - 108 с.; Отчет попечителя Киевскою учебного округа о состоянии учебных заведений округа за 1895 год. - Киев, 1896. - 105 с.

⁵⁷ Проект правил для студентов и посторонних слушателей и инструкции для инспекции российских университетов с отзывами о сих проектах ректора и инспектора университета Св. Владимира. - К.: Тип. университета, 1899. - 61 с.

⁵⁸ Киевский университет: документы и материалы. 1834-1984 / Сост. В. Л. Замлинский и др. - К.: Выща школа, 1984. - 191 с.

⁵⁹ Сборник материалов для истории просвещения в России, извлеченных из архива Министерства народною просвещения. - СПб., 1893. - Т. 11. - С. 217—218, 545-551.

⁶⁰ Син України: Володимир Боніфатійович Антонович. У 3 томах / Упор.

Важлива інформація про професорський склад міститься в збірнику наукових статей і матеріалів «З іменем Св. Володимира»⁶¹. Ці публікації дають змогу певною мірою простежити загальні тенденції розвитку науки та педагогічного процесу в Університеті, пояснити деякі особливості комплектування бібліотечного фонду і зміст тих книжкових колекцій та зібрань, що були передані до бібліотеки.

Разом з тим в цих фундаментальних виданнях не знайшли відображення документи, пов'язані з діяльністю бібліотеки Імператорського університету св. Володимира.

Основою джерельної бази дослідження слугували документи з Центрального державного історичного архіву України у м. Києві (де у фонді № 707 зберігаються документи Управління Київського навчального округу); Державного архіву м. Києва (ф. 16) та Інституту рукопису НБУВ (там зберігаються рукописна частина та деякі рукописні документи, зокрема записки бібліотекарів щодо діяльності Волинського ліцею та Імператорського університету св. Володимира, рукописні систематичні каталоги бібліотеки станом на початок ХХ ст. тощо), а також архіву НБУВ (документи стосовно надходження бібліотеки до фондів НБУВ, діяльності В. Кордта з розроблення концепції створення Національної бібліотеки України та стану бібліотечних фондів).

Джерельна база вивчення історії вищого навчального закладу Києва розглядалася у працях О. Тарасенко, яка присвятила питанню становлення та розвитку історичної освіти і науки у Київському університеті в 1834-1884 рр. кандидатську дисертацію.

Архівні джерела стосовно заснування та функціонування бібліотеки Імператорського університету св. Володимира характеризуються нерівномірністю подання матеріалів за різні періоди діяльності бібліотеки. Зокрема, головна увага приділяється ретроспективному комплектуванню фондів рідкісними книжками та зібраннями, які можна вважати історико-культурними цінностями вже на момент їх одержання. Нині весь фонд бібліотеки Університету є колекцією державного рівня, яка повинна охоронятися законом і бути включеною у Державний реєстр національного культур-

---

В. Короткий, В. Ульяновський. - К., 1997; *Alma Mater: Університет Св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917-1920. Матеріали, документи, спогади. Кн. 1: Університет Св. Володимира між двома революціями.* - К.: Прайм, 2000. - 697 с.

⁶¹ З іменем Св. Володимира: Київський Університет у документах, матеріалах та спогадах сучасників: У 2 кн. - К.: Заповіт, 1994.

мого надбання. Адже питання комплектування фонду діючого освітнього закладу було пов'язане з розвитком наукових напрямів в Університеті та можливістю використання фонду в навчальному процесі. Бібліотекарі Університет) розуміли необхідність створення національного книжкового зібрання на зразок західних та найголовніших російських бібліотек із ретроспективними фондами.

Історію створення бібліотеки Університету висвітлюють деякі архівні документи, що зберігаються нині в різних архівосховищах України й передусім в Центральному державному історичному архіві України в м. Києві.

Відповідно до етапів розвитку діяльності Імператорського університету св. Володимира, що регламентувалася насамперед статутами, які у свою чергу відображали тенденції розвитку освіти і стану внутрішньої та зовнішньої політики царату, можна класифікувати й групи документів щодо бібліотечної справи у вищому навчальному закладі Києва в ХІХ ст.

Перша група документів стосується заснування Університету, умов його створення та початкового періоду формування фонду, політики його комплектування фонду та використання, що можна окреслити хронологічно 1834 - 1849 рр. ХІХ ст. (25 грудня 1833 р. статут підписаний Миколою І, а в 1842 р. був затверджений новий статут).

Друга група документів присвячена поступовому згортанню збирацької діяльності в ретроспективному комплектуванні у період з 1850 по 1917 рр. Вказаний період розподілявся на етапи. Перший етап - 1850-1883 рр. (Воєни 1849 р. була затверджена, а з 1 січня 1850 р. набула чинності «Інструкція ректорам університетов и деканам факультетов», згідно з якою встановлювався ретельний нагляд за діяльністю професорів і викладачів; у 1863 р. Імператорський університет св. Володимира, в якому раніше вже двічі затверджувалися індивідуальні статuti, отримав проект нового статуту, затверджений царем Олександром ІІ й обов'язковий для всіх університетів Росії, крім Дерптського.) Другий етап - 1884-1917 рр. (23 серпня 1884 р. Олександр ІІІ затвердив новий університетський статут, що повністю позбавляв університети Росії автономії і ставив їх під контроль попечителя та міністерства).

Нарешті, третьою групою є документи, присвячені подіям 1918-1927 рр., коли вирішувалася доля бібліотеки і вона остаточно перейшла до фондів Всенародної бібліотеки України (нині - Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського).

Архівні матеріали репрезентуються декількома групами документів. Перша група - документи щодо початкового періоду збирання фонду

бібліотеки за рахунок бібліотек скасованих закладів і надходжень великих бібліотечних зібрань й колекцій у дар. Серед документів особливе значення мають документи про передачу бібліотеки Волинського (Кременецького) ліцею, яка була певною мірою праобразом бібліотеки Імператорського університету св. Володимира, а також Віденського університету : «Записки, касающиеся библиотеки прежде Волынского лицея, а ныне Киевского университета. 1819-1834 г.»⁶²; «Правила размещения библиотеки...»⁶³; «О командировании библиотекаря Университета [П. О.] Яркового в Вильно, 1835»⁶⁴; «О передаче в библиотеку университета некоторых старых книг из библиотеки Винницкой гимназии. 1844 г.»⁶⁵; «О приеме библиотеки и прочих учебных пособий, находящихся в упраздненной обители Уманской и Уманском уездном училище для университетской библиотеки, 1839 г.»⁶⁶. Важливе значення мають відомості про каталоги бібліотеки та окремі аспекти її діяльності⁶⁷.

Друга група документів стосується ретроспективного комплектування і збирацької діяльності. Серед цих документів слід виокремити матеріали про придбання книжок Кам'янець-Подільської гімназії (1850-

---

⁶² ІР НБУВ. ф. 8, № 3403,235 арк. «Записки, касающиеся библиотеки прежде Волынского лицея, а ныне Киевского университета. 1819-1834 г.».

⁶³ Там само, ф. 1, № 6493,47 арк. «План расположения библиотеки Волынского лицея».

⁶⁴ ДАК, ф. 16, оп. 276, сир. 595, 293 арк. «О командировании библиотекаря Университета [П. О.] Яркового в Вильно. 1835 г.».

⁶⁵ Там само, оп. 283, спр. 155, 6 арк. «О передаче в библиотеку университета некоторых старых книг из библиотеки Винницкой гимназии. 1844 г.».

⁶⁶ Там само, он. 276, спр. 310, 80 арк. «О приеме библиотеки и прочих учебных пособий, находящихся в упраздненной обители Уманской и Уманском уездном училище для университетской библиотеки, 1839 г.».

⁶⁷ ІР НБУВ, ф. 1, - № 6424, 141 арк. «Spis alfabetyczny autorów dzieł, które przybyły do biblioteki Liceum Wołyńskiego od 1805 г-и»; Там само, № 6425,27 арк. «Роспись неполным сочинениям, находящимся в библиотеке прежде Волынского лицея»; Там само, № 6431, 62 арк. «Wiadomość o transportach książek i innych rzeczy do Biblioteki Liceum Wołyńskiego należących wyprawionych z Krzemieńca do Kijowa», «Wymiar szaf Biblioteki Liceum Wołyńskiego»; Там само, № 6432,61 арк. «Spis chronologiczny książek ubyłych z Biblioteki naprzód gimnazjum, potem Liceum Wołyńskiego na Koniec Imp. Uniwersytetu S. Włodzimierza» разом з «Алфавитным указателем книгам, выбывшим из Библиотеки»; Там само, № 6433,25 арк. «Spis Biblioteki Scheldla»; Там само, № 6434, 16 арк. «Spis Biblioteki Scheldla. Książki Fizyczne (Chemiczne)»; Там само, № 6435, 27 арк. «Реєстри, списки, відношення,

1852 рр.)⁶⁸; єзуїтської бібліотеки, що знаходилася у Брестському повітовому дворянському училищі (1851-1853 рр.)⁶⁹; Бердичівською монастиря (1870 р.)⁷⁰ тощо, а також матеріали про придбання приватних колекцій Ф. В. Остен-Сакена (1837 р.)⁷¹; професора О. М. Новицького (1840 р.)⁷² А. Кучковського⁷³; професора М. О. Максимовича (1840 р.)⁷⁴; надвірно радниці Актової (1844 - 1845 рр.)⁷⁵; екстраординарного професора М. Якубовича (1854 р.)⁷⁶ тощо.

тощо в справах бібліотеки ліцею»; Там само, № 6436, 47 арк. «Списки книжок справі обміну дублетами між бібліотеками Волинською ліцею та Віленського університету»; Там само. № 6451, 16 арк. «Księga spisu książek Biblioteki szkoły powiatowej Roszajowskiey», скоропис 1828-1833 р.; Там само, № 6457, 7 арк. «Роспись книгам, пожертвованным Волынским лицеем Александровском) Финляндскому Университету в Гельсингфорсе», 1829 р.; Там само, № 6493, 47 арк. «План расположения библиотеки Волынского лицея»; Там само, ф. 8, № 3406 130 арк. «Реестр для записи книг по предметам наук, числа знаний и томов поступивших в библиотеку Императорского Университета Св. Владимира 1835-1840 г.», арк. 26-56.

⁶⁸ДАК, ф. 16, оп. 289, спр. 167, 32 арк. «О приобретении для библиотек» Университета некоторых книг из числа сочинений, найденных в подвале старого дома Каменец-Подольской гимназии. 1850-1852 г»; Архів НБУВ.оп. 1,спр. 985 арк. 254, «Звіт роботи ЦНБ за 1958 р.».

⁶⁹ ДАК, ф. 16, оп. 290, спр. 168. 66 арк. «О передаче в университетскую библиотеку так называемой поиезуитской библиотеки, находившейся в брестском уездном дворянском училище. 21 декабря 1851 - 6 сентября 1853 г.».

⁷⁰ ДАК, ф. 16, оп. 316, спр. 139, 120 арк. «Катают книг, принадлежащих библиотеке упраздненного Бердичевского монастыря, 1870 г.».

⁷¹ ЦДІАК, ф. 707, оп. 87, спр. 300, 6 арк. «Дело канцелярий генерального штаба доктора Успенскою о приеме завещания покойного Остен-Сакена. 1837 г.».

⁷² ДАК, ф. 16, оп. 279, спр. 273, 9 арк. «О покупке у ординарного профессора Новицкого некоторых книг для университетской библиотеки. 1840 г.».

⁷³ ЦДІАК, ф. 707, оп. 87, спр. 957, 34 арк. «О пожертвовании книг действительным статским советником Кучковским в пользу Виленской медико-хирургической академии. 1843-1845 г.».

⁷⁴ ДАК, ф. 16, оп. 279, спр. 146, 6 арк. «О приобретении некоторых сочинений для университетской библиотеки от ординарного профессора Максимовича 1840 г.».

⁷⁵ ЦДІАК, ф. 707, оп. 87, спр. 958, 16 арк. «О продаваемой библиотеке надворной советницы Актовой. 1844-1845 г.».

⁷⁶ ДАК, ф. 16, оп. 290. спр. 115, 20 арк. «О книгах бывшего экстраординарного профессора Якубовича, 1854 г.».

Третя група документів цього періоду відображає шляхи поточного комплектування, виписування періодичних видань ⁷⁷; укладання контрактів із західноєвропейськими книготорговельними фірмами та окремими продавцями книжок (Е. Абером, М. Киммелем, Т. Глюксбергом, Е. Шубертом і Й. Грегоровичем) ⁷⁸; документи й каталоги книжок, що пропонувалися до продажу з аукціонів та публічних торгів ⁷⁹.

Важливе значення мають документи про виписування та придбання книжок за розпорядженням попечителя Київського навчального округу в 1841-1842 рр.⁸⁰, а також книжок, надісланих за власною ініціативою окремих осіб ⁸¹.

---

⁷⁷ Там само, оп. 276, спр. 491, 2 арк. «О выписке для университетской библиотеки периодических изданий на 1836 г.», 1835 р.; Там само, оп. 280, спр. 170, 15 арк. «О выписке газет и периодических изданий для университетской библиотеки на 1842 г, 1841 г.».

⁷⁸ Там само, оп. 276, спр. 513,315 арк. «О получении в библиотечку Университета Св. Владимира доставляемых дворянином Иосифом Милло книг в залог суммы, числящейся Университетским долгом на умершем книготорговце Гликсберге, с 20.02.1836 по 28.03.1842 г», арк. 1-13,46,61,113,143,283,314; Там само, оп. 279, спр. 17, 18 арк. «О доставлении книг для университетской библиотеки из-за границы поставщиками Лембергского книгопродавца Милли нове ко го, 1840 г.»; Там само, оп. 280, спр. 39,20 арк. «По предложениям книгопродавцов: Гликсберга, Шуберта и Грегоровича о предоставлении им права доставлять нужные университету книги, 1841 г.»; Там само, оп. 281, спр. 2, 21 арк. «О выписке и приобретении книг для библиотеки Университета Св. Владимира от книгопродавца Киммеля, 1842 г.»; Там само, оп. 286, спр. 185, 32 арк. «О заключении контракта с книгопродавцами Абером и Киммелем на доставку книг в университетскую библиотеку, 1847 г.».

⁷⁹ Там само, оп. 276, спр. 721, 5 арк. «По представлению библиотекаря университета относительно книг, имеющихся в г. Галле для продажи с публичного торга, 1836 г.»; Там само, оп. 280, спр. 198, 3 арк. «По рапорту библиотекаря с препровождением каталога книг, предложенных к продаже с публичного торга в г. Гамбурге, 1841 г.».

⁸⁰ Там само, оп. 281, спр. 22, 96 арк. «О выписке и приобретении книг для библиотеки Университета Св. Владимира по предложению господина попечителя киевского учебного округа, 1842 г.»; Там само, оп. 280, спр. 11, 23 арк. «О сочинениях, выписанных в 1841 г. для библиотеки Университета Св. Владимира по предложению господина попечителя, 1841 г.».

⁸¹ Там само, оп. 280, спр. 12, 150 арк. «О сочинениях, присланных в 1841 г. для университетской библиотеки разными местами и лицами, 1841 г.».

Нарешті, четверту невелику, але важливу групу складають документи про фінансування придбання книжок та розподіл грошей по кафедрах, а також реєстри та переліки книжок, що надходили в бібліотеку в 1835-1840 рр.⁸²

Регламентація діяльності та обслуговування читачів закладена в таких документах, як статут і правила користування бібліотекою.

Хоча ці документи і не можуть вважатися повними, вони у сукупності з опублікованими в спеціальній літературі відомостями дають уявлення про концептуальні засади створення фонду бібліотеки Університету, джерела комплектування, склад книжкового фонду, фінансування та організацію діяльності бібліотеки.

Найзначнішим джерелом, що дає можливість охарактеризувати книжковий фонд, його склад, зміст, рух та значимість, є довідковий апарат бібліотеки Університету - блок-каталог алфавітний і рукописний систематичний, каталоги-інвентарі, картотеки, переліки, наукові описи фондів окремих колекцій, зібрань та історичних бібліотек. Джерелознавчу значущість мають не лише неопубліковані, а й опубліковані каталоги (зокрема, «Каталог книг библиотеки Императорского Университета Св. Владимира»⁸³, «Алфавитный указатель книг, поступивших в библиотеку университета Св. Владимира в 1854-1872 гг.»⁸⁴, «Каталог книг, поступивших в библиотеку Императорскою университета Св. Владимира в 1903-1907 гг.»⁸⁵), а також опубліковані каталоги, що були у службовому користуванні і мають рукописні примітки, додатки та ознаки книжкового руху. Серед останніх, наприклад, опублікований «Систематический каталог частной библиотеки, принадлежащей профессору Университета Св. Владимира Ивану Алексеевичу Сикорскому»⁸⁶, робочі примірники систематичного каталогу бібліотеки.

---

⁸² IP НБУВ, ф. 8, № 3406, 130 арк. «Реестр для записи книг по предметам наук, числа знаний и томов, поступивших в библиотеку Императорского Университета Св. Владимира, 1835-1840 г.», арк. 26-56; ЦДІАК, ф. 707, оп. 87, спр. 1571, 7 арк «О распределении библиотечной суммы по кафедрам на 1848 г.».

⁸³ Каталог книг библиотеки Императорского Университета Св. Владимира: Т. 1-5.-К., 1854-1858.

⁸⁴ Алфавитный указатель книг, поступивших в библиотеку университета Св. Владимира в 1854-1872 гг. - К., 1862-1874.

⁸⁵ Каталог книг, поступивших в библиотеку Императорского университета Св. Владимира в 1903-1907 гг.-К., 1905-1910.

⁸⁶ Систематический каталог частной библиотеки, принадлежащей профессору Университета Св. Владимира Ивану Алексеевичу Сикорскому. - Киев, 1895.-424 с.

Окрім того, частина зібрань і каталогів залишилася в меморіальному вигляді у тій цілісності, що була на період їх надходження до Університету, зокрема був підготовлений «Каталог книжок, одержаних з 1910 по 1913 р.», але, за даними Є. Колесник, коректура його була втрачена ⁸⁷. Цілком зрозуміло, що він не був виданий через початок першої світової війни та евакуацію Університету до Саратова. Після повернення бібліотеки до Києва в 1916 р. почалися революційні події, і каталог так і не надрукували ⁸⁸. Тому певний час надходження до бібліотеки відображалися лише в блок-каталозі, а колекційні матеріали - в тих каталогах, що надходили разом із історичними бібліотеками. Фонди, які бібліотека Університету комплектувала у хронологічному порядку за роками придбання (до 1895 р., так звані «Роки») та систематизовані за розподілом наук (з 1895 р., так звані «Відділи»), відображені у службовому каталозі відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ.

Важливе значення мають каталоги отриманих бібліотек та списки книжок, що передавалися або купувалися, рукописні систематичні каталоги ⁸⁹, матеріали про стан і склад колекцій та зібрань, опубліковані на сторінках журналу «Университетские известия». Ці матеріали дають змогу охарактеризувати колекційну частину фонду Імператорського університету св. Володимира щодо складу, змісту та цінності. Окремі роботи містять загальні матеріали про каталогізацію й складання систематичного каталогу ⁹⁰.

Неопубліковані рукописні каталоги-інвентарі Волинського (Кременецького) ліцею, Віденського університету, що склалися П. Ярковським, дають змогу встановити склад фонду колекцій та зібрань, що перейшли до Імператорського університету св. Володимира. Для вивчення складу бібліотеки Волинського ліцею в роботі використовувалися каталоги з фонду № 1 Інституту рукопису, а саме: двотомний систематичний каталог бібліотеки Яблоновського «Biblioteki Jabłonowskich» ; алфавітний каталог книг

---

⁸⁷ Колесник Е. Л. Книжные коллекции Центральной научной библиотеки АН УССР. - К.: Наук, думка, 1988. - С. 8.

⁸⁸ ІР НБУВ, ф 8, № 3346, арк. 1-4. «Эвакуация Университета в Саратов в период войны в 1914-1916 гг.».

⁸⁹ ІР НБУВ, ф. 1, № 6413, 122 арк. «Index libro rum bibliothecae Carmelitarum Discalc. Conventus Berdicoviensis»; ДАК, ф. 16, оп. 316, спр. 139, 120 арк. «Каталог книг, принадлежащих библиотеке упраздненного Бердичевского монастыря, 1870 г.».

⁹⁰ ДАК, ф. 16, оп. 286, сир. 89,72 арк. «О составлении систематического каталога университетской библиотеки. 1847 р.», арк. 9,28, 44-45, 53-54.

⁹¹ ІР НБУВ, ф. 1, №6410, 58 арк.; Там само, № 6411, 210 арк. «Spis Biblioteki Jabłonowskich»: в 2 томах.

Мошинського: «Nouveau catalogue de la grande et petite bibliotheque de ... M. LeComte Moszyński...»⁹²; форматно-систематичний каталог «Index librorum bibliothecae Carmelitarum Discalc. Conventus Berdicoviensis»⁹³; двотомний систематичний каталог «Королівської колекції»: «Specimen catalogi biblioth(ecae) Reg. Poї.»⁹⁴; а також каталоги «Książka do zapisywania się biorącym książki... do czytania w Bibliotece Krzemienieckiej. 1803-1807»⁹⁵; «Specification de livres pretés de la Bibliotheque Royale», укладені у систематичному порядку, містять список осіб, яким не слід видавати книги⁹⁶; систематичний «Katalog Biblioteki Warszawskiej królewskiej, kupionej dla gimnazjum Krzemienieckiego», «Regestr instrumentów' astronomicznych zapakowanych w Warszawie ...»⁹⁷; «Каталог (систематичний) бібліотеки Волинського ліцею» (1830) складений польською мовою⁹⁸; «Каталог виданих книжок з бібліотеки Волинської гімназії», польською мовою, вівся в 1805-1814 pp.⁹⁹; «Spis dzieł pożyczonych z Biblioteki gimnazjum Wołyńskiego» за 1815-1823 pp.¹⁰⁰ і за 1824-1837 pp.¹⁰¹; «Spis dzieł branych do czytania w bibliotece gimnazjum Wołyńskiego», за 1819 - 1825 pp.¹⁰² і за

---

⁹² Там само. № 6412, 268 арк. «Nouveau catalogue de la grande et petite bibliotheque de ... M. Le Comte Moszyński...».

⁹³ Там само, № 6413, 122 арк. «Index librorum bibliothecae Carmelitarum Discalc. Conventus Berdicoviensis».

⁹⁴ Там само, № 6414, 749 арк.; Там само. № 6415, 678 арк. «Specimen catalogi biblioth(ecae) Reg. Pol.», в 2 томах.

⁹⁵ Там само. № 6-I 16, 43 арк. «Książka do zapisywania się biorącym książki... do czytania w Bibliotece Krzemienieckiej 1803-1807».

⁹⁶ Там само. № 6417, 116 арк. «Specification de livres pretés de la Bibliotheque Royale».

⁹⁷ Там само, № 6418, 108 арк. «Katalog Biblioteki Warszawskiej królewskiej, Kupionej dla gimnazjum Krzemienieckiego», «Regestr instrumentów astronomicznych zapakowanych w Warszawie...».

⁹⁸ Там само. № 6418-a, 204 арк. «Каталог /систематичний/ бібліотеки Волинського ліцею», на польській мові. 1830 р

⁹⁹ Там само. № 6419.141 арк. «Каталог виданих книжок з бібліотеки Волинської гімназії», на польській мові, 1805-1814 pp.

¹⁰⁰ Там само. № 6420, 501 арк. «Spis dzieł pożyczonych z Biblioteki gimnazjum Wołyńskiego», 1815-1823 pp.

¹⁰¹ Там само, № 6421, 597 арк. «Spis dzieł pożyczonych z. Biblioteki gimnazjum Wołyńskiego», 1824-1837 pp.

¹⁰² Там само, № 6422, 324 арк. «Spis dzieł branych do czytania w bibliotece gimnazjum Wołyńskiego», 1819- 1825 pp.

1826-1830 pp.¹⁰³; «Spis alfabetyczny autorów dzieł, które przybyły do biblioteki Liceum Wołyńskiego od 1805 r-u»¹⁰⁴; «Wiadomość o transportach książek i innych rzeczy do Biblioteki Liceum Wołyńskiego należących wyprawionych z Krzemieńca do Kijowa», «Wymiar szaf Biblioteki Liceum Wołyńskiego»¹⁰⁵; «Spis chronologiczny książek ubyłych z Biblioteki naprzód gimnazjum, potem Liceum Wołyńskiego na koniec Imp. Uniwersytetu S. Włodzimierza» разом з «Алфавитным указателем книг, выбывших из Библиотеки»¹⁰⁶; «Spis Biblioteki Scheldla» систематичний каталог з «Записками в справах Библиотеки Волинською лицеем»¹⁰⁷; «Książki Fizyczne (Chemiczne)»¹⁰⁸; «Bohatkiewicz, Alexandr, dr. Katalog dubletów w bibliotekę... Uniwersytetu Wileńskiego do znajdujących się...»¹⁰⁹; «Katalog ksiąg dubeltowych biblioteki Uniwersytetu/Wileńskiego?/... oddanych dla zagorzałej Biblioteki Abowskiej w W. X. Finlandzkim...»¹¹⁰; «Regestr ksiąg do Biblioteki Uniwersyteckiej /Wileńskiej/ branych od Jósefa Zawadzkiego Xiagarza»¹¹¹; «Księga pism periodycznych, prenumerowanych dla biblioteki... Uniwersytetu Wileńskiego»¹¹²; «Роспись неполным сочинениям, находящихся в библио-

---

¹⁰³ Там само, № 6423, 286 арк. «Spis dzieł branych do czy tania w bibliotece gimnazjum Wołyńskiego», 1826— 1830 pp.

¹⁰⁴ Там само, № 6424, 141 арк. «Spis alfabetyczny autorów dzieł, które przybyły do biblioteki Liceum Wołyńskiego od 1805 r-u».

¹⁰⁵ Там само, № 6431,62 арк. «Wiadomość o transportach książek i innych rzeczy do Biblioteki Liceum Wołyńskiego należących wyprawionych z Krzemieńca do Kijowa». «Wymiar szaf Biblioteki Liceum Wołyńskiego».

¹⁰⁶ Там само, № 6432.61 арк. «Spis chronologiczny książek ubyłych z Biblioteki naprzód gimnazjum, potem Liceum Wołyńskiego na koniec Imp. Uniwersytetu S. Włodzimierza» разом з «Алфавитным указателем книг, выбывших из Библиотеки».

¹⁰⁷ Там само, № 6433, 25 арк. «.Spis Biblioteki Scheldla».

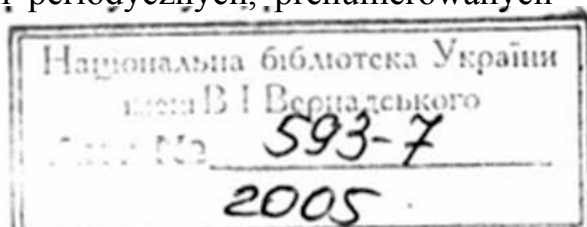
¹⁰⁸ Там само, № 6434, 16 арк. «Spis Biblioteki Scheldla. Książki Fizyczne (Chemiczne)».

¹⁰⁹ Там само, № 6437,102 арк. «Bohatkiewicz, Alcxandr, dr. Katalog dubletów w bibliotekę... Uniwersytetu Wileńskiego do znajdujących się...».

¹¹⁰ Там само, №6438, 89 арк. «Katalog ksiąg dubeltowych biblioteki Uniwersytetu /Wileńskiego?/... oddanych dla zagorzałej Biblioteki Abowskiej w W. X. Finlandzkim...».

¹¹¹ Там само, № 6439, 22 арк. «Regestr ksiąg do Biblioteki Uniwersyteckiej / Wileńskiej/ branych od Jósefa Zawadzkiego Xiagarza».

¹¹² Там само, № 6440. 44 арк. «Księga pism periodycznych, prenumerowanych dla biblioteki... Uniwersytetu Wileńskiego».

теке прежде Волынского лицея» - каталог першої чверті XIX ст.¹¹³; Роспись дубликатам, находящихся в Библиотеке прежде Волынского лицея» в чотирьох томах¹¹⁴; «Реестры, списки, відношення, тощо в справах бібліотеки лицею» і «Списки книжок в справі обміну дублетами між бібліотеками Волинського лицею та Віденського університету»¹¹⁵; «Список сочинений, кои хотя записаны были в общий каталог Библиотеки б. Университета /Виленского/, но против коих не проставлено репозитории»¹¹⁶; «Опись книгам и другим учебным пособиям из Библиотеки принадлежащих бывшему Виленскому Университету поступившим в ... Университет Св. Владимира»¹¹⁷; «Список книгам, кои, как записанные в каталог бывшего Виленского Университета... должны поступить еще в ведомство Университета Св. Владимира и Харьковского Университета»¹¹⁸; «Книга для записывания поступающих сочинений в Библиотеку Виленской медико-хирургической академии»: в трьох томах, поділена за роками надходження. Перший том за 1833-1836 рр., другий - за 1837-1842 рр., третій - за 1833-1842 рр.¹¹⁹; «Оценка книгам, поступившим из Виленской медико-хирургической академии» разом з «Noty do zbioru książek z Wilna przysłanych»¹²⁰; «Книги, поступившие в Библиотеку Университета

---

¹¹³ Там само, № 6426, 15 арк.; Там само, № 6427. 68 арк.; Там само, № 6428, 20 арк.; Там само. №6428, 78 арк. «Роспись дубликатам, находящихся в Библиотеке прежде Волынского лицея»: в чотирьох томах.

¹¹⁴ Там само, № 6425, 27 арк. «Роспись неполным сочинениям, находящимся в библиотеке прежде Волынского лицея».

¹¹⁵ Там само, № 6435, 27 арк. «Реестры, списки, відношення, тощо в справах бібліотеки лицею».

¹¹⁶ Там само, № 6441. 18 арк. «Список сочинений кои хотя записаны были в общий каталог Библиотеки б. Университета /Виленского/, но против коих не проставлено репозитории».

¹¹⁷ Там само, № 6442, 43 арк. «Опись книгам и другом учебным пособиям из Библиотеки принадлежащих бывшему Виленскому Университету поступившим в ... Университет Св. Владимира».

¹¹⁸ ІР НБУВ, ф. 1, № 6443, 41 арк. «Список книгам, кои, как записанные в каталог бывшею Виленского Университета ... должны поступить еще в ведомство Университета Св Владимира и Харьковского Университета».

¹¹⁹ Там само, № 6444, 452 арк. (1 том - 1833-1836 рр.); Там само, № 6445, 451 арк. (2 том - 1837-1842 рр.); там само, № 6446, 548 арк. (3 том - 1833 - 1842 рр.) «Книга для записывания поступающих сочинений в Библиотеку Виленской медико-хирургической академии»: в трьох томах.

¹²⁰ Там само, № 6448, 35 арк. «Оценка книгам, поступившим из Виленской

Св. Владимира из Виленской медико-хирургической академии» 1843 р.¹²¹; «Opis książek Biblioteki Teatynskiej ...», 1808 р.¹²²; «Księga spisu książek Biblioteki szkoły powiatowej Poczajowskiej» скоропис 1828-1833 рр.¹²³; «Dzieła wzięte do czytania w Bibliotece», 1837-1843 рр.¹²⁴; «Die zu behaltende Bucher sinol nachstenende» - алфавітний список¹²⁵; «Rejestr książek wziętych z drukami J. p-a Le Brun ... do Biblioteki Krzemienieckiej Przyjaciół Nauk...», 1802 р.¹²⁶; «Роспись книгам, пожертвованным Волынским лицеем Александровскому Финляндскому Университету в Гельсингфорсе», 1829 р.¹²⁷ Усі ці каталоги дають можливість простежити склад колекцій та зібрань, котрі увійшли до фонду Імператорського університету св. Володимира. Цікавим матеріалом щодо вивчення діяльності П. Ярковського та системи каталогів у бібліотеці Волинського лицю є «План расположения библиотеки Волынского лицея»¹²¹. Важливим джерелом для вивчення колекції польського короля Станіслава Августа є десяти томний систематичний каталог цієї бібліотеки з алфавітним покажчиком до нього¹²⁹.

Уяву про класифікацію фонду бібліотеки Імператорського університету св. Володимира за галузями знань у другій половині ХІХ - на початку ХХ ст. дає рукописний каталог, створений К. О. Царевським та В. О. Кордтом¹³⁰. Каталоги-інвентарі мають важливе джерелознавче значення, бо, ви-

---

медико-хирургической академии» разом з «Noty do zbioru książek z Wilna przysłanych».

¹²¹ Там само, № 6449, 11 арк. «Книги, поступившие в Библиотеку Университета Св. Владимира из Виленской медико-хирургической академии, 1843».

¹²² Там само, № 6450, 41 арк. «Opis książek Biblioteki Teatynskiej..., 1808».

¹²³ ІР НБУВ. ф. 1, № 6451, 16 арк. «Księga spisu książek Biblioteki szkoły powiatowej Poczajowskiej, 1828-1833».

¹²⁴ Там само, № 6452, 466 арк. «Dzieła wzięte do czytania w Bibliotece, 1837-1843».

¹²⁵ Там само, № 6453, 2 арк. «Die zu behaltende Bucher sinol nachstenende».

¹²⁶ Там само, № 6455, 10 арк. «Rejestr Książek wziętych z drukami p-a Le Brun ... do Biblioteki Krzemieńckicy Przyjaciół Nauk..., 1802».

¹²⁷ Там само, № 6457, 7 арк. «Роспись книгам, пожертвованным Волынским лицеем Александровскому Финляндскому Университету в Гельсингфорсе, 1829».

¹²⁸ Там само, № 6493, 47 арк. «План расположения библиотеки Волынского лицея».

¹²⁹ Там само, ф. 300. - №1-11. Альбертранди Я. Б. «Систематический каталог библиотеки Станислава Августа Понятовского»: в 10 томах с приложением.

¹³⁰ Там само, ф. 8, № 3572-3586. «Рукописный каталог библиотеки Университета Св. Владимира».

конуючи подвійну функцію (пошукову та облікову), дозволяють встановити кількість примірників, дублетність, суму, яку заплатили за книжку, торгівельну фірму або видавничу установу, відомості про переміщенні книжок в інші підрозділи та про обмін з іншими бібліотеками та товариствами. Для історико-культурних фондів важливе значення мають вказівки на походження зібрання: від кого надійшло і на яких умовах. Слід зазначити, що хоча рукописні каталоги-інвентарі збереглися не повністю і відображають лише частину загального фонду, однак вони дають змогу розкрити історичні факти книжкового руху.

Важливу групу джерел складають документи про пожертвування книжок, зокрема дійсним статським радником І. Милашевичем (1853 р.)¹³¹; генералом О. Фрейманом (1854 р.)¹³²; попечителем київської гімназії Михайловським у 1857 р.¹³³; професором Ю. Шимановським 1862 р.¹³⁴ тощо.

Водночас важливими є документи, які репрезентують співпрацю Університету зі спорідненими науковими товариствами та обмін виданнями того часу, що на сьогодні вже також можна вважати цінною історико-культурною частиною фонду, наприклад, з Афіньською публічною бібліотекою (1853 р.)¹³⁵; Російським технічним товариством (1867 р.)¹³⁶; Географічним товариством та видавцем географічного збірника А. Петерманом (1856 р.)¹³⁷; Комітетом Карамзінської бібліотеки (1867 г.)¹³⁸; Слов'янським благодійним комітетом та головною редакцією Кавказького статистичного комітету (1872 р.)¹³⁹.

---

¹³¹ ЦДІАК, ф. 707, он. 87, спр. 2832, 2 арк. «О пожертвовании статским советником Милашевичем книг в пользу Университета Св. Владимира, 1853 г.».

¹³² Там само, спр. 3280, 2 арк. «О пожертвовании генералом Фрейманом в пользу Университета Св. Владимира 25 сочинений в 143 томах. 1854 г.».

¹³³ Там само, спр. 3680, 76 арк. «Об учреждении при Университете Св. Владимира особой студенческой библиотеки и о пожертвовании в пользу оной книг попечителя киевской гимназии Михайловского. 1857 г.», арк. 1-20.

¹³⁴ ДАК. ф. 16, оп. 301, спр. 212, 2 арк. «О пожертвовании профессором Шимановским в пользу библиотеки университета некоторых сочинений, 1862 г.».

¹³⁵ Там само. оп. 292, спр. 156, 18 арк. «О высылке книг в Афинскую публичную библиотеку. С 2.10.1853 по 30.11.1853 г.».

¹³⁶ Там само, оп. 306, спр. 35, 9 арк. «О пожертвовании книг русскому техническому обществу. 1867 г.».

¹³⁷ Там само, оп. 295. спр. 75, 6 арк. «О книгах, пожертвованных издателю географического сборника Петерману. 1856 г.».

¹³⁸ Там само, оп. 306, спр. 196, 15 арк. «О присланных для продажи книг Комитета Карамзинской библиотеки. 1867 г.».

¹³⁹ Там само, оп. 311, спр. 13, 14 арк. «О пожертвовании университетом,

Окрему групу документів складають матеріали про закупівлю книжок, серед яких зустрічаються дуже різнопланові матеріали, зокрема стосовно книжок приватних осіб: поміщика Полтавської губернії В. О. Попова (1863 р.)¹⁴⁰; В. О. Мацейовського (1869 р.)¹⁴¹; О. Волинською (1874 р.)¹⁴². У закупівлі брали участь торгівець книжками Ігель Зельман (1853 р.)¹⁴³, а також відома книготорговельна фірма Ф. А. Врокгауза (1872 р.)¹⁴⁴.

Загальні шляхи комплектування відображені у спеціальних звітах про придбання книжок, серед яких збереглися звіти за 1869 р.¹⁴⁵, відомості про фінансування бібліотечних втрат за 1874 і 1881 рр.¹⁴⁶

Серед джерел, що аналізувалися у співставленні з іншими документами й передусім статутами Університету, - Правила діяльності бібліотеки, придбання, реєстрації та користування книжками за різні роки: 1854 р.¹⁴⁷;

профессорами и преподавателями разных изданий и книг в славянский благотворительный комитет и в главную редакцию Кавказского статистического комитета. 1872 г.».

¹⁴⁰ Там само, оп. 302, сир. 110, 24 арк. «О приобретении для университета библиотеки помещика Полтавской губернии Попова, 1863 г.».

¹⁴¹ Там само, оп. 308, сир. 159, 4 арк. «Относительно покупки библиотеки Мацеевского, 1869 г.».

¹⁴² Там само, оп. 313, сир. 107, 7 арк. «Относительно приобретения некоторых книг и сочинений для университетской библиотеки от госпожи Бодянской, 1874 г.».

¹⁴³ ЦДІАК, ф. 707, оп. 87, спр. 3004, 6 арк. «Про покупку некоторых книг для университетской библиотеки у еврея Игеля Зельмана. 1853 г.».

¹⁴⁴ ДАК, ф. 16, оп. 311, сир. 74, 24 арк. «Дело относительно доставления заграничным книгопродавцем Брокгаузом книг для библиотеки Университета Св. Владимира, 1872 г.».

¹⁴⁵ Там само, оп. 308, спр. 66,36 арк. «О приобретении книг для библиотеки Университета Св. Владимира. 1869 г.», арк. 20.

¹⁴⁶ Там само, оп. 313, спр. 7, 5 арк. «О приобретении книг, конфискованных у Менжинского. 1874 г.»; Там само, он. 313, спр. 107, 7 арк. «Относительно приобретения некоторых книг и сочинений для университетской библиотеки от госпожи Бодянской, 1874 р.»; Там само, оп. 465, спр. 5084, 21 арк. «Ведомость о расходах кафедр факультета на приобретение книг для библиотеки университета 1881 г.».

¹⁴⁷ Там само, оп. 469, спр. 100, 6 арк. «Правила выдачи книг из библиотеки университета, 1854 г.».

1861 р.¹⁴⁸, 1875 р.¹⁴⁹ та правила реєстрування й ревізії книжок при передаванні справ від бібліотекарів у 1862 р.¹⁵⁰ та 1886 р.¹⁵¹

Починаючи ізсередины 80-х років XIX ст. діяльність бібліотеки представлена архівними джерелами обмежено. Звіти Університету спрощені і висвітлюють, як правило, лише статистичні відомості. У зв'язку зі зміною статуту Університету, очевидно, змінюються й деякі аспекти діяльності бібліотеки. Залишилися такі документи цього періоду: «Копия предложения попечителя Киевского учебного округа с разъяснением статей устава Российских университетов, 1884 г.»¹⁵²; «Каталог французских книг библиотеки Д. Г. Бибикова, пожертвованных Университету. 1898.»¹⁵³; «Дело ректора Университета Св. Владимира о пожертвовании вдовою Мирам книг для библиотеки университета, 1887 г.»¹⁵⁴ та «Отчет библиотеки Киевского университета за 1914 г.»¹⁵⁵. Історія бібліотеки відображена і в документах, що стосуються евакуації Університету до Саратова у період першої світової війни в 1914-1916 рр.¹⁵⁶

---

¹⁴⁸ Там само, он. 299, сир. 225, 76 арк. «О новых правилах для библиотеки и о печатании краткою алфавитного каталога книг Университетской библиотекой. 1861 г.», арк. 54

¹⁴⁹ ІР НБУВ, ф. 8, № 3364-3365, 20 арк. «Правила библиотеки Киевского университета. 1875 г.».

¹⁵⁰ ЦДАК, ф. 707, оп. 27, спр. 368, 61 арк. «Об утверждении правил о приобретении, хранении, освидетельствовании, употреблении и ревизии книг в библиотеке Университета Св. Владимира, с 25 августа 1861 г. по 20 сентября 1862 г.».

¹⁵¹ ІР НБУВ, ф. 8, № 3370-3378, 13 арк. «Библиотекарь Киевского университета - Комиссару Киевского университета. Докладная записка о пользовании книгами, их приобретении, финансовым и другим вопросам деятельности библиотеки. 1919 г.».

¹⁵² ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 5112, 80 арк. «Копия предложения попечителя Киевского учебного округа с разъяснением статей устава Российских университетов. 1884 г.».

¹⁵³ ІР НБУВ, ф. 8, На 3401, 48 арк. «Каталог французских книг библиотеки Д. Г. Бибикова, пожертвованных Университету. 1898.».

¹⁵⁴ ДАК, ф. 16, он. 326, спр. 125, 4 арк. «Дело ректора Университета Св. Владимира о пожертвовании вдовою Мирам книг для библиотеки университета, 1887 г.».

¹⁵⁵ ІР НБУВ, ф. 8, № 3339, 2 арк. «Отчет библиотеки Киевского университета за 1914 г.».

¹⁵⁶ Там само, № 3346, арк. 1-4. «Эвакуация Университета в Саратов в период войны в 1914-1916 гг.».

У фонді № 16 Державного архіву м. Києва зберігаються матеріали про переміщення, затвердження та звільнення бібліотечних працівників, бібліотекарів та помічників бібліотекарів за 1847-1909 рр. Серед них - відомості про секретаря бібліотеки І. Табснського і помічника бібліотекаря С. Козловського ¹⁵⁷; помічника бібліотекаря А. Чаплинського ¹⁵⁸; помічника бібліотекаря І. Абеля ¹⁵⁹; бібліотекаря І. Савенка і помічника бібліотекаря О. Гавриленка ¹⁶⁰; помічника бібліотекаря В. Вольського (1880 р.) ¹⁶¹; помічників бібліотекаря С. Якубовича і М. Сафронесва (1902 р.) ¹⁶²; бібліотекаря К. Царевського ¹⁶³; бібліотекаря В. Кордта ¹⁶⁴; секретаря бібліотеки Л. Липського ¹⁶³; помічника бібліотекаря К. Титова ¹⁶⁶; помічника бібліотекаря М. Гейера ¹⁶⁷.

Загальна реконструкція фонду періоду останнього десятиліття ХІХ - 20-х років ХХ ст. здійснювалася за рукописними каталогами та блок-каталогами, що тепер знаходяться в ІР НБУВ та у відділі бібліотечних зібрань

---

¹⁵⁷ ДАК, ф. 16, оп. 285, спр. 159, 5 арк. «Об утверждении исполняющих должности секретаря библиотеки Табенского и помощники библиотекаря Козловского. 1847 г.».

¹⁵⁸ Там само, оп. 302, спр. 106, 5 арк. «Об учреждении при библиотеке Университета Св. Владимира особого студенческого отдела, 1863 г.».

¹⁵⁹ Там само, оп. 307, сир. 253,2 арк. «О перемещении помощника библиотекаря Абеля на должность учителя немецкого языка... 1869 г.».

¹⁴⁰ Там само, оп. 308, спр. 62, 10 арк. «Относительно переименования Савенко в штатные и Гавриленко во сверхштатные помощники библиотекаря. 1869 г.».

¹⁶¹ Там само, оп. 319, спр. 159,20 арк. «Об увольнении помощника библиотекаря В. О. Вольского и о назначении ему пенсии, 1880 г.».

¹⁶² Там само, оп. 323, сир. 176,8 арк. «Об увольнении помощника библиотекаря Университета Степана Якубовича от этой должности. 1884 г.»; Там само, оп. 341, спр. 55, 10 арк. «О перемещении помощника библиотекаря Университета Сафронеева библиотекарем в Киевский политехнический институт. 1902 г.».

¹⁶³ Там само, он. 333, спр. 50, 5 арк. «О смерти библиотекаря Университета Царевского и о пенсии его семейству. 1894 г.».

¹⁶⁴ Там само, оп. 333, спр. 57,6 арк. «Об определении титулярного советника В. Кордта библиотекарем университета. 1894 г.».

¹⁶⁵ Там само, оп. 338, спр. 81, 7 арк. «О смерти секретаря библиотеки Университета Леонида Липского. 1899 г.».

¹⁶⁶ Там само, оп. 347, спр. 100,10 арк. «Об утверждении г. Титова в должности помощника библиотекаря и об увольнении его от службы. 1908 г.».

¹⁶⁷ Там само, оп. 348, спр. 136,10 арк. «О перемещении помощника библиотекаря Университета Гейера на должность преподавателя бердянской мужской гимназии. 1909 г.»., арк. 1-8.

та історичних колекцій НБУВ, а також за опублікованими каталогами бібліотеки Університету.

Матеріал про передачу бібліотечних фондів до Всенародної бібліотеки України та розподіл фондів знаходиться в архіві Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського ¹⁶⁸, а також в особистому архівному фонді професора С. І. Маслова ¹⁶⁹.

---

¹⁶⁸ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 62, 222 арк. «Протоколи № 1-92 засіданий совета ВБУ при ВУАН, 1923-1925 г.», арк. 109, 111-112; 117 зв.-119. 123, 213-213 зв., 216; Там само, спр. 72, 70 арк. «Переписка с научными учреждениями, организациями, книжными палатами, издательствами, частными лицами и др. по вопросам приобретения книг, передачи общественных библиотек и получения новых изданий, 1923 г.», арк. 9.

¹⁶⁹ ІР НБУВ, ф. 33, № 2772. 8 арк. «Статут Державної наукової бібліотеки Всеукраїнської Академії наук»; Там само, № 2773, 8 арк. «Статут Державної бібліотеки Всеукраїнської Академії наук».

Розділ 2

ЗАСНУВАННЯ ІМПЕРАТОРСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ СВ. ВОЛОДИМИРА. ОРГАНІЗАЦІЯ БІБЛІОТЕКИ. НАДХОДЖЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ КОЛЕКЦІЙ У 30-40-х РОКАХ ХІХ ст.

Від часу свого заснування до початку докорінних змін, пов'язаних із революційними подіями в 1917-1920 рр. та зміною суспільно-політичного устрою, Університет пройшов декілька періодів розвитку, що цілком закономірно впливало на комплектування книжкового фонду й організацію діяльності бібліотеки.

Хоча Імператорський університет св. Володимира було засновано в 1834 р. на засадах власного статуту, затвердженого Миколою І, цей факт зумовлений переміщенням до Києва опального Волинського ліцею, який можна вважати своєрідним попередником Університету, зокрема стосовно його майна: музеїв, кабінетів, а також бібліотеки. Тому, аналізуючи діяльність бібліотеки Університету, не можна оминати волинський період існування фонду, коли сформувались музеї та чудова бібліотека під керівництвом та за безпосередньою участю одного з видатних книгознавців і бібліотекарів того часу, який перейшов працювати з ліцею до Університету, - П. Янковського. Він є автором концепції фонду бібліотеки й основних засад системи комплектування книжкових фондів як одного з науково-допоміжних підрозділів Університету у 1833-1842 рр. П. Янковським разом із Т. Чацьким було визначено місце ретроспективного комплектування бібліотеки спочатку Волинського ліцею як центру науки та освіти в

традиціях світової культури, а після 1834 р. - Імператорського університету св. Володимира як вищого навчального закладу.

Після створення Університету, за концепціями дослідників його історії зокрема авторів колективної праці «История Киевского университета: 1834-1959»¹, а також В. Шульгіна, М. Владимирського-Буданова, М. Рудька, О. Тарасенко та ін.², пройшов декілька періодів розвитку, пов'язаних із загальною політикою царського уряду в системі вищої освіти в Україні та Росії в цілому. Так, початковим періодом, коли діяв перший статут від 26 грудня 1833 р., вважається період з 1834 по 1842 рр.

Другий період (1842-1849) пов'язаний з новим власним статутом 1842 р. і введенням германського університетського ладу, коли царський уряд зробив спробу в експериментальному порядку здійснити деяку демократизацію устрою Університету і збільшив кількість кафедр.

Третій період (1849-1863) був наслідком революцій в Західній Європі поразки у Кримській війні. У 1849 р. пост міністра народної освіти обійняв відвертий реакціонер П. О. Ширинський-Шихматов. Управління Київським навчальним округом було повністю передано в руки генерал-губернатора Д. Г. Бібікова. Цей період, зокрема напередодні реформ, пов'язаний із занепадом системи освіти і погіршенням кадрового складу.

Четвертий період (1863-1883) - прогресивних реформ - пов'язаний з новим статутом, який був затверджений царем Олександром II для всіх університетів (крім Дерптського). Відповідно до цього статуту права Ради Університету і професорських колегій були значно розширені при вирішенні наукових, навчальних, господарських, методичних та фінансових питань; при цьому обмежувалася влада міністерства та попечителя. Впроваджувалася значна кількість нових кафедр, зокрема в галузі математичних та природничих наук - 12 кафедр, на історико-філологічному факультеті - 11, на юридичному - 13, на медичному - 16.

Наступний період (1884-1917) пов'язаний з введенням у дію статуту 23 серпня 1884 р. Олександр III підписує новий університетський статут,

---

¹ Історія Київської університету / Під ред. М. У. Білого. - К.: Внд-во Київ, ун-ту, 1959.-628 с.

² Шульгин В. История Университета Св. Владимира. - СПб.: Рюмин и комп., 1860.- 230 с.; Владимирский-Буданов М. Ф. История Императорского Университета Св. Владимира. Т. 1. Университет Св. Владимира в царствование имп. Николая Павловича. - К., 1884. - 674 с.; Рудько М. II. З історії заснування Київського університету // Вісн. Київ, ун-ту. Сер. історія та філософія. - 1958. - Вип. 1. - С. 77-86; Тарасенко О. Становлення та розвиток історичної освіти і науки у Київському університеті у 1834-1884 рр. - К.: Логос, 1995. - 276 с.

що повністю позбавляв університети Росії автономії і ставив їх під контроль попечителя та Міністерства народної освіти³.

Ці історичні періоди в житті Університету визначили особливості та напрями діяльності бібліотеки. Тому з історичної точки зору ці періоди потрібно розглядати у контексті попереднього формування фондів та подальшої історії, пов'язаної з передачею бібліотеки Імператорського університету св. Володимира до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в 1925-1927 рр.

2.1. Заснування

Імператорського університету Св. Володимира та бібліотеки.

Роль бібліотеки Волинського ліцею в організації фонду

У 1805 р. у невеличкому містечку Волинської губернії Кременець з дозволу уряду, за допомогою польського дворянства, було відкрито гімназію з розширеним курсом навчання⁴. Це була одна з найбільших гімназій в Росії⁵, яка, на думку візнтатора Т. Чацького, повинна була замінити університет для трьох південно-західних губерній: Київської, Волинської, Подільської. На початку 1819 р. Кременецька гімназія була перейменована на Волинський ліцей⁶.

Після поразки повстання на території колишньої Речі Посполитої (1830 р.) було ліквідовано Відомство народної освіти Росії, замість нього створено Варшавський навчальний округ, підпорядкований загальноросійському міністерству. Було зачинено низку навчальних закладів, серед яких - і Волинський ліцей⁷. У грудні 1832 р. із навчальних закладів Київської, Чернігівської, Подільської та Волинської губерній був створений єдиний Київський навчальний округ, попечителем якого було призначено Є. Ф. фон Брадке⁸. Закритий Віденський університет передбачалося перевести в м. Орш і відкрити у вигляді ліцею, а Волинський ліцей пере-

---

⁵ Історія Київського університету. - 628 с.

⁴ Там само. - С. 16.

⁵ Шульгин В. История Университета Св. Владимира. - С. 22.

⁴ Історія Київського університету. - С. 16.

⁷ Василенко М. Кременецький ліцей Університету Св. Володимира // З іменем Св. Володимира. - К., 1996. - Кн. 1. - С. 41.

⁸ ДАК, ф. 16, оп. 469, спр. 6, 9 арк. «Дело о назначении действительного статского советника Брадке попечителем Киевского учебного округа, 1834 г.».

сти в Житомир. 12 квітня 1832 р. надійшло розпорядження царя Миколи щодо перевезення Волинського ліцею до Києва ⁹.

31 жовтня 1833 р. цар Микола I підписав резолюцію про свою згоду на заснування Імператорського університету св. Володимира ¹⁰. 28 липня 1834 р. відбулося урочисте відкриття навчального закладу. Імператорський університет св. Володимира складався з двох факультетів, перший з яких (філософський) почав діяти одразу, а другий (юридичний) — з 1835 р. До філософського факультету входили два відділення: історико-філологічне та фізико-математичне. В 1841 р. відкрився медичний факультет. У 1842 р. Університет отримав власне приміщення ¹¹.

Бібліотека. На 1 січня 1833 р. бібліотека Волинського (Кременецького) ліцею нараховувала 34 292 бібліотечні одиниці¹². Після закриття ліцею його колекція книг наприкінці 1833 - на початку 1834 р. надійшла до приміщень Імператорського університету Св. Володимира в Києві на Печерську й Подолі. Разом із фондами було передано систематичний каталог бібліотеки Станіслава Августа Понятовського та цидулковий каталог. Систематичний каталог був створений польською мовою відомим ученим Яном Бабтістом Альбертранді. Основними розділами цього каталогу були:

I. Різне. II. Теологія. III. (a) Юриспруденція. (b) Філософія, (c) Мистецтві IV. Медицина, Анатомія, Хімія, Природнича історія. V. Класична філологія. VI. (a) Література. (b) Романи. VII. (a) Допоміжні історичні дисципліни. (b) Географія, (c) Старовина, (d) Нумізмати́ка. VIII. (a) Загальна історія. (b) Церковна історія, (c) Стародавня історія, (d) Історія Риму, (e) Історії Сходу. (f) Історія Німеччини. (g) Історія Російської імперії. (h) Історія Османської імперії. IX (a) Історія Франції. (b) Історія Італії, (c) Історія Великобританії. (d) Історія Іспанії та Португалії, (e) Історія Північних країн (f) Історія Пруссії. (g) Історія Азії, Африки й Америки. X. Бібліотека «Полоніка». Одинадцятим томом був Алфавітний покажчик до 10 томів каталогу бібліотеки С. А. Понятовського ¹³.

Заснована в березні 1834 р. бібліотека Імператорського університету св. Володимира не відразу почала реорганізовувати свою систему комплектування. Оскільки штат як самої бібліотеки, так і новоствореного Уні-

⁹ Історія Київського університету. - С.17.

¹⁰ Там само.-С. 17-21.

¹¹ Там само. -С. 23-27; ДАК, ф. 16, оп. 469, спр. 12,12 арк. «Дело о постройке помещения для библиотеки университета 1835 г».

¹² ІР НБУВ, ф. 8, № 3403, 235 арк. «Записки, касаючіеся библиотеки прежде Волинского лицея, а ныне Киевского университета. 1819-1834 г.»; арк. 149 зв.

¹³ ІР НБУВ, ф 52, № 22, 2 арк. «Василенко Микола Прокопович до Постернака

верситету складався з працівників колишнього Волинського ліцею, майже всі його традиції були успадковані університетською бібліотекою¹⁴. В ІР НБУВ зберігаються «Записки, касаючіея библиотеки прежде Волынского лицея, а ныне Киевского университета. 1819-1834 г.», план розміщення бібліотеки Волинського ліцею¹⁶, інші матеріали, складені Павлом Ярковським, що дозволяють простежити історію створення, шляхи комплектування бібліотеки волинського періоду та її переміщення до Києва. Ці неоціненні документи слугують джерелом для багатьох дослідників історії заснування Університету та його бібліотеки.

Бібліотека Волинського ліцею сформувалася дуже швидко на основі цілеспрямованого комплектування за рахунок дарувань та купівлі великих бібліотечних зібрань польських магнатів та шляхти, які підтримували створення нового Польського осередку елітарної освіти. Значний вклад у формування фондів вніс візитатор південно-західного краю Тадеуш Чацький, за допомогою якого до фондів бібліотеки увійшло близько 20 тисяч томів¹⁷. Це пояснює, чому у Волинському ліцеї, що був розміщений у містечку, славному своєю історією, але географічно розташованому незручно і тому абсолютно безперспективному в плані індустріального та культурного розвитку, склалася добре укомплектована бібліотека, що, за словами С. Русова, «уступає рідкому університету»¹¹. На початку ХІХ ст. Кременець був відомим культурним центром Південно-західного краю завдяки досягненням випускників Волинського ліцею, але перспективи розвитку фактично не мав¹⁹. Розташування такої значної бібліотеки в малому місті не дозволяло використовувати її можливості у повному обсязі²⁰.

Степана Пилиповича. Про обставини, при яких заснувалась Національна бібліотека у Києві. 22/9 січня 1923 р.», арк. 1-2.

¹⁴ Історія Київською університету / Під ред. М. У Білого. - К.: Вид-во Київ, ун-ту, 1959.-628 с.

¹⁵ ІР НБУВ, ф. 8, 3403,235 арк. «Записки, касаючіея библиотеки прежде Волынского лицея, а ныне Киевского университета. 1819-1834 г.».

¹⁶ Там само, ф. 1, № 6493,47 арк. «План расположения библиотеки Волынского лицея».

¹⁷ *Оглоблін О.* Бібліотека Волинського ліцею// Бібліотечний вісник. - 1995. - № 6.-С. 52.

¹⁸ *Пантелеев Л* Закрытие Виленского университета // Русское богатство. - 1909.-№ 11.-С. 55.

¹⁹ *Руссов С.* Волынские записки.-СПб.: Имп. тип., 1809.-С. 119.

²⁰ *Кузьменко У. С, Недоступ Н. М.* Наукова бібліотека//Наук, щорічник Київ, ун-ту за 1958 р.-К., 1959.-С. 412.

Первісний фонд бібліотеки Волинського ліцею був найціннішою його частиною. Це була бібліотека останнього польською короля Станіслава Августа, відома як «Королівська бібліотека», що згодом у Кремінці отримує назву «Collectio Regia», придбана Т. Чацьким в 1805 р. у племінника короля - князя Юзефа Понятовського ²¹ (15580 томів), а також колекції Юзефа Олександра Яблоновського, воєводи Новогрудського (2246 т. подарувала його дочка Теофіла Сапега у 1805 і 1808 рр.²², до якої була приєднана невеличка збірка - 135 томів - Кунегунди Чацької), Мікошевськ (838 т.). Кременецького єзуїтського колегіуму (604 т), а також книги, що надійшли завдяки посередництву Тадеуша Чацького з бібліотек скасованих монастирів.

Деякі книжки, що знаходились у фондах Волинського ліцею, були дарунками від відомих польських і російських діячів. Згідно з відомостями, які зафіксовані у документі «Записки, касаючіеся библиотеки прежде Волынского лицея, а ныне Киевского университета. 1819-1834 г.», книжки дарували відомі вчені Вілібальд Бессер, Гуго Коллонтай, Йоахим Лелевель Самуель Богумил Лінде, Ян Снядецький, історик Петро Ключевський і бібліограф Василь Анастасевич, граф Ян Потоцький, біскуп Єронім Стройновський, митрополит Станіслав Сестренцевич Богущ, князь Юзеф Понятовський, граф Адам Ржевуський, князь Адам Чарторизький, молдавські господар князь Костянтин Іпсіланті та багато інших державних діячів та приватних осіб²³. Загалом, за даними цього документа, з 1805 по 1830 рр бібліотека отримала в дар 10 608 томів від 206 осіб (не враховуючи численних дарів Т. Чацького) ²⁴. До бібліотеки Ліцею офірували також друки власних творів чимало авторів - науковці та перекладачі, зарубіжні бібліотекарі, зокрема кустош Чеського Національного музею Вацлав Ханка ²⁵, Зробили внесок у накопичення фондів Волинського ліцею і російські генерали Вільгельм Дерфслден і Михайло Кутузов, які подарували бібліотеці твори з військової техніки та історії для окремого військового відділу

---

²¹ *Kollataj H.* Korespondencja listowna z Tadeuszem Czackim. - Kraków, 1844. - Т.3.-S. 100-101.

²² *Булатова С. О.* Книжне зібрання Ю. О. Яблоновського в бібліотеці Кременецького ліцею // Наукові записки: 36. пр. молодих вчених та аспірантів. - К., 1997. -Т. 2.-С. 209-230.

²³ ІР НБУВ, ф. 8, № 3403, 235 арк. «Записки, касаючіеся библиотеки прежде Волынского лицея, а ныне Киевского университета. 1819-1834 г.».

²⁴ Там само, арк. 76.

²⁵ Там само, арк. 74 зв.

Нарешті, суттєвий внесок належав самому Тадеушу Чацькому, власнику багаті бібліотеки у Порицьку²⁶.

Подальше комплектування бібліотеки Волинського ліцею йшло кількома шляхами: покупкою та дарування цілих колекцій, а також окремих книжок. Упродовж 1806-1833 рр. до бібліотеки потрапили колекції Яка Лернета (259 томів, подаровані в 1811 р.), професора Волинської гімназії Ф. Шейдта (912 томів, придбані в 1806 р., увійшли у відділ природознавства «Collectio Regia»), графа Фредеріка Мошинського (2587 томів, надійшли в 1820 р), Почаївська колекція (113 томів, надійшла у 1832 р.). У 20-х роках ХІХ ст. було придбано колекції викладачів ліцею Михайла Вишневецького (1823 р.) і Михайла Фричинського (1827 р.) та ін. Зарубіжні друки й часописи здебільшого надходили за посередництва Теофіла Глюксберга (Гліксберга), постійного книгаря й друкаря Волинського ліцею. Бібліотечне керівництво користувалося також послугами інших книготорговців, зокрема Юзефа Завадського з Віденського університету та Олександра Смірдіна із Санкт-Петербурга. Поточне комплектування бібліотека здійснювала шляхом спланованої передплати російських та зарубіжних видань через відомих комісіонерів. У порядку доукомплектування отримували книги від державних, наукових інституцій (Міністерства народної освіти. Департаменту народної освіти. Головного правління шкіл, Віленського університету, Варшавського університету, Варшавського товариства друзів науки), а також у результаті обміну на дублети зі спорідненими установами²¹.

Основними великими колекціями Кременецької бібліотеки були «Королівська», Яблоновських, Мікошевських, Шейдта, Мошинського, Кременецького єзуїтського колегіуму (у колишньому приміщенні якого, до речі, був розташований Волинський ліцей) та Почаївська.

За даними С. О. Булатової, Х. Ласкаржевської, І. Ціборовської-Римарович, які досліджували бібліотеки Яблоновських, Королівську, Мікошевських, бібліотека Волинського ліцею складалася з колекційної частини, котра мала антикварно-бібліографічний характер завдяки наявності рідкісних та цінних стародруків, що було результатом бібліофільських пристрастей відомих представників польської шляхти й магнатів, а також із літератури з різних галузей знань, яка відображала дослідницькі зацікавлення найосвіченіших представників цих родів. Хоча значна частина літератури була пов'язана з культурно-видавничими осередками Речі Посполитої, важливе значення

²⁶ *Оглоблін О.* Бібліотека Волинського ліцею. - С. 52.

²⁷ ІР НБУВ, ф. 8, № 3403, арк 47-49 зв., 69 зв - 70, 74 зв. - 76, 89.

мали західноєвропейські видання найвідоміших видавництв Німеччини Франції, Італії та інших держав. У фондах цих бібліотек містилися дари академічних інституцій, організацій та установ, наукових товариств, окремих авторів та бібліофілів, що репрезентували широкі науково-культурні контакти з провідними науковцями епохи Просвітництва, видавцями і бібліофілами, духовними ієрархами, письменниками XVIII ст. Деякі вчені, згідно з тенденціями епохи, були одночасно бібліотекарями духовних світських інституцій, тому між такими інституціями здійснювався жвавий обмін літературою. Склад був універсальним та різноманітним і на середину XIX ст. не втратив наукового значення²⁸.

За змістом надходжень від польських дарувальників можна стверджувати, що це була переважно література наукового значення, спрямована на виховання широкоосвіченої молоді, обізнаної з різних галузей знань, причому не лише тих, що були провідними у Волинському ліцеї.

Від колекційної «Старої колекції» відрізнялася бібліотека поточного комплектування, так звана «Нова колекція». Вона складалася з книг, що були придбані Волинським ліцеєм у період 1805-1833 рр. для забезпечення основних курсів навчальної програми. Раз на рік (у листопаді) за відомостями викладачів з кожної галузі науки складався список книг, необхідних бібліотеці. Цей список подавався на розгляд та ухвалення Ради Ліцею. Необхідні видання бібліотека отримувала щорічно шляхом передплати періодичних видань на поточний рік, купівлі наукових книг - як тих, які щойно вийшли з друку, так і більш ранніх видань із приватних колекцій зібрань.

Розглянемо показники отримання книжок. У 1826 р. отримано 406 бібліотечних одиниць, із них шляхом купівлі - 329, дарування - 77. За галузями знань література, отримана у 1826 р., розподілялася так: фізичні та

---

²⁸ Łaskarzewska H Biblioteka Króla Stanisława Augusta Poniatowskiego // Dziennik Kijowski. - 1996. - No 12,14. - S. 5; Булатова С. О Книжне зібранні Ю.О. Яблоновського в бібліотеці Кременецького ліцею. -С. 209 -230; Ціборовська Римарович / Колекція Мікошевських у фондах ЦНБ НАН України // Наукова бібліотека в сучасному соціокультурному контексті: Тези доповідей міжнар наук конф., Київ, 12-15 жовтня 1993.-К., 1993. - Ч. 2. - С. 129-131; Її ж. До історії формування книжкової колекції Мікошевських з фондів НБУВ // Стратегії комплектування фондів наукової бібліотеки: Тези доповідей міжнар. наук. конф. Київ, 8-10 жовтня 1996. - С. 118-119; Її ж. Щодо колекції Ф. Мікошевського НБУВ: видання друкарень, що діяли в українських землях у XVI—XVIII ст. // Бібліотечний вісник. - 1999. - № 2. -С. 21-24.

математичні науки -65 бібліотечних одиниць, філософія й право - 85, історія й географія -41, література - 59, філологія - 36, богослов'я - 13, література мішаного типу- 107.

З 1827 по 01.09.1828 рр. отримано 637 бібліотечних одиниць, із них шляхом купівлі та дарування, відповідно, - 543 та 94. Отримана з 1827 по 24.12.1827 рр. література розподілялася за системою відповідно до галузей знань, фізичні та математичні науки - 72, сільське господарство й технологія - 106, медицина - 13, політика - 1, філософія й право - 68, історія й географія - 97, література -71, філологія - 23, богослов'я - 2, література мішаного типу - 36. Стосовно літератури, отриманої з 24.12.1827 по 01.09.1828 рр. (148 бібліотечних одиниць), дані відсутні.

З 01.09.1828 по 01.09.1829 рр. отримано 202 бібліотечні одиниці, із них шляхом купівлі та дарування, відповідно, - 136 та 66. Отримана література розподілялася таким чином: всесвітня література - 19, математика - 13, витончені мистецтва-9, природничі науки (фізика, хімія) - 23, господарство й технологія - 5, медицина - 2, політика - 3, філософія - 4, правознавство - 8, історія - 22, філологія -31, богослов'я - 43, література мішаного типу - 20.

З 01.09.1829 по 01.09.1830 рр. отримано 355 бібліотечних одиниць, із них шляхом купівлі та дарування, відповідно, - 214 і 141. Отримана література розподілялася так: всесвітня література - 17, математика - 12, витончені мистецтва - 55, природничі науки - 14, господарство й технологія - 1, медицина - 22, політика - 8, філософія -13, право -17, історія - 77, філологія - 37, богослов'я - 9, педагогіка - 3, література мішаного типу - 70.

З 01.09.1830 по 01.09.1831 рр. отримано 630 бібліотечних одиниць, із них шляхом купівлі та дарування, відповідно, - 574 і 56 бібліотечних одиниць. Отримана література розподілялась у такий спосіб: всесвітня література - 4, математика- 10, витончені мистецтва-96, природничі науки - 13, господарство й технологія - 25, медицина - 7, політика - 16, філософія - 9, право - 31, історія - 163, філологія - 197, богослов'я - 12, педагогіка-7, література мішаного типу - 40²⁹.

Основними періодичними виданнями, що передплачував Волинський лицей на 1834 р., були російські («Сенатские Ведомости», «Сын отечества», «Северный архив», «Журнал Министерства внутренних дел», «Журнал Министерства народного просвещения», «Московский телеграф»), іно-

---

²⁹ ІР НБУВ, ф. 8, № 3403, 235 арк. «Записки, касающиеся библиотеки прежде Вольнского лицея, а ныне Киевского университета. 1819-1834 г.», арк. 50, 57, 68, 88.

земні («Annales de Chimie», «Bibliographie de la France» та інші загальною кількістю п'ятнадцять-шістнадцять назв)³⁰.

Основними галузями науки, за якими комплектувалася бібліотека Волинською ліцею, були переважно ті, які викладались: богослов'я, філософія, правознавство, загальна історія, російська історія, статистика, географія, математика, природничі науки, медицина, домашнє господарство, технології, вільні мистецтва, мовознавство та ін. Серед видань були як книжки, так і рукописи, мали, креслення, естампи^{30 31 32}.

Профіль поточного комплектування в Ліцеї, природно, був зорієнтований на виховання дворянських дітей. У той самий час Волинському ліцею вдалося уникнути суворих розпоряджень Міністерства духовних справ і народної освіти щодо регламентації комплектування книжкового фонду (зокрема, за іронією долі, у зв'язку з польськими подіями початку 30-х років, що спричинили скасування Ліцею). У зв'язку зі зміною статусу на університетський бібліотека Волинського ліцею опинилася за межами догляду Вченого комітету Міністерства, що займався питаннями комплектування бібліотек і проводив перегляд фондів із метою вилучення шкідливої для молоді «політичної» літератури, зокрема «учнівської» та «студентської» частин бібліотек⁵². Це й визначило склад фондів та можливості його використання в університетській бібліотеці.

Отже, спочатку потреби двох перших факультетів Імператорського університету св. Володимира - філософського (з історико-філологічним та фізико-математичним відділенням) та юридичного (з 1835 р.) - цілком можна було задовольнити бібліотечним фондом Волинського ліцею та налагодженим поточним комплектуванням за всіма вищевказаними курсами та кафедрами. П. Янковський докладав багато зусиль для формування наукового профілю комплектування бібліотеки, яка поповнювалася внаслідок ретельного вивчення видавничих та аукціонних каталогів, завдяки широким особистим контактам фундаторів, ректорів та викладачів, а також власне Павла Янковського, який проводив листування з усіма науковими осередками і культурними діячами, місцевими меценатами.

---

³⁰ Там само, арк. 133.

³¹ *Мяскова Т. Є.* Заснування та комплектування бібліотеки Університету Св. Володимира. 1834 - 1841 // Рукописна та книжкова спадщина України. - 1998. - Вип. 4.-С. 292-302.

³² Журнал Министерства народного просвещения. - 1834. - Ч. 1. - С. 35-36, Ч 2.-С. 76-77.

Під час формування бібліотеки Волинського ліцею П. Янковський доклав багато зусиль до створення каталогів, які в повному обсязі перейшли до Університету і використовувалися, доки Царевський не створив каталог для обслуговування читачів.

Оскільки вже в стінах Волинською ліцею Янковський прийняв за основу Королівську бібліотеку та бібліотеку Яблоновських, він почав переформування та структурні переміщення всередині їх відповідно до тематичної класифікації, властивої цим колекціям та зібранням ³³. Ця система зберігалася впродовж усього періоду існування цього фонду в Університеті і зберігається в НБУ В до нашого часу. Разом із систематичним каталогом П. Янковський почав створювати цидулковий каталог до окремих частин зібрань - богослов'я, філософії, правознавства, загальної історії, російської історії, географії, математики, природничих наук, медицини, хімії, технології, витончених мистецтв, словесності, мовознавства, літератури (грецьких і римських класиків тощо), нумізматики, церковної історії та ін. Він зберігав усі систематичні та алфавітні каталоги, прийняті разом із книжковими зібраннями, складав нові на надходження з 1805 по 1834 рр., а також каталоги-інвентарі і хронологічні каталоги з алфавітним покажчиком ³⁴.

Бібліотека створювалася з метою забезпечення навчального процесу, проведення наукової роботи професорів та стипендіатів. Було проведено розподіл фонду на дві частини: одна забезпечувала навчальний процес, друга (науковий фонд) - розвиток наукових досліджень, визначала систему обслуговування в Університеті. Існували два види обслуговування читачів, що відбивало європейську систему користування бібліотечним фондом: видача книжок безпосередньо в читальних залах, спеціалізованих для викладачів та для студентів, та диференційоване абонементне обслуговування - видача літератури додому.

Хоча бібліотека спочатку не була розподілена на фундаментальну та студентську, для зручності були виділені дві суміжні читальні кімнати для професорів та студентів. Для студентського читального залу виділялась окрема кімната, мебльована столами й шафами. Професорська читальна кімната додатково містила довідковий фонд і періодику. Студенти та про-

---

³³ Булатова С. О. Книжне зібрання Ю. О. Яблоновського в бібліотеці Кременецького ліцею. - Т. 2. - С. 209-230.

³⁴ ІР НБУВ, ф. 1, № 6410, 58 арк., ІР НБУВ, ф. 1, Кг 6411, 210 арк. «Spis Biblioteki Jabłonowskich»: в 2 томах.

фесори могли займатися в читальному залі, коли там працювали бібліотекарі.

Для бібліотеки Імператорського університету св. Володимира за основу були взяті правила, складені попечителем С. Ф. фон Брадке. Цілком зрозуміло, що публічний доступ до фондів, що надійшли з Волинського лицю, був заборонений. Тільки чиновники Університету могли користуватися каталогами та замовляти літературу. Відкритого доступу до шафи полиш» не було. Для потреб читачів бібліотека надавала власний папір, чорнила та пера. Цінні видання на руки не видавались. Існувало зобов'язання абонентів щодо зберігання документів, за виконанням якого наглядав бібліотекар та його помічник. Останні наглядали за цілісністю книг і за точністю виконання правил, робили облік, складали наприкінці року звіт про стан бібліотеки, приріст та збитки фонду³⁵.

Згодом бібліотека почала обслуговувати слухачів Університету. Для роботи було відведено певний час; зокрема на початку існування це був час від 9 до 14 години двічі на тиждень.

З перших років існування бібліотеки Імператорського університету св. Володимира її співробітники для найкращого зберігання колекцій та зібрань займалися складанням та веденням точних каталогів, забезпеченням необхідного опрацювання книжок, їх розміщенням по полицях та шафах. Основною метою ведення каталогів вважалося полегшення зберігання університетського майна та інформування читачів про стан колекційних фондів, оскільки каталоги містили інформацію про будь-які зміни у фонді. Для цього, згідно з бібліотечною інструкцією 1837 р., існували чотири види каталогів: хронологічний список; опис книг, що надійшли; алфавітний каталог за авторами; систематичний каталог. Перші два розкривали річні надходження, останні містили інформацію про весь склад бібліотеки.

До середини 50-х рр. XIX ст. бібліотека Імператорського університету св. Володимира мала тільки 3 каталоги: 1) хронологічний опис книг, що надійшли, з трьома покажчиками: алфавітним, предметним та мовним; 2) систематичний 10-томний каталог бібліотеки «Regia» з додатком; 3) рухомий «цидулковий» каталог, який був доповненням і продовженням систематичного каталогу і в який записували поточні надходження бібліотеки, причому не тільки книги, але окремі статті з наукових збірників, пері-

---

³⁵ Там само, ф. 8. № 3403, 235 арк. «Записки, касающиєся библиотеки прежде Волынского лиця, а ныне Киевскою университета. 1819 - 1834 г.», арк. 181,140-142.

одичних видань, тощо. Існували також каталоги на окремі колекції та зібрання В середині 50-х років XIX ст. вийшов з друку п'яти томний алфавітний каталог бібліотеки. Систематичний каталог був створений лише наприкінці XIX ст. завдяки зусиллям бібліотекарів К. О. Царевського та В. О. Кордта.

Що ж являли собою ці чотири каталоги?

У хронологічний список - шнурований з відповідним надписом та печаткою зошит - записували будь-яку книгу, що надійшла до бібліотеки. В цьому списку вказувалася скорочена назва отриманої книги, час її надходження, місце, звідки надійшла книга, чи ім'я дарувача, а також ціна.

В опис книг, що надійшли до бібліотеки Імператорського університету св. Володимира, література записувалась з «дипломатичною точністю», робився детальний бібліографічний опис, за яким можна було ідентифікувати будь-яку книгу. Запис робився в такій послідовності: 1) точна назва твору зі збереженням його мовних особливостей (правопис, навіть якщо він був помилковим, точно копіювався), припускалося скорочення дуже великої назви твору, але зі збереженням основного змісту та відомостей про тип видання (гравіроване, стереотипне чи передрук); 2) прізвище автора, яке, якщо воно містилось наприкінці твору, наводили в дужках; 3) коротке та ясне визначення предмета твору й усіх його доповнень (передмова, переклад, тлумачення, вступ тощо); 4) особливості назви твору; 5) область видання книги, що дозволяє відокремити даний екземпляр від інших видань того самого твору (перше, друге, розмножене чи виправлене); 6) місце та рік видання, а також прізвище друкаря; 7) кількість частин та томів згідно з авторським розподілом та кількість томів, які утворились при опрацюванні книг, із коротким змістом кожного тому та змін у кожному томі (зміни місця видання, року, тощо); 8) перелік картин, географічних мап, планів, таблиць та ін., які є в книзі; 9) формат книги згідно із заводськими знаками на папері (для визначення формату існувала спеціальна інструкція). Книги, що надійшли до бібліотеки, розподілялися в описі на одинадцять частин: 1. Богослов'я. 2. Філософія (у цей розділ входила і педагогіка). 3. Чиста та прикладна математика. 4. Природничі науки. 5. Історія, географія, статистика. 6. Медицина. 7. Правознавство. 8. Промисловість і народне господарство. 9. Література з витонченого мистецтва. 10. Словесні науки (мовознавство, критика, тощо). 11. Література змішаного змісту.

Кожна з цих частин ділилася на три розділи в залежності від формату книги (від найбільшого до найменшого). В описі книг, що надійшли до бібліотеки, були спеціальні посилання, де вказувалися номер сторінки запису даної книги в хронологічному списку, а також відповідні сторінки в систематичному каталозі.

У алфавітному каталозі записи упорядковували за латинським алфавітом та відповідними літерами алфавітів інших мов. В алфавітний каталог вносили не тільки назви окремих книг, але й усі твори одного автора взагалі, окремі статті, які могли знаходитися в зібранні творів одного автора. Записи розміщували за алфавітом прізвищ авторів, а при однакових прізвищах за іменами авторів. Для французьких книг інколи замість імені вказували суспільне становище автора, назву твору та рік видання. Дозволялося записувати скорочену назву твору. Книги, на обкладинці яких не вказувався автор, записувалися за головним іменником в назві твору, далі йшов прикметник і т. і., а прізвище автора, якщо воно містилося наприкінці твору, записували в дужках. Якщо букви алфавіту іншої мови не були тотожні латинським, то вони замінювалися схожими латинськими. В алфавітному каталозі вказувалися рік і сторінка отриманої книги в хронологічному списку, а також розділ і номер в описі книг, що надійшли, формат книги, відділ та сторінки систематичного каталогу. На одній сторінці каталогу розміщували записи про твори лише одного автора, листи не були зшиті, а зберігались в спеціальній картонній коробці.

В систематичний каталог вносились не тільки окремі твори, але й роботи одного автора, праці наукових товариств тощо. В систематичному каталозі бібліографічні записи книг упорядковували по відділах та розрядах у відповідності до галузей знань, що викладались в Імператорському університеті св. Володимира. Спочатку йшли твори, що висвітлювали весь предмет взагалі (підручники, узагальнюючі монографії), а потім книги, де йшлося про окремі частини науки. Спершу ставилися ранні видання творів, а також оригінали. Листи систематичного каталогу не зшивалися й зберігалися в картонних коробках, сторінки були пронумеровані. На початку Систематичного каталогу містилася таблиця, де було вказано систематичний перелік розділів та підрозділів, наприкінці - алфавітний покажчик авторів і видавців, а також предметний покажчик книг (на головний іменник назви твору) за алфавітом. Таблиця й обидва покажчики містили вказівки, на якій сторінці у Систематичному каталозі потрібно шукати відповідний запис.

Слід зазначити, що всі отримані бібліотекою книги підлягали негайному опрацюванню, причому для кращих та дорожчих книг вибирали кращу шкіру. На корінці книги бібліотекар надписував ім'я автора, назву книги. Під назвою зображували державний герб та надпис: «B.U.S.V.» (Bibliotheca Universitatis Sancti Vladimiri). На звороті титульного листа червоними чорнилами також писалася назва бібліотеки. Бібліотекар власноручно перевіряв якість оправи, а оброблені книги пропонувалося ставити у шафи або

на полиці у відповідності до систематичного каталогу та формату. Зверху на полицях шафи ставили книги найменшого формату, великоформатні книги розміщували у ящиках під столом. В особливі місця клали на зберігання книги, виконані на пергаменті, оздоблені золотом, сріблом, гравюрами та картинами. На внутрішній стороні обгортки книги ставився відділ та номер систематичного каталогу.

Крім каталогів, бібліотека мала: список рукописів; список книг, виданих у перші роки книгодрукування (інкунабули); список найцінніших книг, список дефектних творів (розподілявся на дві частини в залежності від цінності: ті, що можна залишити без доповнень і ті, які слід обов'язково поповнити); список дублетів, які не записувалися до алфавітного каталогу³⁶.

Нумізматичний кабінет. У складі бібліотеки Імператорського Університету Св. Володимира певний час знаходився нумізматичний кабінет (додаток В).

До складу нумізматичного кабінету («мінц-кабінету») входила колекція монет, що була започаткована ще у Волинському ліцеї. В 1835 р. Університету було передано 173 екземпляри монет, а інша значна частина колекції, що складалася з цінних екземплярів монет та медалей, потрапила до Віденського університету³⁷.

В 1837 р. Віденський університет було ліквідовано, і до Імператорського університету св. Володимира потрапило відразу дві колекції: з ліквідованого закладу у кількості 2783 екземпляри монет і медалей, серед яких - 848 стародавніх монет, 238 медалей новітнього часу, 1459 монет новітнього часу, а також 238 інших екземплярів та 19 939 екземплярів монет і медалей колишнього Кременецького ліцею³⁸. Обидві колекції заради безпеки були розміщені в кімнаті університетського казначейства й охоронялись військовим караулом під безпосереднім наглядом професора М. Ю. Яку-

36 37 38

---

³⁶ ЦДІАК, ф. 707, он. 27, спр. 368, 61 арк. «Об утверждении правил о приобретении, хранении, освидетельствовании, употреблении и ревизии книг в библиотеке Университета Св. Владимира, с 25 августа 1861 г. по 20 сентября 1862 г», арк. 11—24.

³⁷ Антонович В. Б. Нумизматический кабинет // Историко-статистические записки об ученых и учебно-воспитательных учреждениях Императорского Университета С в. Владимира. - К.: Тип. Имп. Унив. Св. Владимира, 1884. -С. 49-59.

³⁸ ДАК, ф. 16, оп. 276, сир. 595, 293 арк. «О командировании библиотекаря Университета [П. О.] Яркового в Вильно, 1835», арк. 232.

бовича. Одночасно було отримано три каталоги цих колекцій: каталог початкової Кременецької колекції, складений відомим польським істориком і письменником, єпископом Яном Бяптістом Альбертранлі; каталог, складений у м. Кременець до відправки колекції у м. Вільно; каталог Віденської колекції, складений місцевими хоронителями³⁹.

У 1834 р. попечитель Київською учбового округу Є. Ф. фон Брадке розпорядився передати колекції колишніх Луцької гімназії і Уманського повітового училища, ліквідованого Уманського василіанського монастиря, в складі яких були нумізматичні кабінети. З колекції Луцької гімназії було відібрано 239 екземплярів, з колекції уманського повітового училища лише 386 екземплярів з 1545. Ці колекції були отримані в 1836-1839 рр Колекція нумізматичного кабінету Уманського повітового училища, опис екземплярів якого містився в двох зошитах польською і російською мовами, складалася з 1493 монет, 47 медалей та 7 барельєфів⁴⁰.

Восени 1838 р. Рада Імператорського університету св. Володимира вирішила відокремити нумізматичний кабінет від бібліотеки і зробити його окремим самостійним навчально-допоміжним закладом. Але нумізматичний кабінет ще до 1852 р. залишався підпорядкованим бібліотекареві Університету. На початок 1840 р. ним було складено систематичний каталог на ці колекції, який являв собою їх науковий опис обсягом 11 томів: 9 томів описували колекцію Кременецького ліцею і 2 томи - колекцію Віденського університету⁴¹.

П. О. Яркоський заклав основи підручної бібліотеки при нумізматичному кабінеті. Найціннішою книгою став придбаний в 1840 р. рідкісний нумізматичний твір Mionnet T. E. «Atlas de geographic numismatique, pour servir a'la Description des medailles antiques grecques et romaines». В 1838-1845 рр. головним експертом з відбору необхідних для нумізматичного кабінету екземплярів був І. О. Багриновський, а з 1845 р. - Я.Я. Волошинський⁴².

---

³⁹ Антонович В В Нумизматический кабинет. - С. 50-51.

⁴⁰ ДАК. ф. 16, он. 276, спр. 310, 80 арк. «О приеме библиотеки и прочих учебных пособий, находящихся к упраздненной обители Учанской и Учанском уездном училище для университетской библиотеки, 1839 г.», арк. I, 8, 9. 27, 52.

⁴¹ Антонович В. В. Нумизматический кабинет. - С. 49-59.

⁴² Страшкевич К Ф Клады, рассмотренные в минц-кабинете Университета Св Владимира с 1838 по 1866 г. // Университетские известия. - 1866, отдел 2. - № 10.-С. 18.

З 1835 по 1845 рр. в кабінет надійшло 1946 монет та медалей, які зареєстрували в каталозі під назвою «Нова київська колекція». Після смерті П. О. Ярковського (1845 р.) хоронителем нумізматичного кабінету став А. Я. Красовський. За роки його завідування колекція поповнилася 568 екземплярами⁴³.

У квітні 1852 р. Рада Імператорського університету св. Володимира відокремила завідування нумізматичним кабінетом від посади бібліотекаря і доручила окремій особі. Хоронителем нумізматичного кабінету як окремого науково-допоміжного закладу Університету був затверджений Я. Я. Волошинський⁴⁴.

2.2. Основні напрями комплектування бібліотеки Імператорського університету Св. Володимира в 30-40-х роках ХІХ ст. Надходження зібрань ліквідованих установ і закладів (Віленського університету, Віденської медико-хірургічної академії, василіанських монастирів)

Зібрання Віленського університету. В 1835 р. до новоствореної бібліотеки Імператорського університету Св. Володимира потрапляє частина фондів ліквідованого у 1831 р. Віленського університету. Історія бібліотеки цього вищого навчального закладу починається з книжкового зібрання при створеній у 1570 р. Віденській єзуїтській колегії. У 1579 р., при заснуванні Віденської академії з усіма університетськими правами, на основі цього зібрання було сформовано первісний бібліотечний фонд⁴⁵, який поповнювався колекціями короля Сигізмунда Августа, духовних магнатів Литви та вихованців Віденської академії (єпископ Валері-

---

⁴³ Антонович В Б Нумизматический кабинет. - С. 53.

⁴⁴ ДАК, ф. 16, оп. 291, сир. 57, 16 арк. «Об отделении заведованием Минц-кабинета Университета от библиотекаря Университета и поручении оною кабинета в звании хранителя Минц-кабинетом, 1852 г.»; Мяскова Т С. Нумізматичний кабінет Університету Св. Володимира (1834-1852 рр.) // Архівознавство, археографія, джерелознавство: Міжвідом. зб. наук, праць. - 2000. - Вип. 2: Архівознавчі читання. - С. 221-227.

⁴⁵ Вильнюсский университет // Большая Советская Энциклопедия. - 3-е изд. - М.: Сов. Энциклопедия, 1975. - Т. 5. - С. 55.

ан Протасевич, підканцлер К.-Л. Сапега). З часом кількість книг збільшилася за рахунок передачі до бібліотеки з університетської друкарні обов'язкових примірників. Основний фонд поповнювався повільними темпами, але сама бібліотека була однією з найвідоміших у Європі. У фонді, як і в усіх бібліотеках того часу, переважала література, необхідна для навчання на теологічному факультеті, єдиному до 1644 р., коли було відкрито юридичний факультет. Але були й книги з медицини, філософії, правознавстві природничих наук. Література була закаталогізована, розподілена згідно галузями знань і містила, як і бібліотека Волинського ліцею, фонд «Полоніка» - 250 томів книг переважно латинською мовою. Наприкінці XVIII ст. у Віденському університеті стали виникати спеціальні навчальні бібліотеки (при обсерваторії, аптеці). Після реорганізації Віденської академії в 1774 р. з'являється більше книг з медичних, гуманітарних та природничих наук. Із 1780 р. бібліотека Віденського університету отримує обов'язковий примірник з усіх друкарень Великого князівства Литовського. Обсяг фонду був нестабільним: збільшився від 4,5 тис томів в 1579 р. до 11 тис. томів в 1773 р. і зменшився до 8680 томів на початок XIX ст. У 1781 р. бібліотека потрапила під керівництво Вищої школи Великого князівства Литовського (з 1797 р. - Головна школа, з 1803 р. - Імператорський Віленський університет з чотирма факультетами). За останні 29 років свого існування з 1802 по 1831 рр. обсяг фонду знову зріс до 60 тис. томів, змінився і його склад: вміст літератури теологічного характеру зменшився з 80% до 20%. На зміну прийшла література з природничих та гуманітарних наук. На початку 30-х років XIX ст. Віденський університет був основним освітнім закладом із польською мовою викладання в єдиному навчальному окрузі, створеному на території, яка ввійшла до Росії після поділу Польщі. Університетська бібліотека, що існувала понад 200 років, на 30-ті роки XIX ст. була універсальною за складом і комплектувалася згідно навчальною програмою за рахунок щорічних асигнувань на комплектування фондів, а також за рахунок подарованих приватних книжкових зібрань, наприклад, професорами Віденського університету Л. Г. Боянусом, Є. Снядецьким ⁴⁶.

Після польського повстання в травні 1831 р. Віленський університет через загрозу епідемії холери було зачинено. Намагання ректора В. В. Пелікана відкрити Університет не мали успіху. На базі колишнього медично-

---

⁴⁶ История Вильнюсского университета. 1579-1979. - Вильнюс, 1979. - С.95-96.

го факультету в 1832 р. була створена Віленська медико-хірургічна академія (на зразок аналогічної Санкт-Петербурзької медико-хірургічної академії), куди була передана література з медичної тематики. На базі колишнього богословського факультету (з 1803 р. - факультету моральних і політичних наук) була заснована Віленська римсько-католицька духовна академія, куди потрапила література з теології ⁴⁷ ⁴⁸. На момент закриття у Віленському університеті серед науково-допоміжних підрозділів, зокрема, були нумізматичний кабінет, архітектурний кабінет, бібліотека університетської обсерваторії й основна бібліотека Віленського університету, фонд якої був відображений у загальному каталозі. Існували також окремі каталоги книг, що потрапили з бібліотек єзуїтів; книг, які були представлені великою кількістю екземплярів; а також таких, що належали астроному Я. Снядецькому і були подаровані бібліотеці його братом професором А. Снядецьким ⁴⁸.

Впродовж 1834 р. відбувався розподіл майна Віленського університету. Астрономічна обсерваторія передавалась до відомої Санкт-Петербурзької академії наук, геодезичний кабінет - до дирекції училищ Вітебської губернії ⁴⁹. В травні 1834 р. вийшов наказ царя Миколи I про остаточний розподіл майна ⁵⁰ ⁵¹, згідно з яким книжковий фонд Віленського університету розподілявся між бібліотеками новостворених Віленської медико-хірургічної академії (куди, крім літератури з медичних наук, надійшли фізичний, мінералогічний, зоологічний, анатомічний кабінети, ботанічний сад та зібрання трав, аптеки, хімічна та фармацевтична лабораторії) і Віленської римсько-католицької духовної академії (куди, крім теологічної літератури, надійшла бібліотека з богословського училища при Віленському університеті). Значна частина бібліотеки Віленського університету передавалась Імператорському університету св. Володимира (7554 томів) ⁵¹.

---

⁴⁷ Сборник материалов для истории просвещения в России, извлеченных из архива Министерства народною просвещения. - СПб., 1893. - Т. II. - С. 217—218, 545-551.

⁴⁸ ДАК, ф. 16, оп. 276, сир. 595, 293 арк. «О командировании библиотекаря Университета (П. О.] Ярковского в Вильно, 1835», арк. 68 зв.

⁴⁹ ДАК, ф. 16, оп. 276, сир. 595, 293 арк. «О командировании библиотекаря Университета [П. О.] Ярковского в Вильно, 1835», арк. 69 зв.

⁵⁰ Высочайшие повеления. О предоставлении Университетам Св. Владимира и Харьковскому тех учебных пособий бывшего Виленского Университета, кои остались за наделением учрежденных в Вильне двух Академий // Журнал Министерства народного просвещения. -1834. - № V, май. - С. СXXXI-СXXXII.

⁵¹ *Иконников В. С.* Опыт русской историографии: В 2-х кн. - Киев, 1892. - Т. 1, кн. 2.-С. 953.

Дублетні видання передавалися до Харківського університету (4374 томів Частину книг було передано до Білоруського навчального округу (близько 9 тис. томів)⁵².

Для розподілу фондів у Вільно відрядили бібліотекаря Імператорського університету св. Володимира Павла Янковського та його помічника І. Багриновського, які увійшли в комісію з прийому майна бібліотеки колишнього Віденського університету. З цією ж метою повинен був приїхати ординарний професор Харківського університету Б. А. Дорн. Борис Андрійович Дорн - відомий орієнталіст, мав звання приват-доцента ліцею, закінчив курс кафедри східних мов Харківською університету, обіймав посаду професора історії та географії в Інституті східних мов при Міністерстві іноземних справ⁵³. На початку липня 1834 р. П. Янковський, чекаючи свого колегу з Харкова і не маючи відповідних наказів, подає до Ради Імператорського університету св. Володимира рапорт, в якому висловлює захоплення бібліотекою Віденського університету. Він вважав за потрібне відібрати для власної бібліотеки близько 8 тисяч томів за винятком деяких книг із математики, архітектури та військового мистецтва. П. Янковському сподобався і добре укомплектований архітектурний кабінет, де окрім важливих книг та креслень, були зразки різних видів заліза, кам'яних матеріалів. Згідно з рапортом головного бібліотекаря Імператорського університету св. Володимира, механічний кабінет Віденського університету не відрізнявся таким змістовним та систематизованим складом, як архітектурний кабінет, але там було декілька важливих машин, зокрема парова та інші. Спочатку цей кабінет було передано до семінарії парафіяльних учителів, але, оскільки там його не можна було використати в повному обсязі, його передали до Імператорського університету св. Володимира⁵⁴

Роботі комісії всіляко сприяв віленський військовий губернатор і попечитель Білоруського навчального округу Г. Карташевський⁵⁵. В результаті проведеної комісією роботи до бібліотеки Імператорського університету св. Володимира в 1835 р. потрапило 5565 назв літератури в 7819 тома із близько 60 тис. томів, які були в бібліотеці Віденського університету на

---

⁵² Сборник материалов для истории просвещения в России, извлеченных из архива Министерства народного просвещения. - СПб., 1893. - Т. II. — С. 217-218. 545-551.

⁵³ Энциклопедический словарь / Под ред. Ефрона -Т. XI.-СПб., 1893.-С. 49-50.

⁵⁴ ДАК, ф. 16, он. 276, спр. 595, 293 арк. «О командировании библиотекаря Университета [П О.] Янковского в Вильно. 1835», арк. 58-63 зв.

⁵⁵ Там само. арк. 64.

початку 30-х років XIX ст. Це були книги не тільки з основної бібліотеки, але й з кабінетів та науково-допоміжних підрозділів та агрономічного інституту, що підпорядковувалися Віденському університету. Книги, відібрані П. О. Янковським для Імператорського університету св. Володимира, були розподілені в переліку книг таким чином: література різного змісту - 91 назва/333 томи, мовознавство - 239 назв/248 томів, твори давньогрецьких та давньоримських письменників - 260 назв/286 томів, богослов'я - 31 назва/31 том, правознавство - 475 назв/595 томів, політика - 231 назва/309 томів, медицина - 13 назв/13 томів, філософія - 305 назв/372 томи, педагогіка-84 назви/98 томів, вільні мистецтва-211 назв/286 томів, словесні науки - 741 назва/1018 томів, природничі науки - 245 назв/323 томи, економіка - 204 назви/271 том, технологія і торгівля - 246 назв/337 томів, математика-795 назв/1039 томів, історія-780 назв/1216 томів, рукописи-41 назва/44 томи, додатки - 7 назв/17 томів ⁵⁶. Стосовно інших 218 назв у 462 томах, яких не вистачає до загальної кількості (5387 назв/7554 томи), як вказується в роботах Є. О. Колосник, І. Г. Савенко ^{56 57}, дані відсутні. Разом із книгами, не вказаними П. О. Янковським у каталозі, але привезеними з Вільно (із бібліотеки Віденського університету - 8 назв/9 томів, з архітектурного кабінету - 72 назв/104 томів, із гравірувального кабінету - 2 назви/6 томів, з агрономічного інституту - 96 назв/146 томів), загальна кількість книг складала 5565 назв у 7819 томах. У 1835 р. до Імператорського університету св. Володимира також було передано з Віленського університету нумізматичний кабінет (старовинних монет - 848 екземплярів, новітніх медалей - 238 екземплярів, новітніх монет -1459 екземплярів), кабінет живопису (гіпсових фігур - 19, картин - 29), кабінет скульптури (гіпсових фігур - 10, масок - 6, форма - I, голів - 4, навчальних фігур чи моделей - 2), кабінет гравірувального мистецтва (233 екземпляри, 1078 естампів, гіпсових зразків - 339, гравірувальний прилад), кабінет архітектури (моделей архітектурних робіт - 178, зібрань сортів дерева -11, зібрання видів заліза - 16, кам'яних матеріалів, що застосовуються в будівництві -340), механічний кабінет (машин і моделей-23), агрономічний інститут (знарядь і машин -100), кошторис на різні роботи при училищах Волинсь-

---

⁵⁶ Там само, арк. 128.

⁵⁷ *Колесник Е. А.* Книжные коллекции Центральной научной библиотеки АН УССР. - К.: Наук, думка 1988. -111 с.; *Савенко И. Г.* Библиотека Университета Св. Владимира: Записки помощника библиотекаря // Историко-статистические записки об ученых и учебно-воспитательных учреждениях Императорскою Университета Св. Владимира.-К.: Тип. Имп. Унив. Св. Владимира. 1884.-С. 309-334.

кої і Подільської губерній. У Вільно П. О. Янковським було складено каталоги книг та інших предметів, що передавались до Імператорського університету св. Володимира («Систематичний каталог книг, прийнятих із бібліотеки колишнього Віленського університету», «Систематичний каталог медалей та монет із нумізматичного кабінету колишнього Віленського університету», «Опис книг та інших навчальних підручників, прийнятих із різних кабінетів колишнього Віленського університету», «Опис старовинних грецьких і римських монет з дублетами для Харківського університету»). П. О. Янковський приїхав у Вільно в той час, коли частина книг була вже передана до місцевих академій (медико-хірургічної й духовної римсько-католицької). Серед цих книг були, зокрема такі, які не відповідали профілю цих академій, тому П. Янковським був підготовлений «Список книг, привезених до бібліотек Віденської медико-хірургічної академії і Віденської римсько-католицької духовної академії», які необхідно було повернути до Імператорського університету св. Володимира. Основну частину книг із цього списку повернули, за винятком колекції астронома Яна Снядецького, яка за допомогою попечителя Білоруського навчального округу Г. Карташевського та за підтримкою міністра народної освіти була передана до Віденської медико-хірургічної академії. П. О. Янковський наполіг, щоб ці книги були замінені іншими⁵⁸.

Нами було проаналізовано літературу, яка надійшла до бібліотеки Імператорського університету св. Володимира в 1835-1841 рр.^{58 59} Відомості про книги, що були передані з бібліотек до Віденської медико-хірургічної та Віденської римсько-католицької духовної академії, наведені у додатку В. Аналіз архівних джерел свідчить, що з Віленського університету було відібрано для Імператорського університету св. Володимира переважно літературу з тих галузей знань, які були необхідні для роботи двох новостворених факультетів: філософського та юридичного. Найбільше літератури було відібрано для філософського факультету, що ділився на два відділення: історико-філологічне та фізико-математичне.

Зібрання Віленського університету з 1835 по 1927 рр. зберігалось у фондах Імператорського університету св. Володимира (з 1920 р. - КІНО), з 1927 р.- у фондах ВБУ, ЦНБ АН УРСР, а з 1958 р.- передано у кількості

---

⁵⁸ ДАК, ф. 16. оп. 276. спр. 595, 293 арк «О командированым библиотекаря Университета [П. О.] Янковского в Вильно, 1835».

Мяскова Т. Є. Заснування та комплектування бібліотеки Університету Св. Володимира. 1834-1841 // Рукописна та книжкова спадщина України. - 1998 - Вип. 4.-С 292-302.

7542 одиниці збереження до наукової бібліотеки Вільнюського державного університету імені Вінцаса Капсукаса ⁶⁰.

Бібліотека Віленської медико-хірургічної академії.

Як було вказано раніше, після поразки польського повстання 1830-1831 рр. царський уряд створив на базі медичного факультету Віденського університету Віденську медико-хірургічну академію, куди були передані медичні книги. В 1833 р. у бібліотеку Академії були передані книги з колишнього Медичного інституту при Віденському університеті та ветеринарної школи ліквідованого у Бердичеві Коротузького католицького монастиря у кількості 90 томів стародруків XVI -XVIII ст. латинською мовою. Бібліотека швидко зростала за рахунок приватних офір. Серед основних дарувальників літератури професори та викладачі Академії, автори та перекладачі з 1833 р. по квітень 1842 р. вона щорічно отримувала книги та періодичні видання від численних продавців книжок. Основними книгопостачальниками літератури були Т. Глюксберг і В. Греффе. У 1842 р. Віленська медико-хірургічна академія за наказом царя була закрита, а її фонд у кількості 17 556 томів (12 262 назви) передали Імператорському університету св Володимира, де зберігався під назвою «Віленська Медико-хірургічна академія». Книги, отримані з Академії, були медичного змісту: з анатомії, фізіології, фармакології, патології, терапії, хірургії, акушерства, гігієни, ветеринарії. Незначну кількість склали книги з природничої історії та літератури. Рукописи, отримані з Віленської медико-хірургічної академії, були вказані в особливому описі, складеному в 1842 р. Було отримано 145 назв рукописів медичного змісту, латинською, німецькою, польською, французькою, італійською та китайською мовами ⁶¹. У фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського бібліотека нараховує більш як 7000 добре збережених бібліотечних одиниць ⁶². Рукописна частина зібрання в 1979 р. була передана до Державного історичного архіву м. Києва.

---

⁶⁰ Архів НБУВ. оп. 1, спр. 985, 269 арк. «Сводный цифровой отчет о деятельности библиотеки. Отчеты отделов и кабинетов за 1958 г.», арк. 254.

⁶¹ ІР НБУВ. ф. 1, № 6444, 452 арк. (1 том - 1833-1836 рр.); Там само. № 6445, 451 арк. (2 том - 1837-1842 рр.); Там само, № 6446, 548 арк. (3 том - 1833 - 1842 рр.) «Книга для записывания поступающих сочинений в Библиотеку Виленской медико-хирургической академии»: втрех томах; ІР НБУВ, ф. 8, № 3399, 11 арк. «Список рукописей переданных из Виленской медико-хирургической Академии в Университет Св. Владимира».

Колесник Е. А. Книжные коллекции Центральной научной библиотеки АН УССР. - С. 17-20

Збірки Канівського та Уманського василіанських монастирів. З польським повстанням пов'язано закриття василіанських ⁶³ монастирів і надходження їх бібліотечних зібрань до Університету.

За даними греко-католицького духовництва, на території Литви було 42 василіанських монастирі (312 монахів), на території Білорусії - 18 (118 монахів), на території України (Луцька єпархія)-23 (258 монахів). Головним на території Південно-Західної Росії був Віленський Свято-Троїцький монастир ⁶⁴. У жовтні 1827 р. вийшов наказ царя Миколи I стосовно створення духовних училищ і побуту «білого» духовництва греко-уніатської церкви ⁶⁵. Польське повстання 1830-1831 рр. прискорило процес закриття василіанських монастирів. В кінці 1833 р. за пропозицією Греко-уніатської церковної колегії вийшов наказ царя, згідно з яким був зачинений Канівський василіанський монастир Київської губернії. Канівська кам'яна церков Успіння Богоматері, збудована Великим князем Всеволодом Олеговичем в 1144 р. на честь святого Георгія, була описана ще Нестором) відомій «Повести временных лет». При цій церкві згодом було засновано монастир (точна дата невідома), який був повністю спалений татарами в 1630 р. Серед загиблих був і архімандрит монастиря святий Макарій Токаревський. Монахи, що залишилися в живих після татарського нашествия, були не в змозі відбудувати свою обитель, тому заснували в лісі над Дніпром маленьку дерев'яну церкву в ім'я Покрова Пресвятої Богородиці. Уніати витіснили православних монахів, а церкву перенесли в місто, розмістивши монастир біля розвалин Успенської церкви. В 1816 р. з допомогою приватних осіб василіани відновили кам'яну церкву. Бібліотека при

---

⁶³ Василіани, базиліани (лат. basiliani) - 1) Ченці католицького ордену, створеного у Візантії на основі статуту богослова Василя Великого (бл. 362 р.). В XVI ст. монастирі василіан поширилися в Італії та Іспанії. 2) Ченці уніатського ордену, заснованого на західноукраїнських і західнобілоруських землях після Брестської унії 1596 р. з метою поширення уніатства. У XVIII ст. проводили жваву виховну і видавничу діяльність. (Український радянський енциклопедичний словник: В 3-х томах Т. 1: А-Калібр. - Вид. 2-ге. - К.: Голови, ред. Укр. рад. енцикл., 1986. - С. 253; Енциклопедія Українознавства: Словникова частина - Т. 1 / Головн. ред. В. Кубійович - Р.; N.Y., Молоде Життя, 1955.-С 214-215).

⁶⁴ Противодействия базилианского ордена стремлению белого духовенства к реформам русской греко-униатской церкви: исследование по документам архивов Греко-униатского (2) департамента римско-католической коллегой и Министерства народною просвещения. - Вильно: Губернская тип., 1889. - С. 70.

⁶⁵ Там же. с. 78.

монастирі містила близько 1000 книг⁶⁶. В 1833 р. вона була передана у розпорядження православного духівництва. Персонал монастиря було переведено в аналогічний Уманський монастир. Усе майно за винятком навчальних підручників передавалося під відомство греко-російського духівництва.

На основі Канівського василіанського монастиря було створено Канівське повітове училище, приміщення якого знаходилось окремо від кам'яного монастирського корпусу. Директор створеного повітового училища надіслав описи бібліотеки Канівського василіанського монастиря попечителю Київського навчального округу Є. Ф. фон Брадке (а той, відповідно, в Раду Імператорського університету св. Володимира) із пропозицією розподілити книги між бібліотеками Університету та Училища. Рада відібрала 162 назви творів та частину періодичних видань для своєї бібліотеки. Стосовно перших у Попечителя не виникло суттєвих заперечень, а щодо одержання деяких номерів періодичних видань він висловив думку, що не визнає «..справедливим устраивать коллекции одного заведения расстройством другого и принимая в основание, что университет имеет более достаточно средств для пополнения дефективных книг». У результаті до Університету було передано 162 назви творів у 254 томах⁶⁷.

У березні 1834 р. попечитель Київського навчального округу Є. Ф. фон Брадке повідомив Раду Імператорського університету св. Володимира про наказ царя Миколи I щодо ліквідації деяких василіанських монастирів, серед яких були два монастирі київської губернії: Лисянський і Уманський. Уманський монастир до кінця XVI ст. був православним. З православних ігуменів відомий Філарет, який пішов разом із Юрієм Хмельницьким від гетьмана Дорошенка. На початок XVIII ст. монастир став василіанським. Після Прутського трактату в 1726 р. Умань потрапила під владу династії Потоцьких. У 1764 р. Щенсній Потоцький заснував католицьке духовне василіанське училище при монастирі на 400 учнів, в якому навчались єзуїти. В 1834 р. Умань, що залишалася повітовим містом, була конфіскована як один із маєтків графа Олександра Потоцького. Монастир потрапив під державне керівництво, а його доходи та майно були передані греко-російському духівництву. З 1839 р. Умань стає військовим поселенням, а василіанський монастир - військовим шпиталем. Бібліотека при

---

⁶⁶ Пахилевич Л. Сказания о населенных местностях Киевской губернии. - Киев: Тип. Киево-Печерской лавры, 1864. - С. 836-342.

⁶⁷ ДАК, ф. 16, оп. 276, спр. 73, 22 арк. «О рассмотрении описи библиотеки и физико-математического кабинета и об отделении некоторых книг в университетскую библиотеку, 1834 г.».

монастирі містила книги переважно латинською, польською, французькою та італійською мовами. За галузями знань книги відносилися до математики, фізики та історії, а найбільша кількість - до літератури ⁶⁸. Бібліотеку Уманського василіанського монастиря та училища при ньому було передано до бібліотеки Імператорського університету св. Володимира. Попечитель Є. Ф. фон Брадкс повідомив директора училищ Київської губернії про необхідність термінового отримання бібліотек, що знаходились у ліквідованому Уманському василіанському монастирі та повітовому училищі. Штатний наглядач Махновською повітовою училища Судаквіанський отримав книги від колишнього наглядача монастиря Скибовського згідно з описом та відомостями про бібліотеку за підписом місцевого городского. Судаквіанський також перевіз кабінети природничої історії та фізики (крім меблів) до монастирської бібліотеки і здав під нагляд поліції а описи книг та відомостей про бібліотеку передав попечителю. Є. Ф. фон Брадке звернувся до Ради Імператорською університету св. Володимира з проханням з'ясувати, скільки усіх книг та якого змісту було в обох бібліотеках, і які з них були б потрібні для університетської бібліотеки. Необхідно було також з'ясувати, з чого склалися кабінети природничої історії та фізики, медалей та монет, малювання. Цю роботу було доручено виконати бібліотекарю Університету П. О. Ярковському. Звіт про виконану роботу необхідно було передати міністру народної освіти до травня 1834 р. Таким шляхом в Університет для перегляду потрапив опис речей Уманського повітового училища, згідно з яким у бібліотеці знаходилося 356 назв у 660 томах із різних галузей знань (додаток Г). Мова творів в описі не вказувалася.

У липні 1834 р. уманський городовий вислав два каталоги та коротку інформацію про бібліотеку колишнього Уманського василіанського монастиря. Серед предметів, перерахованих у каталогах, була значна колекція монет та медалей, яку згодом повністю було передано в нумізматичний кабінет Імператорського університету св. Володимира. В бібліотеці монастиря були книжки загальним обсягом 3364 томи і 212 зошитів, а саме: біблійні, літургії, життєписи святих (42 назви/69 томів), богословські, догматичні, моральні, полемічні й пасторські послання (102/188), історично-церковні (19/37), про канонічні права (17/29), навчальні (105/193), різні

---

⁶⁸ *Похилевич Л.* Сказания о населенных местностях Киевской губернии. - С. 537-542; Сборник материалов ... - С. 836-842; Умань. Історико-географічний та економічний нарис. - Черкаси, 1957; Історія міст і сіл УРСР. Черкаська область / Ред. І. Л. Бутич. - Київ: Інститут історії АН УРСР. 1972. - С. 545-570.

повчання, молитви та ін. (91/103), твори давньогрецьких та римських письменників (78/109), польських письменників (243/312), французьких письменників (68/166), італійських, російських, німецьких письменників (219/459), твори риторичні, пієтичні, складені латинською мовою сучасними письменниками (50/66), словники та граматики різних мов-давніх та нових (116/134), твори філософські, педагогічні та ін. (107/176), твори математичні (93/119), твори з фізики (131/247), медичні (130/192), історичні (209/409), географічні (67/95), географічні мали (2 томи), періодичні видання (95 томів/178 номерів). Після надходження каталогів в Університет ректор звернувся до бібліотекаря з проханням визначити необхідність цих книг. Працівниками бібліотеки П. О. Янковським та його помічником О. О. Мікульським були виконані ретельна перевірка та перегляд отриманих каталогів, складено список книг, яких не було в бібліотеці Імператорського університету св. Володимира і рекомендовано придбати з Уманського повітового училища 131 назву творів, з Уманського василіанського монастиря - 713 назв і 74 зошита, а також нумізматичний кабінету повному обсязі. Це рішення було затверджено Радою. На початок грудня 1834 р. з Умані надійшла згода на перевезення в Київ нумізматичного кабінету та кабінету малювання, а на початку 1835 р. почалося перевезення обох зібрань до Києва. Згідно з рапортом декана В. Г. Бессера з Умані в травні 1835 р. було отримано 18 дерев'яних ящиків. Всі речі, які знаходилися в них, були неушкоджені. За процесом перевезення необхідних книг до Києва спостерігав сам попечитель Київського навчального округу Є. Ф. фон Брадке. Для нього в жовтні 1836 р. були доставлені каталоги й відомості про книги Уманського василіанського монастиря та повітового училища, список книг, залишених для департаменту духовних справ, список книг, необхідних для бібліотеки Імператорського університету св. Володимира. В січні 1836 р. помічник бібліотекаря О. О. Мікульський розібрав 7 ящиків із бібліотечними книжками. Після порівняння отриманих книг із каталогами було встановлено, що частина книг не відповідає поданим каталогам. Тому в каталоги були внесені відповідні виправлення. За рішенням Ради книги, непотрібні для університетської бібліотеки, були розподілені впродовж 1836-1837 рр. між повітовими училищами Київського навчального округу, а також першою й другою київськими гімназіями⁶⁹.

---

⁶⁹ ДАК, ф. 16, оп. 276, спр. 310, 80 арк. «О приеме библиотеки и прочих учебных пособий, находящихся в упраздненной обители Уманской и Уманском уездном училище для университетской библиотеки, 1839 г.».

Хоча процес реорганізації василіанських монастирів розпочався ще на початку 30-х років XIX ст., повністю його вдалося завершити лише через п'ятдесят років. За цей час гинуть або розпорошуються цілі бібліотечні зібрання. Так, опікуючись освітою народу, Російська імперія мстилася за багатовікове «ополячення» українців. Тому російська православна церква, не дуже популярна серед населення східних земель приєднаної Польщі, отримала в XIX ст. повну перемогу на території сучасної України над іншою християнською церквою - католицькою. При католицьких монастирях, особливо василіанських, існували багаті бібліотеки, які після ліквідації монастирів залишилися без належного нагляду. Після ліквідації василіанського монастиря в Бресті його бібліотека потрапила до місцевого дворянського училища, де зберігалася в поганих умовах. У 1851 р. генерал-губернатор Київського навчального округу Д. Г. Бібіков надіслав до Ради Імператорського університету св. Володимира каталог книг так званої «поезуїтської» бібліотеки, яка завдяки богословському змісту була не потрібна для навчальних закладів російських губерній. До бібліотеки ці книги були надіслані в 1852 р. сімома частинами. В першій частині було 18 назв/23 томи, в другій-24 назви/28 томів, у третій-99 назв/108 томів в четвертій - 90 назви/92 томи, в п'ятій - 49 назв /50 томів, у шостій-110 назв / 110 томів, у сьомій-70 назв/74 томи. Внаслідок поганих умов зберігання та перевезення ці книги мали поганий вигляд та значні дефекти, тому Рада вирішила їх ліквідувати. П.О. Янковському вдалося врятувати лише 40 екземплярів книг для заміни існуючих дефектних творів ⁷⁰.

У перший період існування бібліотеки Університету, під час діяльності П. Янковського, система комплектування за галузями знань залишалася такою, як була в її попередниці - бібліотеці Волинського ліцею. У цей період, коли лише встановлювалася система поточного комплектування, тривало поповнення бібліотеки фондами скасованих установ та закладів. Ця тенденція існувала до кінця 40-х років. У 1842 р. був затверджений новий статут, що запровадив «Германський університетський лад» (1842-1849).

---

⁷⁰ Там само, оп. 290, сур. 168, 66 арк. «О передаче в университетскую библиотеку так называемой поизуитской библиотеки находившейся в брестском уездном дворянском училище. 21 декабря 1851 -6 сентября 1853 г.».

2.3. Дари й пожертвування бібліотеці від установ та приватних осіб, придбання рідкісних та цінних видань

Пожертвування книжкових зібрань. В перші роки роботи університетської бібліотеки відчувалась гостра потреба в книгах російською мовою, а також присвячених російській історії та культурі. Ця література була потрібна для проведення русифікації та виховання у громадян вірності Російській імперії. Бібліотека отримує в другій половині 30-х років XIX ст. досить значне за обсягом, значущістю та повнотою зібрання книжок із дублетного фонду С.-Петербурзької Ермітажної бібліотеки: їх кількість складала 611 назв в 897 томах згідно зі статтею І. Г. Савска ⁷¹, або 681 назву в 945 томах згідно з Реєстром для запису книг за галузями знань, отриманих бібліотекою Імператорського університету св. Володимира.

Найбільше літератури надійшло з Ермітажної бібліотеки: зі словесних наук -112 назв у 217 томах, православного богослов'я -174 назви в 192 томах, російської історії(у цей розділ входила також статистика й географія) - 105 назву 138 томах. Майже однакова кількість літератури надійшла з правознавства (70 назв у 89 томах) та політики (81 назва в 105 томах). Зовсім мало було книг із філології (21 назва у 26 томах), медицини (20 назв у 22 томах), філософії (27 назв у 38 томах), педагогіки (10 назв в 10 томах), мистецтва (15 назв в 19 томах), природничих наук та технології (8 назв у 8 томах), математики (6 назв в 6 томах) ⁷².

Створення бібліотеки супроводжувалося добродійними пожертвуваннями книжкових зібрань від осіб, що усвідомлювали функції нового Університету, його значення та необхідність формування бібліотечного фонду. Серед перших осіб, які додали до бібліотеки Волинського ліцею своє зібрання, щоб врівноважити внески польської шляхти, був князь Фабіан Вільгельмович Остен-Сакен, відомий учасник ліквідації польського повстання 1830—1831 рр. Він заклав основу колекції пожертвувань від приватних осіб. Нащадок старовинного курляндського роду із сильними військовими традиціями, Ф. В. Остен-Сакен рано осиротів і зробив стрімку

---

⁷¹ *Савенко І. Г.* Библиотека Университета Св. Владимира: Записки помощника библиотекаря. - С. 312.

⁷² ІР НБУВ, ф. 8, № 3406,130 арк. «Реєстр для записи книг по предметам наук, числа знань и томов, поступивших в библиотеку Императорского Университета Св. Владимира, 1835-1840 г», арк. 26-56; якщо у джерелі біля назви бібліотечної одиниці кількість томів була відсутня, вона враховувалась як один том.

військову кар'єру, дослужившись від прапорщика мушкетерського полку до фельдмаршала російської армії з наданням йому графського титулу⁷³. За роки життя побував у різних європейських країнах: Польщі, Молдові, Франції та ін. Знав декілька європейських мов, був освіченим, компетентним у військовій справі. Мав власну бібліотеку, про яку часто згадували в російських бібліографічних виданнях^{74 75}. За даними цих видань, Ф. В. Остен-Сакен усю колекцію книг заповів Імператорському університету св. Володимира, оскільки останні роки життя провів у Києві, займаючись просвітницькою діяльністю. Після смерті Ф. В. Остен-Сакена в квітні 1837 р. розпорядник майна покійного С. Успенський звернувся до попечителя Київського навчального округу Є. Ф. фон Брадке з проханням надати відповідні розпорядження щодо прийняття книг. Попечитель повідомив про заповіт Раду університету, яка восени 1837 р. відрядила чиновника для прийняття книг. Виявилось, що Ф. В. Остен-Сакен заповів Університету тільки частину книг з колекції. Згідно зі складеним чиновником переліком книг, який був у двох списках, у бібліотеку надійшло 247 примірники у 279 томах комплектних творів вартістю 571 крб. 87 коп. сріблом та 153 екземпляри в 531 томі некомплектних творів, вартість яких при повній комплектації склала б до 2493 крб. 81 коп. сріблом. Таким чином, загальний обсяг книжкового зібрання складав 400 примірників у 810 томах. Склад зібранні в архівних джерелах не вказаний.

Започатковану ініціативу підтримав у 1840 р. професор Університету) О. М. Новицький, який подарував свої два ненадруковані рукописи та запропонував купити 14 книг на суму 41 крб. 40 коп. О. М. Новицький з 1835 р. був постійним викладачем Імператорського університету св. Володимира й екстраординарним професором по кафедрі філософії, а з 1837 р. - ординарним професором. Викладав психологію, логіку, моральну філософію, природниче право, історію філософії⁷⁶. На засіданні Ради

---

⁷³ Русский биографический словарь / Изд. под набл. Л. А. Половцова: в 27 томах.- Т. 12: Обезьянинов-Очкин. - СПб., 1905. - С. 401—404.

⁷⁴ *Иваск У. Г.* Описание русских книжных знаков. - Вып. 2. - М.: Тип. Торг. дома «Пожидаева и Эдельберга», 1910. - С. 78; *Бокачев Н.* Описи русских библиотек и библиографические издания, находящиеся в исторической и археологической библиотеке Н. Бокачева. - СПб.: Тип. В. Киршбаума, 1890. - С. 21.

⁷⁵ ЦДАК, ф 707, он. 87, сир. 300, 6 арк. «Дело канцелярий генерального штаба доктора Успенского о приеме завещания покойною Остен-Сакена. 1837 г.».

⁷⁶ Биографический словарь профессоров и преподавателей Университета Св. Владимира (1834-1884) / Сост. и изд. под ред. В. С. Иконникова. - К.: Тип. Имп. Университета Св. Владимира. 1884. - С. 489-528.

питання про отримання книг від О. М. Новицького було заслухано й вирішено позитивно, рукописи були передані до бібліотеки, а 13 книжок куплено ⁷⁷.

Після смерті А. Осинського в 1843 р. залишилась значна бібліотека з багатьма рукописами давніх і рідкісних видань. Алоїзій Осинський народився в 1770 р. в Сандомирському воєводстві. Мав духовний сан, був префектом піарських училищ. Упродовж 18 років викладав у Кременецькому ліцеї. Вільний час присвячував літературній діяльності, видаючи власні твори, зокрема словники польської мови і т. д. З 1818 р.- член Варшавського товариства любителів наук. У 1828 р. отримує ступінь доктора богослов'я та звання віденського каноніка. У 1833 р. призначений ректором Віденської духовної римсько-католицької академії. Помер у червні 1842 р. ⁷⁸ А. Осинський не залишив відповідного заповіту стосовно своєї бібліотеки, яка знаходилася в м. Оликськ, але неодноразово висловлював бажання передати її до Імператорського університету св. Володимира. Попечитель Київського навчального округу повідомив про це Раду. Для складання опису цієї бібліотеки Рада відрядила до м. Оликськ ординарного професора М. Д. Іванишева ⁷⁹.

У бібліотеку Імператорського університету св. Володимира надходили дари від викладачів інших навчальних закладів. У 1843 р. до великого князя Михайла Павловича звернулася вдова колишнього президента Віденської медико-хірургічної академії, дійсного статського радника Антона Кучковського із запитанням, куди передати бібліотеку свого покійного чоловіка, яка за заповітом повинна була перейти до Віденської медико-хірургічної академії. За розпорядженням Міністерства народної освіти вищезгадана бібліотека передавалася Імператорському університету св. Володимира як правонаступнику Віденської медико-хірургічної академії. Передача бібліотеки покійного А. Кучковського ускладнювалася тим, що вона знаходилася у Варшаві. Розглянувши даний заповіт, ректор Університету В. Федоров звернувся до попечителя Київського навчального округу князя С. І. Давидова з проханням зв'язатися з попечителем Варшав-

---

⁷⁷ ДАК, ф. 16, оп. 279, спр. 273, 9 арк. «О покупке у ординарного профессора Новицкого некоторых книг для университетской библиотеки. 1840 г.».

⁷⁸ Русский биографический словарь. - Т. 12: Обезьянинов-Очкин. -С. 382-383.

⁷⁹ ДАК, ф. 16, оп. 282, спр. 123, 7 арк. «О командировании ординарного профессора сего Университета Иванишева для осмотра библиотеки, оставшейся после покойного Олыкского инфулата Осынского. 1843 г.».

ського навчального округу, який би доручив комусь із своїх чиновників прийняти бібліотеку від удови Кучковського. Попечитель Варшавського навчального округу генерал-лейтенант П.О. Муханов відрядив для прийому книжок секретаря головної бібліотеки Варшавського навчального округу, Л. Суминського, якому наказав скласти опис зібрання, оскільки його не було раніше. Книги бібліотеки були доставлені в грудні 1845 р. купцем Степаном Широковим. Склад фонду в архівних джерелах не вказано ⁸⁰.

Придбання книжок у приватних осіб. Продавали свої книги зазвичай викладачі Імператорського університету св. Володимира та інших суміжних закладів. У цей період для бібліотеки були придбані книги першого ректора Університету ординарного професора М. О. Максимовича, який у червні 1840 р. звернувся з пропозицією купити деякі твори, серед яких знаходилося 15 томів «Трудов общества любителей русской словесности» кілька творів з російської словесності та промови, висловлені на урочистому зібранні Імператорського московського університету. Ці твори були куплені у професора і внесені до каталогу університетської бібліотеки ⁸¹.

У 1844 р. надвірна радниця пані Актова продавала свою бібліотеку, як складалася зі слов'янських рукописів, стародруків російських книг громадянського друку та рідкісних іноземних видань. Міністерство народної освіти повідомило про це керівництво Імператорського університету св. Володимира та надіслало до Києва каталог книг у трьох зошитах з метою з'ясувати цінність, визначити ціну та встановити необхідність придбання запропонованих книг для університетської бібліотеки. При розгляді каталогу Радою було встановлено, що російські книги пропонувалися за значно меншою ціною, ніж у книготорговців. Ціна на іноземні книги, стародруки та рукописи здебільшого завищена, але може бути зменшена на 15-25%. Рада Імператорського університету св. Володимира вирішила придбати бібліотеку Актової за рахунок суми, виділеної на покупку підручників у 1839 р., якщо її склад повністю буде відповідати наведеному в каталозі. Але втрутилося Міністерство народної освіти і заборонило витрачати суму, виділену для купівлі підручників для гімназій та повітових учи-

---

⁸⁰ ЦДІАК. ф. 707, он. 87, спр. 957, 34 арк. «О пожертвовании книг действительным статским советником Кучковским в пользу Виленской медико-хирургической академии. 1843-1845 г.».

⁸¹ ДАК, ф. 16. он. 279, спр. 146, 6 арк. «О приобретении некоторых сочинений для университетской библиотеки от ординарного профессора Максимовича 1840 г.».

лищ Київського навчального округу та на інші потреби, тому бібліотеку не було куплено ⁸².

У цей період продовжували надходити конфісковані у приватних осіб книжкові зібрання та окремі видання, що поповнювали колекційний фонд Університету в разі, якщо ці видання були відсутні, або являли собою рідкісні примірники книжок. Так директор училищ Подільської губернії в 1840 р. передав попечителю Київського навчального округу каталоги книг із конфіскованого маєтку поміщика Подільської губернії Михальського. Попечитель у свою чергу звернувся до Ради Імператорського університету св. Володимира щодо вирішення подальшої долі книг, списки яких були переслані в Університет. У результаті співпраці бібліотеки, Ради й попечителя Київського навчального округу книги було розподілено на кілька частин: 65 книг та три рукописи було залишено в бібліотеці Кам'янець-Подільської гімназії, 80 книг передавалися в Імператорський університет св. Володимира, а три книги вирішено було переправити й в Київ для детального розгляду. 35 назв книг було передано повітовим училищам, інші, за словами проф. О. М. Новицького, були «романы пустые и ничтожные» і пропонувалися до продажу на аукціоні. З книг, що надійшли до бібліотеки в листопаді, 3 виявилися малоцінними й непотрібними як для власної бібліотеки, так і для бібліотек повітових училищ. 8 книг не було знайдено, тому Рада звернулася до попечителя з проханням надіслати ці книги. Це згодом було зроблено ⁸³.

У 1844 р. до Імператорського університету св. Володимира потрапили книжки з Луцька, конфісковані у Г. Олізара та Б. Колиски - власників маєтків Рафаловськ та Севруки відповідно. Бенедикт Колиска (Kołysko або Koluszko) - генерал-майор Королівського Війська, відзначився при обороні Варшави (1794 р.). Приймав участь у польському повстанні 1831 р. як генерал Війська Польського. Помер у 1836 р. в еміграції. Похований у Львові ⁸⁴. Загальна кількість книг, що надійшли, складала 343 назви /

---

⁸² ЦДІАК, ф. 707, оп. 87, сир. 958, 16 арк. «О продаваемой библиотеке надворной советницы Актовой. 1844-1845 г.».

⁸³ ДАК, ф. 16, оп. 279, спр. 142, 42 арк. «По предложению господина Попечителя Киевского учебного округа о рассмотрении каталогов книг, принадлежащих... 1840 г.».

⁸⁴ Herbari polski. Cześć. 1. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich. T. X / Ułożył i wydał A. Boniecki. - Warszawa: Druk. Tow. Akc. S. Orgelbranda Synów, 1907. - S. 354; Rodzina herbarz szlachty polskiej. T. VII / Opracowany przez Seweryna Hrabiego Uruskiego; Przy współudziale Adama Amilkara Kosińskiego, wykończony i

965 томів, серед яких були заборонені книги ⁸⁵. Згідно з «Правилами видачі книг із бібліотеки ...» ⁸⁶, книги, доступ до яких був обмежений, розділяди на безумовно заборонені, заборонені для більшості читачів і дозволені за винятком деяких частин.

Безумовно, заборонені книги не можна було ні видавати додому, ні для читання в бібліотеці без особливого дозволу керівництва Університету. Книги, заборонені для більшості читачів, видавалися додому і для читання в бібліотеці тільки ординарним і екстраординарним професорам ад'юнктам, лекторам і доцентам та особам, що обіймали ці посади. З усіх абонентів, що отримували такі книги, бралася розписка про невидачу цих книг іншим особам і про їх охайне збереження в місцях, недоступних для інших. Книги видавали на термін до одного місяця. Книги, дозволені за винятком деяких частин, видавалися для читання в бібліотеці і вдома, але для читання були закриті певні частини твору.

В серпні 1844 р. до бібліотеки Імператорського університету св. Володимира були передані рідкісні книги та рукописи з Вінницької гімназії. Серед цих книг були два примірники каталогу бібліотеки цього навчального закладу, рукописи китайською, монгольською, тибетською мовами і санскритом, а також деякі бібліографічні рідкості, які не могли сповна використовуватися для наукової роботи у звичайній гімназії. Серед видань були праці М. Цицерона, «Триодь цветная Петра Могилы» (примірники, видані в друкарнях М. Сльозки (м. Львів) і Ставропігії Патріарха Константинопольського (м. Київ)) ⁸⁷.

Передача окремих найцінніших книжок та рукописів для поповнення колекційної частини бібліотеки мала важливе значення для формування фондів рукописів, рідкісних книжок, що було найкращою традицією європейських університетів.

---

uzupełniony przez A. Włodarskiego. Wydany staraniem i kosztem córek autora. - Warszaw Druk. Tow. Akc. S. Orgelbranda Synów, 1910. - S. 120.

⁸⁵ ДАК, ф. 16, оп. 282, спр. 150, 12 арк. «О доставлении в Университет Св. Владимира книг из числа конфискованных у Олизара и Колыски 1 сентября 1843 - 8 января 1845 г.».

⁸⁴ ДАК, ф. 16, оп. 469, спр. 100, 6 арк. «Правила выдачи книг из библиотеки университета. 1854 г.».

⁸⁷ Там само, оп. 283, спр. 155, 6 арк. «О передаче в библиотеку университета некоторых старых книг из библиотеки Винницкой гимназии. 1844».

2.4. Розвиток поточного комплектування бібліотеки

Бібліотека Імператорського університету св. Володимира вважалася навчальною для викладачів та студентів. Вона була не мертвим скарбом, доступним для окремих осіб, а відкритим навчальним фондом для всіх, хто займався науковою діяльністю. Поточне комплектування залежало безпосередньо від статутів Університету, оскільки вони регламентували кількість кафедр та дисципліни, що викладалися у відділеннях.

Фонди бібліотеки поповнювалися кількома способами: безкоштовно шляхом дарувань, купівлею за гроші або книгообміном непрофільних видань та дублетів. Усяке пожертвування приймалося з подякою.

Сума на купівлю літератури без врахування коштів, виділених на періодичні видання, в 1837 р. розподілялася так: на заробітну плату співробітника бібліотеки виділялося до 216 крб. сріблом, на оправлення книг - 216 крб. сріблом, на канцелярські витрати - 30 крб. сріблом, по 30% від суми, що залишилась, виділялось на придбання літератури для юридичного факультету, 1-го і 2-го відділень філософського факультету, а останні 10% виділялися на поповнення дефектів та купівлю книг, що не входили до запропонованих факультетами списків. Так само розподілялися непередбачені прибутки, що отримувала бібліотека (наприклад, в результаті продажу книг на аукціонах). Поповнення видань, виписка яких була вже розпочата, проводилося за рахунок факультету, який замовив це видання вперше. Сума, яка щорічно залишалася від виписки книг факультетом, використовувалася для купівлі великих і дорогих видань. Книги, необхідні для всіх науковців - енциклопедії, *Орега omnia* відомих творів - виписувалися із загальної суми. Вибирав їх бібліотекар, підготовлений ним список затверджувався Радою. Бібліотекар, отримавши дозвіл, купував необхідні книги у книготорговій в (за ціною, вказаною в публічних листах чи в книжкових каталогах), з аукціону (не дорожче 2/3 ціни, вказаної у книжкових каталогах) або у приватних осіб (за договірною ціною, але не дорожче, ніж указано в книжкових каталогах). Книготорговець повідомляв бібліотекаря, які книги є в продажу і коли вони можуть бути доставлені. Бібліотекар стежив за тим, щоб куплені через книготорговці в книги були отримані протягом року, наприкінці року подавав у Раду списки книг, які надійшли в бібліотеку, які не надійшли, але надійдуть, і яких немає в продажу ⁸⁸.

---

⁸⁸ ЦДІДК, ф. 707, оп. 27, сир. 368, 61 арк. «Об утверждении правил о приобретении, хранении, освидетельствовании, употреблении и ревизии книг в

Сума на періодичні видання в 1837 р. становила 385 крб. 70 коп. сріблом. Спочатку періодичні видання, які необхідно придбати для бібліотеки, рахунок цієї суми, визначала Рада Імператорського університету св. Володимира, а залишок розподілявся між факультетами та відділеннями. Кожне відділення та факультет визначали необхідні для них періодичні видання, їх списки ухвалювались Радою. Передплата періодичних видань проводилася не пізніше листопада після отримання від поштамтів та поштових контор оголошень про газети й журнали, що будуть надходити наступного року. Рада Університету визначала, які періодичні видання передплачувати через пошту (гроші платили вперед), а які - купувати через книготоргівельні фірми. Бібліотекар контролював, щоб періоди чи видання та книги доставляли в бібліотеку комплектами і без дефектів, а гроші платили тільки за повні видання. Наприкінці кожного року бібліотекар складав список отриманих та не отриманих періодичних видань, в останньому випадку зазначаючи причину, з якої вони не надійшли ⁸⁹.

Почав проводитися й книгообмін дублетними виданнями на основі широкого листування з відповідальними за цю роботу співробітниками інших бібліотек або наукових товариств.

Після введення германською університетською ладу й статуту 1842 р. розподіл грошей на періодичні видання між кафедрами та факультетами дещо змінився. Так, наприклад, у 1848 р. із загальної суми, призначеної для бібліотеки - 3000 крб. сріблом - 128 крб. виділялося на кафедру німецької мови, тоді як на 37 кафедр філософського та юридичного факультетів виділялось лише по 58 крб. на кожну, а на дві кафедри богослов'я - по 76 крб. Майже не змінилися суми, що виділялися на канцелярські витрати (44 крб.), усунення дефектів (100 крб.), опрацювання (200 крб.) і заробітну плату працівників бібліотеки (286 крб.). Окремо виділялось 580 крб. на новостворений медичний факультет ⁹⁰.

Відкриття та розширення медичного факультету, природно, вплинуло на розподіл грошей та можливості комплектування в галузі філософії (зок-

---

бібліотеке Університета Св. Володимира, С 25 августа 1861 г. по 20 сентября 1862 г.», арк. 2 -7.

⁸⁹ ЦДІАК, ф. 707, оп. 27, спр. 368. 61 арк. «Об утверждении правил приобретения, хранения, освидетельствовании, употреблении и ревизии книг в библиотеке Университета Св. Владимира. С 25 августа 1861 г. по 20 сентября 1862 г.», арк. 7-9.

⁹⁰ Там само, он. 87, спр. 1571, 7 арк. «О распределении библиотечной суммы по кафедрам на 1848 г.».

рема, історико-філологічного напрямку). Розгром Кирило-Мефодіївського товариства в 1847 р. сприяв посиленню суворого контролю за комплектуванням книжкового фонду Університету. Було заборонено викладання філософії світськими професорами, обмежувалося надходження українських книг, російської літератури й філософії. Але ці тенденції почали повною мірою розвиватися на наступному етапі - у 50 - 60-х роках, до початку реформ у Російській імперії.

Водночас у цей період зростає роль книгообміну, який набуває систематичного характеру; починаються пошук меценатів та агітація за безкоштовну передачу своїх бібліотек. Цей процес знайшов своє втілення у передачі до фондів приватних бібліотек Ф. В. Остен-Сакена, О. М. Новицького, А. Осинського, А. Кучковського, купівлі за відносно невелику суму цінної бібліотеки О. Максимовича та ін.

Із самого початку існування Імператорською університету св. Володимира книготорговці, які постачали книги колишньому Волинському ліцею, виявили бажання співпрацювати з новоствореною бібліотекою. Книготорговці уклали угоду з Радою Університету, згідно з якою вони надавали список запропонованих до продажу книжок, де були наведені їхні ціни, а за необхідності надавались і самі книги. В перші десятиріччя існування Імператорського університету св. Володимира постачальники були ті ж, що й у бібліотеки Волинського ліцею. Найбільшими й найвигіднішими постачальниками іноземних періодичних видань та іноземної літератури були ризький книготорговець Е. Францен, а з 1840 р. до середини 60-х років XIX ст. - М. Кіммель, який купив книжкову крамницю у Е. Францена. Згідно з контрактом, ризький книготорговець М. Кіммель постачав книги для I відділення філософського факультету здебільшого з математичних наук, а також для деяких кафедр природничих наук та для юридичного факультету. Він доставляв літературу як для фундаментальної, так і для бібліотек казеннокоштных студентів, кабінетів (інструменти, гербарії рослин тощо) та безпосередньо для викладачів Університету. Книготорговець брав на себе всі витрати на транспортування літератури. М. Кіммель зобов'язувався надсилати літературу в Київ для перегляду не рідше 12 разів на рік. Література повинна була включати всі нові книги французькою, німецькою, англійською, польською, італійською мовами, які мають науковий інтерес і відносяться до дисциплін, що викладалися в Імператорському університеті св. Володимира. Книги, надіслані для перегляду, залишались у співробітників університету впродовж двох місяців після надходження до Києва. Книги, які не становили наукового інтересу і не могли бути залишені в університетській бібліотеці, підлягали поверненню до кни-

готорговця. Журнали та періодичні видання надсилали поштою кожні два тижні. Першочергово доставляли продовження книг. Дефектні видання підлягали негайній заміні. Ціни, за якими книготорговець постачав літературу в Імператорський університет св. Володимира, співпадали з цінами, вказаними в єдиних для всіх закордонних книгопостачальників каталогах: Лейпцизькому (Hinrichs), французькому (Bibliographie de la France par Beuchot), бельгійському (Bibliographic de la Belgique), італійському (Bibliografia Italiana), англійському (The publishers circular). Ці каталоги доставлялись до університетської бібліотеки безкоштовно відразу після публікації. Лейпцизький каталог доставлявся в шести примірниках, бельгійський - у двох, останні каталоги в одному примірнику. М. Кіммель доставляв також берлінські, гамбурзькі, лейпцизькі та польські друковані антикварні каталоги в шести примірниках кожний. Якщо література з якої-небудь причини не вийшла з друку, книготорговець повинен був повідомити про це Раду Університету, вказавши й документально підтвердивши причину ненадходження⁹¹.

Іншим відомим постачальником іноземної літератури для бібліотеки Імператорського університету св. Володимира був берлінський книготорговець Едуард Абер. Більша частина пунктів договору між Радою Університету й книготорговцем співпадала з договором, який був укладений з М. Кіммеlem, проте договір мав певні особливості. Шість разів на рік книготорговець надсилав до Імператорського університету св. Володимира всю поточну літературу, яка видавалася латинською, французькою, німецькою, італійською та англійською мовами (журнали, книги тощо) з медичної тематики та частково - навчальні підручники з природничих наук. Отримані екземпляри професори тримали впродовж трьох місяців з моменту доставки. Журнали та періодичні видання книготорговець надсилав кожні шість тижнів. Для інших постачальників літератури до університетської бібліотеки (див. додаток А) основні положення угод повністю співпадали з угодою, яка була укладена з М. Кіммеlem⁹².

Рада Імператорського університету св. Володимира вмiла отримувати борги з не дуже дисциплінованих постачальників літератури. Книготорговець О. Мілло, постачальник літератури для Волинського ліцею, в останні роки своєї діяльності збанкрутував. На кінець лютого 1836 р. із за-

---

⁹¹ ДАК, ф. 16, оп. 286. спр. 185, 32 арк. «О заключении контракта с книгопродавцами Абером и Киммелсм на доставку книг в университетскую библиотеку, 1847 г.», арк. 1—4 зв.

⁹² Там само. арк. 5-7 зв.

гальної суми його величезного боргу (4800 крб.) на долю Університету припадало 1609 крб. 59 коп. В рахунок погашення боргу О. Мілло довелося продати університету свою друкарню, що знаходилася в Кременці. Вартість друкарні разом із зразками різних шрифтів становила 1100 крб. Університет, до якого перейшла друкарня, зобов'язаний був продовжити розпочате в Кременці друкування «Греко-польського словника». Оскільки повністю погасити борг О. Мілло не вдалося, залишок заборгованої суми бібліотека Університету отримала наприкінці березня 1842 р. після публічного продажу майна О. Мілло ⁹³.

Із-за кордону книги доставляли при посередництві Лемберзького (Львівського) торговця книгами І. Мілліковського, для якого існувала особлива перепустка через таможню. Після прохання Ради Імператорського університету св. Володимира попечитель Київського навчального округу Є. Ф. фон Брадке звернувся до Департаменту зовнішньої торгівлі з питанням щодо безперешкодного пропуску книг, доставлених комісіонером через Радзивіловську таможню. Дозвіл було отримано, і книги пропускали без попереднього огляду ⁹⁴.

У 1841 р. до ректора Імператорського університету св. Володимира К. Неволіна звернувся комісіонер з 1833 р. колишньої Віденської медико-хірургічної академії та книгопостачальник усього Білоруського навчального округу Теофіл Глюксберг із проханням дозволити йому постачати книги для бібліотеки навчального закладу. Проте кількість книг, доставлених цим книготорговцем, була незначною. В цьому ж році запропонували свої послуги Едуард Шуберт і Йосиф Грегорович, які поставляли книги з кращих книжкових крамниць в Москві (Ширяєва, Глазунова, Логінова, О. Смірдіна); з такою ж пропозицією звернулись спадкоємці В. Греффе (С.-Петербург) ⁹⁵. У 1842 р. в Раду Імператорського університету св. Володимира звернувся дерптський книготорговець Е. Каров, давній конкурент Е. Францена, із пропозицією укласти договір щодо постачання інозем-

---

⁹³ ДАК, ф. 16, оп. 276, спр. 513, 315 арк. «О получении в библиотеку Университета Св. Владимира доставляемых дворянином Иосифом Милло книг в залог суммы, числящейся Университетским долгом на умершем книготорговце Гликсберге, с 20.02.1836 по 28.03.1842 г.», арк. 1-13,46,61, 113, 143, 283,314.

⁹⁴ Там само, оп. 279, спр. 17,18 арк. «О доставлении книг для университетской библиотеки из-за границы поставщиками Лембергского книгопродавца Миллиновского, 1840 г.».

⁹⁵ Там само, оп. 280, спр. 39, 20 арк. «По предложением книгопродавцев: Гликсберга, Шуберта и Грегоровича о предоставлении им права доставлять нужные университету книги, 1841 г.».

них книг. У той самий час із подібною пропозицією звернувся Фосс, один із головних постачальників наукових книг в Імператорську академію наук, Імператорський С.-Петербурзький університет; Головний педагогічний інститут, Імператорський ботанічний сад та ін. Обидві пропозиції було відхилено. Перевага М. Кіммеля як основного постачальника стала очевидною ⁹⁶.

В Імператорському університеті св. Володимира була поширена практика придбання книг на публічних торгах (м. Галла, Житомирський міський поліцейський відділ), для чого у вказані місця відряджалися спеціальні чиновники. Якщо ж книжки, що продавалися, були малоцінними, то збиткове відрядження не проводилось ⁹⁷. У 1841 р. П. О. Ярковський отримав поштою з канцелярії міністра народної освіти каталог книг, запропонованих до продажу на публічних торгах, які у вересні того ж року проводив аукціонер П. С. Бредерман у Гамбурзі. П. О. Ярковський повідомив про це Раду Університету. Ради прийняла рішення встановити відносини з аукціонером щодо придбання книг ⁹⁸.

Від початку свого існування бібліотека Імператорського університету св. Володимира склала, а точніше розширила й удосконалила систему перспективного та поточного комплектування, запозичену з практики Волинського ліцею. Зокрема, це стосується передплати. Якщо в 1833 р. бібліотека Волинського ліцею передплачувала 6 російських журналів та 9-10 іноземних, то бібліотека Імператорського університету св. Володимира в 1835 р. передплачувала вже 43 журнали, а саме:

1. Російські видання - 17 назв, серед яких 13 видань із С.-Петербурга («Сенатские ведомости», «Северная Пчела», «Journal de St. Peterburg polit et litter», «Гудодник-Petersburgzki», «Журнал Министерства народного просвещения» (3 екз.), «Журнал Министерства внутренних дел», «Библиотека для чтения», «Сын отечества», «Северный архив», «Христианское чтение», «Журнал общепользних сведений», «Горный журнал», «Лесной журнал», «Педагогический журнал»); 3 видання з Москви («Московские

---

⁹⁶ Там само, он. 281, спр. 2, 21 арк. «О выписке и приобретении книга для библиотеки Университета Св. Владимира отб книгопродавца Киммеля, 1842 г.».

⁹⁷ Там само, оп. 276, спр. 721, 5 арк. «По представлению библиотекаря университета относительно книг, имеющихс в г. Галле для продажи с публичного торго, 1836 г.».

⁹⁹ Там само, оп. 280, спр. 198, 3 арк. «По рапорту библиотекаря с препровождением каталога книг предложенных к продаже с пуличного торго» г. Гамбурге, 1841 г.».

ведомости», «Ученые записки Московского транспортного университета», «Телескоп и молва») і 1 з Одеси («Одесский вестник»).

2. Іноземні видання - 16 назв, які отримували за посередництва Лемберзького книготорговця І. Міпліковського⁹⁹.

Передплату на російські періодичні видання проводили раз на рік у листопаді при посередництва газетної експедиції С.-Петербурзького поштамту, яка давала оголошення про щорічну передплату. Іноземні видання передплачували через Віденську губернську поштову контору та через книготорговців. Якщо до 1840 р. передплата на періодичні видання проводилася при співпраці лише бібліотеки та Ради Університету, то з 1841 р. до цього процесу були залучені й факультети, які на засіданнях кафедр розглядали перелік журналів, необхідних на поточний рік. Згодом (із 1867 р.) це питання почала вирішувати бібліотечна комісія, яка після летального ознайомлення із запропонованими для купівлі творами відбирала найцінніші та найнеобхідніші, а висновки передавала до Ради Університету. Певну суму грошей комісія рекомендувала використовувати на придбання відсутніх номерів періодичних видань.

Фінанси на придбання періодичних видань між факультетами розподілялися порівну¹⁰⁰. Наприклад, список журналів на 1842 р. включав 43 назви, які були розподілені між факультетами таким чином:

1. загальні видання - 14 назв, серед яких 7 іноземних видань, а також 7 російських, а саме: «Библиотека для чтения», «Журнал Министерства народного образования» (2 екз.), «Отечественные записки», «С.-Петербургские Ведомости с Прибавлением», «Северная Пчела», «Христианское чтение», «Воскресное чтение»;

2. видання для історико-філологічного факультету - 6 назв, серед яких 5 іноземних видань, а також російський журнал «Москвитянин»;

3. видання для фізико-математичного факультету - 8 назв, серед яких 6 іноземних видань і 2 російські: «Горный журнал» і «Земледельческая газета»;

4. видання для юридичного факультету - 10 назв, серед яких 7 іноземних видань, а також 3 російські: «Журнал Министерства внутренних дел», «Журнал Государственного имущества», «Журнал Мануфактур и торговли»;

---

⁹⁹ Там само, оп 276, спр. 491,2 арк. «О выписке для университетской библиотеки периодических изданий на 1836 г., 1835 г.».

¹⁰⁰ Там само, оп. 465, спр. 5084, 21 арк. «Ведомость о расходах кафедр факультета на приобретение книг для библиотеки университета, 1881 г.».

5. видання для медичного факультету - 5 назв іноземних видань ¹⁰¹.

Отже, основними джерелами надходження літератури в 30 - 40-х роках XIX ст. були дари, купівля в постійних книгопостачальників, передплата періодичних видань та книгообмін із спорідненими закладами ¹⁰².

2.5. Книгознавець та бібліограф Павло Янковський та його роль в організації бібліотечного фонду

Важливу роль у формуванні фонду грав перший бібліотекар Імператорського університету св. Володимира у Києві, колишній бібліотекар Волинського (Кременецького) ліцею П. О. Янковський.

Павло Осипович Янковський народився у 1781 р. поблизу Кракова. У 1801 р закінчив Волинське (Кременецьке) повітове училище, де в 1801-1805 рр. викладав французьку та німецьку мови. З 1805 р. за запрошенням Т. Чацького став бібліотекарем Кременецької гімназії на громадських засадах і викладачем французької мови та етики. З 1 вересня 1800 р. працював бібліотекарем і викладачем бібліографії та порівняльної граматики у Волинській гімназії. Одночасно П. О. Янковський займався і науковою роботою, а саме: теоретичною та практичною розробкою питань книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства. Його дослідження знайшли відображення в працях «О początku, pochodzeniu i wykształceniu języków», «O bibliografii i o niezbędnych dla bibliotekarza wiadomościach tejże», «Elementarny kurs bibliografii dla uczniów Liceum Wołyńskiego». «Zasady gramatyki powszechnej: Kurs dla tychże uczniów», «Obszerniejszy wykład gramatyki powszechnej», «O smaku w dziełach nauk i sztuk», «O początku, postępie i terażniejszym stanie oświecenia w guberniach: Wołyńskiej. Kijowskiej i Podolskiej, rozprawa służąca za wstęp do historii gimnazjum potem Liceum Wołyńskiego». «Plan systematycznego porządku dla ułożenia biblioteki Liceum Wołyńskiego, z dołączeniem wzorów spisywania katalogu», «Historia biblioteki Liceum Wołyńskiego» ¹⁰³. Усі ці праці були рукописними, і частину з них на сьогодні втрачено. Як відомо, П. О. Янковський готувався

---

¹⁰¹ Там само. оп. 280. спр. 170, 15 арк. «О выписке газет и периодических изданий для университетской библиотеки на 1842 г. 1841 г.».

¹⁰² Мяскова Т. Є. Система комплектування бібліотеки Університету Св. Володимира (1834-1904) // Бібліотечний вісник. - 2000. № 2. - С. 41-44.

¹⁰³ Русский биографический словарь. - Т. 25: Ябловский Фомин. - С. 159.

отримати професорське звання, проте цьому завадила зайнятість бібліотечною роботою. Після заснування бібліотеки Імператорського університету св. Володимира, джерельною базою якої стала бібліотека Волинського ліцею, став першим її бібліотекарем.

На П. О. Янковського лягли всі труднощі перевезення книгозбірні з Кременя до Києва, зберігання книжкового фонду в коморах на Печерську та Подолі. Крім щоденних обов'язків бібліотекаря (обслуговування читачів, робота з каталогами тощо), він брав активну участь у поділі майна бібліотеки колишнього Віденського університету (1835 р.), отриманні бібліотек колишніх василіанських монастирів (Канівського, Уманського, Лисянського) та розподіленні непотрібних для університетської бібліотеки книг із цих зібрань між училищами Київського навчального округу. Був співавтором першої бібліотечної інструкції 1837 р., де регламентувалися основні аспекти роботи університетської бібліотеки: комплектування, ведення каталогів, обслуговування читачів. Наукова діяльність П. Янковського пов'язана зі складанням власної системи книгознавства, теоретичних основ бібліотекознавства. Він запропонував карткову форму каталогів, обґрунтував необхідність мати в бібліотеці алфавітний, систематичний, предметний, топографічний каталоги, а також виступав за створення каталогів у відповідності до бібліографічних особливостей видань (каталогів рукописів, інкунабул, рідкісних та цінних видань)¹⁰⁴; відстоював необхідність аналітичної обробки документів і склав власну бібліотечну класифікацію; брав участь у розробці правил утримання бібліотек гімназій та повітових училищ Київського навчального округу, розпочав роботу зі створення друкованого систематичного каталогу, ініціювавши складання так званих «цидулок» - бібліографічних записів на картках на кожен бібліотечну книгу з обов'язковою перевіркою наявності самої книги на полиці.

Він розподілив усі книги за такою системою:

I. Твори, що трактують всю масу людських знань. (Загальна література чи наукознавство - I).

II. Твори про декілька частин науки (Твори різного змісту. Суміш. - II)

III. Окремі розділи науки:

1. наука про слово (Філологія - III);

2. наука про речі:

1) знання так звані позитивні:

а) (Богослов'я-IV);

---

¹⁰⁴ ІР НБУВ, ф. 1, № 6493,47 арк. «План расположения библиотеки Волынского лицея», арк. 1-1 зв.

- б) (Правознавство - V).
- 2) знання природничі:
  - 1. Пізнання філософські:
    - 1) стосовно людини:
      - а) у суспільстві (Політика - VI);
      - б) поза зв'язком з іншими:
        - А. Ті, що розглядають по частинах:
          - А) стосовно тіла (Лікарська справа - VII),
          - Б) стосовно душі (Філософія - VIII);
        - Б. Ті, що розглядають в єдиному цілому душу та тіло:
          - А) У собі самому,
          - Б) У відповідності до теорії, що заснована на пізнанні людини, пізнання, що розглядають в єдиному цілому душу та тіло:
            - а) теорія розвитку та утворення сил тілесних та душевних (Педагогіка - IX);
            - б) теорія зображення предметів у їх витонченості, що викликають приємні відчуття в душі та тілі (Витончені мистецтва - X);
    - 2) Стосовно предметів, що оточують людину та їх природи:
      - а) у відношенні теоретичному (Науки про природу, фізика та природнича історія - XI);
      - б) у відповідності з практикою (Економіка, технологія та ін. - XII);
  - 2. Пізнання математичні (Математика - XIII);
  - 3. Пізнання історичні (Історія - XIV).

Проте, ця система не була застосована в бібліотеці, і П. Ярковський так і не побачив друкованих каталогів бібліотеки.

При П. Ярковському, згідно зі штатним розкладом, працювали секретар та два помічники. Серед помічників бібліотекаря можна назвати:

О. О. Мікульського, помічника бібліотекаря ще за час співпраці у Волинському ліцеї (брав активну участь у перевезенні майна колишнього Волинського ліцею, викладав в Імператорському університеті св. Володимирі польську мову, звільнений з посади помічника бібліотекаря у 1835 р.)

І. О. Багриновського (помічник бібліотекаря та завідуючий нумізматичним кабінетом ¹⁰⁵ з 1838 по 1844 рр.) та В. К. Іерзабека (помічник бібліотекаря з 15 квітня 1838 р. по 25 жовтня 1850 р., згодом секретар бібліотеки).

Інші особи, котрі обіймали посаду помічника бібліотекаря, працювали недовго й швидко переходили на інші вакантні місця, оскільки роботи була складною, особливо в перші роки існування бібліотеки, коли потрібно

---

¹⁰⁵ До 1852 р. нумізматичний кабінет перебував під наглядом бібліотеки.

було упорядкувати всі фонди. Так, П. І. Каменський був помічником бібліотекаря та завідувачем університетської друкарні лише півроку, потім перейшов на посаду синдика Імператорського університету св. Володимира. Г. Ф. Новогрббельський тримався на цій посаді довше: з 1836 до 1838 рр., потім став секретарем бібліотеки. Звання доктора канонічних наук дало йому можливість стати старостою римсько-католицького костюлу при Університеті. Деякі співробітники бібліотеки при прийнятті на роботу зовсім не були знайомі зі специфікою бібліотечної діяльності. Скажімо, секретар бібліотеки О. Ф. Сомплавський, колишній начальник фондушевого столу, пропрацювавши менше двох років секретарем університетської бібліотеки, перейшов у правління Університету на посаду бухгалтера. І. Табенський зовсім недовго зміг витримати значне службове навантаження і перейшов в акцизне управління ¹⁰⁶. В 1844 р. штат бібліотеки був збільшений на два помічники.

24 травня 1845 р. П. О. Янковський помер. Він був видатним представником бібліотечної справи в Україні, який хоча й не реалізував свого наукового потенціалу в публікаціях, але залишив значний науковий спадок. Ім'я Павла Осиповича Янковського, безперечно, пов'язане з найкращими сторінками історії бібліотечної справи України: створенням бібліотеки Волинського ліцею та бібліотеки Київського університету, самовідданою працею по комплектуванню бібліотеки, формуванню фонду, каталогізації, розміщенню та організації обслуговування.

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що:

1. Формування бібліотечного фонду Імператорського університету св. Володимира здійснювалося в 30-40-х роках XIX ст. на базі кількох закритих на момент передачі великих бібліотек: Волинського (Кременецького) ліцею, Віленського університету, Віденської медико-хірургічної академії, а також василіанських монастирів (Канівського, Уманського та Лисянського). Це були укомплектовані за основними напрямками наук бібліотеки зі своїми каталогами, схемою систематизації фонду, налагодженими джерелами комплектування. Вони заклали основу університетської бібліотеки, оскільки склад і зміст книжок на першому етапі цілком задовольняв потреби університетської освіти. При кожному кабінеті, як правило, існувала підручна бібліотека, що входила структурним підрозділом до основної.

---

¹⁰⁴ ДАК, ф. 16, оп. 285, спр. 159, 5 арк. «Об утверждении исполняющих должности секретаря библиотеки Табенского и помощники библиотекаря Козловского. 1847 г.».

2. Фонд історичних колекцій та зібрань бібліотеки утворився до кінця 1840-х років внаслідок ліквідації польсько орієнтованих установ і закладів, що асоціювалися з польським національно-визвольним рухом, а також василіанських монастирів, закритих з метою послаблення впливу католицької віри. Передача під контроль новоствореного проросійського Київського університету книжкових фондів мала також на меті формування цінної колекції книжок, що репрезентували світову книжкову спадщину. Ці універсальні за змістом книжкові зібрання утворилися впродовж XVII-XVIII ст. завдяки цілеспрямованій бібліофільській діяльності видатних представників магнатських та шляхетських родів Польщі, Литви та України. Ці зібрання визначили характер фонду університетської бібліотеки, його зміст і склад як колекційного.

3. Загальний обсяг колекційних фондів, що ввійшли до складу бібліотеки університету, досягав майже 47 тис. назв у 65 тис. томів. Крім того, меморіальні бібліотеки поповнювалися новими надходженнями, коли Університет купував відсутні у фондах книжки. У цей період бібліотека не поділялась на фундаментальну та студентську (існувала тільки бібліотека казеннокоштных студентів), широко використовувалася професорами та викладачами, тому книжкові фонди мали значний обіг. Водночас значна частина книжок із колекційних бібліотек з політичних причин була забороною для студентів, а професори мали право користуватися такими книжками тільки за спеціальним дозволом.

4. У ретроспективному комплектуванні значну роль грали пожертви та купівля зібрань і окремих книжок у діячів науки, освіти, культури, урядовців та інших представників освічених верств населення.

5. В 30-40-х роках XIX ст. почала формуватися система поточного комплектування бібліотеки Університету, яке здійснювалося у цей період переважно за рахунок купівлі або книгообміну непрофільних творів та дублетів. Частина дублетних та непрофільних фондів у цей період була передана по обміну в університетські заклади та наукові товариства Росії. Водночас почала проводитися передплата через пошту на російські видання, періодику зокрема наукову; яка посідала значне місце у комплектуванні бібліотеки.

6. Налагоджувалося постачання іноземних видань. Найзначнішими постачальниками іноземних періодичних видань та іноземної літератури були ризький книготорговець Е. Францен, з 1840 р. - М. Кіммель, берлінський книготорговець Е. Абер. Найбільшим був М. Кіммель, який організував поточне комплектування за безкоштовними каталогами провідних західних фірм, а також доставляв каталоги антикварних аукціонів та книго-

торговельних фірм, що виставляли па продаж рідкісні книжки, і підтримував стосунки з ними до середини 60-х років XIX ст.

7. Бібліотека Університету в 1834-1845 рр. створювалася завдяки зусиллям визначного бібліотекаря свого часу Павла Ярковського, ім'я якого увійшло в історію бібліотечної справи України як ім'я одного з фундаторів і засновників найціннішої бібліотечної колекції України, як провідного бібліотекаря-практика, вченого в галузі бібліотекознавства, книгознавства та бібліографії.

ФОРМУВАННЯ КОЛЕКЦІЙНОГО ФОНДУ БІБЛІОТЕКИ В 1849-1917 рр. ПРИПИНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТУ ТА ДОЛЯ КОЛЕКЦІЙ І ЗІБРАНЬ

3.1. Університет та його бібліотека в 1849-1863 рр.

Налагодження повноцінного поточного комплектування фондів

У 1845 р. завідувачем бібліотеки став А. Я. Красовський, який очолював цей науково-допоміжний заклад упродовж двадцяти років (1845 - 1865). Цей період відзначений активною діяльністю, спрямованою на створення каталогів, результатом якої став вихід алфавітного друкованого каталогу бібліотеки.

Аполлінарій (Антон) Якович Красовський - дворянин, закінчив Мозирське дворянське училище (сучасна Білорусь), витримав екзамен на звання вчителя математики з правом викладання в повітових дворянських училищах. Працював старшим вчителем 1-ї Київської гімназії. Кандидат історико-філологічного факультету Харківського університету. В 1840 р. А. Я. Красовського призначено на посаду канцелярського працівника при бібліотеці Університету. Як бібліотекар продовжував розпочату П. Яковським роботу зі складання систематичного каталогу ¹.

В 1846 р. попечитель Київського навчального округу князь С. І. Давидов поцікавився ходом робіт зі складання систематичного каталогу. Він

---

¹ ДАК, ф 16, он. 279, спр. 274,6 арк. «По рапорту библиотекаря Университета Св. Владимира об определении Красовского канцелярским служащим при библиотеке. 1840 г.».

вимагав звіт про проведену роботу кожного місяця. На середину травня 1847 р. була переписана 13 081 «цидулка». Для складання каталогу потрібна була систематизація книг за галузями знань, яку повинні були розробити професори Університету (кожен по своїй кафедрі). Проте в січні 1847 р. А. Красовський доповів Раді про неможливість створення загального плану розподілу книг за галузями знань через наявність у фонді бібліотеки великої кількості книг, що не належали за тематикою ні до жодної з кафедр. Крім того, залишалася велика кількість дисертацій (3500 томів) з числа отриманих із Віденської медико-хірургічної академії, але ще не опрацьованих.

Наприкінці 1847 р. Управління Київського навчального округу видало розпорядження Раді Імператорського університету св. Володимира стосовно прискорення робіт зі складання систематичного каталогу, а в 1848 р. - щодо необхідності якнайшвидшої розробки системи, складеної за галузями знань для кожного з факультетів. Це означало, що кожен із факультетів повинен був розподілити всі книги у відповідності до предметів, які на них викладаються. Ця система розподілу бібліотечного фонду мала бути якнайдетальнішою, до роботи над нею залучалися представники всіх кафедр. Факультети виконали цю роботу незадовільно: юридичний та фізико-математичний розробили певну систему, медичний із запізненням підготував неповну систему, а історико-філологічний взагалі це завдання не виконав.

У січні 1851 р., після вивчення «систем», складених професорами, А. Красовський рапортував про неможливість створення за ними систематичного каталогу і рекомендував використати при складанні каталогу вже широко застосовану систему Ф. Ф. Рейса (Московський, Дерптський університети) або систему досвідченого бібліографа П. Ярковського, складену на основі праці І. С. Єрша, що дозволяла, хоча й не в повному обсязі, задовольнити висловлені в записках потреби професорів².

В основу класифікації Ф. Рейса було покладено розподіл книжок на основі аналізу описаних у них наукових об'єктів. Багато для своєї системи Ф. Рейс узяв із німецьких бібліотечних та наукових класифікацій першої половини XIX ст., відомих зайвими складнощами. Рейсівська пристрасть до дихотомії³ сприяла поділу наук у його системі на «божественні» та

---

² Там само, оп. 286, спр. 89, 72 арк. «О составлении систематического каталога университетской библиотеки. 1847 р.», арк. 9, 28, 44-45, 53-54.

³ Дихотомія - особливий прийом послідовного розподілу обсягу поняття (від грецького διχοτόμια - розсікання на дві частини) на два супідрядних (похідних) класи за формулою виключеною третього. Похідні класи визначаються парою

«людські». Такий підхід сягав корінням у середньовічне вчення про «подвійну» істину. Деякі аспекти системи Ф. Рейса були нав'язані класифікацією І. Єрша, німецького професора географії та статистики, яка також була розроблена на дихотомічній основі, але значно логічніше. Якщо у Ф. Рейса загальний богословсько-ідеалістичний підхід до класифікації знань надавав системі ретроградний характер, що співпадало з духом офіційної церкви в Російській імперії XIX ст., то в І. Єрша вона мала практичну спрямованість класифікації з намаганням надати їй науковий, логічно-обґрунтований характер ⁴.

Однак передова на той час система П. О. Ярковського не влаштувала керівників Київською навчального округу й Імператорського університету св. Володимира. 26 травня 1851 р. попечитель Київського навчального округу повідомляє бібліотекаря про дозвіл застосувати для систематичного каталогу університетської бібліотеки головні розділи системи Рейса: I. Книги пантологічні та політологічні (книги, що відносяться до всіх наук чи до багатьох наук та мистецтв). II. Книги богословські. III. Книги основні, філософські, містичні. IV. Книги фізіогностичні: фізика, математика. V. Книги історичні. VI. Книги юридичні. VII. Книги дієтичні, гімнастичні, медичні. VIII. Книги з економіки та технології. IX. Книги філологічні, граматичні, риторичні, пієтичні, стосовно музики та пластичних мистецтв. X. Книги педагогічні та тематичні ⁵.

У 1851 р. Рада Імператорського університету св. Володимира різко змінює думку щодо створення систематичного каталогу, оскільки така робота потребувала досить значного часу, впродовж якого бібліотека залишалася б без жодного друкованого каталогу. На початку осені 1851 р. помічник попечителя Київського навчального округу, погоджуючись із Радою, наказує бібліотекаря негайно приступити до друкування алфавітного каталогу ⁶.

логічно суперечливих властивостей (термінів), одне з яких служить основою для поділу (Философский энциклопедический словарь. - 2 изд. - М.: Сов. энцикл., 1989.-С. 177).

⁴ Шамурин Е. И. Очерки по истории библиотечно-библиографических классификаций. - М.: Изд-во Всесоюзной книжной палаты, 1959. - Т. 2. - С. 91-97, 137-144.

⁵ ДАК, ф. 16, оп. 286, спр. 89,72 арк. «О составлении систематического каталога университетской библиотеки. 1847», арк. 9, 28. 44-45, 53-54.

⁶ Мяскова Т. Є. Каталоги бібліотеки університету Св. Володимира XIX ст. // Библиотечное дело и краеведение: Сб. науч. тр. - 2000. - Вып. 2. - Киев-Симферополь, - С. 75-83.

У травні 1854 р. вийшов перший випуск друкованого алфавітного каталогу, а в 1858 р. - останній. Названий каталог, виданий у 5 томах на 1693 сторінках, являв собою алфавітний перелік книг, отриманих Університетом упродовж років свого існування, у кількості 54 690 бібліотечних одиниць (надходження до 1854 р.), містив значну кількість рідкісних та цінних уже на той час видань. Після виходу друкованого каталогу А. Я. Красовський не припиняв своїх бібліографічних занять. Він склав щорічні алфавітні покажчики до алфавітного каталогу, які до 1874 р. щорічно друкувалися в «Университетских известиях» та виходили окремими випусками. Крім того, А. Я. Красовським до 1850-х років було зроблено опис книг на окремих картках. Бібліотекар власноручно звіряв записи, зроблені на картках, із заголовками самих книг, у історико-літературних джерелах знаходив роки видання старих книг, імена авторів анонімних творів, власноручно переписав частину рукопису, з якого потім передрукували каталог ⁷.

Публікація алфавітного каталогу мала величезне значення для вдосконалення обслуговування та різкого зростання обсягів використання фонду, що позитивно впливало на педагогічний процес, розгортання наукової діяльності, зокрема тих науково-допоміжних підрозділів Університету, що були створені у цей період: Київського архіву давніх актів, терапевтичної шпитальної клініки, хірургічної шпитальної клініки та ін.

У квітні 1852 р. одночасно з архівами Вільно та Вітебська був заснований Київський центральний архів давніх актів Київської, Подільської та Волинської губерній. Архів був створений для збирання актів до 1799 р. включно. Він був приєднаний до Імператорського університету св. Володимира та підпорядкований його правлінню. Головним архіваріусом став бібліотекар А. Я. Красовський ⁸. Після створення Архіву Університет перетворився на центр наукових досліджень у галузі давніх документів, а чудовий бібліотечний фонд з усією необхідною довідково-бібліографічною та спеціальною літературою давав змогу проводити дослідження і підготовку публікацій документів. Київський архів давніх актів після рево-

---

⁷ *Савенко И. Г.* Библиотека Университета Св. Владимира: Записки помощника библиотекаря // Историко-статистические записки об ученых и учебно-воспитательных учреждениях Императорского Университета Св. Владимира. - К.: Тип. Имп. Унив. Св. Владимира, 1884.-С. 319.

⁸ *Каманин И. М.* Киевский центральный архив // Историко-статистические записки об ученых и учебно-воспитательных учреждениях Императорского Университета Св. Владимира. - К.: Тип. Имп. Унив. Св. Владимира, 1884. - С. 335-340.

люції 1917 р. було передано Київському центральному історичному архіву (1922 р.), потім - Київському обласному історичному архіву (1932 р.), а після 1943 р створеному в 1941 р. Центральному історичному архіву у м. Києві. При Київському архіві давніх актів було створено найціннішу довідкову бібліотеку, яка нині існує у складі Науково-довідкової бібліотеки Центральних державних архівів України ⁹.

У 1852 р. від бібліотеки було відокремлено нумізматичний кабінет, при якому існувала довідкова бібліотека. Завідувачами цього кабінету були бібліотекарі Університету П. О. Ярковський (у 1834- 1845 рр.) і А. Красовський (у 1845-1852 рр.) ¹⁰.

У 1859 р. було створено студентську бібліотеку, а О.І. Селін увійшов в історію Імператорського університету св. Володимира як її засновник Олександр Іванович Селін, колишній казеннокоштний студент, доктор слов'яно-російської філології, заслужений професор кафедри російської словесності, першим пожертвував бібліотеці гонорар, отриманий за читанні публічних лекцій. Для студентської бібліотеки Рада виділила особливе приміщення (де знаходились останні номери періодичних видань, а також географічні мапи, атласи, словники, довідники, енциклопедії тощо), та приєднала бібліотеку казеннокоштных студентів ¹¹.

У 1861 р. А. Я. Красовським було підготовлено продовження алфавітного каталогу у вигляді покажчика книг, що надійшли в бібліотеку впродовж 1854-1860 рр. Наступні 14 років (до 1874 р.) такий покажчик щорічно друкувався в журналі «Университетские известия» та виходив окремими випусками ¹².

---

⁹ Архівні установи України: Довідник. - К.: НБУВ, 2000.-259 с. Центральної Державний історичний архів України у м. Києві (ЦДІАК). - С. 29-30; Науково-довідкова бібліотека Цігтральних державних архівів України. -С. 46; Державний архів Київської області. - С. 82.

¹⁰ *Савенко І. Г.* Библиотека Университета Св. Владимира: Записки помощника библиотекаря. — С. 318.

¹¹ ЦДІАК.ф 707, оп. 87,спр. 3680, 76арк. «Об учреждении при Университете Св. Владимира особой студенческой библиотеки и о пожертвовании в пользу оной книг попечителя киевской гимназии Михайловского. 1857 г.», арк. 71.

¹² Алфавитный указатель книг, поступивших в университетскую библиотеку с 1854 по 1860 г. включительно, составленный под ред. библиотекаря А. Я. Красовского // Унив, известия, отдел 2.- 1861.-№ 2.-С. 1-24;№3,-С. 25-48; № 4. - С. 49-72; 1862. - № 1. - С. 73-96; № 2. - С. 97-128; № 3. - С. 129-152; № 4. - С. 153-195.

У 1863 р., після розпорядження уряду про неприпустимість подібних юсових закладів, студентська бібліотека була приєднана до загальноуніверситетської у вигляді особливого відділу¹³. Цим відділом, крім студентів, мали право користуватися сторонні слухачі. Виписка книг та періодичних видань здійснювалася за розпорядженням Ради (після створення Бібліотечного комітету ці обов'язки перейшли до нього), при цьому враховувалися думки та пропозиції викладачів і професорів Університету. Список періодичних видань затверджувався правлінням. Видання, чия вартість перевищувала 50 крб., видавалися тільки після внесення відповідної грошової застави, а періодичні видання за поточний рік, довідники та енциклопедії, що були в одному екземплярі, не видавалися зовсім. Кількість виданої літератури не повинна була перевищувати 4 назви чи 15 томів. Відділ працював у період проведення занять в Університеті з 9 по 14 годину, крім неділі та святкових днів. За студентською бібліотекою наглядали помічник бібліотекаря та помічник інспектора студентів¹⁴. А. Красовський провів величезну роботу, спрямовану на виділення книжок із фундаментальної бібліотеки для студентського відділу й створення каталогу його російських книг. Одночасно він брав участь у розробці нових правил для університетської бібліотеки на початку 60-х років XIX ст., проте ці нововведення йому не довелося завершити, оскільки закінчився термін служби. Після виходу на пенсію він пропрацював у бібліотеці ще п'ять років, з 1860 по 1865 рр. Щоб залишитися на цій посаді на новий термін, згідно зі статутом, А. Красовському потрібне було повторне балотування у Раді. «Переекзаменування» він не пройшов, не отримавши необхідних двох третин голосів¹⁵.

Наприкінці 1860 р. на засіданні Ради Імператорського університету св. Володимира було визнано, що спеціальна бібліотечна інструкція, яка діяла з невеликими змінами з 1838 р., дуже застаріла. Було створено Комітет на чолі з ректором Університету М. Х. Бунге у складі синдика, бібліотекаря, професорів В. Я. Яроцького, В. А. Незабитовського, І.І. Рахманінова, Ю. І. Мазона. Метою новоствореного Комітету було спростити

---

¹³ ДАК, ф. 16, оп. 302, сир. 106, 5 арк. «Об учреждении при библиотеке Университета Св. Владимира особого студенческого отдела, 1863 г.».

¹⁴ Правила Библиотеки имп. Университета Св. Владимира // Унив. известия. - 1892. - № 11, прибавления. - С. 11-13.

¹⁵ ДАК, ф. 16, оп. 304, сир. 236, 39 арк. «Об определении библиотекарем Университета Св. Владимира коллежского асессора Царевского, 1865 г.», арк. 30.

правила, якими керувалася бібліотека при одержанні та видачі літератури, тощо ¹⁶.

Нові правила бібліотеки спрощували процедуру передплати видань, полегшували студентам доступ до фондів і передбачали ще одну посаду помічника бібліотекаря. Ці правила базувалися на бібліотечній інструкції але враховували подальший розвиток університетської бібліотеки. Надалі правила, розроблені в 1861 р., періодично переглядалися та доповнювалися, але, власне, вони були базовими практично до реорганізації Університету в післяреволюційний час.

Важливе місце у правилах надавалося поточним надходженням. Це свідчило про певний спад комплектування великими збірками й було закономірним процесом удосконалення діяльності Університету, розвитку наукових напрямів у галузі природничих наук. Основна увага приділялася надходженню нової літератури. Колекційний фонд продовжував поповнюватися рідкісними примірниками лише вибірково.

З цього періоду починається активне формування фонду за рахунок власних друкованих досліджень та видань Університету, обміну літературою зі спорідненими установами. Згідно з новими правилами, викладачі були зобов'язані по два примірники своїх праць передавати в бібліотеку. Поточні надходження літератури за галузями знань значно поповнювалися безкоштовними надходженнями від викладачів.

При отриманні книг передбачалася певна вибірковість. Перевага надавалася тим творам, які відносилися до галузей знань, що викладалися в Університеті, словникам та граматикам живих мов. При закупках нові видання мали перевагу над старими. Перевага надавалась оригіналу, крім випадків, коли він був написаний маловідомою мовою та якщо у перекладі був додатковий матеріал, який допомагав краще зрозуміти твір і мав самостійну цінність. Не закуповувалися переклади, які адаптували матеріал для початківців, скорочення та витяги, за винятком тих випадків, коли вони виправляли або доповнювали зміст твору та якщо можна було придбати оригінал за ціною, що не перевищувала фінансових можливостей бібліотеки.

Видання, які мали велике наукове значення, повинні були закуповуватися в першу чергу. Купували переважно ті твори наукової та культурної

---

¹⁶ ЦДАК, ф. 707, оп. 27, спр. 368, 61 арк. «Об утверждении правил о приобретении, хранении, освидетельствовании, употреблении и ревизии книг в библиотеке Университета Св. Владимира. С 25 августа 1861 г. по 20 сентября 1862 г».

цінності, які не могли придбати приватні особи. Особлива увага приділялася монографіям учених, оскільки вони з часом зникають або стають бібліографічною рідкістю. З художніх купувалися тільки класичні твори, які мали культурну цінність. Такі підходи чітко орієнтували бібліотеку на формування наукового складу фондів, створення національно та науково значущої робочої бібліотеки, що підтримувала б розвиток науки та культури на належному рівні. Ретроспективні та колекційні фонди стали меморіальною колекцією, що вивчалася істориками літератури, фахівцями з історії, мови, етнографії, філософії та інших галузей знань, які мають об'єктом уваги історичне минуле.

Ретроспективне комплектування в Імператорському університеті св. Володимира витіснилося поточним. Усі питання придбання літератури вирішувалися колегіально. Характер цієї діяльності передбачав аналіз видань на усіх рівнях. Купівлею книг чи книгообміном займався бібліотекар на основі списків, що склалися на факультетах і затверджувалися Радою. На початку навчального півріччя кожен із факультетів робив пропозицію щодо придбання творів із предметів, що там викладались, які повинні бути в університетській бібліотеці, попередньо консультуючись з бібліотекарем про наявність цих книг та їхню ціну. Після цього складався остаточний список книг з предметів викладання кожного з факультетів, передавався на ухвалення Ради, яка видавала розпорядження бібліотекарю щодо виписки книг і повідомляла про це правління. Коли хто-небудь із викладачів хотів отримати книгу зі свого предмета викладання терміново, він повідомляв про це Раду, попередньо дізнавшись у бібліотекаря про її наявність та ціну.

Продовжував розвиватися книгообмін, що проводився між бібліотекою Імператорського університету св. Володимира і приватними особами та бібліотеками інших установ. За встановленим порядком книги, які пропонувалися для обміну, повинні були бути в гарному стані, без дефектів. Старі книги, що вийшли зі вжитку, не приймалися або приймалися зі значним зниженням їхньої вартості. Оцінювання запропонованих книг робилось на основі каталогів книжкових магазинів. Дублети з університетської бібліотеки міняли лише ті, яких було не менше трьох екземплярів. Важливі в науковому та культурному значенні книги обмінювалися тільки на рівноцінні.

Усі бажаючі провести книгообмін попереджували про це Раду, яка давала відповідні розпорядження бібліотекарю. Останній укладав домовленість про обмін книжками між університетською бібліотекою й особою і передавав її на затвердження Ради. Усі отримані твори записували у відпо-

відний журнал, де вказувалися предмет, дата надходження тощо. Бібліотекар складав список отриманої літератури і виставляв його в професорському лекторії. Два списки склалися на книги й журнали, отримані з-за кордону без розгляду цензурою. Один список передавався в Раду, другий - у комітет іноземної цензури. Наприкінці року бібліотекар передавав в Раду список усіх отриманих книг і журналів, отриманих упродовж року з позначкою, під яким номером хронологічного каталогу записано вказаний твір¹⁷.

Ці правила комплектування та використання фондів цілком «вписалися» в наступний період, зумовлений статутом 1863 р., затвердженим царем Олександром II й обов'язковим для всіх університетів Росії (крім Дерпського). Відповідно до цього статуту права Ради Імператорського університету св. Володимира були значно розширені при вирішенні наукових, навчальних, господарських, методичних та фінансових питань; при цьому обмежувалася влада Міністерства та попечителя. Ректор, декани, професорсько-викладацький склад з цього часу обиралися й затверджувалися Міністерством народної освіти або попечителем Київського навчального округу.

Демократизація освіти викликала й активізацію наукової роботи, хоча, на думку керівництва, вона фінансувалася недостатньо. За період з 1863 по 1875 рр. було надруковано близько 450 наукових робіт¹⁸.

Пожвавлення педагогічної та наукової роботи на початку 60-х років XIX ст. спричинило появу цілої низки наукових товариств: товариства дослідників природи, акушерсько-гінекологічного товариства, фізико-математичного товариства, Київської археологічної комісії. Перераховані товариства видавали власні праці під назвою «Труди» і «Записки». В 1869 р. було засноване Київське товариство природознавців. Завданням цього товариства було всебічне природничо-історичне дослідження місцевого краю, яке не обмежувалося Київським навчальним округом. З цією метою була запроваджена практика відряджень до різних місцевостей для спеціальних досліджень. Товариство видало 8 томів періодичного збірника «Записки киевского общества естествоиспытателей». Це були статті з

---

¹⁷ ЦДІАК, ф 707. оп. 27, спр. 368, 61 арк. «Об утверждении правил о приобретении, хранении, освидетельствовании, употреблении и ревизии книг в библиотеке Университета Св. Владимира. С 25 августа 1861 г. по 20 сентября 1862 г».

¹⁸ Історія Київського університету / Під ред. М. У. Білого. - К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1959. - С. 35.

анатомії, зоології, фізіології, ботаніки, геології, палеонтології, фізики, хімії. Товариство здійснювало обмін своїми виданнями з іншими науковими товариствами, систематично проводило публічні читання з природничих наук і математики, цікавилася сільським господарством¹⁹. У 1873 р. було засноване Історичне товариство Нестора-літописця, завданням якого було сприяння розвитку російської історичної науки: політичної й церковної історії, історії літератури, права та ін. Головою комісії був М. А. Тулов. Діяльність товариства була спрямована на вивчення питань російської історії, ознайомлення товариства з науковими працями його членів та обмін думками, а також розповсюдження відомостей про розвиток історичної науки. В журналі «Университетские известия» публікувалися щорічні звіти товариства²⁰. В 1877 р. було засновано Київське юридичне товариство. Його головою був В. Г. Демченко. Товариство займалося юридичною й науковою діяльністю²¹. Усі ці товариства не лише поповнювали поточні фонди Бібліотеки своїми виданнями, до чого вони зобов'язувалися правилами, а й здійснювали наукові контакти та обмін спеціальною літературою. Такі видання забезпечували більше ніж третину надходжень у фундаментальну бібліотеку.

3 вересня 1861 р. почав виходити журнал «Университетские известия», де окрім офіційних матеріалів друкувалися наукові праці викладачів Університету²². З початком випуску власного журналу розпочався новий етап у книгообміні між Імператорським університетом св. Володимира і науковими установами, з'явилася можливість обмінювати це видання на адекватні наукові журнали.

---

¹⁹ Киевское общество естествоиспытателей: записка, сообщенная Советом Общества // Историко-статистические записки об ученых и учебно-воспитательных учреждениях Императорского Университета Св. Владимира. - К.: Тип. Имп. Унив. Св. Владимира, 1884. - С. 36-48.

²⁰ Дашкевич И. П. Историческое общество Нестора- летописца // Историко-статистические записки об ученых и учебно-воспитательных учреждениях Императорского Университета Св. Владимира. - К.: Тип. Имп. Унив. Св. Владимира, 1884. -С. 9-28.

²¹ Кистяковский А. Ф. Киевское юридическое общество // Историко-статистические записки об ученых и учебно-воспитательных учреждениях Императорского Университета Св. Владимира. - К.: Тип. Имп. Унив. Св. Владимира 1884.-С. 29-35.

²² Иконников В. С. Университетские известия // Историко-статистические записки об ученых и учебно-воспитательных учреждениях Императорского Университета Св. Владимира. - К.: Тип. Имп. Унив. Св. Владимира 1884. - С. 376.

Університет відряджав своїх представників на всеросійські та міжнародні наукові з'їзди та конгреси, брав участь у міжнародних виставках. Це дозволяло бути в курсі нових наукових досягнень, сприяло політиці формування та оновлення фонду сучасної наукової літератури.

Рада університету виступала за допуск жінок до занять нарівні з чоловіками. Так, в 1878 р. виникають виші жіночі курси, що припинили своє існування в 1889 р. Питання жіночої освіти знайшли своє відображення у бібліотечних фондах Університету²³.

Відкриття нових кафедр та наукових товариств сприяло тому, що у 1864 р. збільшилася штатна сума, що виділялася на утримання бібліотеки, та до 4 чоловік збільшилася кількість помічників бібліотекаря. В цьому ж році була прийнята постанова, що полегшувала доступ студентів до книг, сприяла більш якійсь співпраці бібліотеки з книготорговцями. Серед одержаних нових книжок зросла кількість документів, отриманих у дар від акторів, наукових товариств та організацій. Збільшилася також кількість відвідувачів бібліотеки, серед яких з'явилися і жінки.

У червні 1863 р. Рада Університету слухала пропозиції комітету, створеного з метою ревізії бібліотеки. Університетська бібліотека, створена з кількох окремих бібліотек, упродовж 30 років свого існування поповнилася великою кількістю нових книг, які на початок 60-х років XIX ст. не були поєднані єдиною системою. Деякі зібрання книг мали систематичну розстановку у відповідності до галузей знань, інші - алфавітну або хронологічну, тобто за латою надходження в бібліотеку, а деякі - за форматом. Кожне зібрання мало власний каталог, а книжки були записані до інвентарної книги, де вказувалася система розстановки конкретного зібрання. Спільним для колекцій було лише те, що вони належали одній установі, знаходилися в одному приміщенні та мали один загальний друкований алфавітний каталог. Але відсутність загального систематичного каталогу викликала незручності щодо пошуку літератури як для співробітників бібліотеки, так і для читачів. На початку 60-х рр. А. Я. Красовський запропонував злити всі окремі колекції в єдине ціле за одним з двох принципів: розмістити книги у шафах за форматом або у систематичному порядку за галузями знань. Перший спосіб дозволяв виграти в об'ємі приміщень оскільки для розміщення книг потрібно було менше шаф, а другий робив бібліотеку зручнішою для користування. Бібліотекар схилився до другого способу, хоча шафи були переповнені книгами так, що деякі багатотомні

---

²³ ДАК, ф. 16, оп. 469, спр. 147, 10 арк. «Предложение попечителя Киевского учебного округа об открытии при университете высших женских курсов, 1876 г».

видання розмішувалися в різних місцях, а інколи навіть на різних поверхах; книги на полицях стояли у два ряди. Це призводило до значних незручностей, наприклад, під час пошуку одного й того ж видання за різні роки. Комітет, призначений для ревізії університетської бібліотеки, не підтримав пропозицію А. Я. Красовського про об'єднання фонду за єдиною системою, мотивуючи це зайвими витратами часу, припиненням користування фондом бібліотеки професорами та студентами, можливістю заміни А. Я. Красовського на посаді бібліотекаря після повторного балотування тощо. Але комітет запропонував скласти науково-систематичний каталог без порушення розстановки фонду. Такий систематичний каталог, звірений з інвентарями, міг би замінити й самі інвентарі. Після створення єдиного систематичного каталогу з'явилася б можливість подальшого злиття фонду за єдиною системою та усунення всіх незручностей щодо розміщення окремих зібрань і користування ними ²⁴. Рада Університету погодилася з пропозиціями комітету та постановила створити з членів Ради комісію для розробки плану систематичного каталогу і для нагляду за самим процесом створення каталогу, а також прийняла рішення зачинити загальний університетський лекторій у вечірній час ²⁵.

З 1865 р. завідування бібліотекою лягло на плечі К. О. Царевського. Наступник П. О. Ярковського та А. Я. Красовського продовжив роботу колег щодо складання щорічного каталогу нових надходжень, який друкувався в журналі «Университетские известия». К. О. Царевський закінчив опис книг студентського відділу, склав для нього предметний каталог, в якому були вказані книги, отримані до 1874 р. Книги в цьому каталозі розподілялися на групи відповідно до галузей знань, що викладалися в Імператорському університеті св. Володимира. В розділах книги були розташовані за алфавітом. Після друку в 1875 та 1876 рр. у журналі «Университетские известия» предметний каталог вийшов окремих виданням на 570 сторінках. У 1878 р. вийшов перший додаток до цього каталогу. К. О. Царевський провів підготовчі роботи щодо злиття всіх каталогів у загальний алфавітний та складання систематичного каталогу. Як наслідок, всі книги бібліотеки було розподілено на 101 групу згідно з предметами викладання в Університеті та галузями знань. Деякі групи були поділені на більш спеціальні розділи. В каталозі постійно з'являлися більш дрібні рубрики.

У 1867 р. відбуваються важливі зміни в організації комплектування та діяльності бібліотеки. Для покращання наукової роботи бібліотеки універ-

²⁴ Протоколы заседаний Совета 1 и 15 ноября 1863 г. // Унив. известия. — 1863. -12, декабрь, отд. I. - С. 44-49.

²⁵ Там само. - С. 52.

ситетська Рада створила в жовтні 1866 р. тимчасовий бібліотечний комітет під головуванням професора І. Я. Нейкірха, до складу якого увійшли професори В. Я. Яроцький, І. І. Рахманінов, І. А. Тютчев, Г. М. Цехановецький, М. К. Ренненкамф та Ю. І. Мацон. Рада відрядила на 2 місяці до Санкт-Петербурга бібліотекаря К. О. Царевського з метою вивчення принципів роботи та організаційної структури Імператорської публічної бібліотеки.

В лютому 1867 р. Рада затвердила права та обов'язки постійного бібліотечного комітету, згодом перейменованого на комісію ²⁶. До складу комітету входило по одному представнику від кожного з факультетів, куратор лекторію та бібліотекар. Члени комітету обиралися терміном на рік з професорів, доцентів та приват-доцентів кожного факультету. Головою новоствореного комітету став професор О. П. Вальтер, до його складу увійшли професори М. П. Авенаріус, О. К. Деллен, М. К. Ренненкамф ²⁶. Однією з перших була пропозиція комітету про заведення в лекторії спеціальної книги для запису вимог викладачів відносно виписки через бібліотеку творів. Новий вид обслуговування сприяв створенню так званої книги «дезидерат», де професори записували свої вимоги на отримання літератури ²⁸. Комітет був зобов'язаний до лютого кожного року повідомляти Раду про кошти, виділені кожному викладачеві або кафедрі в поточному році. Викладачі могли користуватися грошима до лютого наступного року, після чого бібліотечний комітет мав право забрати кошти, що залишилися, на користь бібліотеки для покупки фундаментальних творів. Комітету доручався вчений нагляд за бібліотекою та лекторієм. Комітет випишував книги за дорученням професорів, які відмовилися від свого права (без подальшої їх участі); для кафедр, яким виділено кошти, але які ще не функціонують, а також після листопада кожного року, якщо професори не витратили виділені їм кошти. В обов'язки комітету також входив пошук найзручніших, найдешевших та найшвидших шляхів виписки книг та журналів, затверджених Радою; нагляд за надходженням до бібліотеки необхідних каталогів, своєчасною доставкою замовлених творів, заміною дефектних примірників; пошук засобів для створення систематичного каталогу бібліотеки; затвердження правил розташування книги шафах, тобто

---

²⁶ ДАК. ф. 16, оп. 320, спр. 184. 5 арк. «О назначении библиотечной комиссии 1881 г.».

²⁷ Протоколи засідань Совета Университета Св. Владимира 10-го и 23-го февраля 1867 г. // Универ, известия. - 1867. - № 4, апрель, отд. I. - С. 17.

²⁸ Правила Библиотеки ими. Университета Св. Владимира // Унив. известия. 1892. - № 11, прибавления. - С. 1.

контроль практично всієї внутрішньої і зовнішньої діяльності бібліотеки ²⁹.

Суттєво розширюється й поточне наукове комплектування. Якщо в перші десятиріччя існування бібліотеки основними книгопостачальниками були іноземні фірми (ризькі - Е. Францена, М. Кіммеля, лемберзька (львівська) - І. Мілліковського, С.-Петербурзька - В. Греффе та його спадкоємців), то починаючи з 50-60-х років XIX ст. головними постачальниками літератури стають київські книготорговці М. Я. Оглоблін та Лехелін, а з іноземних-лейпцизька фірма Ф. А. Брокгауза. Починаючи з 70-х років XIX ст. керівництво Імператорського університету св. Володимира було не задоволене темпами постачання іноземної літератури через фірму М. Кіммеля та його київського посередника Лехеліна. Представники факультетів неодноразово заявляли про недостатню оперативність доставки книг цією фірмою, хоча на той час уже існувала залізнична колія. Бібліотекар Університету К. О. Царевський у 1872 р. звертається до Лейпцизьких книготорговців для вивчення умов, за якими торговці книг постачають літературу. В цьому ж році від Лейпцизької книжкової фірми Ф. А. Брокгауза до Університету надійшли два листи з пропозицією про постачання літератури. Умови цієї фірми були набагато вигідніші за умови інших фірм. Постачання літератури до Києва проводилося фірмою щомісяця крім трьох літніх місяців; деякі видання доставлялися два рази на місяць, а журнали - щотижня. Викладачі Університету могли тримати у себе літературу для перегляду півроку ³⁰.

Як вже згадувалося, важливого значення у цей період набуває книгообмін. Певна кількість творів надходила в бібліотеку в обмін на дублети, а також шляхом безкоштовної передачі літератури від державних бібліотек та посадових осіб. Збирацька політика, що проводилася в бібліотеці Університету, визначила, що обмін дублетними виданнями повинен здійснюватися з усіма відомими освітніми закладами, що суттєво поповнить фонди, сприятиме розвитку наукових знань. Впродовж другої половини XIX ст. - на початку XX ст. книги надходили з Імператорської публічної бібліотеки, бібліотек Імператорського Дерптського, Харківського та Казанського університетів, гімназій. Дублети та непотрібні бібліотеці Імператорського університету св. Володимира книги розподілялися між гімназіями та учи-

---

²⁹ Протоколи засіданий Совета Университета Св. Владимира 10-го и 23-го февраля 1867 г. // УИ. -1867. - № 3, март. отд. I. - С. 35.

³⁰ ДАК, ф. 16, оп. 311, сир. 74, 24 арк. «Дело относительно доставления «граничным книгопродавцем Брокгаузом книг для библиотеки Университета Св. Владимира, 1872 г.».

лицами Київського навчального округу та інших округів (так було розподілено частину дублетів з Імператорської Ермітажної бібліотеки).

Крім дублетів, із приватних бібліотек на адресу університетської Ради надходили подарунки від наукових організацій та товариств у вигляді наукових записок та праць, творів, виданих цими організаціями, оглядів викладання, урочистих промов, дисертацій, запропонованих до захисту тощо. Вівся спеціальний покажчик джерел комплектування за обміном.

Склад організацій, що проводили книгообмін із бібліотекою Імператорською університету св. Володимира, в 40-х роках XIX ст. - 1917 р. був майже постійний, хоча й змінювався в залежності від періоду діяльності закладів та установ. Так, за списком 1840 р. це були: Імператорська С.-Петербурзька академія наук, Імператорська С.-Петербурзька медико-хірургічна академія, Київська духовна академія, Імператорський С.-Петербурзький університет, Імператорський Московський університет, Імператорський Казанський університет, Імператорський Харківський університет, Імператорський Дерптський університет, Імператорське училище правознавства, ліцей князя Безбородька, Демидівський ліцей (Ярославль) Рішельєвський ліцей, Імператорське Московське товариство дослідників природи, Одеське товариство історії та старожитностей, Олександрівська бібліотека Уральського королівського університету (Ревель), Департамент мануфактур і внутрішньої торгівлі, Департамент держмайна. Департамент зовнішньої торгівлі, Корпус шляхів сполучення, а також закордонні установи: Фінське наукове товариство, Норвезький університет тощо .

Бібліотека та викладачі Імператорського університету св. Володимира неодноразово робили пожертвування на користь новостворених установ та благодійних організацій. У 1853 р. до Ради звернувся генерал-губернатор Київського навчального округу Д. Г. Бібіков із проханням допомогти настоятелю Посольської Церкви в м. Афіни архімандриту Антонію. Справа була в тому, що в Афінській публічній бібліотеці відчувалася нестача в російських книжках, а Російська імперія турбувалася про поширення за кордоном національної культури. На засіданнях університетської Ради було вирішене питання про пожертвування афінській бібліотеці біля двохсот книжок російською мовою й книжок про Росію; крім того, кожен із викладачів Імператорського університету св. Володимира жертвував по два примірники власних творів ³².

---

³¹ Там само, оп. 280, спр. 12, 150 арк. «О сочинения, присланных в 1841 г. для университетской библиотеки разными местами и липами, 1841 г.».

³² Там само. оп. 292, спр. 156, 18 арк. «О высылке книг в Афинскую публичную библиотеку. С 2.10.1853 по 30.11.1853 г.».

У 1856 р. фундаментальна університетська бібліотека на прохання попечителя Київського навчального округу передає географічні карти Російської імперії та книги з історії географії до видавця географічного збірника А. Петермана ³³.

Весною 1865 р. університетська бібліотека пожертвувала дублетні видання В'ятській публічній бібліотеці ³⁴.

У 1867 р., після клопотання Міністерства народної освіти, бібліотека пожертвувала дублети технічної літератури новоствореному Російському технічному товариству ³⁵.

У 1872 р. професори та викладачі Імператорського університету св. Володимира пожертвували книги на користь слов'янського благодійного комітету в Москві та головній редакції Кавказького статистичного комітету ³⁶.

Благодійна діяльність, яка полягала у купівлі книжок, що надсилали для розпродажу інші організації, стримано сприймалася співробітниками університету. Так, у 1867 р. до Ради Імператорського університету св. Володимира звернувся Комітет Карамзінської бібліотеки з проханням купити зібрання історико-літературних статей на користь Карамзінської стипендії при Симбірській гімназії. Зі ста запропонованих видань викладачами Університету було куплено лише чотири ³⁷.

Книгообмін дублетами фундаментальна бібліотека проводила не тільки з організаціями, але й з приватними особами. Прикладом цього є книгообмін між бібліотекою та житомирськими дворянами князем М. Імеретинським та графом Г. Карташевським в 1869 р. ³⁸

Значно сприяв поповненню фондів бібліотеки попечитель Київського

---

³³ Там само, оп. 295, спр. 75, 6 арк. «О книгах, пожертвованных издателю географического сборника Петсману. 1856 г.».

³⁴ Протоколы заседаний Совета 23 и 26-го февраля и марта 1865 года. // Универ. известия. - 1865. - № 4, апрель, отд. I. - С. 7.

³⁵ ДАК, ф. 16, оп. 306, спр. 35, 9 арк. «О пожертвовании книг русскому техническому обществу. 1867 г.»

³⁶ Там само, оп. 311, сир. 13, 14 арк. «О пожертвовании университетом, профессорами и преподавателями разных изданий и книг в славянский благотворительный комитет и в главную редакцию Кавказского статистического комитета. 1872 г.».

³⁷ Там само, оп. 306, спр. 196, 15 арк. «О присланных для продажи книг Комитета Карамзинской библиотеки. 1867 г.».

³⁸ Там само, оп. 308, спр. 66, 36 арк. «О приобретении книг для библиотеки Университета Св. Владимира. 1869 г.», арк. 20.

навчального округу. Саме він повідомляв Раду Імператорського університету св. Володимира про конфісковані колекції, про цінні наукові та навчальні видання, що виходили в Росії, надсилав видання, опубліковані Департаментом народної освіти, пропонував передплату для бібліотеки та викладачів Університету на видання, які надходили як пожертвування для С.-Петербурзької дитячої лікарні, Комітету товариства заохочення мистецтва тощо. Завдячуючи попечителю Київського навчального округу М. Пирогову університетська бібліотека почала отримувати варшавську газету «Dziennica» та альманах «Утренняя заря», перша з яких була передплачена за рахунок особливих коштів міністра народної освіти³⁹. Свій внесок у поповнення фондів університетської бібліотеки зробили також інші попечителі навчального округу: С. Ф. фон Брадке. Д. Г. Бібіков, князь І.І. Васильчиков та інші.

3.2. Комплектування колекційними фондами та збиральна діяльність бібліотеки Університету в 1849-1883 рр. Надходження історичних збірок та приватних бібліотек

Комплектування збірок історичних бібліотек. Університетська бібліотека в Києві набула значення бібліотечної колекції національного рівня. Збирання колекційних фондів згортається у 1849-1883 рр., але не припиняється. Тепер, коли фонд було вже сформовано, переважно здійснюється аналіз цінності видань для бібліотеки та складу фонду, наявності примірників (додаток Д).

Так, при аналізі необхідності докомплектування бібліотеки Університету книжками, знайденими наприкінці 1850 р. під час реконструкції старого будинку Кам'янець-Подільської гімназії у підвалі, беруться до уваги лише найцінніші примірники. На вимогу директора училищ Подільської губернії було складено каталог знайдених книг. Попечитель Київського навчального округу Д. Г. Бібіков передав цей каталог до Ради Імператор-

---

³⁹ Там само, оп. 280, спр. 11.23 арк. «О сочинениях, выписанных в 1841 г для библиотеки Университета Св Владимира по предложению господина попечителя, 1841 г.»; ДАК, ф. 16, оп. 281, сир. 22,96 арк. «О выписке и приобретении книг для библиотеки Университета Св. Владимира по предложению господина попечителя киевского учебного округа, 1842 г.».

ського університету св. Володимира, а та, відповідно, до бібліотеки та на розгляд факультетів. Була проведена звірка наявності даних видань. В університетській бібліотеці були відсутні 58 назв книг. Каталог вивчали впродовж року і вирішили придбати найціннішу в науковому сенсі літературу для поповнення колекційних фондів бібліотеки Університету. Для філософського і медичного факультетів було придбано кілька раритетів, для фундаментальної бібліотеки - комплекти журналів, серед яких російські: «Сенатские ведомости», «Русский инвалид», «Новости литературы»; литовські «Kurjer Litewski», «Gazeta litewska» за ін. Частина книг була відібрана для бібліотеки казеннокоштных студентів⁴⁰.

На початку 1877 р. попечителю Київського навчального округу стало відомо про бібліотеку колишнього бердичівського монастиря босих кармелітів, які були поширені на території Правобережної України в XVII-XVIII ст. і займались ополяченням місцевого населення. В 1627 р. один із представників польського ролу Тишкевичів збудував у місті Бердичів фортецю, яку згодом було перетворено католицьким орденом босих кармелітів на монастир, при якому діяли школа та бібліотека, а з 1758 р. друкарня. В 1793 р. Бердичівський монастир разом із кармелітською школою був закритий⁴¹. Бібліотека монастиря босих кармелітів, багата на стародруки та рукописи, в 1840 р була передана під нагляд настоятеля Маріїнською костелью в Бердичеві, де і знаходилася до середини 70-х років XIX ст. - часу остаточної ліквідації монастирів католицьких чернечих орденів. Завдячуючи попечителю в бібліотеку Імператорського університету св. Володимира потрапляє каталог книг бібліотеки монастиря, в якому значилося 7264 томи. Це була література переважно теологічного характеру: молитовники, духовні промови, вірші, різні церковні брошури католицького спрямування. Певна частина бібліотеки складалася з наукових книг гуманітарного спрямування: з історії стародавнього світу, юриспруденції, філософії, класичної філології⁴². Для вирішення питання про необхідність придбання бібліотеки колишнього монастиря босих кармелітів Рада Імпе-

---

⁴⁰ Там само, оп. 289, спр. 167. 32 арк. «О приобретении для библиотеки Университета некоторых книг из числа сочинений, найденных в подвале старою лома Каменец-Подольской гимназии. 1850— 1852 г.».

⁴¹ *Молчанівський Т. М.* Бердичівський державний історико-культурний заповідник: Провідник. - Харків. 1931.-51 с.

⁴² ІР НБУВ, ф. І. № 6413. 122 арк. «Index librorum bibliothecae Carmelitarum Discalc. Conventus Berdicoviensis»; ДАК. ф 16, оп. 316. сир. 139, 120 арк. «Каталог книг, принадлежащих библиотеке упраздненного Бердичевского монастыря, 1870 г.».

раторського університету св. Володимира створює комісію на чолі з професором слов'янської філології О. О. Котляревським у складі В. І. Модестова, М. Ф. Владимирського-Буданова і В. Г. Демченка та членів бібліотечного комітету ⁴³. Цілком закономірно, що комісія вирішила питання про прийняття бібліотеки в повному складі. До Бердичева відрядили головного бібліотекаря К. О. Царевського, який прийняв бібліотеку з монастиря босих кармелітів від пристава м. Бердичева Бразуль-Брушковського у кількості 6502 томи. 762 томи з числа записаних у каталозі виявилися втраченими ⁴⁴.

Восени 1878 р. Бердичівська колекція у кількості 6502 томи була перевезена до Києва, де в університетській бібліотеці зберігалася під цією назвою. Фонд складається з книг грецькою, латинською, французькою, польською, італійською, німецькою і голландською мовами. За змістом - це наукова та церковно-теологічна література, яка містить наукові книги переважно з гуманітарних наук. У фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського Бердичівська колекція нараховує близьке 5000 бібліотечних одиниць ⁴⁵.

Приватні бібліотеки. Аналіз необхідності докомплектування фондів Імператорською університету св. Володимира приватними бібліотеками проводився на основі системи комплексних критеріїв. Зокрема, література відбиралась із урахуванням стану книжок, наявності коштів, можливості придбання окремих творів із зібрання та ін. Розглянемо детально це питання. В 1852 р. статський радник І. Мілашевич переклав «Исторический хронологический атлас древней и новой литературы, наук и изобразительных искусств», виданий професором історії Паризької академії наук А. Жаррі де Мансі в 1831 р. Згодом І. Мілашевич видав чотири книги: «Общее изображение древних и новых языков», «Общее изображение восточных языков и литератур», «Изображение греческой и светской литературы», «Изображение римской или латинской светской литературы» І. Мілашевич виявив бажання подарувати ці книги Імператорському університету св. Володимира, про що він повідомив попечителя Київського навчального округу князя І. І. Васильчикова. 400 комплектів (1600 книг)

---

⁴³ Протоколы заседаний Совета Университета Св. Владимира. 21 октября 1877 года // Универ, известия. - 1877. - № 12, отд. 1. - С. 4.

⁴⁴ Протоколы заседаний Совета Университета Св. Владимира. 10 ноября 1878 тола // Универ, известия. --1879. - № 3, отд. 1. - С. 18.

⁴⁵ Колесник Е А. Книжные коллекции Центральной научной библиотеки АН УССР. - К.: Наук, думка, 1988. - С. 20-22.

зберігалося в Москві і 200 комплектів (800 книг) - у Києві у старця Досифея, колишнього начальника Лаврського монастиря. В липні 1853 р. 100 комплектів цієї книги було передано в Імператорський університет св Володимира, а 100 - у Харківський університет ⁴⁶.

У липні 1854 р. генерал-лейтенант О. О. Фрейман пожертвував на користь бібліотеки Імператорського університету св. Володимира 25 творів у 143 томах ⁴⁷.

У грудні 1858 р. почесний попечитель київської гімназії Михайловський, дізнавшись про створення студентської бібліотеки в Імператорському університеті св. Володимира, подарував їй книги та брошури медичного змісту загальною кількістю 335 назв у 672 томах. 306 книг із цього зібрання оцінювалися у 870 крб. 31 коп. сріблом, а ціна 29 видань була невідома. Долю отриманих книг вирішував бібліотечний комітет. Представники медичного факультету, що входили до комітету, запропонували всі твори залишити фундаментальній бібліотеці Університету, якою користувалися і студенти. В результаті у фундаментальній бібліотеці було залишено 334 одиниці збереження. Це були переважно книги XVIII ст. - першої половини XIX ст. польською і німецькою мовами, досить цінні з погляду історії науки ⁴⁸.

З другої половини XIX ст. збільшується кількість документів, подарованих приватними особами. В 1853 р. Ігель Зельман запропонував для університетської бібліотеки сім видань за тією ж ціною, яка вказана в книжкових каталогах. Серед них чотири видання були цінні з історичного та культурного погляду і необхідні бібліотеці Імператорського університету св. Володимира. Два рукописи: Івана Златоуста «Славія» 1690 р. та Євангелія XVII ст. слов'янською мовою були бібліографічними рідкостями. Вони були особливо необхідними зважаючи на те, що бібліотека не була багата на церковнослов'янські рукописи. Всі запропоновані Ігелем Зельманом книги вирішено було обміняти на дублети згідно з правилами книгообміну між Університетом та іншими закладами чи приватними особами ⁴⁹.

---

⁴⁴ ЦДІАК, ф. 707, оп. 87, сир 2832, 2 арк. «О пожертвовании статским советником Милашевичем книг в пользу Университета Св. Владимира», 1853 р.

⁴⁷ Там само, спр. 3280, 2 арк. «О пожертвовании генералом Фрейманом в пользу Университета Св. Владимира 25 сочинений в 143 томах. 1854 г.».

⁴⁸ Там само, спр. 3680, 76 арк. «Об учреждении при Университете Св. Владимира особой студенческой библиотеки и о пожертвовании в пользу оной книг попечителя киевской гимназии Михайловского. 1857 г.», арк. 1-20.

⁴⁹ Там само. спр. 3004, 6 арк. «Про покупку некоторых книг для университетской библиотеки у еврея Игеля Зельмана. 1853 г.».

У 1854 р. після смерті ординарною проф. М. Ю. Якубовича залишилась його приватна бібліотека, яка містила книги російською та французькою мовами переважно з органічної хімії, сільського господарства, економіки, короткі історичні нариси зі старогрецької літератури та ін. Максиміліан Юрійович Якубович народився в 1785 р. у сім'ї дворян. Освіту одержав у Віденському університеті, був учителем у декількох повітових училищах. У 1824 р. був призначений учителем латинської словесності у Волинській ліцей. До 1834 р. завідував нумізматичним кабінетом Університету. В 1834 р. М. Ю. Якубовича затверджено ординарним професором римської словесності й старожитностей Імператорського університету св. Володимира. В 1839 р. він переведений до Імператорського Московського університету, звідки звільнений після завершення п'ятирічного строку служби. Останні роки провів у Житомирі. Помер у квітні 1853 р.⁵⁰ На Раді Імператорського університету св. Володимира було вирішено придбати всі книги покійного професора, крім однієї забороненої. В жовтні 1854 р. книги за номером 2503 були записані в матеріальну книгу бібліотеки⁵¹.

У 1862 р. професор Університету Ю. К. Шимановський пожертвував бібліотеці свою власну книгу «Краткое руководство по Десмологии» та книги, відсутні в бібліотеці⁵². Шимановський Юрій Карлович народився в Ризі у 1829 р. в сім'ї дворян. У 1850 р. був прийнятий до Дерптського університету. У 1856 р. захистив дисертацію про «ринопластику» і став асистентом при хірургічній клініці. У 1857 р., після захисту дисертації «pro venia legendi», став приват-доцентом. У 1861 р. Ю. К. Шимановський був обраний екстраординарним професором на кафедру хірургії Імператорського університету св. Володимира в Києві⁵³.

Бібліотеці Імператорського університету св. Володимира не вдалося придбати багато цінних колекцій за браком коштів. Так було з архівом Василя Олександровича Попова (секретаря князя Г. Потьомкіна), відомим під назвою «Решетилівський архів». У 1863 р. до публічного продажу над-

---

⁵⁰ Биографический словарь профессоров и преподавателей Университета Св. Владимира (1834-1884).-К.: Тип. Имп. Университета Св. Владимира, 1884.-С. 785-788.

⁵¹ ДАК, ф. 16, оп. 290, спр 115, 20 арк. «О книгах бывшего экстраординарного профессора Якубовича, 1854 г.».

⁵² Там само, оп. 301, спр. 212, 2 арк. «О пожертвовании профессором Шимановским в пользу библиотеки университета некоторых сочинений, 1862 г.

⁵³ Биографический словарь профессоров и преподавателей Университета Св. Владимира(1834-1884). -С. 746-754.

ходить бібліотека В. О. Попова, власника маєтку «Решетилівка» Полтавської губернії. До того часу ця бібліотека не була офіційно відомою, існували лише численні здогадки про неї. Насправді це були залишки бібліотеки князя Г. Потьомкіна, збережені керуючим його канцелярії, а з часом секретарем імператриці Катерини II - В. О. Поповим. Після отримання оголошення про продаж бібліотеки В. О. Попова Рада Імператорського університету св. Володимира вирішує відрядити в Полтавську губернію для перегляду бібліотеки та з'ясування можливості її придбання професора О.І. Ставровського. О. І. Ставровський зробив детальний опис документів із «Решетилівської бібліотеки», розділивши всю літературу на три частини. Першу становили рукописи - листи Катерини II, Павла I, князя Г. Потьомкіна, графа М. Паніна та інших державних діячів Російської імперії XVIII - першої половини XIX ст., а також рукописи про Івана III, царя Михайла Федоровича, трактати з польських справ за 1781 р. тощо. Рукописи бібліотеки В. О. Попова містили багато невивченого матеріалу з історії Росії XVIII ст., були добре збережені, в гарних палітурках, за винятком двох-трьох пошкоджених. Інші дві частини зібрання містили російські друковані видання, переважно застарілі, та історичну іноземну літературу, що не мала наукової цінності. Багато видань, особливо романи, вже знаходились у бібліотеці Імператорського університету св. Володимира. О.І. Ставровський опублікував у 1865 р. в «Русском архиве» каталог цієї бібліотеки. Бібліотека В. О. Попова, яка містила майже 10 тисяч томів друкованих творів і близько 1150 рукописів, була виставлена на продаж за ціною 30 тисяч крб. Імператорський університет св. Володимира міг заплатити за цю бібліотеку лише 10 тисяч крб.⁵⁴ У 1871 р. для огляду «Решетилівської бібліотеки» виїздить професор російської історії В. С. Іконников, який за матеріалами архіву Г. Потьомкіна пише свій твір «Граф Мордвинов». Університету не вдалося знайти кошти на придбання бібліотеки В. О. Попова або придбати рукописи, які були необхідні для наукових досліджень з історії, оскільки вони окремо не продавалися. «Решетилівська бібліотека» була куплена лише через 24 роки з моменту виходу оголошення про продаж у 1887 р. Імператорською публічною бібліотекою (м. С.-Петербург)⁵⁵.

Книги, що надходили, детально розглядалися працівниками бібліоте-

---

⁵⁴ ДАК, ф. 16, он. 302, спр. 110, 24 арк. «О приобретении для университета библиотеки помещика Полтавской губернии Попова, 1863 г.».

⁵⁵ *Иваск У. Г.* Частные библиотеки в России: Ч. I—II. -СПб., 1912. Ч. I. Попов Василий Александрович. - С. 29-30; Отчет императорской публичной библиотеки за 1887 г. - СПб.: Тип. В. С. Балашева. - С. 31-34.

ки, про помічені дефекти відразу повідомлялося, дублети та малоцінні книги не закуповувалися. Наприклад, у жовтні 1869 р. до Ради Імператорського університету св. Володимира звернувся декан юридичного факультету з проханням придбати бібліотеку польського вченого-правознавця В. А. Махновського, книги якого були виставлені на продаж. Пропозицію було відхилено через те, що ці книги вже були в бібліотеці ⁵⁶.

Причиною для відмови від покупки книг для університетської бібліотеки могло бути також бажання власників книжок не продавати окремі видання зі своїх зібрань. Так було у 1868 р. з книгами пана Бучинського, який пропонував купити у нього бібліотеку вартістю 300 крб., у складі якої були як бібліографічні рідкості, так і не цінна в науковому відношенні література ⁵⁷. В 1874 р. до Ради Імператорського університету св. Володимира звернулася пані Бодянська з пропозицією про продаж 19 книг та 8 рукописів із бібліотеки свого чоловіка. Частина літератури вже була в університетській бібліотеці, купувати рукописи разом із малоцінною науковою літературою було не вигідно ⁵⁸.

Працівники університетської бібліотеки брали активну участь у розборі та оцінці конфіскованих книг, наприклад, приватних бібліотек поміщиків Е. Михаловського (Михайловського) та В. Радзивілла. У вересні 1869 р. за розпорядженням Міністерства державного майна був складений опис книг, конфіскованих у Радомишльському та Сквирському повітах. Частина книжок з цих зібрань передавалася Головному правлінню у справах друку. Київському окремому цензору для видалення заборонених місць, Імператорській публічній бібліотеці та Центральному статистичному комітету. Для розбору та оцінки зібрань керівництво Імператорського університету св. Володимира відрядило помічника бібліотекаря І. Г. Савенка, який відібрав книги також для Управління державного майна ⁵⁹.

Впродовж усього XIX ст. в бібліотеку через попечителя Київського навчального округу надходили конфісковані книги. На початку 1874 р. в Університет потрапила копія оціночного опису книг, конфіскованих у

---

⁵⁶ ДАК, ф 16, оп. 308, спр. 159, 4 арк. «Относительно покупки библиотеки Мацеевского, 1869 г».

⁵⁷ Там само, спр. 58, 36 арк. «О приобретении книг для библиотеки Университета Св. Владимира, 1869 г.», арк. 15.

⁵⁸ Там само, оп. 313, спр. 107, 7 арк. «Относительно приобретения некоторых книг и сочинений для университетской библиотеки от госпожи Бодянской. 1874 г.».

⁵⁹ Там само. оп. 308, спр. 160, 7 арк. «О командировании чиновника для разбора и оценки книг, конфискованных у помещиков Михаловского и Радзивилла 1869 г.».

Менжинського. Попечитель звернувся до бібліотекаря з питанням, які книги було б доцільно передати бібліотеці Імператорського університету св. Володимира. Після погодження з попечителем було одержано 5 назв видань⁶⁰.

3.3. Бібліотека Університету у 1883-1917 рр. Книжкові колекції та бібліотечні зібрання, подаровані бібліотеці

23 серпня 1884 р. Олександр III затвердив новий університетський статут, який повністю позбавляв вищі навчальні заклади Росії автономії і ставив їх під контроль попечителя та Міністерства народної освіти. В цей період при Університеті виникає ціла низка наукових товариств природничого спрямування: акушерсько-гінекологічне (засноване в 1885 р., а при університеті - з 1889 р.), фізико-математичне (1890 р.), фізико-медичне (1896 р), психіатричне (1897 р.), сифілідологічне й дерматологічне (1900 р.). Товариства видавали свої праці, обмінювалися ними з російськими й закордонними науковими товариствами й установами. Наприклад, товариство дослідників природи до 1917 р. видало 26 томів своїх «Записок», якими обмінювалось із більш ніж 350 організаціями⁶¹. Цей обмін безкоштовно поповнював бібліотечний фонд Університету новими виданнями в галузі природничих наук.

У 1883 р. в університетській бібліотеці нараховувалося 86 280 назв книг, у 149 220 томах, із них 817 назв періодичних видань, 645 рукописів, 153 примірники мап, малюнків, креслень. Студентський відділ бібліотеки нараховував тоді 9493 творів у 18 257 томах та 118 назв періодичних видань. Впродовж 1883 р. в бібліотеку надійшло 2666 томів книг, включаючи періодичні видання.

В 1883 р. фінансування бібліотеки розподілялося таким чином: 3064 крб. 67 коп. виділялось на купівлю періодичних видань, 500 крб. - на опрацювання книг, 200 крб. - на купівлю творів загального змісту та на доукомплектування отриманих раніше видань, 100 крб. - на канцелярські витрати, 1600 крб. - на студентський відділ, певна сума виділялася на періодичні

---

⁶⁰ Там само, оп. 313, спр. 7, 5 арк. «О приобретении книг, конфискованных у Менжинского. 1874 г.».

⁶¹ Історія Київського університету / Під ред. М. У. Білого. - К.: Вид-во Київ, ун-ту, 1959.-с. 52.

видання для професорських лекторіїв. Фінансування науково-допоміжних закладів Імператорською університету св. Володимира, в тому числі й бібліотеки, було явно недостатнє. Частина літератури отримували в обмін на «Университетские известия» або одержували безкоштовно. Зокрема, 22 закордонні видання отримували в обмін на власні видання ⁶².

В 90-х роках XIX ст. Міністерство народної освіти затвердило кошторис витрат на поповнення бібліотечних фондів, який діяв до першої світової війни. Згідно з постановами Міністерства (постанова МНО від 11 лютого 1899 р.) на випуску книг для бібліотеки виділялося 5000 крб., на випуску періодичних видань (постанова МНО від 12 грудня 1897 р.) 1000 крб., на каталогізацію старих книг - 300 крб., на випуску рідкісних книг (постанова МНО від 11 січня 1897 р.) - 200 крб., на опрацювання літератури (постанова МНО від 8 січня 1895 р.) виділялося 200 крб., на нові шафи - 400 крб. Загалом на бібліотеку щорічно виділялося 20 000 крб. (постанова Ради Імператорського університету св. Володимира від 14 травня 1882 р.) ⁶³.

Згідно з правилами користування бібліотекою, прийнятими в 1886 р. ⁶⁴ для професорів не існувало обмежень в кількості взятої літератури і терміні користування нею. Студенти могли отримати книжки тільки в навчальний час на другий день після запиту, причому їхня кількість та термін користування обмежувалися. Канцелярія бібліотеки виконувала функції бухгалтерії: через неї виписувалися книги та періодичні видання для всіх університетських науково-допоміжних організацій та особисто для професорів.

Бібліотека Імператорського університету св. Володимира проводила міжбібліотечне обслуговування читачів, тобто мала своєрідний міжбібліотечний абонемент. Практика надсилання книг та рукописів в інші міста набула широкого розповсюдження з 80-х років XIX ст. Під категорію читачів бібліотеки Університету з інших міст потрапляли вчені, які були співробітниками університетів та членами Імператорської академії наук. Обслуговування цих категорій читачів проводилося через їх безпосереднє керівництво. вказували термін та спосіб користування літературою. Іноземні вчені могли отримати бібліотечну літературу через Міністерство іноземних справ. Професори та викладачі Імператорського університету св. Во-

---

⁶² Савенко *И. Г.* Библиотека Университета Св. Владимира: Записки помощника библиотекаря. - С. 331.

⁶³ Смета доходов и расходов Императорского Университета Св. Владимира // Унив. известия. - 1913.- Апрель.-С. 206. (Дати подано за старим стилем.)

⁶⁴ ДАК, ф. 16, оп. 325, спр. 25, 46 арк. «О составлении правил библиотеки Университета Св. Владимира. 1886 г.», арк. 3.

лодимира користувалися бібліотеками аналогічних установ ⁶⁵. Прикладом подібного співробітництва є факт отримання рукописів терміном на 2 місяці ординарним професором по кафедрі російської мови та словесності О. Соболевським із Віденської публічної бібліотеки ⁶⁶.

Щороку створювалася ревізійна комісія, до якої, крім представників бібліотеки, входили представники кожного факультету. Комісія проводила переоблік бібліотеки, розглядала всі основні аспекти її діяльності (ведення каталогів, зберігання фонду, обслуговування читачів тощо). За результатами роботи ревізійної комісії складався відповідний акт, що подавався на ухвалу ректора Університету та розглядався на Раді. Найбільша, комплексна і детальна перевірка бібліотеки відбулась у 1865-1871 рр. під час передачі А. Красовським управління К. Царевському та в 1874 р. - комісією під керівництвом професора Університету В. Я. Яроцького. Більше такий переоблік не проводився ⁶⁷.

Розміри фінансових витрат бібліотеки не змінювалися з кінця ХІХ ст., проте у перше десятиріччя ХХ ст. кількість отриманої літератури щорічно зростала за рахунок пожертв та книгообміну, які в цей час становили більшу частину надходжень. У 1915 р. в Університеті крім фундаментальної бібліотеки та студентського відділу було вже 63 науково-допоміжні заклади. В 1914 р. у фундаментальну бібліотеку надійшло 2257 назв в 3171 томах (без періодичних видань), в тому числі куплено 736 назв в 1242 томах, отримано в обмін на «Университетские известия» і дарів - 1521 назв в 1929 томах. Періодичних видань було отримано відповідно через передплату 683 назви в 883 томах, по обміну та у вигляді дарунків - 232 назви в 446 томах. Це був найнижчий показник надходжень за останні двадцять років, що пояснюється початком першої світової війни (липень 1914 р.) і, як наслідок, повним припиненням надходжень літератури з Німеччини та Австрії. Війна завадила будівництву нового приміщення для бібліотеки, яке було розпочато навесні 1914 р. На січень 1915 р. фундаментальна бібліотека Університету нараховувала разом з періодичними виданнями 487 708 томів. Студентський відділ - 26 859 назв в 43 232 томах ⁶⁸.

---

⁶⁵ Там само.

⁶⁶ ДАК, ф. 16, он. 326, спр. 143, 13 арк. «О выписке из Императорской публичной библиотеки книг и рукописей для научных занятий профессора университета Соболевского, 1887 г.», арк. 1-2 зв.

⁶⁷ Там само, он. 325, спр. 25, 46 арк. «О составлении правил библиотеки Университета Св. Владимира. 1886 г.», арк. 10.

⁶⁸ Краткий отчет о состоянии и деятельности Университета Св. Владимира за 1914 г. - К : Типография Университета Св. Владимира, 1915.-С. 14-15.

Цей період характеризується надходженням низки подарованих Університету особистих бібліотек професорів та осіб, діяльність яких була пов'язана з Київським навчальним округом. Зокрема, за останні десятиріччі XIX ст. - початок XX ст. була подарована значна кількість приватних колекцій викладачів та професорів: М. І. Костомарова, М. Х. Бунге, О. М. Лазаревського, Київського військового генерал-губернатора Д. Г. Бібікова та ін.

Бібліотека М. І. Костомарова. Власна колекція книг історика, етнографа й письменника середини XIX століття, члена-кореспондента Петербурзької АН, доктора російської історії, професора Миколи Івановича Костомарова (1817-1885) у квітні 1894 р. була передана в дар Університету вдовою історика й письменника. Одночасно вона передала каталог з описом книг, брошур, географічних мап, які М. І. Костомаров збирав усе життя. Сама бібліотека у кількості 1425 назв книг була перевезена із С.-Петербурга до Києва у 1895 р. У С.-Петербурзі бібліотеку приймав безпосередньо бібліотекар Імператорського університету св. Володимира В. Кордт. Фонд бібліотеки М. І. Костомарова (більше 2700 бібліотечних одиниць) складається переважно з російськомовних видань XVII-XIX ст. Найцікавішим та найціннішим є розділ історичної літератури: збірки законодавчих актів, історико-статистичні описи міст, публікації документальних матеріалів XV-XIX ст. з соціально-економічної, дипломатичної політичної й військової історії Росії, а також повна колекція видань Археологічної комісії до 1884 р., Московського товариства історії й старожитностей та ін., багато книг з автографами видатних людей того часу. У фонді бібліотеки було 27 рукописів, що нині зберігаються в Інституті рукопису НБУВ ⁶⁹. Разом із бібліотекою М. Костомарова було передано сім шаф, в яких зберігалися книжки. В 1903 р. в «УИ» було надруковано систематичний каталог бібліотеки, який був створений помічниками бібліотекарі Імператорського університету св. Володимира Б. Ф. Бурзи та Г. С. Дверницьким. Каталог бібліотеки М. Костомарова вийшов і окремим виданням. Згідно з каталогом бібліотека була поділена на такі розділи: I. Бібліотекознавство, бібліографія, біографія, історія та видання наукових організацій II. Богослов'я та історія церкви. III. Правознавство, державні знання та статистика. IV. Філологія, філософія, педагогіка. V. Історія та літературні твори VI. Історія науки. VII. Природничі науки. VIII. Періодичні видання. Збірники ⁷⁰.

---

⁶⁹ Колесник С. О. *Бібліотека М. І. Костомарова* // Український історичний журнал. - 1967. - № 10. - С. 156-157.

⁷⁰ Каталог библиотеки Н. И. Костомарова, пожертвованной в 1894 г. имп. Университету Св. Владимира Алиной Леонтьевной Костомаровой // Унив. извести.

Бібліотека М. Х. Бунге. Ця бібліотека належала видатному російському економісту, фінансисту і державному діячу XIX ст., академіку С-Петербурзької академії наук Миколі Християновичу Бунге (1823-1895). М. Х. Бунге в 1846 р. закінчив юридичний факультет Імператорського університету св. Володимира. В 1847-1850 рр. був професором ліцею князя Безбородька. В 1852 р. публічно захистив дисертацію на звання доктора політичних наук. З 1854 р. - ординарний професор економії та статистики Університету. У 1898 р. бібліотека М. Х. Бунге була передана Імператорському університету св. Володимира спадкоємцями покійного вченого М. А. Бунге та М. К. Фліге. Фонд цієї бібліотеки нараховує біля 5000 бібліотечних одиниць переважно російською мовою (іноземною - біля 1400 назв). Здебільшого це книжки XVIII—XIX ст. з економічних наук, біля 2000 назв книги та періодичні видання з питань політичної економії, фінансового, торгівельного права, статистики (праці Академії наук та інших вищих навчальних закладів Росії та іноземних країн). Бібліотека М. Х. Бунге має значну кількість різноманітних статистичних збірників, щорічників, оглядів завеликі проміжки часу, серед яких велика кількість багатотомних видань, зміст яких розкриває створений у 1908 р. систематичний каталог. Цей систематичний каталог друкувався в «У И» та вийшов окремим виданням. Згідно з каталогом книги були розподілені на 16 розділів. I. Твори М. Х. Бунге, що включали 24 назви. II. Бібліотекознавство та наукознавство. III. Богослов'я. IV. Правознавство. V. Державні знання. VI. Медицина. VII. Філософія. VIII. Педагогіка. IX. Філологія. X. Витончені мистецтва й словесність. XI. Історія. XII. Географія. XIII. Математика. Військові та морські науки. XIV. Природознавство. XV. Гірнична справа. Агронія й технологія. XVI. Журнали загального змісту. Енциклопедії. Збірки творів різних авторів. Збірки творів одного автора з галузей різних наук. Листи. Календарі й альманахи. В бібліотеці Імператорського університету св. Володимира ця колекція знаходилась у вигляді окремого відділу. На сьогодні книги добре збереглися, кожна має екслібрис, де золотими літерами викарбовано: «Из библиотеки Н. Х. Бунге, пожертвованный им Университету Св. Владимира №...»⁷¹.

Бібліотека О. М. Лазаревського. Олександр Матвійович Лазаревський (1834-1902) - видатний український історик 1858 р. закінчив

-1903. -№ 9, прибавления. - С. 1-83. Окр. вид.: К., 1903. - 83 с.

⁷¹ Каталог отдела имени Н. Х. Бунге в библиотеке Императорского Универ. Св. Владимира. - К., 1908. - 274 с.

історико-філологічний факультет Петербурзького університету. У 60-70-х роках XIX ст. служив у судових закладах України, а з 1880 р. - Києві. Збиранням книг та архівних документів учений почав займатися ще гімназистом, у студентські роки став відомим бібліофілом. На початок 70-х років XIX ст. його книжкове зібрання було одним із найзначніших серед приватних наукових бібліотек. О. М. Лазаревський любив купувати книги, серед яких були цінні та рідкісні видання, у букіністів та лахмітників, що торгували на Подолі. Окрім книжок він купував географічні мапи, газети, журнали. Його бажанням було зібрати по можливості все, що стосувалося минулого України. Колекція вченого нараховує більш як 1000 бібліотечних одиниць літератури російською, українською та польською мовами. В ній є рідкісні стародруки XVII - початку XVIII ст.⁷², але переважно це історико-літературні та публіцистичні пам'ятки історії видання другої половини XIX ст.: літописи, спогади, листи; описи місцевостей та міст України; література з історії православної та уніатської церкви на Україні; статистичний матеріал багато іншого. На початку XX століття О. М. Лазаревський вирішив подарувати свою бібліотеку Університету. Наприкінці 1901 р. це бібліотечне зібрання поступило в університетську бібліотеку. У фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зібрання О. М. Лазаревського нараховує більш як 1000 бібліотечних одиниць, добре збережених ⁷³.

Бібліотека Д. Г. Бібікова. Серед діячів, приватні бібліотеки яких були передані Імператорському університету св. Володимира, був і генерал-ад'ютант Д. Г. Бібіков. На початку 1836 р. він був призначений військовим губернатором Київської, Подільської і Волинської губерній, а у вересні 1852 р. - міністром внутрішніх справ. Під час свого генерал-губернаторства замінив усіх чиновників на російських, захищав інтереси Росії та росіян, позбавив католицьке духовництво права земельного володіння. За час його генерал-губернаторства було засновано центральний архів в Києві.

---

⁷² Білокінь С. Раритети української бібліографії у збірках Олександра Лазаревського та Михайла Хмирова // Київська старовина. - 1998 -№ 4 - С. 135-137.

⁷³ Исаева Н. М. Коллекция А. М. Лазаревского в составе книжных коллекций Центральной научной библиотеки Академии наук Украинской ССР // Библиотечная и библиографическая информация библиотек Академии наук СССР и Академий наук союзных республик. - 1968. - № 2 (68). - С. 105-117; Колесник К. О. Бібліотека О. М. Лазаревського // Український історичний журнал. - 1987. - № 1. - С. 123-127.

та створено Тимчасову комісії з розгляду давніх актів ⁷⁴. За роки життя Д. Г. Бібіков зібрав багату бібліотеку. Тільки незначна частина цих книг належала до «легкого читання», а більша частина була науковою літературою. Значний розділ бібліотеки, який називався «Slavica», містив декілька цікавих рукописів. Найбільшу частину складала література з нумізматики - близько 600 томів, були також книжки з ботаніки, історії й політики, повні комплекти журналів та газет. Після смерті Бібікова (1870 р.) бібліотека перейшла до його зятя Є. Львова і знаходилася в одному з маєтків княгині З. Львової-Кассіні (дочки Д. Г. Бібікова) у селі Лаєшеві Симбірської губернії. В 1871 р. бібліотека містила 5796 назв в 12 790 томах ⁷⁵. За час, коли бібліотека Д. Г. Бібікова перебувала в маєтку З. Львової-Кассіні, її фонд зріс завдяки зусиллям Є. Львова до 14 тисяч томів. У 1898 р., після смерті Є. Львова, княгиня З. Львова-Кассіні виявила бажання передати бібліотеку Імператорському університету св. Володимира. Бібліотека надійшла до Університету в 1901 р., її доставка коштувала тисячу крб. ⁷⁶

До нашого часу зберігся каталог французьких книг Д. Г. Бібікова, в якому книги було розподілено за галузями знань: теологія - 3 назви / 3 томи, правознавство - 21 назва/43 томи, мистецтво - 10 назв /12 томів, філософія - 12 назв / 23 томи, політика - 24 назви / 29 томів, політекономія - 28 назв / 44томи, торгівля - 4 назви / 8 томів, педагогіка - 13 назв / 24томи, мовознавство - 12 назв / 19 томів, природнича історія - 1 назва / 1 том, фізика і хімія - 2 назви / 5 томів, сільське господарство та медицина - 7 назв /12 томів, домашнє господарство - 2 назви / 3 томи, математика - 2назви/2 томи, військове мистецтво - 13 назв / 14 томів, всесвітня історія -1 назва / 6 томів, стародавня та сучасна історія - 6 назв / 23 томи, спогади, біографії, історичні нариси - 88 назв / 252 томи, географія і статистика -7 назв / 12 томів, описи подорожей - 14 назв / 85 томів, драматургія - 7 назв / 29 томів, поезія - 24 назви / 50 томів, художня література - більш як 150 томів. Російських книг у цьому каталозі було 41 назва / 50 томів ⁷⁷. Бібліотека Бібікова зберігалася в Імператорському університеті св. Володи-

---

⁷⁴ Русский биографический словарь. - 1900. - Т. 2: Алксийский-Бестужев-Рюмин. - С. 23-26.

⁷⁵ Российская библиография // Вестник русской печати. - 1880. - № 53 (1). - С.1.

⁷⁶ Библиотека Д. Г. Бибикова// Исторический Вестник: Историко-литературный журнал. - 1900.-Т. 81.-С. 1136-1137.

⁷⁷ IP НБУВ, ф. 8, № 3401, 48 арк. «Каталог французских книг библиотеки Д.Г. Бибикова, пожертвованных Университету. 1898».

мира як окрема колекція. На сьогодні частини книжкової колекції Бібікова зберігаються в НБУВ і в Київському національному університеті імені Т. Шевченка. Така ситуація склалася після другої світової війни, коли частина книжок була вивезена нацистами, а після війни повернута вже до Університету⁷⁸.

Дари, отримані бібліотекою Імператорського університету Св. Володимира в 1887-1912 рр. У 1887 р. до ректора Університету звернулася вдова колишнього професора Е. Е. Мірам, після якого залишилася багатотомна бібліотека медичних книжок. Мірам Едуард Ернестович народився в серпні 1811 р. у сім'ї купця в м. Мітаві. Навчався на медичному факультеті Дерптського університету. Завідував зоологічним і зоотомічним кабінетами Віленської медико-хірургічної академії, писав наукові праці, викладав порівняльну анатомію, зоологію. В 1842 р. захистив докторську дисертацію «De ossibus nasi» та був затверджений екстраординарним професором по кафедрах фізіології здорової і хворої людини. Читав лекції по фізіології, зоології. З 1854 р. до 1862 р. був деканом медичного факультету. З кінця березня 1862 р. наказом міністра народної освіти звільнений за вислугою років. Написав 12 наукових праць⁷⁹. Удова висловила бажання передати зібрання покійного чоловіка в бібліотеку. Ректор звернувся з проханням до бібліотекаря К. О. Царевського відрядити одного з його помічників у будинок колишнього професора Е. Е. Мірам для складання списку пожертвованих книг. Книги згідно зі списком у квітні 1887 р. були перевезені в бібліотеку, вдові висловили подяку⁸⁰.

В 1893 р. вдова чернігівського губернатора Юлія Михайлівна Судієнко передала в дар бібліотеку свого покійного чоловіка Йосипа Михайловича Судієнка та покійного свекра М. І. Судієнка. Зібрання було перевезено в Імператорський університет св. Володимира в 1894 р. з м. Новгород-

---

⁷⁸ Малолєтова Н. І., Дубровіна Л. А. Нацистська бібліотечна політика в період окупації Києва у 1941-1943 рр. і доля книжкових фондів в Бібліотеки Академії наук УРСР // Рукописна та книжкова спадщина України. - К., 2000. - Вип. 5. - С. 139 - 172; Grimsted P. K. Trophies of War and Empire: The Archival Heritage of Ukraine, World War II, and the International Politics of Restitution. - Cambridge. Mass.. Harvard UP, 2001.-P. 199-200, 230-233.

⁷⁹ Иконников В. С. Биографический словарь профессоров и преподавателей Университета Св. Владимира (1834-1884). - С. 430-440.

⁸⁰ ДАК, ф. 16, он. 326, спр. 125, 4 арк. «Дело ректора Университета Св. Владимира о пожертвовании вдовою Мирам книг для библиотеки университета. 1887 г».

Сіверського Чернігівської губернії. В бібліотеці знаходились 93 томи рукописів, переважно з релігійної та історичної тематики. Зараз ці рукописи зберігаються у ІР НБУВ ⁸¹.

У 1895 р. в дар фізичному кабінету надійшла бібліотека доктора фізики, ординарного професора Імператорського університету св. Володимира М. П. Авенаріуса. Бібліотека складалася з 103 назв у 174 томах книжок переважно медичного змісту. В цьому ж році брати Юскевич-Красковські принесли в дар акушерській клініці бібліотеку їхнього покійного брата А. І. Юскевич-Красковського у кількості 247 назв в 462 томах на суму 1200 крб. ⁸²

У 1896 р. нащадки доктора медицини, ординарного професора Імператорського університету св. Володимира Ф. С. Цицурина подарували бібліотеці близько 2000 томів медичних книг. У цьому ж році нащадки іншого доктора медицини С. Т. Ковнера подарували бібліотеці Університету близько 500 томів медичних книг. У 1897 р. університетська бібліотека збагатилась і юридичною літературою. Вдова колишнього голови Київської палати цивільного суду передала в бібліотеку до 300 томів книг із правознавства, що належали її покійному чоловіку, дійсному статському радникові Н. М. Колмакову ⁸³.

В 1897 р. бібліотека Імператорського університету св. Володимира згідно із заповітом отримала колекцію покійної княгині К. П. Вітгенштейн. Бібліотека знаходилась у мастку княгині - селі Броніці Подільської губернії і складалася з 1159 томів. У цьому ж році М. Ф. Фунге подарував університетській бібліотеці до 300 томів медичних книг свого покійного брата доктора медицини Ю. Ф. Фунге ⁸⁴.

1898-1899 рр. відрізняються великою кількістю надходжень до бібліотеки подарунків від поважних чиновників та установ. У 1898 р. великий князь Георгій Романович подарував бібліотеці Імператорського університету св. Володимира дороге видання з описом російських монет у 11 то-

---

⁸¹ Записки о состоянии и деятельности Университета С в. Владимира в 1894 году // Унив. известия. - 1895. - Май. - С. 24.; ДАК, ф. 16, оп. 333, спр. 97, 2 арк. «О пожертвованной Университету вдовою Ю. М. Судиенко библиотеке. 1894 год.».

⁸² Записки о состоянии и деятельности Университета Св. Владимира в 1895 году // Унив. известия. - 1896. - Май. - С. 44.

⁸³ Записки о состоянии и деятельности Университета Св. Владимира в 1896 году // Унив. известия. - 1896. - Июль. - С. 11.

⁸⁴ Краткий отчет о состоянии и деятельности Университета Св. Владимира за 1897 г. // Унив. известия. - 1898 - Март. - С. 52.

мах. Імператорська Академія наук дарує близько 100 томів своїх праць, а Імператорське Російське археологічне товариство у Москві - повний екземпляр «Ведомостей», що видавалися цим товариством. Міністерство народної освіти в Белграді дарує дорогоцінне фототипічне видання пам'ятки XII ст. «Мирославлево Євангеліє». Дочка покійного професора протоієрея Назарія Антоновича Фаворова передала його бібліотеку, що налічувала близько 800 назв книг із богослов'я, історії та правознавства ⁸⁵.

В 1899 р. С.-Петсрбурзький університет надіслав до бібліотеки Імператорського університету св. Володимира майже 700 назв докторських дисертацій. Колезький асесор А. В. Стороженко подарував бібліотеці 50 назв книг (71 том). У цьому ж році надійшли рештки книг із бібліотеки покійного доктора медицини, ординарного професора Імператорського університету св. Володимира Ю. К. Шимановського. 54 книги переважно медичного змісту були передані вдовою професора. В 1899 р. до університетської бібліотеки надійшли невеликі пожертви від статського радника М. В. Стороженка - 20 назв в 50 томах; граф Г. О. Мілорадович надіслав у дар декілька книг, а поручик П. І. Руднев подарував книги свого покійного брата Л. Руднева ⁸⁶.

В 1900 р. до фонду бібліотеки Імператорського університету св. Володимира надійшла колекція покійного професора, доктора медицини М. І. Стуковенкова. В цьому ж році в лабораторію гігієни була передана колекція медичних книг доктора медицини, професора В. А. Субботіна, яка нараховувала 1784 назв у 3637 томах ⁸⁷.

У 1901 р. професор Московського університету М. М. Покровський подарував бібліотеці Імператорського університету св. Володимира бібліотеку, яка залишилась йому від покійного брата - професора П. М. Покровського. Ця бібліотека була дуже багата на математичні книги. Професор Імператорського університету св. Володимира, доктор хімії М. А. Бунте подарував бібліотеці 50 томів книг різного змісту, а помічник бібліотекаря Г. С. Дверницький - 62 назв в 108 томах творів, серед яких були кращі зразки російської літератури та російські журнали загального змісту ⁸⁸.

---

⁸⁵ Краткий отчет о состоянии и деятельности Университета Св. Владимира за 1898 г. // Унив. известия. - 1899. - Март. - С. 36.

⁸⁶ Краткий отчет о состоянии и деятельности Университета Св. Владимира за 1899 г. // Унив. известия. - 1900. - Апрель. - С. 33.

⁸⁷ Краткий отчет о состоянии и деятельности Университета Св. Владимира за 1900г. // Унив. известия - 1901.-Декабрь. -С. 11-12.

⁸⁸ Отчет о состоянии и деятельности Университета Св. Владимира за 1901 г. // Унив. известия. - 1904. - Июль. - С. 22-23.

В 1902 р. бібліотека Імператорського університету св. Володимира отримала подарунок від львівського історика Антона Петрушевича. В зібранні було шість рукописів на релігійні та історичні теми, які нині зберігаються в ІР НБУВ. У цьому ж році після смерті видатного українського історика О. М. Лазаревського вдова покійного передала в дар університетській бібліотеці всі книги та рукописи у кількості 500 томів, які не ввійшли до зібрання, подарованого діячем раніше ⁸⁹.

У 1903 р. в дар бібліотеці Імператорського університету св. Володимира надіслала книги низка державних установ. Київське губернське правління подарувало 202 назви польських книг духовного змісту XVII та XVIII ст. Духовний собор Києво-Печерської Успенської лаври подарував серію книг (30 томів) релігійного змісту, а Духовний Собор Олександроневської лаври - «Описание Лаврского архива за время царствования Петра Великого». З приватних зібрань слід виділити передану графом А. В. Бурдейль-де-Монтрезор бібліотеку його покійного батька, колишнього вихованця Університету, члена Київського товариства природознавців графа В. В. Бурдейль-де-Монтрезор. Бібліотека графа містила дорогі та рідкісні твори з ботаніки, а також дуже цінну колекцію видань, що відносилися до флори губерній Київського навчального округу, якою так цікавився покійний граф В. Бурдейль-де-Монтрезор. Син доповнив колекцію батька власними книгами з різноманітних галузей природознавства. Бібліотека Бурдейль-де-Монтрезорів нараховувала близько 1200 назв. У цьому ж році вдова покійного професора М. Тихомирова О. І. Тихомирова подарувала бібліотеку свого чоловіка, яка містила медичні книги, переважно з анатомії людини. 493 назви було передано у фундаментальну бібліотеку, а 337 назви, згідно з проханням покійного професора, було передано в бібліотеку анатомічного кабінету. В 1903 р. бібліотеці Імператорського університету св. Володимира подарували книги доктор Москальов - 55 назв книг різного змісту, дружина покійного земського лікаря В. С. Михайловського - 45 назв медичних книг ⁹⁰.

На жаль, відомості про надходження колекцій в 1904-1912 рр. в літературних та архівних джерелах практично відсутні. Відомо лише, що в 1910 р. була куплена історична бібліотека відомого історика М. П. Дашкевича.

---

⁸⁹ Отчет о состоянии и деятельности Университета Св. Владимира за 1902 г. // Унив. известия. - 1904. - Декабрь. - С. 27.

⁹⁰ Отчет о состоянии и деятельности Университета Св. Владимира за 1903 г. // Унив. известия. - 1905. - Июль. - С. 23-24.

Цю колекцію продала Імператорському університету св. Володимира вдова покійного професора ⁹¹.

В 1914 р. значне пожертвування зробив для Імператорського університету св. Володимира академік, професор Г. Є. Рейн, який подарував їй власну бібліотеку у кількості 2211 томів журналів і книг переважно з гінекології. В цьому ж році завідувач кафедри й лабораторії технічної хімії Імператорського університету св. Володимира М. А. Бунге пожертвував бібліотеці 305 томів ⁹².

Бібліотека І. О. Сікорського. Син священника із села Антонове Сквирського повіту, І. О. Сікорський закінчив медичний факультет Імператорського університету св. Володимира. З 1885 р. понад чверть століття був професором, завідувачем кафедри на медичному факультеті, є автором цілої низки праць із патологічної анатомії, теоретичної й клінічної психіатрії, неврології, педагогіки, медичної, дитячої, педагогічної та соціальної психології, психології творчості та соціальних питань. Займався громадською діяльністю, голова Київського товариства психіатрів, засновник Київського лікарсько-педагогічного Фребелівського інституту ⁹³.

І. О. Сікорський ще за життя думав передати бібліотеку Університету. В січні 1919 р. Тимчасовий комітет з ініціативи академіка В. І. Вернадського прийняв рішення про придбання цього книжкового зібрання для ВБУ і проводив переговори про покупку бібліотеки з дочкою тоді вже хворого І. О. Сікорського. Після смерті професора книжкове зібрання було передано в університетську бібліотеку.

У 1895 р. вийшов у світ систематичний каталог цього зібрання, що був складений І. О. Сікорським за власною класифікаційною схемою (періодичні видання діляться на 15 відділів і 39 підвідділів) і містив 3754 назви (4541 том). У кожний відділ власного каталогу, який зараз зберігається у фондах НБУВ, І. О. Сікорський вклеїв аркуші, де були дописані книги і періодичні видання, придбані з 1895 по 1918 рр. включно. В цьому примірнику каталогу перелічено біля 6700 назв.

У фонді бібліотеки вченого знаходилася література російською, латинською, французькою, німецькою та англійською мовами у виданнях

---

⁹¹ Смета доходов и расходов Императорского Университета Св. Владимира // Унив. известия. - 1913. — Апрель. - С. 206.

⁹² ІР НБУВ, ф. 8, № 3339, 2 арк. «Отчет библиотеки Киевского университета за 1914 г.».

⁹³ Білокінь С. Місце публікації викривача «хохломанії» // Книжник. - 1993 - № 1. - С. 7-9.

XV - початку XX ст. Видання XIX - початку XX ст. складають переважну більшість, але є рідкісні книги XV-XVII ст. із історії медицини, серед яких три інкунабули. Крім книг і періодичних видань, у фонді багато дисертацій. Каталогізована бібліотека має відділи з психіатрії і нервових хвороб, а також низку додаткових відділів, що мають певне відношення до нервової й психічної патології (медицина, філософія, психологія, виховання, статистика). Книги в гарних палітурках, на кожній наклеєно еклібрис, що містить текст: «Бібліотека професора І. О. Сікорського, - відд. № - » або «Приватна бібліотека професора І. О. Сікорського»⁹⁴.

Бібліотека Хрептовичів. Збірка книг бібліотеки Хрептовичів у Щорсах, засновником якої був останній литовський канцлер граф Іоакім Литавор Хрептович (1729-1812), відомий державний діяч Польщі та Литви другої половини XVIII ст. І. Л. Хрептович упродовж шістдесяти років (середина XVIII - перше десятиріччя XIX ст.) збирав архівні матеріали, робив копії історичних документів. Основу бібліотеки склали дві колекції - кардинала Джузеппе Імперіалі (1651-1737) і польського державного діяча Юзефа Залуського (1702-1774). Частину книжок було придбано під час розпродажу бібліотек із єзуїтських монастирів. В 70-х роках XVIII ст. у Щорсах було збудовано замок зі спеціальним приміщенням для бібліотеки. Після смерті графа зібрання переходило у власність багатьох осіб, родичів І. Л. Хрептовича. Останній його володар М. А. Хрептович-Бутеньов у 1910 р. прийняв рішення передати бібліотеку в Імператорський університет св. Володимира. Бібліотека Хрептовичей складається з літератури західноєвропейськими мовами, більшість - польською та латинською у виданнях XV-XIX ст. Фонд за змістом є універсальним, умовно його можна поділити на дві частини: книги польські XVI-XIX ст. (видання оригінальної та перекладеної літератури) і західноєвропейські (праці античних авторів в оригіналах та перекладах, християнська література теологічного змісту, збірники історичних хронік середніх віків, класична французька та італійська література). Збереглися два рукописних каталоги, складені у XIX столітті. Колекція книг Хрептовичів у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського налічує близько 2000 бібліотечних одиниць⁹⁵.

---

⁹⁴ Систематический каталог частной библиотеки, принадлежащей профессору Университета Св. Владимира Ивану Алексеевичу Сикорскому. - Киев, 1895.-424 с; *Колесник Е А* Книжные коллекции Центральной научной библиотеки А11 У ССР. - К.: Наук, думка, 1988. - С. 31-33.

⁹⁵ *Пташицкий С. Л.* Щорсовская библиотека графа Литавора Хрептовича:

3.4. Бібліотекарі Університету у 1849-1917 рр. та їхній внесок у розвиток бібліотечної справи

Під час керівництва бібліотекою Л. Красовського збільшилася кількість помічників бібліотекаря. Це А. Линниченко, С. Козловський, Д. Пільчиков - випускники та студенти Університету; які не пропрацювали в бібліотеці й року. С. Козловський, котрий, крім роботи в бібліотеці, вчителював в Інституті шляхетних дівчат, став учителем латинської мови 2-ї київської гімназії, Д. Пільчиков - теж учителем київської гімназії. Для цих людей бібліотека була лише перехідним етапом подальшої кар'єри та можливістю знайти додатковий підробіток у вільний від занять час ⁹⁶.

А. Чаплинський не закінчив курс історико-філологічного факультету Університету, працював канцелярським службовцем у його друкарні, а з вересня 1846 до 1863 рр. - помічником бібліотекаря. Одночасно був співробітником журналу Київської археологічної комісії, брав участь у Тимчасовій комісії для розбору давніх актів та Комісії по опису губерній Київського навчального округу. Ґрунтовно володів давніми й сучасними мовами, що було дуже важливо при складанні алфавітного каталогу, встановленні походження деяких анонімних творів ⁹⁷.

І. Креховський закінчив історико-філологічний факультет Імператорського університету св. Володимира зі ступенем кандидата. Вчителював у дворянській гімназії. З 3 квітня (21 березня) 1865 р. - помічник бібліотекаря А. Красовського. В 1865 р. під час виборів бібліотекаря балотувався на цю посаду, але безрезультатно, тому перейшов на службу вчителем латинської мови у Керченську гімназію Одеського навчального округу

О. Ф. Сомплавський - «старожил» бібліотеки - був її секретарем ще з часів П. Яковського, працював деякий час у бухгалтерії Університету. Повернувся до роботи у бібліотеці в 1863 р. на посаду помічника бібліотекаря, яку обіймав до самої смерті в 1873 р.

Своєрідною знахідкою для бібліотеки був Владислав Вольський. Він

Краткие сведения о собрании рукописей. - М., 1899. - 31 с.; Эрнст Н. Библиотеке графов Хрептовичей (К передаче ее Университету Св. Владимира) // Русский библиофил. - 1914. - № 6. - С. 16-21; Колесник Е. А. Книжные коллекции Центральной научной библиотеки АН УССР. - С. 28-31.

⁹⁶ Савенко И. Г. Библиотека Университета Св. Владимира: Записки помощника библиотекаря. - С. 316.

⁹⁷ ДАК, ф. 16, он. 301, спр. 284, 25 арк. «Об увольнении помощника библиотекаря Чаплинского от службы. 1863 г».

закінчив історико-філологічний факультет Імператорського університету св. Володимира без наукового ступеня в 1851 р. У 1853 р. поступив на роботу до канцелярії бібліотеки. З жовтня 1858 р. по 1880 р. - помічник бібліотекаря та завідувач професорського лекторію. Брав активну участь у виданні алфавітних покажчиків за 1865 та 1866 рр.⁹⁸

Серед співробітників бібліотеки Університету були: Г. Чарнецький, кандидат історико-філологічного факультету, помічник бібліотекаря з жовтня 1850 по квітень 1853 рр.; А. Мокшанський (не закінчив юридичного факультету Університету), з 1849 р. - канцелярський службовець при бібліотеці, з травня 1853 по жовтень 1853 рр. - помічник бібліотекаря.

У 1862 р. згідно з новим університетським статутом, за яким кількість співробітників бібліотеки була пропорційна обсягу її фонду, посаду п'ятого штатного помічника бібліотекаря було ліквідовано. Щоб не зменшувати кількість працівників бібліотеки, цю посаду зробили позаштатною і фінансували з резервних коштів. Посаду позаштатного співробітника бібліотеки довгий час обіймав І. Г. Савенко, колишній студент спочатку Харківського, потім Київського університетів, з 1858 р. - канцелярський службовець при бібліотеці, а з 1862 - п'ятий позаштатний помічник бібліотекаря. В 1869 р. звільнилася посада четвертого помічника бібліотекаря, й І. Г. Савенко перейшов на вакантне місце. Позаштатним співробітником бібліотеки став випускник ліцею князя Безбородька О. Гавриленко, який, крім роботи в бібліотеці, недовго був помічником завідувача Центрального архіву (1868-1869 рр.)

І. Г. Савенко довгий час був «правою рукою» К. Царевського, виконував обов'язки головного бібліотекаря Університету під час його відпустки. І. Савенко брав активну участь у створенні систематичного каталогу університетської бібліотеки, є автором ювілейної статті, де відображено історію створення та функціонування університетської бібліотеки в 1834-1884 рр.¹⁰⁰

У 1865 р. Рада Імператорського університету св. Володимира оголосила конкурс на заміщення вакантної посади бібліотекаря університету. В конкурсі взяли участь: наставник, наглядач та бібліотекар Полтавської

---

⁹⁸ Там само, он. 319, спр. 159, 20 арк. «Об увольнении помощника библиотекаря В. О. Вольского и о назначении ему пенсии, 1880 г.».

⁹⁹ Там само, оп. 308, спр. 62, 10 арк. «Относительно переименования Савенко в штатные и Гавриленко во сверхштатные помощники библиотекаря. 1869 г.».

¹⁰⁰ *Савенко И. Г.* Библиотека Университета Св. Владимира: Записки помощника библиотекаря. - С. 309-334.

військової гімназії С. Пономарьов, який у 1863 р. упорядкував «Потьомкінську бібліотеку» і є автором 23 наукових праць з бібліографії; вчителі 1-ї Київської гімназії Худзинський та І. Юскевич-Красковський; вчителі 2-ї Київської гімназії В. Порскалов та Г. Васильєв; великий знавець іноземних мов, надвірний радник Вейль; кандидат історико-філологічного факультету Імператорської університету св. Володимира А. Бутович (не мав ніякого відношення до бібліотечної справи). На посаду бібліотекаря балотувався також представник університетської бібліотеки, кандидат історико-філологічного факультету І. І. Креховський (після вчителювання в одному з дворянських училищ з 1861 р. працював помічником бібліотекаря Університету). Найбільшу кількість голосів отримав К. О. Царевський, котрий з березня 1866 р. до самої смерті в 1894 р. очолював університетську бібліотеку.

Кирило Олексійович Царевський народився 5 квітня (23 березня) 1830 р. у м. Великий Устюг Вологодської губ. Після закінчення Ніжинської гімназії поступив казеннокоштным студентом на юридичний факультет Імператорського університету св. Володимира. В 1852 р. закінчив його зі ступенем кандидата і був направлений у Лицей князя Безбородька, де виконував обов'язки професора цивільних законів¹⁰¹. Одночасно з 1860 р. працював бібліотекарем цього навчального закладу. У перші роки роботи в Університеті К. Царевський приймав бібліотеку від А. Красовського. Цей процес тривав п'ять років, з лютого 1866 по січень 1871 рр. (порівняємо: А. Красовський прийняв бібліотеку після смерті П. Ярковського за півтора роки).

Переоблік бібліотеки виявив недостачу 477 одиниць зберігання. Загальна кількість книг бібліотеки на час прийняття К. О. Царевським керівництва нею становила 109 650 томів без рукописів та періодичних видань. Кирило Олексійович продовжив роботу, спрямовану на друкування щорічних алфавітних покажчиків надходжень літератури до бібліотеки (виходили до 1873 р.). Закінчив опис студентською відділу бібліотеки. На долю головного бібліотекаря випало введення нових порядків у внутрішню діяльність книгозбірні. В лютому 1867 р. створено бібліотечний комітет, куди, крім куратора професорського лекторію та бібліотекаря, входили представники кожного з чотирьох факультетів Університету. Комітет займався розподілом бібліотечної суми між кафедрами, поповненням бібліотеки капітальними творами, іншими внутрішньобібліотечними справами.

---

¹⁰¹ Там само, оп. 333, спр. 50, 5 арк. «О смерти библиотекаря Университета Царевского и о пенсии его семейству. 1894 г.».

Перший рік роботи бібліотечний комітет здійснював перероблення інструкції бібліотекаря, яка з невеликими змінами та доповненнями існувала з 1838 р.

К. Царевський ще під час роботи в ліцеї князя Безбородька у вільний час займався питаннями складання систематичного каталогу. Цю роботу бібліотекар проводив і в бібліотеці Університету; оскільки алфавітні каталоги, що виходили як продовження п'ятитомного каталогу, виданого Л. Красовським, не були об'єднані в загальний алфавітний покажчик, і це ускладнювало пошук книг. К. Царевський із власної ініціативи почав складати систематичний каталог. Для цього впродовж року разом зі своїми помічниками поділив усі університетські книги на 101 розділ відповідно до дисциплін, які викладалися в Університеті. Деякі з цих розділів ділились на підрозділи. Проте цю систему не було застосовано в бібліотеці за життя автора. Тільки в 1894 р. бібліотекар Імператорського університету св. Володимира процесор В. О. Кордт, який обійняв цю посаду після смерті К. Царевського, на основі напрацьованого К. Царевським матеріалу створив класифікаційну схему для систематичного каталогу університетської бібліотеки та схему розстановки нових надходжень до наукових та студентського відділів бібліотеки ¹⁰².

Серед помічників К. Царевського, які внесли вагомий внесок у бібліотечну роботу, можна назвати І.І. Абеля, випускника-кандидата юридичного факультету Імператорського університету св. Володимира, який встиг попрацювати і вчителем німецької мови в 1-й Київській гімназії, і секретарем університетської бібліотеки, а з 1873 по 1886 рр. - помічником бібліотекаря університету ¹⁰³.

Значний внесок у бібліотечну справу зробив В. Вольський, який почав роботу в бібліотеці ще при А. Красовському. Як наймолодшому співробітникові, йому випала вся важка робота зі складання алфавітного каталогу. Після роботи в бібліотеці на найнижчих посадах стає помічником бібліотекаря. Не дивлячись на погане здоров'я та скрутні сімейні обставини на роботі виявляв величезну працьовитість. Пішов у відставку через хворобу в 1880 р. незадовго до своєї смерті ¹⁰⁴.

У 1880 р. в її штаті було вже п'ять помічників бібліотекаря та секре-

---

¹⁰² Там само.

¹⁰³ ДАК, ф. 16, он. 307, спр. 253, 2 арк. «О перемещении помощника библиотекаря Абеля на должность учителя немецкого языка... 1869 г».

¹⁰⁴ Там само, оп. 319, сир. 159, 20 арк. «Об увольнении помощника библиотекаря В. О Вольского и о назначении ему пенсии, 1880 г.».

гар ¹⁰⁵. Але в 1883 р., згідно з новим університетським статутом, п'яту штатну посаду помічника бібліотекаря було знову ліквідовано.

У 80-х роках помічниками бібліотекаря К. Царевського були К. Щєбров та С. Якубович (останній - до 1884 р.). Попередня трудова діяльність цих людей теж була пов'язана з Університетом. К. Щєбров - колишній помічник секретаря його правління, а С. Якубович - колишній студент університету, помічник бібліотекаря в 1880-1884 рр. ¹⁰⁶ У 1884 р. місце С. Якубовича займає кандидат історико-філософського факультету І. М. Каманін, який був помічником бібліотекаря при Центральному архіві давніх актів. П'ятим позаштатним співробітником бібліотеки в цьому році був П. С. Колачевський, а секретарем - М. В. Міницький.

У 1886 р. вакантну посаду четвертого помічника бібліотекаря обіймає П. С. Колачевський. У 1887 р. в бібліотеці з'являються нові позаштатні співробітники - М. М. Ващенко-Захарченко та В. П. Клячин, із посади секретаря бібліотеки на посаду позаштатного співробітника переходить М. В. Міницький, секретарем стає Г. С. Дверницький. Отже, в 1890 р. університетська бібліотека мала в своєму штаті, крім головного бібліотекаря, чотирьох основних помічників (І. Г. Савенко, О. С. Гавриленко, К. М. Щєбров, П. С. Колачевський), секретаря (Г. С. Дверницький) та трьох позаштатних помічників бібліотекаря ¹⁰⁷.

На початку 90-х років ХІХ ст., після смерті І. Г. Савенка, помічником бібліотекаря стає Г. С. Дверницький, а секретарем - Л. М. Липський. На місце помічника бібліотекаря П. С. Колачевського переходить М. В. Міницький. Трьома позаштатними співробітниками стають В. П. Клячин, В. З. Курдюмов та Є. О. Кивлицький. Майбутній перший директор ВБУ С. Кивлицький працював помічником бібліотекаря з 1891 по 1898 рр. ¹⁰⁸

У 1894 р. пішов із життя бібліотекар Університету К. О. Царевський. Відтоді головним бібліотекарем був Веніамін Олександрович Кордт (1894-1925) ¹⁰⁹. Він закінчив Дерптський (нині Тартуський, Естонія) університет

---

¹⁰⁵ Савенко І. Г. Библиотека Университета Св. Владимира: Записки помощника библиотекаря. - С. 309-334.

¹⁰⁶ ДАК, ф. 16, оп. 323, сир. 176, 8 арк. «Об увольнении помощника библиотекаря Университета Степана Якубовича от этой должности. 1884 г.».

¹⁰⁷ Университетские известия. - 1885. - Январь. - С. 11; 1885. - Декабрь. - С. 11; 1886. - Декабрь. - С. 20; 1887. - Январь. - С. 9; 1889. - Декабрь. - С. 13.

¹⁰⁸ Гнатенко Л., Кучинський М. Євген Кивлицький - перший директор Всенародної бібліотеки України // Бібліотечний вісник. - 1996. - № 1. - С. 8-10.

¹⁰⁹ Университетские известия. - 1892. - Январь. - С. 13-14; 1893. - Январь. - С. 14-15

у 1883 р. і залишився там на посаді викладача (з 1885 р.) та помічника бібліотекаря ¹¹⁰. У квітні 1894 р. переїхав до Києва, де працював бібліотекарем Університету та завідувачем Центрального архіву давніх актів Київської, Волинської та Подільської губерній. В. О. Кордт на основі напрацьованого К. Царевським матеріалу створив класифікаційну схему для систематичного каталогу бібліотеки та схему розстановки її нових надходжень ¹¹¹.

Визнання В. О. Кордта як вченого, першовідкривача в галузі історичної географії й картографії прийшло тоді, коли він розпочав свої відомі дослідження старих мап Росії та України. Під час XI Археологічного з'їзду, в 1899 р., науковець розгортає в Університеті виставку мап, видрукувавши каталог, який містив близько 1200 назв експонатів. У 1909 р. В. О. Кордта відрядили в Германію для вивчення архітектури нових бібліотечних будівель із точки зору використання кращих зарубіжних досягнень для побудови подібної споруди в Києві. Закладений на зразок Гетингенської університетської бібліотеки у 1914 р., будинок бібліотеки Імператорського університету св. Володимира згодом став основним для ВБУ (ГПБ, ЦНБ) до 1991 р. (нині - філія спеціалізованих та історико-культурних фондів НБУВ). Крім того, він був членом найпочесніших історичних та географічних товариств Європи.

Під час першої світової війни В. О. Кордт виконав складну роботу з евакуації до Саратова та повернення назад до Києва університетського бібліотечного фонду, що становив тоді 700 тис. томів. У 1918 р. його призначено професором бібліотекознавства Археологічного інституту в Києві. В 1920 р. він стає інструктором академічних та державних бібліотек секції Губнаросвіти, викладачем Київського інституту зовнішніх відносин, Інституту народного господарства, Київського інституту народної освіти (КІНО) й Київського народного університету. В. О. Кордт - один із засновників Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, член Тимчасового комітету із заснування Національної (Всенародної) Бібліотеки України (ВБУ) в 1918-1923 рр.

У 1925-1927 рр. бібліотеку колишнього Імператорського університету св. Володимира, яка в той час функціонувала як бібліотека КІНО, переда-

---

¹¹⁰ ДАК, ф. 16, оп. 333, спр. 57, 6 арк. «Об определении титулярного советника В.Кордта библиотекарем университета. 1894».

¹¹¹ ІР НБУВ, ф. 8, № 3370-3378, 13 арк. «Библиотекарь Киевского университета - Комиссару Киевского университета. Докладная записка о пользовании книгами, их приобретении, финансовым и другим вопросам деятельности библиотеки. 1919 г.».

ють до фондів ВБУ Разом зі своїми колегами В. О. Кордт перейшов туди на роботу і працював на різних посадах, в останні роки обіймаючи посаду завідувача картографічного відділу ¹¹².

Серед співробітників бібліотеки того часу варто згадати помічників бібліотекаря М. М. Ващенко-Захарченка, секретаря бібліотеки Л. Липського.

М. М. Вашенко-Захарченко народився в 1852 р., закінчив Імператорський університет св. Володимира зі ступенем кандидата фізико-математичного факультету. З 11 вересня 1887 р. - позаштатний співробітник університетської бібліотеки, а з 21 червня 1896 р. - позаштатний помічник бібліотекаря. З 1896 р. - кореспондент газети «Киевлянин». Із 1899 р. працював на посаді помічника бібліотекаря до самої смерті, що сталася в 1910 р. ¹¹³

Л. Липський - син титулярного радника, випускник 3-ї Санкт-Петербурзької гімназії, колишній бухгалтер Мінського приказу, а з 1891 по 1899 рр. - секретар бібліотеки Університету ¹¹⁴.

Серед помічників бібліотекаря, котрі недовго працювали, - М. С. Сафронєєв, К. Г. Титов, М. І. Гейер. М. С. Сафронєєв - випускник історико-філологічного факультету Університету, працівник його бібліотеки з 1898 по 1902 рр. У 1902 р. за власним бажанням перейшов на посаду бібліотекаря до Київського політехнічного інституту ¹⁵.

К. Г. Титов - син губернського секретаря, студент природничого відділення фізико-математичного факультету Університету, обіймав посаду помічника бібліотекаря у 1907-1908 рр. ¹¹⁶

М. І. Гейер - помічник бібліотекаря в 1907-1909 рр., згодом учитель німецької мови в Бердичівській чоловічій гімназії¹¹⁷.

Згідно з даними, опублікованими в «Университетских известиях», по-

---

¹¹² Дубровіна Л А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вєрнадського 1918-1941- К.: НБУВ, 1998 -С. 16-22, 196-198, 289.

¹¹³ ДАК, ф. 16, оп. 349, спр. 146,31 арк. «О смерти помощника библиотекаря Университета и о пенсии его семье, 1910 г.», арк. 1-8.

¹¹⁴ Там само, оп. 338, спр. 81, 7 арк. «О смерти секретаря библиотеки Университета Леонида Липского. 1899 г».

¹¹⁵ Там само, оп. 341, сир. 55,10 арк. «О перемещении помощника библиотекаря Университета Сафронеева библиотекарем в Киевский политехнический институт. 1902 г.».

¹¹⁶ Там само, оп. 347, сир. 100, 10 арк. «Об утверждении г. Титова в должности помощника библиотекаря и об увольнении его от службы. 1908 г.».

¹¹⁷ Там само, оп. 348, спр.136,10 арк. «О перемещении помощника библиотекаря Университета Гейера на должность преподавателя бердянской мужской гимназии. 1909 г.», арк. 1-8.

нічниками бібліотекаря протягом багатьох років були К. М. Щебров (випускник гімназії, помічник бібліотекаря з 1880 р.); О.С. Гавриленко (1869 - 1906 рр.): Г. С Дверницький (1891-1907 рр.);Є. К. Тимченко (1899-1907 рр.). Обов'язки секретаря бібліотеки з 1901 р. виконував Г. Трейфельд¹¹⁸.

Аналіз архівних і друкованих джерел свідчить: на початку ХХ ст. в бібліотеці Імператорського університету св. Володимира збільшилася кількість співробітників, що зумовлено швидким зростанням бібліотечного фонду (додаток Е). Згідно з останніми надрукованими в «Университетских известиях» відомостями про кадровий склад (1911 р.), у 1910 р. в університетській бібліотеці під керівництвом бібліотекаря В. Кордта працювало 8 помічників: К. М. Щебров, М. М. Ващенко-Захарченко, випускник Університету С. П. Лозинський (з 1909 р.), вихованець гімназії Е. М. Гейер (з 1907 р.), В. Д. Полешко, який отримав лише домашнє виховання (з 1906 р.), випускники реального училища А. Ю. Ганзен (з 1903 р.) та О. В. Андріанов (з 1908 р.). В бібліотеці працювали також позаштатний співробітник бібліотеки Г. Трейфельд (секретар бібліотеки у 1901-1906 рр.; позаштатний помічник бібліотекаря з 1906 р.) та секретар М. О. Івановський (з 1909 р.). Дані про співробітників, що працювали у бібліотеці в 1911-1918 рр., відсутні¹¹⁹.

З аналізу друкованих та архівних джерел випливає, що бібліотекарями та співробітниками бібліотеки Імператорського університету св. Володимира переважно були особи, які мали вищу або незакінчену вищу освіту різного профілю (найчастіше гуманітарну) й володіли іноземними мовами. Низька платня змушувала багатьох із них підробляти в друкованих виданнях, а також викладанням у гімназіях. Крім роботи в бібліотеці, до 1852 р. в обов'язки бібліотекарів входила робота в нумізматичному кабінеті, а з 1852 р. - в Центральному архіві давніх актів. Працівники бібліотеки мали статус державних службовців, а отже, за вислугу років отримували відповідні державні ранги. Професійні здібності й наукова підготовка

---

¹¹⁸ Личный состав Университета Св. Владимира к ... года [1881-1910 гг., с перерывами] // Улив, известия. - 1880. - № 12. - С. 278-286; 1881. - № 12. - С. 153-162; 1882.- № 12.-С. 203-213; 1883.- № 12.-С. 125-135; 1884.- № 12.-С 361-370; 1885.- № 12.-С. 1-11; 1886.- № 12.-С. 1-13; 1887.- № 12.-С. 1-13; 1888.- № 12.-С. 1-14; 1889.- № 12.-С. 1-14; 1891.- № 1. - С. 1-15; 1892.-161.-С. 1-15; 1893.- № 1.-С. 1-16; 1897. - № 8. - С. 1-19; 1898.- № 6.-С. 1-16; 1900.- № 3. - С. 1-16; 1901. - № 10. - С. 1-16; 1903.- № 9. - С. 1-17; 1904.- № 10. - С. 1-17; 1907.- № 12. - С. 1-120; 1911, прибавления.- № 8.-С. 113-153.

¹¹⁹ Университетские известия.- 1907.- Декабрь. -С. 103-107; 1911.-Август. -С. 126-130.

університетських бібліотекарів і їх помічників характеризувалися високим рівнем, що дозволило створити унікальну за змістом бібліотеку, весь фонд якої нині можна вважати національним надбанням України.

3.5. Припинення існування Імператорського університету Св. Володимира. Огляд сучасного складу бібліотеки

9 (22) липня 1918 р. міністр освіти М. П. Василенко, обговорюючи з академіком В. І. Вернадським ідею фундації Академії наук як провідної наукової установи, торкнувся питань вибору місця для будівлі Академії, відкриття академічної друкарні, Національної бібліотеки та Національного музею. До комісії зі створення Національної бібліотеки України був залучений В. О. Кордт, який підготував доповідь «Про Національну бібліотеку»¹²⁰. У записці про створення Національної бібліотеки В. О. Кордт спеціально наголошує, що «все культурные государства заботятся не только об учреждении и пополнении научных книгохранилищ при своих высших учебных заведениях, но создают, кроме того, еще центральные книгохранилища. т. наз. государственные или национальные библиотеки, которым они посвящают свое особое внимание и покровительство, чтобы собрать в одном центре, по возможности, все те произведения всемирной научной литературы, которые необходимы современникам и будущим поколениям для строго научных и общеобразовательных целей». На думку В. О. Кордта ця бібліотека мала перебувати у віданні Міністерства народної освіти на правах самостійної до певної міри установи, але при цьому було б доцільно, щоб Українська академія наук як вища наукова корпорація взяла на себе завдання керувати організацією Національної бібліотеки Української держави, а також стежити за її успішним розвитком¹²¹.

Він окреслив структуру бібліотеки, яка складалася з шести відділів. «...На первой очереди стоит здесь, конечно, создание полной коллекции книги брошюр, напечатанных когда-либо на украинском языке, коллекции настолько полной, что возможно было бы со временем составить на основании ее полную библиографию украинской печати. К выполнению этой

---

¹²⁰ Арх. Президії ІАН України, ф. Р-251, оп. 1, спр. 1 «Б», 24 арк. «Збірник праць Комісії по виробленню законопроекту про заснування Української Академії наук у Києві». - С. 1-10.

¹²¹ Кордт В. О. Про Національну бібліотеку Української Держави // Збірник праць Комісії для вироблення законопроекту) про заснування УАН у Києві. -К., 1919.-С. 9-11.

задачи необходимо приступить немедленно, потому что иначе окажется невозможным достигнуть намеченной цели, т. к. с каждым днем становится труднее составление полного собрания той литературы, которая необходима для истории последних трех лет...»¹²². Другим за значенням відділом Кордт називає відділ книг, брошур, часописів, виданих за межами Української держави, але присвячених Україні. Окрім того, він вважав за доцільне створити відділ української іконографії, картографії, музики, рукописів, рідкісних видань, іноземної літератури.

В. О. Кордт запропонував основні засади діяльності бібліотеки: систему розташування книг за галузями наук, створення систематичного та алфавітного каталогів і, зокрема об'єднаного каталогу всіх наукових бібліотек України; технічні вимоги до зберігання фондів та читальних залів, а також визначив повноваження директора бібліотеки та Вченої ради¹²³.

Ця концепція була покладена в основу побудови Національної бібліотеки України, створеної у серпні 1918 р. Коли ця бібліотека була створена, В. О. Кордт увійшов у її Тимчасовий комітет, запровадив університетську систему інвентаризації надходжень і налагодження обліку фондів. За основу були взяті інвентарні книги Імператорського університету св. Володимира з доповненням за останніми бібліотечними правилами рубрик «формат», «місце» та «№ каталогу». Для реєстрації книжок та діловодства був запрошений А. З. Носов, який і став першим працівником Національної бібліотеки.

При каталогізації було визнано пріоритетними два відділи - «Україніка» і загальний. Вони реєструвалися та каталогізувалися насамперед на базі карток Київського університету. За напрямками формування фонду було запропоновано п'ять видів інвентарних книжок та рубрикації, які й досі збереглися на деяких книжках фонду.

Перший інвентарний відділ розподілявся на два: «український відділ» (рубрика «І. У») - для обов'язкового примірника українських видань, та «Україніка» (рубрика II. «У»); другий відділ поділявся на загальний відділ (рубрика «II. Ф») та відділ «Periodica» (рубрика «II. П»); третій відділ - карти «Cartae» (рубрика «III. С», до нього були віднесені ноти, гравюри (рубри-

---

¹²² Кордт В. О. Про Національну бібліотеку Української Держави. - С. 9-11.

¹²³ Арх. Президії ПАН України, ф. Р—251, оп. 1, спр. 1 «Б». Окр. вид.: Збірник праць Комісії для вироблення законопроекту про заснування Української Академії наук у Києві. - К.: Друкарня Українського Наукового Товариства, 1919.-Додатки. С. IX-X.

ка «III. G» - «Grafica»), часописи («III. E») та листівки без огляду на мову та час (рубрика «III. V» - «Volancia»); четвертий відділ - рукописний відділ і відділ старих українських друків до 1700 р.; п'ятий відділ - «Орієнталія» із загальним відділом та періодикою, що розділяються на рубрики «V. Ф» та «V. П» відповідно; шостий відділ - підручний фонд ¹²⁴.

За кожним напрямом бібліотекарі почали розробляти формуляри для інвентарних книжок окремого типу. Надалі, після створення Ради бібліотекарів, ця робота була поставлена на професійний рівень і узгоджувалася зі структурними змінами в бібліотеці: Рада приймала усі технологічні рішення, що розроблялися окремими виконавцями. У червні 1919 р. були затверджені інвентарні формуляри для газет ¹²⁵.

У 1919 р. усі питання розвитку бібліотеки: кадрові питання, організації каталогізації, приміщення, збирацька діяльність - розглядалися колегіально В. І. Вернадським, А. Ю. Кримським, С. О. Єфремовим, В. О. Кордтом, Г. П. Житецьким. На першому етапі професійна підготовка питань внутрішньої організації бібліотеки була доручена члену Тимчасового Комітету - В. О. Кордту (на той час завідувачеві бібліотеки Імператорського університету св. Володимира), якому потрібно було «виробити план технічної організації бібліотеки, тобто основи, які відтворюють характер записів, характер карток, характер розміщення бібліотеки, характер каталогізації» ¹²⁶.

Отже, Національна бібліотека України була організована спочатку з використанням досвіду університетської і з допомогою визначного діяча бібліотечної справи В. О. Кордта.

У 1927 р. бібліотека Імператорського університету св. Володимира, яка мала фонд, що нараховував більш як 500 тисяч томів, була передана до Всенародної бібліотеки України. Пригадаємо історичні події, які цьому передували. 23 квітня 1919 р. Імператорський університет св. Володимира, до складу якого приєднані Київський географічний інститут, Київський юридичний інститут, Вищі жіночі курси та інші установи, отримує офіційну назву «Київський університет». В серпні 1919 р. денікінці відновлюють колишню назву навчального закладу. 16 грудня 1919 р. Радянська влада

---

¹²⁴Збірник праць Комісії для вироблення законопроекту про заснування УАН у Києві. - К., 1919. - арк. 9-12 зв.

¹²⁵ Там само, арк. 103.

¹²⁶ ІР НБУВ, ф 52, № 22, 2 арк. «Василенко Микола Прокопович до Постернака Степана Пилиповича. Про обставини, при яких заснувалась Національна бібліотека у Києві. 22/9 січня 1923 р ».

знову повертає назву «Київський університет». У квітні 1920 р. на базі медичного факультету Київського університету і раніше самостійних Українського державного університету та Жіночого медичного інституту створено Інститут охорони здоров'я. 20 липня 1920 р. на базі ліквідованого Київського університету на підставі заклику Вищої наукової ради при Управлінні вищих шкіл та за розпорядженням Наркомосвіти УРСР створив Київський вищий інститут народної освіти імені М. Драгоманова. Університетська бібліотека автоматично стає бібліотекою ВІНО. В жовтні 1920 р. Державний зуболікувальний інститут приєднано до Інституту охорони здоров'я як одонтологічний факультет. У грудні 1920 р. Інститут охорони здоров'я стає Київською державною медичною академією з двома факультетами: медичним та одонтологічним. 13 грудня 1921 р. Київську державну медичну академію за новим положенням про вищі навчальні заклади перейменовано на Київський медичний інститут. У 1925 р. за рішенням Укрпрофосвіти весь п'ятий медичний відділ колишньої університетської бібліотеки, який містив книги, отримані з 1894 р. у кількості 25 тисяч юмів, був переданий у Київський медичний інститут. З 1926 по 1930 рр. ВІНО має назву Київський інститут народної освіти ¹²⁷.

В 1925-1927 рр. вирішувалася подальша доля колишньої університетської бібліотеки. Новостворені Київський медичний та Київський геологічний інститути претендували, відповідно, на її медичний відділ (понад 150 тисяч томів) та геологічний відділ (до 50 тисяч томів). Рукописні матеріали намагався отримати Центральний архів. З іншого боку, КІНО, у приміщенні якого знаходилася бібліотека колишнього університету, був не проти залишити весь фонд останньої ¹²⁸.

На засіданні президії Укрнауки від 5 вересня 1925 р. пунктом 13 на порядку денному стояло питання про подальшу долю бібліотеки Інституту народної освіти. Було вирішено доцільним об'єднати книжкові фонди Всенародної бібліотеки і бібліотеки колишнього університету та підготувати для них будинок. Для цього було утворено авторитетну комісію, до складу якої входили представники Укрнауки, Укрпрофосвіти, Київського вищого інституту народної освіти, Київського медичного інституту, Київського інституту народного господарства та Київського виконкому. Комісія на місці вирішувала питання про найкращу організацію роботи цих

---

¹²⁷ Колесник Е. А. Книжные коллекции Центральной научной библиотеки АН УССР.-С. 1-5.

¹²⁸ Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918-1941.-С. 156-157.

бібліотек (ВБУ та ВІНО). На комісії було визнано необхідність передачі бібліотеки колишнього Київського університету до ВБУ без розпорошення ¹²⁹. Було вирішено, що Київський медичний інститут, Інститут народної освіти, Київський інститут народного господарства та інші подібні заклади є вищими навчальними, а не суто науковими установами, а, отже для виконання своїх завдань ці заклади мають потребу в навчальних бібліотеках. Провідними науковими дослідженнями в Україні займаються не вищі навчальні заклади, а Академія наук та науково-дослідні кафедри, які підпорядковуються тій же Академії наук. ВБУ як Національна бібліотека України становить книжкову базу для роботи Академії наук, науково-дослідних кафедр і є головною бібліотекою для наукової роботи в Українській Радянській Соціалістичній республіці. Для цього їй потрібно мати якомога повніший науковий відділ. На той час ВБУ вже була значна кількість наукових книг, але бібліотека за короткий час свого існування за складних умов збирання необхідних книжкових багатств ще не створила повного систематичного наукового фонду. А наукові відділи бібліотеки колишнього університету (найбільший серед яких медичний - 165 тисяч томів) містили переважно твори із суто наукової й спеціальної тематики і лише невелику кількість книжок навчального характеру. Серед цих книжок були ті, які мали лише історичну цінність і не могли бути всебічно використані в межах інститутів, оскільки, крім інститутів, існувало ще кілька навчальних установ і чимало фахівців, які займалися науковими проблемами. Перевага Всенародній бібліотеці України як спадкоємиці бібліотеки колишнього Імператорського університету св. Володимира була віддана ще й тому, що вона була на той час єдиною з наукових читалень зі зручним графіком роботи, працювала впродовж цілого дня як ніяка з інших бібліотек м. Києва і була загальнодоступною. Студенти Медичного інституту користувалися її фондами навіть більше, ніж фондами бібліотеки власного інституту: у ВБУ студентами Медичного інституту був 1061 абонент, а в бібліотеці Медичного інституту - 960 абонентів. Президія Укрнауки погодилася з висновками комісії і вирішила винести на колегію Народного комісаріату освіти питання про добудову нового приміщення ВБУ та передачу їй фондів бібліотеки колишнього Університету ¹³⁰. Негайно було створено комісію з представників Київського інституту народної освіти, Київського медичного інституту. Київського інституту народного господарства, Все-

---

¹²⁹ ЦДАВО, ф. 166, оп. 6, спр. 599, 134 арк. «Виписи з протоколів засідань президії Укрнауки і матеріали до них.», арк. 11-14, 77.

¹³⁰ Архів НБУВ. оп. I, спр. 62, 222 арк. «Протоколи № 1-92 засіданий совета

української академії наук для проведення аналізу фондів колишньої університетської бібліотеки, підготовки проекту виділення допоміжних бібліотек для вищезгаданих інститутів та розподілу майна. Це питання було вирішено винести на остаточне затвердження до НКО ¹³¹.

26 серпня 1926 р. рішенням колегії НКО УРСР було затверджено рішення про передачу бібліотеки колишнього університету до Всенародної бібліотеки України. Для найкращої організації роботи була створена паритетна комісія під назвою «Комісія для розгляду питання про об'єднання бібліотеки колишньою Київською університету з Всенародною бібліотекою України при Всеукраїнській академії Наук», постійними представниками якої були: Київський окружний інспектор народної освіти П. М. Лукашенко, ректор Інституту народної освіти С. М. Семко, завідувач бібліотеки тою ж інституту О. А. Назаревський, президент Всеукраїнської академії наук академік В. І. Липський, директор Всенародної бібліотеки України С. П. Постернак, заступник директора цієї ж бібліотеки В. Ф. Іваницький, голова бібліотечної комісії Київською медичного інституту професор Г. А. Шкавера, завідувач бібліотеки того ж інституту Л. А. Гельфанд і завідувач бібліотеки Київською інституту народного господарства Д. П. Теремець ¹³². На засіданні комісії було прийнято постанову, згідно з якою п'ятий медичний відділ колишньої університетської бібліотеки був визнаний підручною бібліотекою Київського медичного інституту; колишня бібліотека Імператорського університету св. Володимира разом з усіма фондами вилучалася зі складу бібліотеки КІНО і передавалася до Всенародної бібліотеки як її філія. Для бібліотеки КІНО виділялась з усіх книжкових фондів допоміжна бібліотека, яка відповідала б сучасним завданням Інституту. Бібліотечне майно розподілялося пропорційно обсягам виділеного бібліотечного фонду. Штат передавався до ВБУ. В КІНО лишалось тільки декілька необхідних йому працівників. Бюджет бібліотеки КІНО розподілявся між ВБУ та бібліотекою КІНО відповідно до потреб обох бібліотек. Постанова стосувалась і побудови нового приміщення для фундаментальної бібліотеки

ВБУ при ВУАН, 1923-1925 г», арк. 109. 111-112; 117 зв.-119, 123, 213-213 зв., 216.

¹³¹ ЦДАВО. ф. 166. оп. 6. спр. 599, 134 арк. «Виписи з протоколів засідань президії Укрнауки і матеріали до них», арк. 11-14, 77.

¹³² Архів НБУВ, оп. 1, спр. 187, 52 арк. «Протоколы заседаний паритетной Комиссии и переписка о передаче библиотеки Института народного образования (бывшего Киевского Университета) Всенародной библиотеке Украины, 1927 г.», арк. 1-13 зв., 17, 25, 29, 42-48.

колишнього Університету. Для цього планувалося заручитися допомогою НКО та окружного виконавчого комітету Київщини. До завершення побудови нового приміщення колишня університетська бібліотека лишалась в приміщенні КІНО, яким тимчасово безкоштовно користувалася ВБУ. Згідно з постановою було прийнято за основу скорочену вибіркочу перевірку бібліотечних фондів, на всі відсутні в бібліотеці книжки повинні були складатися відповідні акти. Терміном переходу бібліотеки КІНО в адміністрування ВБУ вважався час одержання відповідної постанови Вищих шкіл колегії НКО. На засіданнях комісії неодноразово виступали працівники Медичного інституту та Геологічного інституту (клопотання академіка П. А. Тутковського, підтримане Укрнаукою) з проханням передати книги з відповідних галузей у їхні бібліотеки. Особливо наполягали на цьому працівники Медичного інституту в особі завідувача бібліотеки Л. А. Гельфанд, які, крім вже переданого п'ятого відділу, хотіли отримати всі медичні книги студентського відділу, дисертації, основні медичні твори останніх десятиріч XIX ст., один примірник дублетів із природничих наук, медичні книги, примірники яких вже є у ВБУ, медичні книги, що надходять на адресу «Бібліотека університету», медичні книги, які не були повернуті абонентами п'ятого відділу бібліотеки КІНО. Проте всі ці прохання Паритетною комісією були відхилені. Було вирішено передати бібліотеку колишнього Університету до ВБУ в якомога повнішому складі¹³³.

Згідно з постановою Спільного зібрання Всеукраїнської академії наук члени комісії створили паритетну підкомісію з представників КІНО та ВБУ порівну, якій доручалось розробити проект передачі бібліотеки колишнього Імператорського університету св. Володимира до ВБУ і виділення підручної бібліотеки для КІНО. Підкомісія вирішувала питання про належність книжок до обох бібліотек (КІНО та ВБУ). За результатами роботи паритетної підкомісії та за підтримкою Всеукраїнської академії наук було вирішено питання про розподіл фондів бібліотеки колишнього університету. КІНО в особі своїх представників зрікся своїх домагань щодо основного фонду університетської бібліотеки і дав згоду на передачу бібліотеки до ВБУ без розпорошення. Для своєї професури та студентства представники КІНО вимагали право на найбільше сприяння з боку ВБУ щодо ко-

---

¹³³ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 187, 52 арк. «Протоколи засіданий паритетной Комиссии и переписка о передаче библиотеки Института народного образования (бывшего Киевского Университета) Всенародной библиотеке Украины, 1927 г.», арк 1-13 зв , 17, 25, 29, 42-48.

реагування фондом колишньої бібліотеки Імператорського університету св. Володимира. КІНО подав список книг із колишньої університетської бібліотеки, які все ж таки хотів залишити за собою. Після низки засідань паритетної комісії на кінець 1927 р. було остаточно завершено поділ книжкових фондів між КІНО та ВБУ

ВБУ передавалися:

◇ фундаментальна бібліотека Імператорського університету св. Володимира, яка містила книжки з усіх галузей знань, що надійшли до осені 1920 р. (часу юридичного оформлення КІНО);

◇ колекції та зібрання, що надійшли до бібліотеки Університету до осені 1920 р. (заперечення виникло тільки стосовно колекції професора Київського університету М. П. Дашкевича, яка, проте, згодом також потрапила до ВБУ), а також деякі колекції, що надійшли до бібліотеки після 1920 р., а саме: а) духовної семінарії (книжки й рукописи); б) професора Лапинського; в) статистичного кабінету; г) студентів-юристів; д) юридичного кабінету; е) юридичного товариства;

◇ нерозібрані твори;

◇ усі комплекти журналів, рукописи, газети (згодом за постановою Всеукраїнської академії наук газети розподілили за принципом найдодільнішого використання);

◇ видання, які були продовженням колекцій, серій університетської бібліотеки;

◇ дисертації;

◇ видання Академії наук, наукових установ, якщо вони не були куплені чи подаровані КІНО;

◇ частина книжок студентського відділу бібліотеки колишнього Університету (книжки до 1875 р.);

◇ усі каталоги та інвентарні книги.

З цих фондів КІНО дозволялося виділити певну частину фондів, потрібних для навчальної роботи. Планувалося відшкодувати витрати КІНО на ремонт книжок, оправ тощо. За КІНО залишались:

□ книги, які були йому подаровані чи куплені, а також окремі збірки, що увійшли до складу фондів колишньої університетської бібліотеки з осені 1920 р.: бібліотеки колишніх Київських вищих жіночих курсів, колишнього Українського державного університету, Педагогічного музею, залишки бібліотеки Фребелівського інституту, колекція Слов'янського благодійного товариства;

□ частина книжок студентського відділу бібліотеки колишнього Університету (книжки починаючи з 1876 р.) за винятком відділів філософії, бо-

гослов'я і медичного, що передавався до Київського медичного інституту, а також дублетів, триплетів і юридичних книг, що передавалися до Київського інституту народного господарства;

□ бібліотеки семінарів і кабінетів, які не були утворені з основних фондів колишньої університетської бібліотеки;

□ довідковий відділ за винятком книг із бібліотекознавства та книгознавства (згідно з директивою Спільного зібрання Всеукраїнської академії наук довідковий відділ було розподілено між КІНО та ВБУ за принципом найдоцільнішого використання, так само як газети та дублети)¹³⁴.

Штат та майно бібліотеки колишнього Університету було розподілено пропорційно до обсягів бібліотечних фондів. У результаті такого розподілу до ВБУ перейшло 16 працівників, в тому числі й директор бібліотеки В. О. Кордт. У бібліотеці КІНО залишилося 5 працівників. За КІНО було залишено 25% шаф, зокрема ті, що були капітально прилаштовані до стін, а також частина шаф студентського відділу бібліотеки. Усі полиці й решта шаф (75%) передавалися до ВБУ. Столи й стільці розподілили таким чином; 40% залишалося в бібліотеці КІНО, 60% передавалося до ВБУ. Слід зазначити, що серед переданого майна до ВБУ в той час потрапили шафи з бібліотеки останнього польського короля Станіслава Августа, які самі становили значну історичну цінність. Для отримання цих шаф була створена спеціальна «Комісія у справі шаф із королівської бібліотеки», до складу якої входили представники ВБУ та київський інспектор охорони пам'яток культури Ф. Ернест¹³⁵.

За даними представників ВБУ, у 1927 р. було отримано майже 500 тисяч томів із 700 тисяч томів, які були в бібліотеці колишнього Університету. Потрібно зазначити, що остання перевірка фондів університетської бібліотеки була зроблена в період 1866-1870 рр., при цьому було перевірено біля 100 тисяч томів, а решта - 600 тисяч томів - ніколи не перевірялася. З 24 жовтня 1927 р. почався розподіл та переїзд бібліотечних фондів в нове приміщення на бульварі Шевченка. Передача та перевірка фондів проводилася скорочено на вибір: спочатку колекції, а потім основні відділи¹³⁶.

На засіданні Ради ВБУ у грудні 1927 р. були затверджені правила кори-

---

¹³⁴ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 187, 52 арк. «Протоколы заседаний паритетной Комиссии и переписка о передаче библиотеки Института народного образования (бывшего Киевского Университета) Всенародной библиотеке Украины, 1927 г.», арк. 1-13 зв., 17, 25, 29, 42-48.

¹³⁵ Там само.

¹³⁶ Там само; *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С.* Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918-1941.- С. 158.

стування бібліотекою колишнього Університету, згідно з якими фондами мали право користуватися всі абоненти ВБУ, викладачі КІНО. Права на абонемент надавалися всім особам і інституціям, що мали право на абонемент основної бібліотеки ВБУ, семінарам, кабінетам, викладачам та студентам КІНО. За правилами академікам можна було видавати до 30 книжок на 6 місяців, штатним співробітникам Всеукраїнської академії наук, головам науково-дослідних кафедр та секцій, керівникам науково-дослідних інститутів - до 30 книжок на 6 місяців, але якщо були ще претенденти на ці книги - то на 1 місяць. Всім штатним і позаштатним співробітникам ВБУ книги видавалися на 6 місяців. Окремі правила було створено для представників КІНО. Професорам та викладачам Інституту видавалося до 30 книжок на 6 місяців при відсутності інших претендентів і на 1 місяць за їх наявності; кабінетам та семінарам надавався колективний абонемент на 1 триместр, студентам, яким книжки потрібні були для наукової роботи, про що засвідчував викладач - до 5 книжок на 2 тижні. В усіх випадках видавалися книжки, надруковані тільки після 1850 р.¹³⁷

Під час знаходження бібліотечного зібрання в складі Національної бібліотеки України з нього була відокремлена рукописна частина, на основі якої були сформовані рукописні колекції. Так, була створена колекція самого Університету (фонд VIII - Колекція Імператорського університету св. Володимира, фонд Хрептовичів, «Collectio Regia», окремі групи матеріалів опинилися в 1-му комплексному фонді, в тому числі рукописні збірки монастирів, зокрема матеріали Костомарова, Бунге, Сікорського, Лазаревського)¹³⁸.

На початок 1930 р. співробітниками ВБУ була розібрана вся отримана частина фонду бібліотеки колишнього Імператорського університету св. Володимира, яка містила 484 796 одиниць зберігання¹³⁹.

Доля колекцій та зібрань після передачі до ВБУ. Колекція Віденського університету з 1835 по 1927 рр. зберігалась у фондах Імператорського університету св. Володимира, з 1927 р. - у фондах ВБУ, ЦНБ АН УРСР, а з 1958 р. передана у кількості 7542 одиниць зберігання до

---

¹³⁷ Архів НБУВ, оп. 1, сир. 140, 117 арк. «Протоколи № 93-140 засідань Совету Всенародной библиотеки при Украинской АН, 1926-1928 г.», арк. 78.

¹³⁸ Мяскова Т. Є. Передача бібліотеки Університету Св. Володимира до фондів Всенародної бібліотеки України // Рукописна та книжкова спадщина України. - 2000.- Вип. 6.- С. 111-117.

¹³⁹ Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського 1918-1941.- С. 182.

наукової бібліотеки Вільнюського державного університету імені Вінцаса Капсукаса ¹⁴⁰.

Бібліотека Хрептовичів у 1941 р. була евакуйована разом із колекціями Яблоновського, Мікошевських, Regia, Віленського університету Віленської медико-хірургічної академії до м. Уфи. Під час другої світової війни частина фондів із університетської бібліотеки була втрачена, не збереглися й документи, що не дає змогу визначити обсяги втрат. Можливо, ці фонди були вивезені нацистами в 1943 р., і тому їх сучасне місцезнаходження невідоме. Існує також ймовірність, що під час евакуації бібліотеки з Києва останнім транспортом у серпні 1941 р. частина зібрання Хрептовичів була втрачена при бомбардуванні Київського вокзалу. Але, оскільки серед залишків цього останнього транспорту була й частина зібрання Бібікова, яка повернулася з американської зони окупації до Києва, є надія, що бібліотека Хрептовичів також була вивезена і в перспективі може бути повернута Україні ¹⁴¹.

У фондах відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ сьогодні зберігаються основна частина зібрання Імператорського університету св. Володимира: «Королівська бібліотека», або «Collectio Regia»; зібрання Яблоновських; Бернарда та Станіслава Мікошевських; Ф. Мошинського; бібліотека роду Хрептовичів; Віленської медико-хірургічної академії; зібрання Почаївського повітового училища та Почаївської лаври, зібрання Бердичівського монастиря босих кармелітів, зібрання Кременецького єзуїтського колегіуму, невелика частина із зібрання Віленського університету; частина бібліотеки Д. Бібікова; зібрання «Роки» та «Відділи» бібліотеки Імператорського університету св. Володимира.

У центральному корпусі НБУВ розміщені приватні бібліотеки М. Костомарова - близько 2,5 тис. одиниць, згрупованих тематично-порядковими рубриками-розділами; О. Лазаревського - понад тисячу облікових номерів, систематизованих за предметно-тематичними рубриками-роз-

---

¹⁴⁰ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 985, 269 арк. «Сводный цифровой отчет о деятельности библиотеки. Отчеты отделов и кабинетов за 1958 г.», арк. 254.

¹⁴¹ Дубровіна Л. А. Фонди Бібліотеки АН УРСР та її філій у кін. 1943 - на поч. 1948 рр.: перерозподіл між бібліотеками, установами, приватними особами // Библиотечное дело и краеведение. - Киев - Симферополь. - 2000. - Вип. 2. - С. 27-40; Малолетова Н. І., Дубровіна Л. А. Нацистська бібліотечна політика в період окупації Києва у 1941-1943 рр. і доля книжкових фондів Бібліотеки Академії наук УРСР. - С. 139-172.

ділами; М. Х. Бунге, що має систематично-порядкове розташування фонду, І. Сікорського - понад 1.8 тис. одиниць, систематизованих за тематично-предметними рубриками.

Окремі види документів розосереджено по інших відділах НБУВ. Так, в Інституті рукопису НБУВ у ф. 8 зберігаються рукописи з колекцій І. Судієнка, М. Костомарова, А. Гіетрушевича, Д. Бібікова. У ф. 1 зберігаються каталоги, отримані з Волинського ліцею. Віленського університету, Віленської медико-хірургічної академії, а також рукописи з колекцій Кременецьких) ліцею («*Soi lectio Regia*», Ю. Яблоновського, А. Чарторийського, Кременецького єзуїтського колегіуму, Мікошевських, Ф. Мошинського, Ф. Шейдта), Уманською монастиря. Луцької колегії, О. В. Романовича-Славатинського, колегії Брестенської, Дорогочинського училища, В. Іконникова, баронів Штенгелів. За незначним винятком (зокрема, рукописна частина Віленської медико-хірургічної академії та Румянцевський опис були передані в ЦДІАК у 1978-1979 рр.) рукописно-книжкове зібрання Університету залишилося в нерозпорошеному й цілісному стані.

Частина колекційних фондів Університету знаходиться в науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка та науковій бібліотеці Національного медичного університету імені О. О. Богомольця. В цих установах книжковий фонд університетської бібліотеки був розпорошений.

Підбиваючи підсумки, слід зазначити:

1. У 50-х рр. XIX ст., що характеризуються спадом діяльності Університету та комплектування фондів бібліотеки, здійснюється величезна робота-підготовка каталогів бібліотеки та їх публікація. З 60-х років вводяться нові Правила діяльності бібліотеки, які стали базовими практично дня усього наступного періоду. Вони відображали соціально-економічні реформи в Росії, спрощували процедуру передплати на нові видання, полегшували доступ до фондів студентам, передбачали розширення кадрового складу. Важливе місце у Правилах надавалося поточному комплектуванню, що було закономірним наслідком необхідності вдосконалення діяльності Університету, розвитку наукових напрямів природничих наук. Колекційний фонд продовжував поповнюватися рідкісними примірниками лише вибірково.

2. З цього періоду починається активне формування фонду за рахунок власних видань викладачів, обміну літературою зі спорідненими установами, купівлі творів, що мали велике значення для наукових напрямів Університету. Ретроспективне комплектування витіснилося поточним. Усі

питання комплектування вирішувалися колегіально Бібліотечним комітетом. із залученням викладачів та ректора.

3. Попечителі Київського навчального округу відігравали активну роль у комплектуванні фондів: вони повідомляли Раду Імператорського університету св. Володимира про конфісковані колекції, про цінні наукові та навчальні видання, що виходили в Росії, надсилали видання Міністерства народної освіти, пропонували передплату для бібліотеки та викладачів Університету.

4. Тридцять років, до середини 90-х років XIX ст., бібліотеку очолював К. О. Царевський. Він провів злиття всіх каталогів у загальний алфавітний, організував роботу зі складання систематичного каталогу, внаслідок чого всі книги бібліотеки були розподілені на 101 групу відповідно до предметів викладання в Університеті та галузей знань. Це дало змогу ввести в науковий обіг практично всі бібліотечні фонди.

5. Оскільки утворився надзвичайно повноцінний за меморіальною значущістю фонд історичної книги, комплектування збірок історичних бібліотек згортається, але не припиняється. Тепер здійснюється аналіз цінності видань для бібліотеки та проводиться співставлення книжок, що пропонуються, зі складом фонду. Купуються тільки цінні та рідкісні видання. Приймаються дари, але якщо ці видання вже представлені у бібліотеці, то вони поповнюють обмінний фонд.

6. За останнє десятиріччя XIX ст. і на початку XX ст. Імператорському університету св. Володимира була подарована значна кількість приватних колекцій викладачів та професорів: М. І. Костомарова, М. Х. Бунге. О. М. Лазаревського, І. О. Сікорського, а також цінних зібрань видатних діячів, зокрема генерал-губернатора Д. Г. Бібікова, Литавора Хрептовича (Щорсівська історична книгозбірня).

7. Останнім завідувачем бібліотеки був відомий вчений В. О. Кордт, який зберіг бібліотеку під час революційних подій, брав участь в організації Національної бібліотеки України, а також перейшов туди працювати в 1927 р. Багато років працював завідувачем картографічного відділу НБУ.

8. У колекційному зібранні Імператорського університету св. Володимира відбувалися деякі зміни. Бібліотека була евакуйована до Саратова разом із Університетом під час першої світової війни в 1914-1916 рр. Друга евакуація колекційних фондів була здійснена в 1941-1943 рр. до Уфи. Деякі прогалини у фондах, можливо, пояснюються втратами періоду другої світової війни, оскільки остання евакуація здійснювалася під час бомбардування Києва.

9. Основна частина колекцій та зібрань з Імператорського університе-

ту св. Володимира нині перебуває у фондах відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій; частина рукописного зібрання зберігається в Інституті рукопису НБУВ. Частина колекційних фондів Університету знаходиться в інших установах: наукових бібліотеках імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Національного медичного університету імені О. О. Богомольця.

Висновки

---

1. Формування бібліотечного фонду Імператорського університету св. Володимира здійснювалося в 30-40-х роках XIX ст. на основі бібліотек кількох ліквідованих установ і закладів: Волинського (Кременецького) ліцею, Віленського університету, Віденської медико-хірургічної академії, василіанських монастирів (Канівського, Уманського та Лисянського), а також пожертв окремих осіб. Ці універсальні за змістом книжкові колекції та зібрання утворилися впродовж XVII—XVIII ст. завдяки бібліофільській діяльності магнатських та шляхетських родів Польщі, Литви та України. Ці зібрання загальною кількістю майже 47 тис. назв у 65 тис. томів визначили характер фонду університетської бібліотеки, його зміст і склад як колекційного. Бібліотеки залишили свої каталоги, схему систематизації фонду. Допоміжні підрозділи Університету (кабінети, лабораторії, кафедри) також мали свої бібліотеки. Така система задовольняла потреби тогочасної освіти.

2. Система поточного комплектування почала формуватися за рахунок купівлі нових видань або книгообміну непрофільних видань і дублетів з університетськими закладами й науковими товариствами Росії та Європи. Була організована передплата через пошту на російські видання, періодику, зокрема наукову, яка займала значне місце у комплектуванні бібліотеки. Найзначнішими постачальниками іноземної літератури були ризький книготорговець Е. Францен, з 1840 р. - М. Кіммель, берлінський книготорговець Е. Абер. М. Кіммель організував поточне комплектування за безкоштовними каталогами провідних західних фірм, а також каталогами антикварних аукціонів і книготорговельних фірм.

3. В історії бібліотеки можна виокремити п'ять етапів формування та функціонування, що пов'язані як із соціально-політичними чинниками, прийняттям статутів, так і зі зміною структури самого Університету, ха-

рактеру його навчального процесу. Для першого етапу, 1834-1849 рр., характерним є процес створення фонду бібліотеки на основі зібрань, отриманих з ліквідованих навчальних закладів та установ. Починає формуватися система поточного комплектування. Головна роль у формуванні бібліотеки та її комплектуванні належала провідному вченому в галузі бібліотекознавства, книгознавства та бібліографії П. О. Яковському.

4. Другий етап - 1849 -1863 рр. - характеризується зміною змісту діяльності бібліотеки, спрямуванням її на підготовку друкованих каталогів книжкових фондів, що пов'язано з кризою системи освіти й відновленням її державного управління, спадом діяльності Університету в цілому. В 1861 р. було розроблено нові Правила бібліотеки, які спрощували процедуру передплати на нові видання, полегшували доступ до фондів студентам, передбачали збільшення кількості співробітників. Цей етап розвитку бібліотеки пов'язаний з ім'ям А. Я. Красовського.

5. Третій етап - 1863-1883 рр. - відзначається розширенням прав університетів, уніфікацією вищої освіти, швидким розвитком науки і, відповідно, зростанням поточного комплектування. Демократизується управління бібліотечним фондом, створюється Бібліотечний комітет, що вирішує всі питання колегіально із залученням викладачів та ректора, активну роль відіграють попечителі Київського навчального округу. Значна увага приділяється поточним надходженням літератури, науковому книгообміну, купівлі видань, передплаті на періодику, що було закономірним наслідком розвитку наукових напрямів у галузі природничих наук. До 1894 р. бібліотеку очолював К. О. Царевський, діяльність якого була спрямована на створення систематичного каталогу. Як наслідок, всі книги бібліотеки були класифіковані на 101 групу відповідно до предметів викладання в Університеті та галузей знань. Це дало змогу ввести в науковий обіг практично всі бібліотечні фонди, включити їх безпосередньо в навчальний процес.

6. Четвертий етап (1883-1917 рр.) пов'язаний з прийняттям нового статуту, що повністю позбавляв університети автономії. Система комплектування колекційними фондами цього етапу відзначається відмовою від активного поточного комплектування, проведенням усвідомленої політики збирання старожитностей та зібрань професорів Університету. Більшу частину надходжень у цей час становили пожертви та література, отримана в результаті книгообміну. Колекційна частина поповнювалася за рахунок надходжень приватних зібрань викладачів та професорів: М. І. Костомарова, М. Х. Бунге, О. М. Лазаревського, І. О. Сікорського, а також цінних бібліотек державних діячів, зокрема генерал-губернатора Д. Г. Бібікова, Щорсівської історичної книгозбірні Литавора Хрептовича.

7. П'ятий стан (1917-1927 рр.) можна охарактеризувати як час, коли головним завданням бібліотеки, що з 1920 р. функціонувала як бібліотека ВІНО (КІНО), було збереження фонду. Комплектування було зведено до мінімуму. Завідувачем бібліотеки у цей період був відомий вчений В. О. Кордт (завідував з 1894 р), який зберіг бібліотеку під час революційних подій, брав участь у організації Національної бібліотеки України, перейшов туди працювати в 1927 р.

8. Аналіз етапів функціонування бібліотеки Університету показав, що підвищення активності її збирацької діяльності було пов'язане з демократизацією системи освіти в Росії, а внутрішньої діяльності (впорядкування фонду, розробки науково-пошукового апарату, правил обслуговування тощо) - зі згортанням реформ. На сьогодні в колекційному зібранні Університету відбулися деякі зміни. Основна частина книжкового фонду Імператорського університету св. Володимира зберігається у фондах відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ і розосереджена по відділах НБУВ та інших установах (Центральному державному історичному архіві України, наукових бібліотеках Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного медичного університету імені О. О. Богомольця).

Список використаних джерел

Інститут рукопису
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського

Фонд 1. Літературні матеріали

1. IP НБУВ, ф. 1, № 6410, 58 арк.; IP НБУВ, ф. 1, № 6411, 210 арк. «Spis Biblioteki Jabłonowskich»: у 2 томах.
2. IP НБУВ, ф. 1, № 6412, 268 арк. «Nouveau catalogue de la grande et petite bibliothèque de ... M. Le Comte Moszyński...».
3. IP НБУВ, ф. 1, № 6413, 122 арк. «Index librorum bibliothecae Carmelitarum Discalc. Conventus Berdicoviensis».
4. IP НБУВ, ф. 1, № 6414, 749 арк.; IP НБУВ, ф. 1, № 6415, 678 арк. «Specimen catalogi bibliothecae Reg. Pol.»: у 2 томах.
5. IP НБУВ, ф. 1, № 6416, 43 арк. «Książka do zapisywania się biorącym książki... do czytania w Bibliotece Krzemienieckiej. 1803-1807».
6. IP НБУВ, ф. I, № 6417, 116 арк. «Specification de livres prêtés de la bibliothèque Royale».
7. IP НБУВ, ф. 1, № 6418, 108 арк. «Katalog Biblioteki Warszawskiej królewskiej, kupionej dla gimnazjum Krzemienieckiego», «Regestr instrumentów astronomicznych spakowanych w Warszawie ...».
8. IP НБУВ, ф. 1, № 6418-а, 204 арк. «Каталог систематический библиотеки Кременецкого лицея, 1830 г.»
9. IP НБУВ, ф. 1, № 6419, 141 арк. «Каталог виданих книжок з бібліотеки Волинської гімназії», польською мовою, 1805-1814 pp.
10. IP НБУВ, ф. 1, № 6420, 501 арк. «Spis dzieł pożyczonych z Biblioteki gimnazjum Wołyńskiego», 1815-1823 p.
11. IP НБУВ, ф. 1, № 6421, 597 арк. «Spis dzieł pożyczonych z Biblioteki gimnazjum Wołyńskiego», 1824-1837 p.

12. IP НБУ В, ф 1, № 6422,324 арк. «Spis dzieł branych do czytania w bibliotekę gimnazjum Wołyńskiego», 1819-1825 р.
13. IP НБУВ, ф. 1, №6423, 286 арк. «Spis dzieł branych do czytania u bibliotekę gimnazjum Wołyńskiego», 1826— 1830 р.
14. IP НБУВ. ф 1, № 6424, 141 арк. «Spis alfabetyczny autorów dzieł, które przybyły do biblioteki Liceum Wołyńskiego od 1805 r-u».
15. IP НБУВ, ф 1. № 6425. 27 арк. «Роспись неполным сочинениям находящимся в библиотеке прежде Волынской лицея».
16. IP НБУВ. ф 1. № 6426, 15 арк ; IP НБУВ,ф 1, № 6427,68 арк.; IP НБУВ. ф. 1, № 6428, 20 арк.; IP НБУВ, ф 1, № 6428, 78 арк. «Роспись дубликатам, находящихся в Библиотеке прежде Волынской лицея»: в чотирьох томах.
17. IP НБУВ, ф. 1, № 6431, 62 арк. «Wiadomość o transportach książek i innych rzeczy do Biblioteki Liceum Wołyńskiego należących wyprawionych z Krzemieńca do Kijowa», «Wymiar szaf Biblioteki Liceum Wołyńskiego».
18. IP НБУВ, ф. 1. № 6432, 61 арк. «Spis chronologiczny książek ubyłych z Biblioteki naprzód gimnazjum, potem Liceum Wołyńskiego na koniec Imp. Uniwersytetu S. Włodzimierza» разом з «Алфавитным указателем книг, выбывших из Библиотеки».
19. IP НБУВ, ф 1, № 6433, 25 арк. «Spis Biblioteki Scheldla».
- 20 IP НБУВ, ф 1, № 6434, 16 арк. «Spis Biblioteki Scheldla. Książki Fizyczne (Chemiczne)».
21. IP НБУВ, ф 1, № 6435, 27 арк. «Реєстри, списки, відношення, тощо в справах бібліотеки ліцею», польською та російською мовою.
- 22 IP НБУВ. ф. 1, № 6436, 47 арк. «Списки книжок в справі обміну дублетами між бібліотеками Волинського ліцею та Віденського університету», польською, почасти французькою мовою.
23. IP НБУВ, ф. 1, № 6437, 102 арк. «Bohatkiewicz, Alexandr, dr. «Katalog dubletów w bibliotekę ... Uniwersytetu Wileńskiego do znajdujących się ...»».
24. IP НБУВ, ф. 1, № 6438, 89 арк. «Katalog ksiąg dubeltowych biblioteki Uniwersytetu /Wileńskiego?/ ... oddanych dla zagorzałej Biblioteki Abowskiej w W. X. Finlandzkiem...».
25. IP НБУВ, ф. 1, № 6439, 22 арк. «Regestr ksiąg do Biblioteki Uniwersyteckiej /Wileńskiej/ branych od Jósefa Zawadzkiego Xiągarza».
26. IP НБУВ, ф. 1, № 6440, 44 арк. «Księga pism periodycznych, prenumerowanych dla biblioteki... Uniwersytetu Wileńskiego».
27. IP НБУВ, ф. 1, № 6441, 18 арк. «Список сочинений кои хотя записаны были в общий каталог Библиотеки б. Университета /Виленского/, но против коих не проставлено репозитории».
28. IP НБУВ, ф. 1, № 6442,43 арк. «Опись книгам и другим учебным пособиям из Библиотеки принадлежащих бывшему Виленскому Университету поступившим в... Университет Св. Владимира».
29. IP НБУВ. ф. 1, № 6443, 41 арк. «Список книгам, кои, как записанные в каталог бывшею Виленского Университета... должны поступить еще в ведомство

Университета Св. Владимира и Харьковского Университета».

30. IP НБУВ. ф I, № 6444.452 арк. (I том - 1833-1836 pp); Там само, № 6445. 151 арк. (2 том - 1837-1842 pp.); там само, № 6446, 548 арк. (3 том - 1833—1842 pp.) «Книга для записывания поступающих сочинений в Библиотеку Виленской медико-хирургической академии»: в трех томах.

31. IP НБУВ. ф 1, № 6448, 35 арк. «Оценка книгам, поступившим из Виленской медико-хирургической академии» разом з «Noty do zbioru książek z Wilna przysłanych».

32. IP НБУВ, ф. 1, № 6449. 11 арк. «Книги, поступившие в Библиотеку Университета Св. Владимира из Виленской медико-хирургической академии. 1843 г.».

33. IP НБУВ. ф. 1, № 6450, 41 арк. «Opis książek Biblioteki Teatynskiej ... 1808 г.».

34. IP НБУВ. ф 1, № 6451, 16 арк. «Księga spisu książek Biblioteki szkoły powiatowej Poczajowskiej». скоропис 1828-1833 p.

35. IP НБУВ, ф 1, № 6452, 466 арк. «Dzieia wzikte do czytania w Bibliotece. 1837—1843 г.».

36. IP НБУВ. ф. I, № 6453, 2 арк. «Die zu behaltende Bucher sinol nachstenende».

37. IP НБУВ, ф. 1, № 6455, 10 арк. «Rejestr Książek wziętych z drukami J. p-a Le Brun ... do Biblioteki Krzemienieckiej Przyjaciół Nauk ... 1802 г.».

38. IP НБУВ, ф. 1, № 6457, 7 арк. «Роспись книгам, пожертвованным Волынским лицеем Александровскому Финляндскому Университету в Гельсингфорсе. 1829 г.».

39. IP НБУВ, ф. 1, № 6493, 47 арк. «План расположения библиотеки Волынского лицея».

Фонд 8. Колекція Київського університету

40. IP НБУВ, ф. 8, № 3339, 2 арк. «Отчет библиотеки Киевского) университета за 1914 г.».

41. IP НБУВ, ф. 8. № 3346, 4 арк. «Эвакуация Университета в Саратов в период войны в 1914-1916 гг.».

42. IP НБУВ, ф 8, № 3364-3365, 20 арк «Правила библиотеки Киевского университета. 1875 г.».

43. IP НБУВ, ф. 8, № 3370-3378, 13 арк. «Библиотекарь Киевского университета - Комиссару Киевского университета. Докладная записка о пользовании книгами, их приобретении, финансовым и другим вопросам деятельности библиотеки. 1919 г.».

44. IP НБУВ, ф 8, № 3399, 11 арк. «Список рукописей переданных из Виленской медико-хирургической Академии в Университет Св. Владимира».

45. IP НБУВ, ф. 8, № 3401, 48 арк. «Каталог французских книг библиотеки Д. Г. Бибикова, пожертвованных Университету. 1898».

46. IP НБУВ, ф. 8, № 3403, 235 арк. «Записки, касающиеся библиотеки прежде Волынского лицея, а ныне Киевского университета. 1819-1834 г.».

47. IP НБУВ, ф 8, № 3406, 130 арк. «Реестр для записи книг по предметам наук, числа знаний и томов, поступивших в библиотеку Императорского Университета Св. Владимира, 1835-1840 г.».

48. IP НБУВ, ф. 8, Si 3572-3586. «Рукописный каталог библиотеки Университета Св. Владимира»: XV відділів у 34 томах.

Фонд 33. Особовий архівний фонд
професора С. І. Маслова

49. IP НБУВ, ф 33. № 2772. 8 арк. «Статут Державної наукової бібліотеки Всеукраїнської Академії наук».

50. IP НБУВ, ф. 33, № 2773, 8 арк. «Статут Державної бібліотеки Всеукраїнської Академії наук».

Фонд 52. Особовий архівний фонд
С. П. Постернака

51. IP НБУВ. ф 52, № 22, 2 арк. «Василенко Микола Прокопович до Постернака Степана Пилиповича. Про обставини, при яких заснувалась Національна бібліотека у Києві. 22/9 січня 1923 р.».

Фонд 300. -Collectio Regia»

52. IP НБУВ, ф. 300. -№1-11. *Альбертранди Я. Б.* «Систематический каталог библиотеки Станислава Августа Понятовского: в 10 томах с приложением.

Державний архів міста Києва
Фонд 16 - Київського університету

53. ДАК, ф. 16, оп. 87, спр. 2832, 16 арк. «О пожертвовании книг действительным статским советником Милашевичем. 1853 г.».

54. ДАК, ф. 16, оп. 276, сир. 73, 22 арк. «О рассмотрении описи библиотеки и физико-математического кабинета и об отделении некоторых книг в университетскую библиотеку, 1834 г.».

55. ДАК, ф. 16, оп. 276, спр. 310, 80 арк. «О приеме библиотеки и прочих учебных пособий, находящихся в упраздненной обители Уманской и Уманском уездном училище для университетской библиотеки, 1839 г.».

56. ДАК, ф. 16, оп. 276, спр. 491, 2 арк. «О выписке для университетской библиотеки периодических изданий на 1836 г», 1835 р.

57. ДАК, ф. 16, оп. 276, спр. 513, 315 арк. «О получении в библиотеку Университета Св. Владимира доставляемых дворянином Иосифом Милло книге залог суммы, числящейся Университетским долгом на умершем книготорговце Гликсберге, с 20.02.1836 по 28.03.1842 г.».

58. ДАК, ф. 16, оп. 276, спр. 595, 293 арк. «О командировании библиотекаря Университета [П. О.] Яркового в Вильно, 1835».

59. ДАК, ф. 16, оп. 276, сир. 721, 5 арк. «По представлению библиотекаря

университета относительно книг, имеющих в г. Галле для продажи с публичного торгова, 1836 г.».

60. ДАК, ф. 16, оп. 279, спр. 17, 18 арк. «О доставлении книг для университетской библиотеки из-за границы поставщиками Лембергского книгопродавца Миллиновского, 1840 г.».

61. ДАК, ф. 16, он. 279, спр. 142, 42 арк. «По предложению господина попечителя Киевской учебной округа о рассмотрении каталогов книг, принадлежащих ... 1840 г.».

62. ДАК, ф. 16, оп.279, спр. 146, 6 арк. «О приобретении некоторых сочинений для университетской библиотеки от ординарного профессора Максимовича. 1840 г.».

63. ДАК, ф. 16, оп. 279, спр. 273, 9 арк. «О покупке у ординарного профессора Новицкого некоторых книг для университетской библиотеки. 1840 г.».

64. ДАК, ф. 16, оп. 279, спр. 274, 6 арк. «По рапорту библиотекаря Университета Св. Владимира об определении Красовского канцелярским служащим при библиотеке. 1840 г.».

65. ДАК, ф. 16, оп. 280, спр. 11, 23 арк. «О сочинениях, выписанных в 1841 г. для библиотеки Университета Св. Владимира по предложению господина попечителя, 1841 г.».

66. ДАК, ф. 16, оп. 280, спр. 12, 150 арк. «О сочинениях, присланных в 1841 г. да университетской библиотеки разными местами и лицами, 1841 г.».

67. ДАК, ф. 16, оп. 280, спр. 39, 20 арк. «По предложениям книгопродавцев: Гликсберга, Шуберта и Грегоровича о предоставлении им права доставлять нужные университету книги, 1841 г.».

68. ДАК, ф. 16, оп. 280, спр. 170, 15 арк. «О выписке газет и периодических сланий для университетской библиотеки на 1842 г., 1841 г.».

69. ДАК, ф. 16, оп. 280, сир. 198, 3 арк. «По рапорту библиотекаря с препровождением каталога книг предложенных к продаже с публичного торгова в с Гамбурге, 1841 г.».

70. ДАК, ф. 16, оп. 281, спр. 2, 21 арк. «О выписке и приобретении книг для библиотеки Университета Св. Владимира от книгопродавца Киммеля, 1842 г.».

71. ДАК, ф. 16, оп. 281, спр. 22, 96 арк. «О выписке и приобретении книг для библиотеки Университета Св. Владимира по предложению господина попечителя киевского учебной округа, 1842 г.».

72. ДАК, ф. 16, оп. 282, спр. 123, 7 арк. «О командировании ординарного профессора сего Университета Иванищева для осмотра библиотеки, оставшейся после покойного Олыкского инфулата Осынского. 1843 г.».

73. ДАК, ф. 16, оп. 282, спр. 150, 12 арк. «О доставлении в Университет Св. Владимира книг из числа конфискованных у Олизара и Колыски. 1 сентября 1843 - 8 января 1845 г.».

74. ДАК, ф. 16, он. 283, спр. 155, 6 арк. «О передаче в библиотеку университета некоторых старых книг из библиотеки Винницкой гимназии. 1844».

75. ДАК, ф. 16, оп. 285, спр. 159, 5 арк. «Об утверждении исполняющих

должности секретаря библиотеки Табенского и помощники библиотекаря Козловского. 1847 г.».

76 ДАК, ф. 16, оп. 286, спр. 89, 72 арк. «О составлении систематического каталога университетской библиотеки, 1847 г.».

77. ДАК, ф. 16, оп. 286, спр. 185, 32 арк. «О заключении контракта с книгопродавцами Абером и Киммелем на доставку книг в университетскую библиотеку, 1847 г.».

78 ДАК, ф. 16. оп. 289. спр. 167, 32 арк. «О приобретении для библиотеки Университета некоторых книг из числа сочинений, найденных в подвале старого дома Каменец-Подольской гимназии. 1850-1852 г.».

79. ДАК. ф. 16, оп. 290. спр 115, 20 арк. «О книгах бывшею экстраординарного профессора Якубовича, 1854 г.».

80. ДАК, ф. 16, оп. 290. спр. 168, 66 арк. «О передаче в университетскую библиотеку так называемой поиезуитской библиотеки находившейся в брестском уездном дворянском училище. 21 декабря 1851 - 6 сентября 1853 г.».

81. ДАК. ф. 16. оп. 291, спр. 57, 16 арк. «Об отделении заведованием Минц-кабинета Университета от библиотекаря Университета и поручении оною кабинета в звании хранителя Минц-кабинетом, 1852 г.».

82. ДАК, ф. 16, оп. 292, спр. 156, 18 арк «О высылке книг в Афинскую публичную библиотеку. С 2.10.1853 по 30.11.1853 г.».

83. ДАК, ф. 16, оп. 295, спр. 75, 6 арк. «О книгах, пожертвованных издателю географического сборника Петерману. 1856 г.».

84. ДАК. ф. 16, оп. 299, спр. 225, 76 арк. «О новых правилах для библиотеки и о печатании краткого алфавитного каталога книг Университетской библиотекой. 1861 г.».

85. ДАК, ф. 16, оп. 301, сир. 212, 2 арк. «О пожертвовании профессором Шимановским в пользу библиотеки университета некоторых сочинений, 1862 г.».

86. ДАК, ф. 16, оп. 301, спр. 284, 25 арк. «Об увольнении помощника библиотекаря Чаплинского от службы. 1863 г.».

87. ДАК, ф. 16, оп. 302, спр. 106, 5 арк. «Об учреждении при библиотеке Университета Св. Владимира особого студенческого отдела, 1863 г.».

88. ДАК, ф. 16, оп. 302, спр. 110,24 арк. «О приобретении для университета библиотеки помещика Полтавской губернии Попова, 1863 г.».

89. ДАК, ф. 16, оп. 304, спр. 236, 39 арк. «Об определении библиотекарем Университета Св. Владимира коллежскою асессора Царевского, 1865 г.».

90. ДАК, ф. 16, оп. 306, спр. 35, 9 арк. «О пожертвовании книг русскому техническому обществу. 1867 г.».

91. ДАК, ф. 16, оп. 306, сир. 196, 15 арк. «О присланных для продажи книг Комитета Карамзинской библиотеки. 1867 г.».

92. ДАК, ф. 16, оп. 307, спр. 253, 2 арк. «О перемещении помощника библиотекаря Абеля на должность учителя немецкого языка ... 1869».

93. ДАК, ф. 16, оп. 308, спр. 58, 36 арк. «О приобретении книг для библиотеки Университета Св. Владимира, 1869 г.».

94. ДАК, ф. 16, оп.308, спр. 62, 10 арк. «Относительно переименования Савенко в штатные и Гавриленко во сверхштатные помощники библиотекаря. 1869».
95. ДАК, ф. 16, оп. 308, спр. 66,36 арк. «О приобретении книг для библиотеки Университета Св. Владимира. 1869 г».
96. ДАК. ф. 16, оп. 308, спр. 159, 4 арк. «Относительно покупки библиотеки Мацевского, 1869 г.».
97. ДАК, ф. 16, оп. 308, спр. 160, 7 арк. «О командировании чиновника для разбора и оценки книг, конфискованных у помещиков Михаловского и Радзивилла, 1869 г».
98. ДАК, ф. 16, оп. 311, спр. 13, 14 арк. «О пожертвовании университетом, профессорами и преподавателями разных изданий и книг в славянский благотворительный комитет и в главную редакцию Кавказского статистического комитета. 1872 г.».
99. ДАК. ф. 16, оп. 311, спр. 74, 24 арк. «Дело относительно доставления заграничным книгопродавцем Брокгаузом книг для библиотеки Университета Св. Владимира, 1872 г.».
100. ДЛК, ф. 16, оп. 313, спр. 7, 5 арк. «О приобретении книг, конфискованных у Менжинского. 1874 г.».
101. ДАК, ф. 16, оп. 313, спр. 107, 7 арк. «Относительно приобретения некоторых книг и сочинений для университетской библиотеки от госпожи Бодянской, 1874 р.».
102. ДАК, ф. 16, оп. 316, спр. 139, 120 арк. «Каталог книг, принадлежащих библиотеке упраздненного Бердичевского монастыря, 1870 г.».
103. ДАК, ф. 16, оп. 319, спр. 159, 20 арк. «Об увольнении помощника библиотекаря В. О. Вольского и о назначении ему пенсии, 1880 г».
104. ДАК, ф. 16, оп. 320, спр. 184, 5 арк. «О назначении библиотечной комиссии, 1881 г».
105. ДАК, ф. 16, оп. 323, спр. 176, 8 арк. «Об увольнении помощника библиотекаря Университета Степана Якубовича от этой должности. 1884 г.».
106. ДАК, ф. 16, оп. 325, спр. 25, 46 арк. «О составлении правил библиотеки Университета Св. Владимира. 1886 г.».
107. ДАК, ф. 16, оп. 326, спр. 125, 4 арк. «Дело ректора Университета Св. Владимира о пожертвовании вдовою Мирам книг для библиотеки университета, 1887 г.».
108. ДАК, ф. 16, оп. 326, спр. 143, 13 арк. «О выписке из Императорской публичной библиотеки книг и рукописей для научных занятий профессора университета Соболевского, 1887 г.».
109. ДАК, ф. 16, оп. 333, спр. 50, 5 арк. «О смерти библиотекаря Университета Царевского и о пенсии его семейству. 1894 г».
110. ДАК, ф. 16, оп. 333, спр. 57, 6 арк. «Об определении титулярного советника В. Кордта библиотекарем университета, 1894 г».
111. ДАК, ф.16, оп. 333, спр. 97, 2 арк. «О пожертвованной Университету вдовою Ю. М. Судиенко библиотеке. 1894 год».

112. ДАК. ф. 16, оп. 338, спр. 81, 7 арк. «О смерти секретаря библиотеки Университета Леонида Липского. 1899 г.».

113. ДАК, ф. 16, он. 341, спр. 55, 10 арк. «О перемещении помощника библиотекаря Университета Сафронеева библиотекарем в Киевский политехнический институт. 1902 г.».

114. ДАК, ф. 16. оп. 347, спр. 100. 10 арк. «Об утверждении г. Титова в должности помощника библиотекаря и об увольнении сю от службы. 1908 г.».

115. ДАК. ф. 16, оп. 348. спр. 136. 10 арк. «О перемещении помощника библиотекаря Университета Гейера на должность преподавателя бердянской мужской гимназии. 1909 г.».

116. ДАК, ф. 16, оп. 349. спр. 146, 31 арк «О смерти помощника библиотекаря Университета и о пенсии его семье, 1910 г».

117. ДАК. ф 16. оп. 465. спр. 5084. 21 арк. «Ведомость о расходах кафедр факультета на приобретение книг для библиотеки университета, 1881 г.».

118. ДАК. ф 16. он. 465, спр. 5112, 80 арк. «Копия предложения попечителя Киевского учебного округа с разъяснением статей устава Российских университетов. 1884 г.».

119. ДАК. ф. 16. он. 469. спр. 6, 9 арк. «Дело о назначении действительного статского советника Брадке попечителем Киевскою учебного округа. 1834 г.».

120. ДАК, ф 16, оп. 469, спр. 12, 12 арк. «Дело о постройке помещения для библиотеки университета, 1835 г».

121. ДАК, ф. 16, оп. 469. спр. 100, 6 арк. «Правила выдачи книг из библиотеки университета. 1854 г.».

122. ДАК, ф. 16, оп. 469, спр. 147, 10 арк. «Предложение попечителя Киевского учебного округа об открытии при университете высших женских курсов. 1876 г.».

Архів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

123. Архів НБУВ. оп. I, спр. I, 327 арк. «Протоколы № 1-168 заседаний Временного комитета по организации Всенародной библиотеки, 1918. 1920 г».

124. Архів НБУВ, оп. 1, спр. 62, 222 арк «Протоколы № 1-92 заседаний совета ВБУ при ВУАН. 1923-1925 г».

125. Архів НБУВ. оп. 1, спр. 72, 70 арк. «Переписка с научными учреждениями, организациями, книжными палатами, издательствами, частными лицами и др. по вопросам приобретения книг, передачи общественных библиотек и получения новых изданий. 1923 г.».

126. Архів НБУВ. оп. 1. спр. 140, 117 арк. «Протоколы № 93-140 заседаний Совета Всенародной библиотеки при Украинской АН, 1926-1928 г ».

127. Архів НБУВ, оп. 1. спр. 187, 52 арк. «Протоколы заседаний паритетной Комиссии и переписка о передаче библиотеки Института народного образования (бывшего Киевского Университета) Всенародной библиотеке Украины. 1927 г.».

128. Архів НБУВ, оп. 1, спр. 985, 269 арк. «Сводный цифровой отчет о деятельности библиотеки: Отчеты отделов и кабинетов за 1958 г ».

Центральний державний
історичний архів України у м. Києві
Фонд 707 - канцелярії
попечителя Київського навчального округу

129. ЦДІАК, ф. 707, оп. 4, спр. 307, 554 арк. «О составлении постоянною устава и штата Университета Св. Владимира. 8 февраля 1838 г. - 9 марта 1846 г.».

130 ЦДІАК, ф. 707, оп. 27, спр. 368, 61 арк. «Об утверждении правил о приобретении, хранении, освидетельствовании, употреблении и ревизии книг в библиотеке Университета Св Владимира, С 25 августа 1861 г. по 20 сентября 1862 г.».

131. ЦДІАК, ф. 707, он. 87, спр. 300. 6 арк. «Дело канцелярий генеральною штаба доктора Успенского о приеме завещания покойного Остен-Сакена. 1837 г.».

132. ЦДІАК. ф. 707, он. 87, спр. 957, 34 арк. «О пожертвовании книг действительным статским советником Кучковским в пользу Виленской медико-хирургической академии. 1843-1845 г.».

133. ЦДІАК, ф. 707, оп. 87, спр. 958, 16 арк. «О продаваемой библиотеке надворной советницы Актовой. 1844-1845 г.».

134. ЦДІАК, ф. 707, он. 87, спр. 1571, 7 арк. «О распределении библиотечной суммы по кафедрам на 1848 г.».

135. ЦДІАК, ф. 707, он. 87, спр. 2832, 2 арк. «О пожертвовании статским советником Милашевичем книг в пользу Университета Св. Владимира 1853 г.».

136. ЦДІАК, ф. 707. оп. 87, спр. 3004. 6 арк. «Про покупку некоторых книг для университетской библиотеки у еврея Игеля Зельмана. 1853 г.».

137. ЦДІАК, ф. 707, оп. 87, спр. 3280, 2 арк. «О пожертвовании генералом Фрейманом в пользу Университета Св. Владимира 25 сочинений в 143 томах. 1854 г.».

138. ЦДІАК, ф. 707, оп. 87, спр. 3680, 76 арк. «Об учреждении при Университете Св. Владимира особой студенческой библиотеки и о пожертвовании в пользу одной книг попечителя киевской гимназии Михайловского. 1857 г.».

Архів Президії НАН України

139. Арх. Президії НАИ України, ф Р-251, оп. 1, спр. 1 «Б». Окр. вид.: Збірник праць Комісії для вироблення законопроекту про заснування Української Академії наук у Києві. - К.: Друкарня Українського Наукового Товариства 1919. - IV+87+XXXIV с.

Центральний державний архів
вищих органів влади
та управління України

140. ЦДАВО, ф. 166, оп. 6, спр. 599, 134 арк. «Виписи з протоколів засідань президії Укрнауки і матеріали до них».

Монографії, статті та дослідження

141. *Alma Mater: Університет Св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917-1920. Матеріали, документи, спогади. Кн. 1: Університет Св. Володимира між двома революціями.* - К.: Прайм, 2000. - 697 с
142. *Grimsted P. K. Trophies of War and Empire: The Archival Heritage of Ukraine. World War II. and the International Politics of Restitution.* - Cambridge, Mass.: Harvard UP, 2001.-750 p.
143. *Herbari polski. Cześć. 1. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich. T. X. / Ułożył i wydał A. Boniecki.* - Warszawa: Druk. Tow. Akc. S. Orgelbranda Synów, 1907. - 391+IV p.
144. *Koźłataj H. Korespondencja listowna z Tadeuszem Czackim.* - Kraków. 1844 -Т.3.-S. 100 101.
145. *Laskarzewska H. Biblioteka Króla Stanisława Augusta Poniatowskiego // Dziennik Kijowski.* - 1996 - № 12, 14 - S. 5.
146. *Rodzina herbarz szlachty polskiej. T. VII / Opracowany przez Seweryna Hrabiego Uruskiego; Przy współdziale Adama Amilkara Kosińskiego, wykończony i uzupełniony przez A. Włodarskiego. Wydany staraniem i kosztem córek autora.* - Warszawa: Druk. Tow. Akc. S. Orgelbranda Synów, 1910. - 388 p.
147. *Абрамов К И. Из истории развития библиотечного дела в России в 30-х - начале 60-х годов XIX в.: Автореф. дис. ... канд. пед. наук.* - М., 1953. - 16 с.
148. *Алфавитный указатель книг, поступивших в библиотеку университета Св. Владимира в 1854-1872 гг.* - К., 1862-1874.
149. *Алфавитный указатель книг, поступивших в библиотеку Университета Св. Владимира в [1861-1872] г. // Унив. известия, 1862-1874, прибавления - 1862. - № 10. - С 1-24; № 11. - С. 25-83; 1863. - № 8. С. 1 - 24; № 9. - С. 25-48; № 10 - С. 49-75; 1865. - № 1. - С. 1-24; № 2. - С. 25-48; № 4. - С. 49-70; 1866. - № 1. - С. 1-24; № 2. - С. 25-18; № 3. - С. 49; 1868. - № 9. -С. 1 -24; № 11. - С. 25-18; № 12 -с. 49-80; 1869.- № 1.-С. 81-96; №.-С.97-112; № 3. - С. 113-136; № 5.-С. 137-168; № 7.-С. 169-192; № 9.-С. 193-232; 1869.- № 4. - С. 1-24; № 6.-С. 25-56; № 8.-С. 57-104; № 10.-С. 105-128; № 11.-С. 129-144; № 12.-С. 145-161; 1870 - № 5. - С. 1-16; № 6. - С. 17-32; № 7. - С. 33-48; № 8. - С 49-72; № 9. - С. 73-96; № 10.-С.97-112; № 11.-С. 113-122; 1871.- № 7.-С. 1-16; № 8.-С. 17-32; № 9 - С. 33-48; № 11. - С 49-69; 1872 - № 10. - С. 1 -16; № 11. - С. 17-32; № 12. - С. 33-48; 1873. - № 1. - С. 49-66; 1873. - № 11. - С. 1-24; № 12. - С. 25-40; 1874. -№ 1. - С. 41-56; № 2. - С. 57-72; № 3. - С. 73-88; № 4. - С. 89-95.*
150. *Алфавитный указатель книг, поступивших в университетскую библиотеку с 1854 по 1860 г. включительно, составленный под ред. библиотекаря А Я. Красовского // Унив. известия, отдел 2.- 1861.- № 2. -С. 1-24; № 3. - С. 25-48; № 4 - С. 49-72; 1862. - № 1. - С. 73-96; № 2. - С. 97-128; № 3 -С. 129-152; № 4.-С. 153-195.*
151. *Антонович В.Б. Нумизматический кабинет//Историко-статистические записки об ученых и учебно-воспитательных учреждениях Императорского Университета Св. Владимира.* - К.: Тип. Имп. Унив. Св. Владимира, 1884. - С. 49-59.

152. Архівні установи України: Довідник. - К.: НБУВ, 2000.- 259 с.
153. Балабанов О. Д., Недоступ Н. М. Систематичний покажчик до періодичних видань Київського ун-ту (1861-1960). - К., 1963.-Вип. 1-2.-376 с.
154. Бібліотеки Києва в період нацистської окупації (1941-1943): Дослідження. Анотований покажчик. Публікації / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. - К., 2004. - 813с.
155. Білокін С. Місце публікації викривача «хохломанії»// Книжник. - 1993. - № 1. - С. 7-9.
156. Білокін С. Раритети української бібліографії у збірках Олександра Лазаревського та Михайла Хмирова // Київська старовина -1998.-№4.-С. 131-164.
157. Библиотека Д. Г. Библикова // Исторический Вестник: Историко-литературный журнал. - 1900. - Т. 81. - С. 1136-1137.
158. Биографический словарь профессоров и преподавателей Университета Св. Владимира (1834-1884) / Сост. и изд. под ред. Иконникова В. С. - К.: Тип. Ими. Университета Св. Владимира. 1884.-816 с.
159. Бокачев Н. Описи русских библиотек и библиографические издания, находящиеся в исторической и археологической библиотеке Н. Бокачева. - СПб.: Тин. В. Киршбаума, 1890. - 317 с.
160. Большая Советская Энциклопедия. Т. 5. -3 изд. -М.: Сов. Энциклопедия, 1975. - 650 с.
161. Бровкін А., Шовкопляс І. Фонди Центральної наукової бібліотеки ім. В. І. Вернадського: Коротка інформація. - К., 1993. - 52 с.
162. Булатова С. О. Екслібриси у книжковому зібранні Ю. О. Яблоновського // Бібліотечний вісник. - 1997. - № 1. - С. 26-29.
163. Булатова С. О. Книжкове зібрання роду польських магнатів Яблоновських XVII - сер. XIX ст.: походження, доля та історико-книгознавча реконструкція: Автореф. дис.... канд. іст. наук. - К., 1999. -17 с.
164. Булатова С. О. Книжкове зібрання роду польських магнатів Яблоновських XVII - сер. XIX ст.: походження, доля та історико-книгознавча реконструкція: Дис ... канд. іст. наук. 07.00.08. - К.: НБУВ, 1999. - 226 с.
165. Булатова С. О. Книжне зібрання Ю. О. Яблоновського в бібліотеці Кременецького ліцею // Наукові записки: Зб. пр. молодих вчених та аспірантів. - К., 1997.-Т. 2.-С. 209-230.
166. Булатова С. О. Про особливості комплектування зібрання Ю. О. Яблоновського в бібліотеці Кременецького ліцею // Стратегія комплектування фондів наукової бібліотеки. - К., 1996. -С. 119-120.
167. Булатова С. О. Рукописи Collectio Regia в фондах Інститута рукописей ЦНБ ім. В. І. Вернадського // Рукописна та книжкова спадщина України. - К., 1996.-Вип. 3.-С. 121-137.
168. Василенко М. Кременецький ліцей Університету Св. Володимира // З іменем Св. Володимира: Київський Університет у документах, матеріалах та спогадах сучасників. У 2 кн. - К.: Заповіт, 1994. - Кн. 1. - С. 41-49.
169. Виндиг В. В. Сборник постановлений и распоряжений начальства по

университету Св. Владимира и прочим русским университетам. - К.: Университетская тип., 1872. - 320 с.

170. *Владимирский-Буданов М. Ф.* История Императорского Университета Св. Владимира. - Т.1. Университет Св. Владимира в царствование имп. Николая Павловича. - К., 1884. - 674 с.

171. *Воловенко П. О.* Сборник постановлений и распоряжений по университету Св. Владимира и другим университетам с 1892 по 1911 гг. - К.: Тип. «Работник», 1912 - 1020 с.

172. Высочайшие повеления. О предоставлении Университетам Св. Владимира и Харьковскому тех учебных пособий бывшего Виленского Университета, кои остались за наделением учрежденных в Вильне двух Академий // Журнал Министерства народного просвещения. - 1834. - № V, май. - С. СXXXI-СXXXII.

173. *Гнатенко Д., Кучинський М.* Євген Кивлицький - перший директор Всенародної бібліотеки України // Бібліотечний вісник. - 1996. - № 1. - С. 8-10.

174 *Голобуцький П. В.* Бібліотека Хрептовичів: люди, події, книги // Рукописна та книжкова спадщина України. - К., 2000. - Вип. 5. - С. 48-71.

175. *Голобуцький П. В.* Мелетій Хрептович // Людина і світ. - 1998. - № 5/6. - С. 43-47.

176. *Голобуцький П. В.* Скарб світової культури для нащадків // Бібліотечний вісник. - 1993. - № 1/2.-С. 76-77.

177. *Голобуцький П. В.* Українсько-білоруський рід Хрептовичів в історичних подіях у Польщі XV - початку XVIII ст. // Рукописна та книжкова спадщина України - К., 1999. - Вип. 4. - С. 281-291.

178. *Дашкевич Н. П.* Историческое общество Нестора-лепописца // Историко-статистические записки об ученых и учебно-воспитательных учреждениях Императорского Университета Св. Владимира. - К.: Тип. Имп. Унив. Св. Владимира, 1884. -С. 9-28.

179. *Дорошенко Д. І.* Нарис історії України. - Львів: Світ, 1991. - 573 с.

180. *Дубровіна Л. А.* Фонди Бібліотеки АН УРСР та її філій у кін. 1943 - на поч. 1948 рр.: перерозподіл між бібліотеками, установами, приватними особами // Библиотечное дело и краеведение. - Киев; Симферополь, 2000. - Вип. 2. - С. 27- 40.

181. *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С.* Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: 1918-1941. - К.: НБУВ, 1998. - 335 с.

182. Енциклопедія Українознавства: Словникова частина. - Т. 1 / Головн. ред. В. Кубійович. - Р.: Н.У., Молоде Життя, 1955.

183. З іменем Св. Володимира: Київський Університет у документах, матеріалах та спогадах сучасників: У 2 кн. - К.: Заповіт, 1994.

184. *Зайончковский П. А.* Кирилло-Мефодиевское общество. - М.: Изд-во Московского ун-та. - 1959. - 175 с.

185. *Запаско Я., Ісасвич Я.* Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні: У 2 кн. - Львів, 1981-1984.

186. Записки о состоянии и деятельности Университета Св. Владимира в 1894 году // Унив. известия. - 1895. - Май. - С. 24.

187. Записки о состоянии и деятельности Университета Св. Владимира в 1895 году // Унив. известия. - 1896. - Май. - С. 44.
188. Записки о состоянии и деятельности Университета Св. Владимира в 1896 году // Унив. известия. - 1896. - Июль. - С. II.
189. *Иваск У. Г.* Описание русских книжных знаков - Вып. 2. - М.: Тип. Торг, дома «Пожидаева и Эдельберг», 1910. - 102 с.
190. *Иваск У. Г.* Частные библиотеки в России: Ч. I-II.-СПб., 1912.
191. *Иконников В. С.* Опыт русской историографии: В 2 кн. - Киев: Тип. Университета Св. Владимира, 1892.
192. *Иконников В. С.* Университетская типография // Историко-статистические записки об ученых и учебно-воспитательных учреждениях Императорского Университета Св. Владимира. - К.: Тип. Имп. Унив. Св. Владимира, 1884. - С. 341-366.
193. *Иконников В. С.* Университетские известия // Историко-статистические записки об ученых и учебно-воспитательных учреждениях Императорского Университета Св. Владимира. - К.: Тип. Имп. Унив. Св. Владимира, 1884. - С. 367-392.
194. *Исаева Н. М.* Коллекция А. М. Лазаревского в составе книжных коллекций Центральной научной библиотеки Академии наук Украинской ССР // Библиотечная и библиографическая информация библиотек Академии наук СССР и Академий наук союзных республик - 1968. -№2(68). -С. 105-117.
195. Историко-статистические записки об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях Императорского Университета Св. Владимира / Под ред. В. С. Иконникова. - К.: Тип. Имп. Унив. Св. Владимира, 1884. - 416+68 с.
196. История Вильнюсского университета. 1579-1979. - Вильнюс: Мокслас, 1979.-373 с.
197. Історія Київського університету / Під ред. М. У. Білого. - К.: Вид-во Київ, ун-ту, 1959. - 628 с.
198. Історія міст і сіл УРСР. Черкаська область / Ред. І. Л. Бутич. - Київ: Інститут історії АН УРСР, 1972. - 787 с.
199. *Каманин И. М.* Киевский центральный архив // Историко-статистические записки об ученых и учебно-воспитательных учреждениях Императорского Университета Св. Владимира. - К.: Тип. Имп. Унив. Св. Владимира, 1884. - С.335-340.
200. Каталог библиотеки М. Х. Бунге, пожертвованной имп. Университету Св. Владимира // Унив. известия. - 1908, прибавления. - № 1. - С. 1-32; № 2. - С. 33-64; № 3. - С. 65-104; № 4. -С. 105-192; № 5. - С. 193-224; № 6.-С. 225-274.
201. Каталог інкунабул / Укл. Б. І. Зданевич. - К.: Наук, думка, 1974.-250 с.
202. Каталог библиотеки Н. И. Костомарова, пожертвованной в 1894 г. ими. Университету Св. Владимира Алиной Леонтьевной Костомаровой // Унив. известия. -1903. - № 9, прибавления. - С. 1-83. Окр. вид.: - К., 1903. - 83 с.
203. Каталог книг библиотеки Императорского Университета Св. Владимира: Т. 1-5. - К., 1854-1858.

204. Каталог книг, поступивших в библиотеку Ими. Университета Св. Владимира в (1903-1906) гг. // Унив. известия. - 1905-1913, прибавления - 1905. - №7. - С. 1-32; № 8.-С. 33-64, № 11. - С. 65-120; № 12.-С. 121-176 1906. - № 5. С. 1 -32; № 6. - С. 33-64; № 8. - С. 65-96; № 9. - С. 113-144; № 11. - С.97-112, 145-153; 1908 - №5. - С. 1-4, 1-32; № 6. - С. 33-80, № 8. - С 81-131; 1913. - № 3. - С. 1-32; № 5. - С. 33-80; № 7.-С. 81-144; № 8. - С. 143-195.
205. Каталог книг, поступивших в библиотек) Императорского университета Св. Владимира в 1903-1907 гг. - К : Тип. Ими. Университета Св. Владимира, 1905-1910.
206. Каталог отдела имени Н. Х. Бунге в библиотеке Императорского Университета Св. Владимира. - К.: Тип. Ими Университета Св. Владимира, 1908 - 274 с.
207. Каталог палеотипов / Сост. М. А Шамрай - К.: Наук, думка, 1995. - 546 с.
208. Киев и Университет Св. Владимира при императоре Николае 1, 1825 — 1855. К.: Тип. Имп. Университета Св. Владимира, 1896. - 100 с.
209. Киевский университет: документы и материалы. 1834-1984 / Составители В. А. Замлинский и др. - К.: Вищ. шк., 1984. - 191 с.
210. Киевское общество естествоиспытателей: записка, сообщенная Советом Общества // Историко-статистическис записки об ученых и учебно-воспитательных учреждениях Императорского Университета Св. Владимира. - К.: Тип. Имп. Унив Св. Владимира, 1884.-С. 36-48
211. *Кистяковский А. Ф* Киевское юридическое общество // Историко-статистические записки об ученых и учебно-воспитательных учреждениях Императорского Университета Св. Владимира. - К.: Тип. Имп. Унив Св. Владимира, 1884 -С. 29-35.
212. *Колесник Е. А.* Книжные коллекции Центральной научной библиотеки АН УССР. - К : Наук, думка, 1988. - 111 с.
- 213 *Колесник Є. О.* Бібліотека М. І. Костомарова // Український історичний журнал. - 1967.- № 10.-С. 156-157.
214. *Колесник Є. О.* Бібліотека О. М. Лазаревського // Український історичний журнал. - 1987. - № 1. - С.123-127.
215. *Короткий В. А., Біленький С. Г.* Михайло Максимович та освітні практики на Правобережній Україні в першій половині ХІХ століття. - К.: ВЦ «Київський університет», 1999. - 388 с.
216. Краткий отчет о состоянии и деятельности Университета Св. Владимира за 1897 г. // Унив. известия. - 1898. - Март. - С. 52.
217. Краткий отчет о состоянии и деятельности Университета Св. Владимира за 1898 г. // Унив. известия. - 1899. - Март. - С. 36.
218. Краткий отчет о состоянии и деятельности Университета Св. Владимира за 1899 г. // Унив. известия. - 1900. - Апрель. - С. 33.
219. Краткий отчет о состоянии и деятельности Университета Св. Владимира за 1900 г. // Унив. известия. - 1901. - Декабрь. - С. 11-12.

220. Краткий отчет о состоянии и деятельности Университета Св. Владимира за 1914 г. - К.: Типография Университета Св. Владимира, 1915 -С. 14-16.

221. *Кузьменко У. С. Недоступ Н М Наукова бібліотека // Наук. щорічник Київ. ун-ту за 1958 р.-К., 1959 - С. 412.*

222. Личный состав Университета Св. Владимира в конце 1-ю (2-го) полугодия 18. гражданского года. (1861—1880 гг.) // Унив. известия. - 1861. - № 4 -С. 28-37; 1862. - №6. - С. 27-34; № 11-12. - С. 85-91; 1863. - № 6 - С. 28-35; № 12-С. 66-72; 1864 - № 8.-С. 1-8; № 12. - С. 48-55; 1865. - № 7. - С. 13-19; № 12-С.25-31; 1866. - № 7.-С. 33-39; № 12. - С. 1-7; 1867. - № 7. - С. 1-8; № 12. С. 1-8; 1868 - № 7. - С. 1-8; № 12. - С. 1-7; 1869 - № 7. - С. 1-8; № 12. - С. 1-8; 1870. - № 7. - С. 1-8; № 12. - С. 1-8; 1871. - № 7. - С. 1-8; № 12. - С. 1-8; 1872. - № 12. - С. 1-8; 1873. - С. 1-8; № 12. - С. 1-9; 1874. - № 7. - С. 57-65; № 12-С. 16-25; 1875. - № 7. - С. 25-35; № 12. - С. 19-29; 1876. - № 7. - С. 26-36; № 12. -С. 83-92; 1877. - № 7. - С. 49-58; № 12. - С. 42-52; 1878. - № 7. - С. 1-11; № 12. - С. 78- 88; 1879. - № 7. - С. 38-47; № 12. - С. 44-53; 1880 - № 7. - С. 154-163.

223. Личный состав Университета Св. Владимира к ... года [1881-1910 гг., с перерывами] // Унив. известия. - 1880. - № 12. - С. 278-286; 1881. - № 12. - С. 153-162; 1882. - № 12. - С. 203-213; 1883. - № 12. - С. 125-135; 1884 - № 12. - С. 361-370; 1885. - № 12. - С. 1-11; 1886. - № 12. - С. 1-13; 1887. - № 12.-С. 1-13; 1888. - № 12. - С. 1-14; 1889. - № 12. - С. 1-14; 1891. - № 1. - С. 1-15; 1892. - № 1. - С. 1-15; 1893. - № 1. - С. 1-16; 1897 - № 8. - С. 1-19; 1898. - № 6. - С. 1-16; 1900 - № 3. - С. 1-16; 1901. - № 10. - С. 1-16; 1903. - № 9. - С. 1-17; 1904.- № 10. - С. 1-17; 1907. - № 12. - С. 1-120; 1911, прибавления. - № 8.-С. 113-153.

224. *Малолетова Н. І., Дубровіна Л. А. Нацистська бібліотечна політика в період окупації Києва у 1941-1943 рр. і доля книжкових фондів Бібліотеки Академії наук УРСР // Рукописна та книжкова спадщина України. - К., 2000. - Вип. 5. - С. 139-172.*

225. *Маслов С. І. Обзор рукописей библиотеки императорского Университета Св. Владимира // Унив. известия - 1910. - № 5, прибавления. - С. 1-45. Окр. вид.: К.: Тип. Имп. Унивсрситета Св. Владимира. 1910. - 43 с.*

226. *Мозгова В. П. Бібліотека «Волинських Афін»: (З історії Кременецького ліцею) // Історія бібліотечної справи в Україні: Зб. наук пр. - Вип. 3 / Нац. парлам б-ка України. - К., 1999.-С. 27-34.*

227. *Мозгова В. П. Бібліотеки ліцеїв України: Становлення та розвиток (XIX-XX ст.): Автореф. дне.... канд. іст. наук. - К., 2000. -19 с.*

228. *Мозгова В. П. З історії студентських бібліотек ліцеїв України XIX ст. // Бібліотека. Інформація. Суспільство: Зб. наук. пр. за мат. наук.-практ. конф., 20-22 жовтня 1998 р. - К., 1998. - С. 83-88.*

229. *Молчанівський Т. М. Бердичівський державний історико-культурний заповідник: Провідник. - Харків, 1931. - 51 с.*

230. *Муха Л. В. Бібліотечні книжкові колекції та зібрання: походження, історія, реконструкція. — К.: НБУВ, 1997. - 50 с.*

231. *Мяскова Т. Є. Заснування та комплектування бібліотеки Університету*

- Св. Володимира. 1834-1841 // Рукописна та книжкова спадщина України. - 1998 - № 4. - С. 292-302.
- 232 *Мяскова Т. Є.* Каталоги бібліотеки університету Св. Володимира ХІХ ст // Библиотечное дело и краеведение: Сб. науч. тр. - 2000. - Вып. 2. - Киев; Симферополь, - С. 75-83.
- 233 *Мяскова Т. Є.* Нумізматичний кабінет Університету Св. Володимира (1834-1852 рр.) // Архівознавство, археографія, джерелознавство: Міжвідом. зб. наук, праць, 2000. - Вип.2. Архівознавчі чигання. - С. 221-227.
- 234 *Мяскова Т. Є.* Передача бібліотеки Університету Св Володимира до фондів Всенародної бібліотеки України // Рукописна та книжкова спадщина України - 2000. - Вып. 6. - С 111-117.
- 235 *Мяскова Т. Є.* Система комплектування бібліотеки Університету Св. Володимира (1834-1904) // Бібліотечний вісник - 2000. - № 2.-С. 41-44.
236. Наставление ректору и деканам юридического и первого отделения философского факультетов. 24 октября 1849 г. // Русская старина. - 1872. - Ч. 10. -С. 448-450.
237. *Нестеренко В.* Історія наукової бібліотеки Київського університету ім. Тараса Шевченка // Бібліотечний вісник - 1994. - № 5-6. - С. 30-31.
238. Общий устав и штаты императорских российских университетов. - Киев: Унив. Тип., 1963. - 53 с.
239. *Оглоблин О.* Бібліотека Волинською ліцею // Бібліотечний вісник. -1995. - № 6. - С. 11-13 (Першодрук див.: Оглоблін О. Бібліотека Волинською ліцею // Бібліологічні вісті - 1927. - 17, № 4. - С. 52).
240. *Ольховик Н. М.* Колекція Хрептовичів як об'єкт наукового вивчення і збереження // Стратегія комплектування фондів наукової бібліотеки. - К., 1996. - С. 124-125.
241. Отчет императорской публичной библиотеки за 1887 г. - СПб.: Тип В. С. Балашева, 1888. - 55 с.
242. Отчет о состоянии и деятельности Университета Св. Владимира за 1901 г.// Унив. известия. - 1904. - Июль. - С. 22-23.
243. Отчет о состоянии и деятельности Университета Св. Владимира за 1902 г. // Унив. известия. - 1904. - Декабрь. - С. 27.
244. Отчет о состоянии и деятельности Университета Св. Владимира за 1903 г. // Унив. известия. - 1905. - Июль. - С. 23-24.
245. Отчет попечителя Киевского учебного округа о состоянии учебных заведений округа за 1892 год. - Киев, 1893. - 108 с.
246. Отчет попечителя Киевского учебного округа о состоянии учебных заведений округа за 1895 год. - Киев, 1896. - 105 с.
247. *Пантелеев Л.* Закрътие Виленского университета // Русское богатство. - 1909. - № 11. - С. 55.
248. Полное собрание Законов Российской империи. - Собрание 2-е. - СПб.: Тип. правительствующего сената, 1834. - Т. VIII, с. 6558.

249. Полное собрание Законов Российской империи. - Собрание 2-е. - СПб.: Тип. правительствующего сената, 1850-1880. -Т. 25-55.
250. Полное собрание Законов Российской империи. - Собрание 3-е. - С116.: Тип. правительствующего сената, 1885-1902. - Т. 1-19.
- 251 *Полонська-Василенко Н.* Історія України: В 2 т. - К.: Либідь, 1992.
- 252 *Похилевич Л.* Сказания о населенных местностях Киевской губернии. - Киев: Тип. Киево-Печерской лавры. 1864. - 764 с.
253. Правила Библиотеки имп. Университета Св. Владимира // Унив. известия. -1868. - № 11. отд. 1. - С. 1 -20.
254. Правила Библиотеки имп. Университета Св. Владимира // Унив. известия. -1892. - № 11. прибавления. - С. 1-13.
255. Правила о приобретении, хранении, освидетельствовании, употреблении (реvisions книг в университетской библиотеке // Унив. известия. - 1861 - № 3, приложение. - С. 1-10.
256. Проект правил для студентов и посторонних слушателей и инструкции для инспекции российских университетов с отзывами о сих проектах ректора и инспектора университета Св. Владимира. - К.: Тип. университета, 1899. - 61 с.
257. Противодействия базилианского ордена стремлению белого духовенства к реформам русской греко-униатской церкви: исследование по документам архивов Греко-униатского (2-го) департамента римско-католической коллегии и Министерства народного просвещения. - Вильно, Губернская тип., 1889. - 88 с.
258. Протоколы заседаний Совета 1 и 15 ноября 1863 г. // Унив. известия. - 1863. - 12, декабрь, отд. I. - С. 44-52.
259. Протоколы заседаний Совета Университета Св. Владимира 10-ю и 23-го февраля 1867 г. // Унив. известия. - 1867. - № 4, апрель, отд. 1. - С. 1-35.
260. Протоколы заседаний Совета 21 октября 1877 г. // Унив. известия. - 1877. -Ч. 1, официальная, № 12. -С. 1-23.
261. Протоколы заседаний Совета Университета Св. Владимира 10 ноября и 1 декабря 1878 г. // Унив. известия. - 1879. - Ч. 1, официальная, № 3.-С. 1-45.
262. *Пташицкий С. Л.* Щорсовская библиотека графа Литавора Хрептовича: Краткие сведения о собрании рукописей. - М., 1899. - 31 с.
263. *Рождественский С. В.* Историческое обозрение деятельности Министерства Народного Просвещения. 1802-1902 гг. - СПб.: Мин. Нар. просв., 1902. - 785 с.
264. Российская библиография. Вестник русской печати, 1880. -№ 53 (1). - С.1.
265. *Рудько М. П.* З історії заснування Київського університету // Вісник Київського університету, сер. історія та філософія, 1958. - Вип. 1. - С. 77 -86.
266. Русский биографический словарь / Изд. под. набл. А. А. Половцова.: В 27 т. - СПб., 1905.
267. *Руссов С.* Волынские записки. - СПб : Имп. тип., 1809. - IV+XX+196 с.
268. *Савенко И. Г.* Библиотека Университета Св. Владимира: Записки

помощника библиотекаря // Историко-статистические записки об ученых и учебно-воспитательных учреждениях Императорского Университета Св. Владимира. - К.: Тип. Ими. Унив. Св Владимира, 1884. - С. 309-334.

269 Сборник материалов для истории просвещения в России, извлеченных из архива Министерства народного просвещения. - СПб., 1893. - Т 1. - С. 836-842-Т. 11.-С. 217-218, 545-551.

270. Сборник постановлений и распоряжений по университету Св. Владимира с 1878 по 1891 гг -К , 1893.-275 с.

271. Сборник постановлений по Министерству народного просвещения -СПб.: Изд-во МНО. -2-е изд. - 1864-1904. - Т. 1-17

272. Сборник распоряжений по Министерству народного просвещения - Изд-во МНО, 1866-1907.- Т. 1-16.

273. Сведения о движении книг и читателей в общей университетской лектории с 15 сект, по 20 дек. 1861 г. (Составлены библиотекарем Красовским) // Унив. известия. - 1862. - № 1, отдел 2. - С. 34-39; То же в 1862 г. // Унив. известия. - 1863. - № 4, отдел 2. - С. 27-38.

274. Син України: Володимир Боніфатійович Антонович. У 3-х томах / Упор. В. Короткий, В. Ульяновський - К., 1997.

275. Систематический каталог частной библиотеки, принадлежащей профессору Университета Св. Владимира Ивану Алексеевичу Сикорскому. - Киев, 1895.-424 с.

276. Систематический указатель к «Университетским известиям» за 1861-1912 г. - К.: Типография Императорского Университета Св. Владимира, 1913. - 201 с.

277. Систематичний покажчик до «Университетських известий» за 1913-1919 рр. / Укладач В. М. Щербатюк. - К., 1998. - 25 с.

278 Смета доходов и расходов Императорского Университета Св. Владимира // Унив. известия. - 1913. - Апрель. - С. 206.

279. Список периодических изданий, получаемых для профессорской лектории Университета Св. Владимира в 1869 году // Унив. известия. - 1869. - № 10, прибавления. - С. 1-13.

280. Список повременных изданий, предназначенных к выписке на 1862 год // Унив. известия. - 1861.- № 4, отдел 1. - С. 18-22.

281. *Страшкевич К. Ф.* Клады, рассмотренные в минц-кабинете Университета Св. Владимира с 1838 по 1866 г. // Унив. известия. - 1866. - № 10, 2 отд. - С. 18.

282. *Тарасенко О.* Становлення та розвиток історичної освіти і науки у Київському університеті у 1834-1884 рр. - К.: Логос, 1995. - 276 с.

283. Український радянський енциклопедичний словник: В 3-х томах. Т. 1: А-Калібр. - Вид. 2-ге. - К.: Головн. ред. Укр. рад. енцикл., 1986. - 751 с.

284. Умань. Историко-географічний та економічний нарис. - Черкаси, 1957.- 151 с.

285. *Феофилактов К. М.* Комиссия для описания губерний Киевского учебного округа // Историко-статистические записки об ученых и учебно-воспитательных

учреждениях Императорского Университета Св. Владимира. - К.: Тип. Ими. Унив. Св Владимира, 1884 -С. 1-8.

286. Философский энциклопедический словарь. - 2 изд - М : Сов энцик., 1989.-8 1 2 с.

287. *Ціборовська-Римарович І. О.* До історії формування книжкової колекції Мікошєвських в фондах НБУВ // Стратегія комплектування фондів наукової бібліотеки. - К., 1996.-С. 118-119.

288 *Ціборовська-Римарович І.* До історії формування книжкової колекції Мікошєвських з фондів НБУВ // Стратегія комплектування фондів наукової бібліотеки: Тези доповідей міжнар. наук. конф.. Київ. 8-10 жовтня 1996. - С. 118-119.

289. *Ціборовська-Римарович І.* Колекція Мікошєвських у фондах ЦНБ НАН України // Наукова бібліотека в сучасному соціокультурному контексті: Тези доповідей міжнар. наук. конф., Київ. 12-15 жовтня 1993. - К., 1993. - Ч. 2. - С. 129-131.

290. *Ціборовська-Римарович І.* Щодо колекції Ф. Мікошєвського НБУВ: видання друкарень, що діяли в українських землях у XVI-XVIII ст. // Бібліотечний вісник. - 1999. - № 2. - С. 21-24.

291 *Чернихівський Г. І.* Великий книгознавець Павло Ярковський // Зб. наук. праць «Діяльність бібліотек по збереженню культурної спадщини і відродження духовності народу». - Житомир: Поліграфіка, 1996. - С. 40-41.

292. *Шамурин Е. И.* Очерки по истории библиотечно-библиографических классификаций. - М.: Изд-во Всесоюзной книжной палаты, 1959. - Т. 2. - С. 91-144.

293. *Шульгин В.* История Университета Св. Владимира. — СПб.: Рюмин и комп., 1860. - 230 с.

294. Энциклопедический словарь / Изд. Ф. А. Брокгауз, И. А Ефрон. Т. XI. - СПб.: Тип. И. А Ефрона, 1893. - 466 с.

295. *Эрнст Н.* Библиотека графов Хрептовичей: К передаче ее Университету Св. Владимира // Русский библиофил. - 1914. 6. -С. 16-21.

Статистичні дані про надходження книг до бібліотеки

Рік	Книги						
	На 1 січня томів	Надійшло			Загублено, назв/томів	Обмін	
		дар. назв/томів	купівля, назв/томів	разом, назв/томів		прибуло, назв/томів	назв/томів
1835	*	6580/9713	50/122	6630/9835	0/0	0/0	0/0
1838	*	430/668	0/0	2354/4562	0/0	0/0	0/0
1839	51 129	164/225	486/951	650/1176	23/118	30/30	12/12
1840	52 157	346/372	174/527	520/899	11/31	33/44	41/57
1841	56 207	1231/2523	334/729	1565/3252	5/5	8/14	6/8
1842	65 157	3238/8051	447/953	3685/9004	9/49	4/4	4/4
1843	77 065	14115/10977	547/944	14662/11921	7/9	0/0	0/0
1845	79 380	227/260	635/1126	862/1386	4/5	0/0	6/6
1846	80 777	366/613	497/906	863/1599	0/0	0/0	3/4
1847	82 350	587/630	515/1122	1102/1752	0/0	0/0	32/52
1850	87 374	102/145	314/554	416/699	6/10	0/0	0/0
1851	88 064	352/533	423/993	775/1526	1/17	0/0	1/1
1852	89 393	97/127	305/969	458/1175	9/13	56/79	2/2
1853	90 362	450/902	528/782	1073/1838	8/21	95/154	249/298
1854	91 881	227/480	266/690	598/1319	16/37	105/149	5/5
1855	93 158	806/768	391/796	1197/1564	1/2	0/0	0/0
1856	94 720	256/397	533/1058	789/1455	3/8	0/0	0/0

Періодичні видання			Книготорговці		Каталоги
Було назв	Виписано		російські ¹	іноземні ²	існуючі ³
	російськ. назв	інозем. назв			
76	42	*	*	*	С, Х, Ц
*	*	*	С	Гр, Д, М	С, Х, Ц
141	48	*	С	Гр, Д, М	С, Х, Ц
147	Разом 42		С	Гр, Д, М, Ф	С, Х, Ц
160	Разом 56		ФНВ	Гр, М, С, Ф	С, Х, Ц
167	13	24	ФНВ	Гл, Гр, М, К, С	С, Х, Ц
176	15	33	ФНВ	Гі, Гр, С	С, Х, Ц
194	Разом 55		Л	А, Гл, Гр, К	С, Х, Ц
*	17	52	Л	А, Гл, Гр, К	С, Х, Ц
203	40	55	Л	А. Гл. Гр, К	С. Х. Ц
223	16	47	Х	К	С, Х, Ц
223	18	44	Х	К	С, Х, Ц
229	Разом 66		Х, Л	К	С. Х. Ц
237	25	50	Л	К	С, Х, Ц
239	23	50	Л	К	А, С, Х, Ц
244	23	47	Л	К	А, С, Х, Ц
246	24	41	Л	К	А, С, Х, Ц

Рік	Книга						
	На 1 січня. томів	Надійшло			Загублено назв/томів	Обмін	
		дар, назв/томів	купівля, назв/томів	разом назв/томів		назв/томів	
1857	96170	203/249	275/042	478/891	15/23	0/0	0/0
1858	97038	109/141	582/1231	691/1372	8/17	0/0	0/0
1859	98393	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
1860	98970	0/0	0/0	196/1374	56/63	0/0	0/0
1861	10077	0/0	0/0	379/1896	1/1	0/0	0/0
1862	102750	0/0	0/0	1650/-	1/3	0/0	0/0
1863	10096	310/499	688/1173	998/1672	5/15	0/0	0/0
1864	106056	267/417	738/1401	1005/1821	199/245	0/0	0/0
1865	107632	*	*	*	*	*	*

Примітки:

¹ К - Д. Кожанчиков; Л - С. Литов; С - О. Смердін; Х - П. Хрустальов.

² А - Е. Абср; Гл - Т. Глюксберг; Гі - Гіршвальд; Гр - В. Греффе; Д - Дейхман; М - І. Мілліковський; К - М. Кіммель; С - Северін; Ф - Е. Францен; ФНВ - декілька чоловік, конкретні прізвища не вказані.

Додаток А (продовження)

Періодичні видання		Книготорговці		Каталоги	
було назв	Виписано		російські ¹	іноземні ²	існуючі ³
	російськ. назв	інозем. назв			
250	25	57	Л	к	А, С, Х, Ц
252	24	46	Л	К	А, С, Х, Ц
*	30	57	Л	К	А, С, Х, Ц
262	32	57	К	К	А, С, Х, Ц
289	38	*	*	*	А, С, Х, Ц
302	40	52	*	*	А, С, Х, Ц
312	59	128	*	*	А, С, Х, Ц
335	38	119	*	*	А, С, Х, Ц
366	*	*	*	*	А, С, Х, Ц

³ А - алфавітний друкований каталог; С - систематичний каталог бібліотеки «Regia» в 10 томах з доповненням; Х - хронологічний опис з трьома покажчиками до нього: алфавітним, предметним та мовним; Ц - цидулковий (або рухомий) каталог, є доповненням до систематичного каталогу бібліотеки «Regia».

* Дані в архівних джерелах відсутні.

Показники надходження літератури з різних галузей знань
до бібліотеки Імператорського університету Св. Володимира
в 1835 - 1841 рр. і в 1846 р.

Галузі знань	Рік надходження						
	1835	1836	1837	1839	1840	1841	1846
Твори різного змісту (назв/томів)	52/257	6/21	2/200	7/47	10/69	5/89	1/44
Філологія (назв/томів)	700/1237	57/132	27/47	67/121	27/85	27/50	43/63
Богослов'я (назв/томів)	222/264	42/141	12/38	60/114	31/55	26/42	24/63
Правознавство (назв/томів)	200/449	24/48	68/140	165/278	36/88	91/190	42/116
Політика (назв/томів)	127/180	14/28	11/16	27/39	19/21	20/30	28/41
Медицина (назв/томів)	37/41	55/55	14/16	27/55	92/92	10/14	388/636
Філософія (назв/томів)	62/92	12/14	48/74	52/70	9/18	53/89	30/44
Педагогіка (назв/томів)	37/56	19/19	12/10	12/15	24/25	4/4	8/9
Вільне мистецтво (назв/томів)	71/125	5/14	6/7	5/7	4/18	1/1	4/4
Словесні науки (назв/томів)	183/611	36/39	26/62	23/49	9/18	21/42	40/94
Природничі науки (назв/томів)	24/38	35/83	25/54	35/89	34/84	47/93	87/35
Економіка (назв/томів)	19/84	3/3	4/4	12/19	3/3	*	18/35
Технологія і торгівля (назв/томів)	40/71	2/2	2/3	7/12	6/9	2/5	16/30
Математика і військові науки (назв/томів)	106/133	36/43	29/38	41/69	20/41	29/43	24/44
Географія, статистика, історія (назв/томів)	484/924	95/246	124/254	110/192	195/272	73/147	106/237

Розподіл видань, що надійшли до бібліотеки
імператорського університету Св. Володимира в 1835-1841 рр.,
за галузями знань та джерелами надходження

Галузь знань	Джерело надходження			
	Бібліотека Віленської римсько- католицької духовної академії	Б ібліотека Віленської медико- хірургічної академії	Імператорська Ермітажна бібліотека	Інші джерела
Твори різного змісту (назв/томів)	11/72	16/78	18/61	9/48
Філологія (назв/томів)	25/27	623/1137	21/26	37/56
Богослов'я (назв/томів)	4/7	2/3	174/192	42/88
Правознавство (назв/томів)	24/147	7/22	70/89	99/199
Політика (назв/томів)	11/19	2/4	81/ 105	33/53
Медицина	1/1	-	20/22	16/18
Філософів (назв/томів)	12/23	2/5	27/38	21/27
Педагогіка (назв/томів)	12/31	-	10/10	15/15
Вільне мистецтво (назв/томів)	15/40	33/56	15/ 19	8/10
Словесні науки (назв/томів)	42/287	12/89	112/217	17/20
Природничі науки (назв/томів)	1/1	1/1	4/4	18/33
Економіка (назв/томів)	-	2/3	4/4	13/44
Технологія і торгівля (назв/томів)	2/5	7/13	14/ 14	14/42
Математика і військові науки (назв/томів)	2/3	2/2	6/6	96/124
Географія, статистика, історія (назв/томів)	76/216	92/223	105/138	212/464

Показчики літератури з різних галузей знань,
що знаходилися в бібліотеці
Уманського повітового училища в 1834 р.

	Кількість бібліотечних одиниць (назв /томів)
Книги різного змісту	9/45
Всесвітня література	5/21
Філософія	86/122
богослов'я	13/14
Правознавство	11/12
Політика	5/13
Медицина	4/4
Філософія	9/10
Педагогіка	2/5
Витончені мистецтва	59/88
Природничі науки	38/135
Господарство та технологія	5/5
Математика	14/14
Історія	80/178
Періодичні видання	16/412 номерів

Примітка. Складено за матеріалами робіт ІР НБУВ, ф. 8, № 3406, 130 арк. «Реєстр для записи книг по предметам наук, числа знань и томов, поступивших в библиотеку Императорского Университета Св. Владимира, 1835-1840 г.», арк. 26-56; ДАК, ф. 16, оп. 276, сир. 310, 80 арк. «О приеме библиотеки и прочих учебных пособий, находящихся в упраздненной обители Уманской и Уманском уездном училище для университетской библиотеки, 1839 г.».

Перелік колекцій та зібрань, що надійшли
до бібліотеки Імператорського університету Св. Володимира
в 1834-1917 рр.

Назва колекції та зібрання	Обсяг фондів	Рік надходження
Колекції та зібрання, що надійшли до бібліотеки Імператорського університету Св. Володимира від скасованих закладів		
Кременецька колекція (бібліотека Волинського ліцею) до складу якої:	24 379 видань, 34 378 томів	1834
Станіслава-Августа — Королівська бібліотека (Collectio Regia)	15 580 томів	— " —
Зібрання Новогрудського воєводи князя Юзефа — Олександра Яблоновського	5655 томів	— " —
Зібрання стародруків Мікошевських	838 томів	— " —
Зібрання Шейдта	912 томів	— " —
Зібрання Фрідеріка-Юзефа Мошинського	2587 томів	— " —
Зібрання Кунігунди Чацької	135 томів	— " —
Зібрання Кременецького єзуїтського колегіуму	694 томи	— " —
Почаївська колекція	113 томів	— " —
Кременецька «Нова колекція» і невеликі збірки Чацьких, С. Потоцької та ін.	2576 томів	— " —
Зібрання Віленського університету	5387 назв, 17 556 томів	1834- 1840
Зібрання Віленської медико- хірургічної академії	12 262 видань, 7 554 томи	1834-1840
Зібрання Віленської римсько- католицької духовної академії (книги колишнього Віленського університету)	231 видання, 863 томи	1834-1840
Зібрання Вінницької гімназії		1844

Додаток Д (продовження)

Назва колекції та зібрання	Обсяг фондів	Рік надходження
Зібрання Канівського василіанського монастиря Київської губернії	162 назви у 254 томах	1839
Зібрання Уманського василіанського монастиря та повітового училища при ньому	3364 томи і 212 зошитів	1839
Зібрання Лисянського василіанського монастиря (книги частково розподілено між закладами Київського навчального округу)	дані відсутні	кінець 30-х рр. XIX ст.
Зібрання Кам'янець-Подільської гімназії	58 назв	1850
Зібрання монастиря босих кармелітів, м. Бердичів	6502 томи	1877
Колекції та зібрання, що надійшли до бібліотеки Імператорського університету св. Володимира від державних установ		
С.-Петербурзької Ермітажної бібліотеки	611 видань у 897 томах	1834-1840
Частина «Рум'янцевського опису» Київської казенної палати	Рукопис	1854
Імператорської академії наук (власні праці)	близько 100 томів	1898
Київського губернського правління	202 назви	1903
Собору Києво-Печерської Успенської лаври	30 томів	1903
Колекції та зібрання, що надійшли до бібліотеки Імператорського університету св. Володимира від приватних осіб		
О. М. Новицького	14 томів	1835
Ф. В. Остен-Сакена	247 назв у 279 томах	1836
А. Осинського	дані відсутні	1843

Додаток Д (продовження)

Назва колекції та зібрання	Обсяг фондів	Рік надходження
А. Кучковського	дані відсутні	1843
Статського радника Мілашевича	100 екз. однієї назви	1852
О. О. Фреймана	25 творів у 143 томах	1854
Поміщика Михайловського	335 назв у 672 томах	1856
Ю. К. Шимановського	кілька книжок	1862
Е. Е. Мірам (література з медицини)	багато томів	1887
М. І. Костомарова	> 2700 томів	1894
М. І. Судієнка	93 т. рукописів	1894
М. П. Авенаріуса (подаровано бібліотеці фізичного кабінету)	103 назви у 194 томах	1895
А. І. Юскевич-Красковського	462 томи	1895
Ф. С. Цицуріна	~ 2000 томів	1896
С. Т. Ковнера	~ 500 томів	1896
Н. М. Колмакова	~ 300 томів	1897
Е. П. Вітгенштейн	1159 томів	1897
Ю. Ф. Фунге	~ 300 томів	1897
М. Х. Бунге	> 5000 томів	1898
Н. А. Фаворова	~ 800 томів	1898
Д. Г. Бібікова	~ 14 000 томів	1902
А. В. Стороженка	50 назв у 71 томі	1899
Ю. К. Шимановського	54 назви книг	1899
М. В. Стороженка	20 назв у 50 томах	1899
М. І. Стуковенкова	-	1900
В. А. Субботіна (колекцію передано бібліотеці лабораторії гігієни)	1784 назви у 3637 томах	1900

Додаток Д (продовження)

Назва колекції та зібрання	Обсяг фондів	Рік надходження
О. М. Лазаревського	> 1000 томів	1901
М. А. Бунге	50 томів	1901
Г. С. Дверницького	62 назви у 102 томах	1901
П. М. Покровського	—	1901
А. С. Петрушевича	рукописи	1902
Графів А. В. та В. В. Бурдейль-де-Монтрезор	~ 1200 назв	1903
М. Тихомирова (337 назв передано кабінету при кафедрі анатомії)	830 назв	1903
Доктора Москальова	55 назв	1903
В. С. Михайловського	45 назв	1903
Родове зібрання Хрептовичів	2000 томів	1910
Г. Є. Рейна	2211 томів	1914
М. А. Бунге	305 томів	1914
І. О. Сікорського	3754 назви у 4551 томі	1919
Колекції та зібрання, що були куплені		
І. Зельмана	7 творів (4 цінні)	1853
М. Ю. Якубовича	2 списки книг	1854
М. П. Дашкевича	—	1909
Конфісковані зібрання		
Г. Олізара і Колиски	343 назви у 965 томах	1844

Список співробітників бібліотеки
Імператорського університету Св. Володимира.
1834-1910 рр.

№	Посада	Прізвище	Роки роботи
1	Бібліотекар	П. О. Ярко́вський	1834-1845
2	Бібліотекар	А. Я. Краси́вський	1845-1865
3	Бібліотекар	К. О. Царе́вський	1865-1894
4	Бібліотекар	І. О. Кордт	1894-1925
5	Помічник бібліотекаря	О. О. Міку́льський	1834-1835
6	— " —	П. І. Каменський	1835
7	— " —	Г. Ф. Новогребельський	1836-1838
8	— " —	В. К. Ієрзабек	1838-1850
9	— " —	І. О. Багриновський	1838-1844
10	— " —	А. І. Линниченко	1844
11	— " —	Д. П. Пільчиков	1844-1845
12	— " —	Я. Я. Волошинський	1844—?
13	— " —	С. Л. Козловський	21.09.1845-11.10.1845
14	— " —	А. М. Чаплинський	1846-1863
15	— " —	Г. Ф. Чарнецький	1850-1853
16	— " —	А. Мокшанський	1853-1858
17	— " —	В. О. Вольський	1858-1880
18	— " —	І.І. Каховський	1861-1866
19	— " —	О. Х. Сомплавський	1863-1873

Додаток С (продовження)

№	Посада	Прізвище	Роки роботи
20	Помічник бібліотекаря	І. Г. Савенко	1863-1891
21	— " —	І. І. Абель	1866-1868, 1873-1886
22	— " —	О. С. Гавриленко	1869-1906
23	— " —	К. М. Щебров	1880-19??
24	— " —	С. П. Якубович	1880-1884
25	— " —	П. С. Колачевський	1884-1890
26	— " —	І. М. Каманін	1884—?
27	— " —	Ф. Л. Брайсон	1885-1886
28	— " —	В. П. Клячин	1887-1903
29	— " —	М. М. Ващенко-Захарченко	1887-1910
30	— " —	М. С. Сафронесв	1897-1902
31	— " —	М. В. Міницький	1889-1899
32	— " —	В. З. Курдюмов	1889-1903
33	— " —	Є. О. Кивлицкий	1890-1899
34	— " —	Г. С Дверницький	1891-1908
35	— " —	Є. К. Тимченко	1899-1907
36	— " —	О. А. Вишковский	1899-190?
37	— " —	О. Х. Лінчевський	1902-190?
38	— " —	А. Ю. Ганзен	1903-191?
39	— " —	В. Д. Полешко	1906-190?

Додаток Е (продовження)

№	Посада	Прізвище	Роки роботи
40	Помічник бібліотекаря	К. Г. Титов	1907-1908
41	— " —	М. І. Гейер	1907-1909
42	— " —	О. В. Аддіанов	1908-191?
43	— " —	С П. Лозинський	1909—191?
44	— " —	Г. Г. Трейфелвд	1909—191?

Примітки:

1. В таблиці вказані всі роки роботи співробітників в бібліотеці, в тому числі на інших посадах, зокрема на посаді секретаря та ін.; відсутність даних позначена знаком питання.

2. Складено за матеріалами робіт: Личный состав Университета Св. Владимира в конце 1-го (2-го) полугодия 18.. гражданского года (1861-1880 гг.) // Унив. известия. -1861. - № 4. - С. 28-37; 1862. - № 6. - С. 27-34; № 11-12.-С. 85-91; 1863. - № 6. - С. 28-35; № 12. - С. 66-72; 1864. - № 8. - С. 1 -8; № 12. - С. 48-55; 1865. - № 7. - С. 13-19; № 12. - С. 25-31; 1866. - № 7. - С. 33-39; № 12. — С. 1 -7; 1867.-№7.-С. 1-8; № 12. -С. 1-8; 1868. - № 7.-С. 1-8;№ 12.-С. 1-7; 1869. -№ 7.-С. 1-3; № 12.-С. 1-8; 1870.- №7.-С. 1-8;№ 12.-С. 1-8; 1871. - № 7. -С. 1-8; № 12.-С. 1-8; 1872. - № 12. -С. 1-8; 1873. -С. 1-8; № 12. -С. 1-9; 1874. - № 7. - С. 57-65; №12.-С. 16-25; 1875.-№7.-С. 25-35; № 12. - С. 19-29; 1876. - № 7. - С. 26-36; № 12. - С. 83-92; 1877. - № 7. - С. 49-58; № 12. - С. 42-52; 1878. - № 7.-С. 1-11; № 12.-С. 78-88; 1879.- №7.-С. 38-47; № 12.-С. 44-53; 1880. - № 7. - С. 154-163; Личный состав Университета Св. Владимира к ... года (1881-1910 гг., с перерывами] // Унив. известия.- 1880.- № 12.-С. 278-286; 1881. - № 12. - С. 153-162; 1882. - № 12. - С. 203-213; 1883. - № 12. - С. 125-135; 1884. - № 12.-С. 361-370; 1885.-№ 12.-С. 1-11; 1886.- № 12.-С. 1-13; 1887. - № 12.-С. 1-13; 1888. - № 12.-С. 1-14; 1889.-№ 12.-С. 1-14; 1891. - № 1.-С. 1-15; 1892.- № 1.-С. 1-15; 1893.-№ 1.-С. 1-16; 1897. - № 8. -С. 1-19; 1898 - № 6. - С. 1-16; 1900. - № 3.-С. 1-16; 1901. - № 10.-С. 1-16; 1903. - № 9. - С. 1-17; 1904.-№ 10.-С. 1-17; 1907.- № 12. - С. 1-120; 1911, прибавления. -№ 8. - С. 113-153.

Зміст

ВСТУП.....	3
Розділ 1. ФОРМУВАННЯ БІБЛІОТЕКИ ІМПЕРАТОРСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ СВ. ВОЛОДИМИРА: ІСТОРИОГРАФІЧНІ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ ПИТАННЯ.....	7
Розділ 2. ЗАСНУВАННЯ ІМПЕРАТОРСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ СВ. ВОЛОДИМИРА. ОРГАНІЗАЦІЯ БІБЛІОТЕКИ. НАДХОДЖЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ КОЛЕКЦІЙ У 30-40-х роках ХІХ ст.....	41
2.1. Заснування Імператорського університету Св. Володимира та організація бібліотеки. Роль бібліотеки Волинського ліцею в організації фонду.....	43
2.2. Основні напрями комплектування бібліотеки Імператорського університету Св. Володимира в 30-40-х роках ХХ ст. Надходження зібрань ліквідованих установ і закладів (Віленського університету, Віленської медико-хірургічної академії, василіанських монастирів).....	57
2.3. Дари й пожертвування бібліотеці від установ та приватних осіб, придбання рідкісних та цінних видань.....	69
2.4. Розвиток поточного комплектування бібліотеки.....	75
2.5. Книгознавець та бібліограф Павло Янковський та його роль в організації бібліотечного фонду.....	82

Розділ 3. ФОРМУВАННЯ КОЛЕКЦІЙНОГО ФОНДУ БІБЛІОТЕКИ В 1849-1917 рр. ПРИПИНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТУ ТА ДОЛЯ КОЛЕКЦІЙ І ЗІБРАНЬ.....	88
3.1. Університет та його бібліотека в 1849-1863 рр. Налагодження повноцінного поточного комплектування фондів.....	88
3.2. Комплектування колекційними фондами та збиральна діяльність бібліотеки Університету в 1849-1883 рр. Надходження історичних збірок та приватних бібліотек.....	104
3.3. Бібліотека Університету у 1883—1917 рр. Книжкові колекції та бібліотечні зібрання, подаровані бібліотеці.....	111
3.4. Бібліотекарі Університету у 1849-1917 рр. та їхній внесок у розвиток бібліотечної справи.....	124
3.5. Припинення існування Імператорського університету Св. Володимира. Огляд сучасного складу бібліотеки.....	132
ВИСНОВКИ.....	146
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	149
ДОДАТОК А. Статистичні дані про надходження книг до бібліотеки Імператорського університету Св. Володимира.....	168
ДОДАТОК Б. Показники надходження літератури з різних галузей знань до бібліотеки Імператорського університету Св. Володимира в 1835-1841 рр. і в 1846 р.....	172
ДОДАТОК В. Розподіл видань, що надійшли до бібліотеки Імператорського університету Св. Володимира в 1835-1841 рр., за галузями знань та джерелами надходження.....	173
ДОДАТОК Г. Показники літератури з різних галузей знань, що знаходилися в бібліотеці Уманського повітового училища в 1834 р.....	174
ДОДАТОК Д. Перелік колекцій та зібрань, що надійшли до бібліотеки Імператорського університету Св. Володимира в 1834—1917 рр.	175
ДОДАТОК Е. Список співробітників бібліотеки Імператорського університету Св. Володимира. 1834-1910 рр.	179

999075033

Наукове видання

Тетяна Євгенівна МЯСКОВА

Бібліотека
Імператорського університету Св. Володимира:
з історії комплектування
(1834-1927 рр.)

Монографія

Редактори *О. Супронюк, І. Єрмілова*
Технічний редактор *Н. Маслакова*
Комп'ютерна верстка *Л. Загородня*
Комп'ютерний набір *Т. Галемова*

Підп. до друку 31.01.05. Формат 60x84/16.
Друк офс. Ум. друк, арк 10,7.
Обл.-вид арк. 9,53. Наклад 300 прим. Зам. 7.

Видруковано у науково-видавничому центрі НБУВ.
03039, Київ-39, просп. 40-річчя Жовтня, 3.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11 06 2003 р.

593-7

Ba662532⁽⁸⁾

6-60

406

29.5.5

D

PB